

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935: 26
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

RÖRANDE

DET SVENSKA NATURSKYDDETS
ORGANISATION OCH STATLIGA
FÖRVALTNING

SAMT UPPGIFTER FÖR DET ALLMÄNNA
NATURSKYDDETS VERKSAMHET

AVGIVET AV

RUTGER SERNANDER

SÅSOM INOM KUNGL. ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLAD SAKKUNNIG

S T O C K H O L M

1 9 3 5

Statens offentliga utredningar 1935

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag angående åtgärder för spannmålsodlingens stödjan. Marcus. 124 s. **Jo.**
2. Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 86, 265 s. **S.**
3. Kortfattad framställning av organisationsäskunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. Beckman. 23 s. **S.**
4. Promemorior angående tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. Marcus. 70 s. **Ju.**
5. Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Norstedt. 79 s. **Ju.**
6. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. Norstedt. x, 338, 32* s. **S.**
7. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. Hæggström. 130 s. **K.**
8. Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Idun. 406 s. **Ju.**
9. Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. Peréus. 164 s. **Jo.**
10. Utredning och förslag angående rundradion i Sverige. Norstedt. 202 s. 13 kartor. **K.**
11. Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av en statsvetenskaplig examen. Marcus. 80 s. **E.**
12. Betänkande med förslag till förordning angående allmän automobiltrafik. Hæggström. 227 s. **K.**
13. Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. (4), 132, 68 s. **Ju.**
14. Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. Norstedt. vj, 211. **Ju.**
15. Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. 192 s. **Ju.**
16. Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932-1934. Hæggström. 106 s. **Fl.**
17. Yttrande och förslag rörande formulär för tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. Beckman. 16 s. **S.**
18. Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. Idun. 220 s. **S.**
19. Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag angående förebyggande mödra- och barnavård. Hæggström. 100 s. **S.**
20. Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring. Beckman. (2), 24 s. **H.**
21. Utredning angående införande av ett dagordningsinstitut m. m. Norstedt. 98 s. **Ju.**
22. Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. Hæggström. 59 s. **E.**
23. Betänkande med förslag till motorfordonsförordning och vägtrafikstadga m. m. Idun. 202 s. **K.**
24. Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olovlig införsel av spritdrycker m. m. Marcus. 193 s. **Fl.**
25. Förslag till nya avlöningsbestämmelser för icke ordinarie befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen. Marcus. 42 s. **Fl.**
26. Betänkande med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning. Uppsalasala, Almqvist & Wiksell. 200 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ekklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935: 26
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

RÖRANDE

DET SVENSKA NATURSKYDDETS
ORGANISATION OCH STATLIGA
FÖRVALTNING

SAMT UPPGIFTER FÖR DET ALLMÄNNA
NATURSKYDDETS VERKSAMHET

AVGIVET AV

RUTGER SERNANDER

SÅSOM INOM KUNGL. ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLAD SAKKUNNIG

UPPSALA 1935

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

85277

RETTNINGEN MED FÖRSLAG

1912

DET SVENSKA NATURSKYDDETS
ORGANISATION OCH STATUS
FÖRKLÄNING

AV
KONSTNEREN

1912

INOM SVENSKEN

AV
KONSTNEREN

1912

1912

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Den 6 april 1934 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att inom departementet biträda med utredning av vissa i samband med naturskyddsärendenas behandling stående frågor.

Jämlikt detta bemyndigande tillkallade samma dag departementschefen undertecknad, professor emeritus RUTGER SERNANDER, såsom denne sakkunnige efter att redan den 14 juli 1933 ha anmodat honom att påbörja arbetena för utredningen i fråga.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet ENGBERG, anför i yttrande till statsrådsprotokollet:

»Under den tid, som förflutit efter ikraftträdandet av 1909 års naturskyddslagstiftning, har naturskydds rörelsen i landet genomgått en avsevärd utveckling, som till en del lett den in på andra och nya vägar samt givit densamma i viss mån ändrade problemställningar. Vetenskapsakademien har genom sin naturskyddskommitté nedlagt och nedlägger ett högt skattat och erkännansvärt arbete i den befattning, akademien har att taga med naturskyddsfrågorna. Den betydelse, som dessa frågor emellertid äga, synas påkalla mera planmässiga åtgärder för naturminnenas bevarande än som är möjligt att ifrågasätta med den nuvarande ordningen för dessa frågor handläggning. Spörsmålet om ökad enhetlighet och planmässighet i naturskyddsärendenas behandling har år 1924 varit föremål för en framställning till chefen för jordbruksdepartementet av professor R. SERNANDER å Svenska Naturskyddsföreningens vägnar. Över denna framställning har Vetenskapsakademien avgivit utlåtande samma år. En mera ingående utredning och prövning av frågan om den lämpligaste och mest effektiva anordningen av det statliga naturskyddet synes mig nu böra vidtagas. Med hänsyn till att de vetenskapliga och allmänt kulturella intressena av ett mera planmässigt naturskydd böra bli bestämmande för de statliga naturskyddsåtgärdernas inriktning, synes det lämpligt att såsom första led i utredningen låta genom en sakkunnig person verkställa undersökning angående de mest trängande

och betydelsefulla uppgifter, som böra tillgodoses genom det allmännas naturskyddsverksamhet, ävensom rörande de riktlinjer för verksamheten, som därav kunna framgå.

Jag hemställer alltså,

att Kungl. Maj:t måtte *dels* bemyndiga chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att inom nämnda departement biträda med utredning av vissa i samband med naturskyddsärendenas behandling stående frågor, *dels ock* föreskriva, att den sakkunnige skall äga att för uppdraget åtnjuta dagarvode och annan ersättning enligt bestämmelserna i kungörelsen den 29 augusti 1921 (nr 717) med vissa bestämmelser angående kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Tillika hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte medgiva, att utdrag av statsrådsprotokollet i denna punkt får offentliggöras.»

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall.

Genom Kungl. Maj:ts bemyndigande av den 7 april 1934 har fil. mag. NILS DAHLBECK fungerat som sekreterare vid utredningen t. o. m. den 7 november 1934. Som sekreterare tiden 15 december 1934 t. o. m. 30 juni 1935 har (jfr bemyndigande av den 19 mars 1935) fungerat amanuensen, fil. kand. GUSTAF SANDBERG. Under sin tjänstgöringstid företog fil. mag. NILS DAHLBECK med understöd av mecenatmedel under delar av augusti och september en resa för studium av det tyska naturskyddet.

Undertecknads under de tre sista årtiondena samlade naturskyddsbibliotek och naturskyddsarkiv — vad Stockholm angår är detta utbrutet och förvärvat av staden som ett specialarkiv »Stockholms Naturminnesarkiv» — samt ett antal av honom under samma tid författade uppsatser och inlagor i naturskydssaken ha förelegat som huvudmaterialet till denna utredning. Andra behövliga fakta och data ha förvärvats genom korrespondens, personliga konferenser, biblioteksstudier samt resor i Sverige och grannländerna.

Uppsala, Växtbiologiska Institutionen, den 1 juli 1935.

RUTGER SERNANDER.

Terminologi och litteratur.

Terminologi.

Man skulle kunna indela de statliga fridlysningarna i naturen, eller för att tala med SEVERIN SCHÖLER, Sveriges Natur 1933, s. 85, »vad som i vårt land utgör föremål för naturskydd», i tvenne grupper.

1. *Speciella* eller *enskölda*, d. v. s. *lokalbundna* fridlysningar och skyddsåtgärder;

2. *Generella* eller *allmänna*, d. v. s. fridlysningar eller skyddsåtgärder för vissa växt- och djurarter inom hela landet eller större delar av detta.

Det är den första gruppen vars terminologi under naturskyddets utveckling och ej blott i vårt land blivit ganska förvirrad.

I K. Maj:ts nådiga proposition nr 102 till 1909 års riksdag om lag angående naturminnesmärkenas fredande förordnas i § 1 (med här tillagda kursiveringar):

»Område eller till fastighet hörande *naturföremål*, som är af särskildt intresse för kändedomen om landets natur eller på grund af märklig naturbeskaffenhet eljest synes böra för framtiden skyddas, må i den ordning nedan sägs såsom *naturminnesmärke* fridlysas.»

Mot *naturminnesmärke* sätter lagstiftningen *nationalpark*. Tyvärr finnes icke någon legal definition på detta senare begrepp. § 1 i Lag angående nationalparker av den 25 juni 1909 talar endast om här rådande restriktioner:

»Har kronan tillhörigt område blifvit afsatt till nationalpark, skall därinom med nedannämnda undantag vara förbjudet:

att förstöra eller skada fast naturföremål eller ytbildning så ock bearbeta mineralfyndighet eller bortföra mineral;

att fälla eller skada växande träd eller borttaga växter eller växtdelar af annan beskaffenhet än bär, som användas till omedelbar förtäring;

att jaga, fånga eller afsiktligt döda djur af hvad slag det vara må, då det ej sker till försvar mot angrepp å person eller egendom, så ock att från ort till annan föra dödadt eller fångadt djur eller skada eller bortföra ägg, rom eller bo;

att medföra hund;

att uppföra byggnad eller stadigvarande bostad, verkställa odling eller beta kreatur; samt

att i annonseringssyfte uppsätta eller anbringa tafla, plakat, inskrift eller annan för naturskönheten störande ordning.»

Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté har genom sitt sekretariat utgett »Förteckning å svenska nationalparker samt å fridlysta naturminnesmärken» (ERIK ALMQUIST och RUDOLF FLORIN. Tredje upplagan 1932). Väl närmast av praktiska grunder följes denna indelning:

I. Nationalparker.

II. Naturminnesmärken.

Utfärdade fridlysningar.

A. Förteckning efter län.

B. Förteckning enligt de fridlysta föremålets beskaffenhet.

1. Områden.

2. Geologiska minnesmärken.

3. Växter.

a. Växtarter.

b. Enstaka växtindivider eller bestånd.

4. Djur.

Upphävda fridlysningar.

III. Bihang.

A. Skyddade områden, som ej falla under lagen angående naturminnesmärkens fredande.

B. Genom särskilda kungörelser av K. Maj:t utfärdade fridlysningar.

C. Naturminnesmärken, vilkas fridlysning blivit av Vetenskapsakademien förordad men vid 1931 års utgång ännu ej utfärdats.

I detta utlåtande måste även andra distinktioner, huvudsakligen grundade på skillnaden mellan område och föremål, användas och därmed en delvis annan terminologi införas.

Skyddsobjekt eller (*naturskydds*)*reservat* kallas alla de olika föremålen för naturskydd.

Efter objektets egenskap av område eller fast naturföremål kallas det respektive *park* och *naturminne*.

Parkerna indelas i *nationalparker* och *naturparker*.

Nationalparker. — Deras mening är, som begreppet inom naturskyddskretsarne konsoliderat sig, att bilda testamentsgåvor till eftervärlden av orörda eller någotsånär orörda områden av svensk jord, representerande så många av dess olika typer som möjligt, att under omsorgsfullt skydd för framtiden bevaras i naturtillståndet utan ingrepp från människans sida. Den

självklara förutsättningen för att dessa gåvor skola ha det åsyftade värdet är att de efter noggranna vetenskapliga utredningar av jämförande art utväljas av kompetenta fackmän.

Naturparker. — De äro till sitt omfång vanligen mindre än nationalparkerna. Borgia hage är ett av de mest kända undantagen. — Vid urvalet spela hembygds- och naturälskare-synpunkterna en viktig roll. Vill någon utverka fridlysning för ett »naturminnesmärke», inlägger han en ansökning, för vars innehåll lagen angående naturminnesmärkens fredande stipulerar i § 2 fyra moment. Moment 3) fordrar av förslagsgivaren »ett förslag till de fridlysningsbestämmelser, som lämpligen böra meddelas». Detta innebär, då ej motsatsen särskilt begäres och stadgas, att de praktiska intressena ofta kunna få i större utsträckning göra sig gällande än i nationalparkerna. T. ex. om Mårdängssjön i Gästrikland, för vars avsättande som naturpark starka och goda krafter äro i rörelse, också blir en sådan, behålla dock de sökande strandägarne stora exploateringsmöjligheter. Och fridlysningen av Lindön, en holme i Runn, avser blott »förbud att skada öns lindar och lindplantor, mot all jakt å ön och massutflykter dit samt dess vanprydande genom kvarlämnande av papper och dylikt». Fridlysning 6 oktober 1917.

Från naturparkerna komma vi över till *folkparkerna*, vilka efter graden av restriktioner falla såväl inom som utom naturparkerna.

En särskild, av Vetenskapsakademien som sådan registrerad grupp, »Skyddade områden, som ej falla under lagen angående naturminnesmärkens fredande», utgöres av till Vetenskapsakademien i och för vård i det ena eller andra avseendet skänkta områden. Denna grupp står naturparkerna mycket nära.

Naturminnen. — Övergången till naturparkerna är glidande och en kvantitetsfråga. Ty det är mycket vanligt och dessutom efterföljansvärt, att man förser naturminnets egentliga centrum och ädlare partier med en liten skyddskappa.

Namnet *naturminne* bildar en språklig analogi till *kulturminne* och framför allt *forntid*. Från språkligt håll ivrades tidigt för att »naturminnesmärke», som är direkt översättning av tyskans »Naturdenkmal», skulle förenklas till »naturminne».

Då vi nu äro inne på det språkliga, böra vi nämna, att finländarne startat en egen svensk nomenklatur. I sin lagstiftning ha de numera »*allmänna skyddsområden*» för nationalparker och »*speciella skyddsområden*» för naturparker.

Den andra gruppen, »*Generella (eller allmänna) fridlysningar*» som jag kallar dem, behandlar jag i detta utlåtande mycket summariskt i underkapitlet

med detta namn. SCHÖLER l. c. s. 86 bestämmer gruppens omfång närmare. Dit »höra växt- och djurformer, fridlysta var de än förekomma inom större eller mindre områden»; inom denna grupp falla givetvis även vissa geologiska bildningar.

I fråga om naturskyddets art behöver man understundom skilja på det *experimentella* och det *konserverande* naturskyddet.

Den förra gruppen, som sammanflyter med den senare, kan exemplifieras med de av skogsvetenskapens provytor, vilka efter avsättningen och uppteckningen, få sköta sig själva för att giva svar på i vilken riktning den eller den skogstypens utveckling går. För att se lövängens naturliga utveckling utan människans ingripande behöver växtbiologien också provytor. Det är såsom sådana de egentliga till det konserverande naturskyddet hörande och såsom sådana avsatta lövängarne på Skabbholmen och vid Vårdsätra delvis böra betraktas.

Då man i tal och skrift möter ordet »naturskydd», åsyftas i regel det konserverande naturskyddet, d. v. s. man låter naturen sköta sig själv genom tiderna under förhoppning att det vid avsättningen förhandenvarande tillståndet skall bevaras.

Citationer och litteratur.

I fråga om citationer hade detta utlåtandes författare att välja mellan den korrekt bibliografiska fullständigheten, sådan den kommer till synes i rent vetenskapliga arbeten, och på praktiska grunder utarbetade samt förkortade litteraturhänvisningar. Av hänsyn till att utlåtandet mera undantagsvis torde komma att rådfrågas för vetenskapliga spørsmål har den senare principen följts. Läsaren hänvisas för övrigt till den utmärkta naturskyddsbibliografi för åren 1901—1933, vi ha FR. E. ÅHLANDER att tacka för. Bibliografien för åren 1901—1912 är publicerad i K. V. A. Årsbok 1913, Bihang. Det följande har han i löpande årssammanfattningar publicerat i Svenska Naturskyddsföreningens årsbok, Sveriges Natur. Det bör dock noga märkas, att uppsatser i Sveriges Natur icke äro medtagna utan att man för dessa får gå direkt till tidskriftens register. En utmärkt ledning ger oss också den på Svenska Naturskyddsföreningens uppdrag 1925 utgivna »Naturskydd i Sverige» av THOR HÖGDAHL. Litteraturen om reservaten finner man lättast i den nyss anförda förteckningen.

Ur mina egna arbeten har jag anført rätt mycket, närmast ur uppsatserna »Det svenska naturskyddets mål och medel» samt »Naturskyddsarbetet i de nordiska länderna». Jag har ej alltid försett dessa utdrag med citationstecken. Orsaken ligger i de många uteslutningarna, ändringarne och tilläggen. För att från dessa skilja de ordagrant anförda partierna hade behövts ett helt system av citationstecken, vilket i hög grad skulle belasta texten.

Lagar och förordningar angående det svenska naturskyddet.

Ett allmänt önskemål bland naturskyddsmän är att i litteraturen få en sammanställning av de ganska talrika av Kungl. Maj:ts utfärdade lagarna och förordningarna angående det svenska naturskyddet. Min sekreterare fil. mag. NILS DAHLBECK lämnar här följande sammanställning.

På grund av de diffusa gränserna mellan de ej få slagen av naturfridlysningar och jaktbestämmelser saknas ett och annat, som kanske den jaktzoologiskt intresserade läsaren skulle vilja ha medtaget.

Generella lagar, bestämmelser och fridlysningar gällande hela landet eller ett visst område äro så gott som fullständigt representerade, då däremot de flesta bestämmelser, vilka gälla enstaka skyddsobjekt som sådana, uteslutits.

Bibliotekarien FR. ÅHLANDERS förtjänstfulla naturskyddsbibliografi har varit en god vägledning, men på grund av en i viss mån olikartad uppfattning om vad som skulle medtagas har vår bibliografi blivit något annorlunda avfattad och särskilt i vissa punkter fullständigare.

De siffror som äro ställda efter varje publikation avse numren i Svensk Författningssamling.

Lag angående naturminnesmärkens fredande; nr 56, 1909.

Lag angående nationalparker; nr 56, 1909.

Lag innefattande tillägg till förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof; nr 56, 1909.

Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående införsel af samt handel med utländskt barrträdsfrö; nr 27, 1910.

Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse till Dess domänstyrelse angående fastställande af gränserna för vissa nationalparker; nr 30, 1910. (Garphytte, Stora Sjöfallets, Sarjeks och Abisko nationalparker.)

Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse till domänstyrelsen angående fastställande af gränserna för Sonfjällets nationalpark i Jämtlands län; nr 136, 1910.

Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse till vetenskapsakademien angående fastställande af gränserna för viss till nationalpark afsedt område af Gottska Sandön m. m.; nr 159, 1910.

Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse till domänstyrelsen angående fastställande af gränserna för Hamra nationalpark i Gäfleborgs län; nr 135, 1911.

Kungl. Maj:ts nådiga *reglemente* rörande nationalparkernas förvaltning; nr 156, 1911.

Lag om rätt till jakt; nr 289, 1912.

Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående grunderna för tillgodogörande af kronans jakträtt; nr 290, 1912.

Kungl. Maj:ts nådiga jaktstadga; nr 291, 1912.

- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående skydd åt för landtbruket nyttiga fåglar; nr 292, 1912.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse om hvad vid utfärdande af jaktpass är att iakttaga; nr 293, 1912.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående fridlysning av vissa djurslag; nr 55, 1913.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående förbud mot jakt efter sjöfågel å visst vattenområde omkring Stora Karlsö i Gotlands län; nr 60, 1913.
- Kungl. Maj:ts nådiga skrivelse till Domänstyrelsen angående Peljekaise nationalpark i Arjeplogs socken av Norrbottens län; nr 146, 1913.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse om tillägg till 10 § i jaktstadgan den 8 november 1912 (nr 291); nr 355, 1913.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående ändrad lydelse av § 8 i jaktstadgan den 8 november 1912 (nr 291); nr 357, 1913.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 112, 1916.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående skydd för fågellivet å holmen Måkläppen och däromkring liggande vattenområde i Malmöhus län; nr 142, 1917.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 175, 1917.
- Tillägg till ovanstående; nr 217, 1917.
- Vattenlag*; given Stockholms slott den 28 januari 1918: 2 kap. Om byggande i vatten. 3 §, 2 st. och 12 §.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 250, 1918.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående fridlysning av tordmule under viss tid av året; nr 367, 1918.
- Lag* om utrotande av berberisbusken å viss mark; nr 400, 1918.
- Kungl. Maj:ts nådiga skrivelse till domänstyrelsen angående avsättande såsom nationalpark av visst område av Dalby kronopark i Malmöhus län; nr 631, 1918.
- Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående förbud mot fångande eller dödande av årskalv efter älg samt angående jakt efter älg, rådjur, fasan och raphöns; nr 698, 1918.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å de inom Forsmarks socken av Stockholms län i Öregrundsgrepen belägna skären Höggrund, Tallhällan, Lovan, Malören och Rönn jämte däromkring liggande område; nr 390, 1919.
- Kungl. Maj:ts skrivelse till vetenskapsakademien angående uteslutande från Stora Sjöfallets nationalpark av vissa områden m. m.; nr 641, 1919.

- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 492, 1920.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående jakt efter älg, rådjur, fasan, tjäder, orre, järpe, raphöns och svan samt förbud mot fångande eller dödande av årskalv efter älg; nr 534, 1920.
- Kungl. Maj:ts skrivelse till domänstyrelsen angående Vaddetjäkko nationalpark i Norrbottens län; nr 677, 1920.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å inom Ljusterö socken av Stockholms län belägna Krångelvasskubben, nordvästra och sydvästra Korsholmarna, Tjuvkubben och Lilla Jolpan samt delar av Södra Långholmen och Jolpan jämte kring sagda holmar liggande område; nr 269, 1921.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet i sjön Striern i Hägerstads och Kättilstads socknar av Östergötlands län; nr 319, 1921.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående jakt efter älg, tjäder och orre, järpe, raphöns och vaktel, fasan, svärta och alfågel samt förbud mot fångande eller dödande av årskalv efter älg, av mård samt av glada, brun kärrhök och blå kärrhök, m. m.; nr 460, 1921.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å de inom Möja socken av Stockholms län belägna Björkskärs och Lilla Nassa skärgårdar tillhörande holmar och skär jämte däromkring liggande vattenområden; nr 485, 1921.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å visst område i och vid västligaste delen av Hjälmaren; nr 494, 1921.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för djurlivet å visst vattenområde utanför Ottenby kungsladugård i Kalmar län; nr 42, 1922.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å holmen Måkläppen och däromkring liggande vattenområde i Malmöhus län; nr 105, 1922.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående jakttider för vissa djurslag; nr 247, 1923.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 292, 1923.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet i sjöarna Kälsjön i Torsångs socken och Lumsen i Svärdsjö socken av Kopparbergs län; nr 468, 1923.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å de inom Forsmarks socken av Stockholms län i Öregrundsgrepen belägna skären Högggrund, Tallhällan; Lovan, Malören och Rönn jämte däromkring liggande område; nr 57, 1924.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående jakttider för vissa djurslag; nr 294, 1924.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 295, 1924.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet i Gryts sockens östra

- skärgård av Östergötlands län belägna ön Lökskär och de därintill liggande Lökskären, utgörande två holmar, samt holmen Klubben jämte angränsande vattenområde; nr 420, 1924.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående förbud mot jakt efter örn; nr 435, 1924.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående jakttider för vissa djurslag; nr 266, 1925.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 333, 1925.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å de inom Möja socken av Stockholms län belägna Björkskärs och Lilla Nassa skärgårdar tillhörande holmar och skär jämte däromkring liggande vattenområden; nr 520, 1925.
- Transumt av Kungl. Maj:ts skrivelse till vetenskapsakademien angående viss ändring i beskrivning av gränsen för Abisko nationalpark; nr 523, 1925.
- Transumt av Kungl. Maj:ts skrivelse till vetenskapsakademien angående överlåtelse till kronan samt avsättande till nationalpark av ön Blå Jungfrun i Kalmar sund; nr 16, 1926.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående jakttider för vissa djurslag; nr 360, 1926.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag; nr 361, 1926.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet i den inom Kävsjö socken av Jönköpings län belägna sjön Kävsjön jämte däromkring liggande landområde; nr 415, 1926.
- Kungl. Maj:ts kungörelse om fortsatt tillämpning av kungörelsen den 27 september 1924 (nr 435) angående förbud mot jakt efter örn; nr 428, 1926.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet i den inom Solna och Spånga socknar av Stockholms län belägna sjön Råstasjön; nr 448, 1926.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å visst område tillhörande hemmanet Garnanäs nr 1 och Biskopsmåla nr 1 i Bräkne-Hoby socken av Blekinge län; nr 454, 1926.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående införsel av levande växter och växtdelar m. m.; nr 92, 1927.
- Lag* angående ändring i vissa delar av lagen den 8 november 1912 (nr 289) om rätt till jakt; nr 434, 1927.
- Lag* om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 25 juni 1909 (nr 56 sid. 7) angående nationalparker; 435, 1927.
- Lag* angående ändrad lydelse av 30 och 31 §§ i lagen den 1 juli 1889 (nr 66) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige; nr 436, 1927.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående grunder för tillgodogörande av kronans jakträtt; nr 437, 1927.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 7 § i reglementet den 22 december 1911 (nr 156) rörande nationalparkernas förvaltning; nr 438, 1927.

- Kungl. Maj:ts stadga om jakt och fridlysning av vissa djurslag (jaktstadga); nr 439, 1927.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 440, 1927.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående bestämmelser till skydd för djurlivet å vissa platser; nr 441, 1927.
- Kungl. Maj:ts skrivelse till domänstyrelsen angående fastställande av gränserna för nationalparken å kronoparken Norra Kvill i Kalmar län; nr 24, 1928.
- Transumt av Kungl. Maj:ts brev till generaltullstyrelsen angående undantag i vissa avseenden från bestämmelserna i kungörelsen den 8 april 1927 (nr 92) angående införsel av levande växter och växtdelar m. m.; nr 30, 1928.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående belöningar för dödande av sälhundar; nr 170, 1928.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 1 § i kungörelse den 25 november 1927 (440) angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 278, 1928.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag m. m.; nr 294, 1928.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående skydd för fågellivet å hemmanet Skälbottna i Blidö socken av Stockholms län tillhörande öar, holmar och skär med omgivande vattenområde; nr 468, 1928.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 224, 1929.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag m. m.; nr 233, 1929.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 1 § i kungörelsen den 25 november 1927 (nr 441) angående tillfälliga bestämmelser till skydd för djurlivet å vissa platser; nr 282, 1929.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående förbud mot saluhållande och plantering av berberisbuskar; nr 302, 1929.
- Kungl. Maj:ts förordning om utrotande av nötbromsen; nr 247, 1930.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 289, 1930.
- Kungl. Maj:ts bestämmelser till skydd för djurlivet å vissa platser; nr 290, 1930.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag m. m.; nr 291, 1930.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående förbud mot införsel av levande växter av familjen Ulmaceae; nr 321, 1931.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 1 § i kungörelsen den

- 27 juni 1930 (nr 290) angående tillfälliga bestämmelser till skydd för djurlivet å vissa platser; nr 121, 1931.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 25 november 1927 (nr 439) om jakt och fridlysning av vissa djurslag (jaktstadga); nr 294, 1931.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 295, 1931.
- Transumt av Kungl. Maj:ts skrivelse till domänstyrelsen angående fastställande av gränsen för Töfsingdalens nationalpark i Idre socken av Kopparbergs län; nr 404, 1931.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 6 § 2 mom. samt 14 och 19 §§ stadgan den 25 november 1927 (nr 439) om jakt och fridlysning av vissa djurslag (jaktstadgan); nr 406, 1931.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 1 § kungörelsen den 27 juni 1930 (nr 290) angående tillfälliga bestämmelser till skydd för djurlivet på vissa platser; nr 409, 1931.
- Kungl. Maj:ts förordning om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar; nr 109, 1932.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 3 § 1 mom., 8 § 1 mom. samt 19 § stadgan den 25 november 1927 (nr 439) om jakt och fridlysning av vissa djurslag (jaktstadgan); nr 343, 1932.
- Kungl. Maj:ts brev till domänstyrelsen angående användning vid jakt av automatgevär för hagelladdning; nr 344, 1932.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 345, 1932.
- Kungl. Maj:ts kungörelse om ändrad lydelse av 1 § kungörelsen den 27 juni 1930 (nr 290) angående tillfälliga bestämmelser till skydd för djurlivet å vissa platser; nr 346, 1932.
- Kungl. domänstyrelsens kungörelse angående gällande jakttider för vissa djurslag m. m.; nr 349, 1932.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående förbud mot införsel till riket av sumpbäver (*Myocastor* eller *Myopotamus coypus*); nr 548, 1932.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändrad lydelse av 10 § jaktstadgan den 25 november 1927 (nr 439); nr 267, 1933.
- Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningstider för vissa djurslag; nr 465, 1933.
- Kungl. Maj:ts kungörelse om ändrad lydelse av punkten 2 i kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 170) angående belöningar för dödande av sälhundar; nr 564, 1933.
- Kungl. Maj:ts kungörelse med särskilda föreskrifter rörande verkställigheten och efterlevnaden av förordningen den 27 juni 1930 (nr 247) om utrotande av nötbromsen; nr 608, 1933.

Kungl. Maj:ts kungörelse om ändrad lydelse av 1 § kungörelsen den 27 juni 1930 (nr 290) angående tillfälliga bestämmelser till skydd för djurlivet på vissa platser; nr 645, 1933.

Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillfälliga fridlysningsbestämmelser för vissa djurslag; nr 318, 1934.

Historisk återblick på det svenska naturskyddets uppkomst och utveckling.

Naturskyddet som en rörelse, vilken uppmanar till gemensamma strävanden, räknar sina anor i såväl gamla som nya världen från olika delar av 1800-talets senare hälft. Den framträder då spontant i olika länder och olika kretsar och i trevande former, vanligen med några naturforskare som föregångsmän. Bakgrunden är alltid den, att dessa naturforskare fått ögat öppet för hur hastigt den materiella kulturen under tidens storslagna expansion slog under sig eller förintade den omgivande naturen.

Rörelsen i form av ordnade sammanslutningar är mycket ung. De falla för ett stort antal länder inom de två årtiondena på ömse sidor sekelskiftet.

Vad Sverige angår, torde väl ingen av de åsyftade pionärerna ha lämnat så djupa spår efter sin verksamhet som ADOLF NORDENSKIÖLD. För min personliga del mottog jag sommaren 1886 under mina botaniska studier i Finland genom min lärare och vän RAGNAR HULT, vilken djupt satt sig in i det Nordenskiöldska åskådningssättet om starkt vetenskapligt hållna nationalparker, ett mäktigt intryck av ett framtida naturskydds betydelse för de nordiska länderna.

En gemensamt med nuvarande professor J. GUNNAR ANDERSSON sommaren 1894 företagen undersökning av Gotska Sandöns naturhistoria bragte oss båda till en gemensam aktion bland våra naturforskarkamrater i Uppsala för att få den märkliga ön till nationalpark. I samband härmed inledde jag den produktion av populärvetenskapliga uppsatser och utredningar i naturskyddsfrågan, som jag sedan i obruten följd sökt fullfölja.

På ungefär liknande sätt verkade andra naturforskare. De fridlysningar, man sedan mycket länge ägnat de jaktbara djuren, blevo en naturlig utgångspunkt i arbetet för ett mera vidsynt och rationellt skydd av djurvärlden, och en tidig banbrytare härutinnan, nuvarande professor emeritus EINAR LÖNNBERG, har i fågelskyddet skapat sig ett internationellt namn.

Året 1904 blev det stora genombrottsåret för naturskyddets organisation.

I anslutning till Uppsala-rörelsen och den store naturskyddsmannen H. CONWENTZ' nyligen hållna föredrag i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund framlade lektor KARL STARBÄCK i riksdagens andra kammare sin bekanta motion angående utredning om skyddsåtgärder för vårt lands natur och naturminnesmärken.

Efter behandling i vederbörande utskott, varvid dåvarande docenten R. SERNANDER var tillkallad som föredragande sakkunnig, antogs motionen utan votering av båda kamrarna.

Efter detta följer en avspänning i statsmakternas intresse för naturskyddsfrågan. Först i juni 1907 tillkallades av Jordbruksdepartementet såsom sakkunnige K. STARBÄCK, E. LÖNNBERG och dåvarande häradshövding L. AMÉEN med uppdrag att utarbeta ett betänkande i frågan.

Detta betänkande utarbetades med stor raskhet, så att det redan i början av december samma år kunde avlämnas till Jordbruksdepartementet.

Innan frågan kunde framläggas för riksdagen, måste givetvis betänkandet ställas på en cirkulation bland myndigheter och institutioner, som blev mera tidsödande än egentligen det faktiska arbetet med de slutligen avgivna utlåtandena krävde. Regeringen kunde dock 1909 för riksdagen framlägga ett förslag till lagstiftningsåtgärder och beslut, vilket förslag i allt väsentligt var grundat på sakkunniges betänkande. Det antogs, även nu utan votering, av bägge kamrarna.

Genom detta märkliga riksdagsbeslut fick vårt land och folk mottaga den dyrbara gåvan av tio genom särskild lag skyddade på statsmark belägna nationalparker, däribland ett par sådana i Lappland av flera kvadratomils storlek, varjämte erhöles en lag (Lagen angående naturminnesmärkens fredande av den 25 juni 1909), avsedd att bereda skydd för märkliga naturområden och naturföremål såväl på kronans som på enskilds mark. Det sakkunniga bedömandet och avgörandet av naturskyddsfrågor samt förvaltningen av nationalparkerna uppdrogs enligt denna lag åt K. Vetenskapsakademien. Inom henne konstituerades en särskild naturskyddskommitté närmast för att bereda ärendena, men i mångt och mycket med ett verkställande utskotts befogenhet. Det departement, med vilket Vetenskapsakademien närmast hade att förhandla, blev och är ännu K. Jordbruksdepartementet.

»Grunden var sålunda», som TH. HÖGDAHL riktigt formulerar det, »lagd för naturskyddets vidare utveckling i vårt land. Det gällde nu endast att samla alla goda krafter till enig samverkan och frammana det allmänna intresse för saken, med vilket lagstiftningen från början räknat.»

Under den långa tid, som fick förflyta mellan riksdagens bägge beslut, hade tanken att bilda en allmän naturskyddsförening alltmera mognat i skilda mer eller mindre naturhistoriskt betonade kretsar, och ungefär samtidigt med det sista riksdagsbeslutet, närmare bestämt den 16 maj 1909, konstituerades *Svenska Naturskyddsföreningen*, vars ändamål enligt stadgarna är

»att väcka och underhålla kärleken till vår svenska natur och arbeta för dess skyddande». Dess årsbok har redan firat sitt 25-årsjubileum.

Inom styrelsen, som har sitt säte i Stockholm och utom ordförande samt vice ordförande räknar 12 ledamöter, har framför allt den naturhistoriska sakkunskapen redan från början varit starkt representerad.

Ute i landet ha med eller utan bistånd och initiativ från Svenska Naturskyddsföreningen sedermera ett antal lokala föreningar bildats, varjämte i vissa städers förvaltning ingå kommunala naturskyddsutskott.

Denna framställning av huru det svenska naturskyddet fått sina trenne huvudcentra: Jordbruksdepartementet, Vetenskapsakademien och Naturskyddsföreningen är som lätt synes ytterst kortfattad och sammanträngd. Orsaken härtill är att det redan existerar en lätt tillgänglig samt omfattande och god framställning i ämnet, utgiven under Naturskyddsföreningens egid, nämligen THOR HÖGDAHL, Naturskydd i Sverige, Stockholm 1925, som för detaljuppgifter kan rådfrågas.

Jag hoppas emellertid att de här lämnade fakta med nödig komplettering från här citerad litteratur skola giva nödig bakgrund för följande kapitel.

Det svenska naturskyddets specifika mål.

Speciella servitut.

I det »Betänkande rörande åtgärder till skydd för vårt lands natur och naturminnesmärken», som den 4 december 1907 avgavs »af inom Kungl. Jordbruksdepartementet för ändamålet tillkallade sakkunnige» och som i förra kapitlet omnämndes, sluta de tre sakkunnige sin framställning med dessa ord om sina förslag:

»Skulle de befinnas antagliga, bör sedermera på den sålunda lagda grunden med lätthet kunna byggas vidare, och småningom det önskemål förverkligas att en något så när fullständig samling profstycken på fosterlandets skiftande natur bevaras åt eftervärlden.»

Mer än ett kvartssekel har förflutit sedan dessa ord uttalades. Jag tar deras innebörd till utgångspunkt för en granskning, huruvida i nuvarande stund vår samling provstycken på fosterlandets natur närmar sig fullständigheten samt huruvida tillräckligt sörjts för att det bygges vidare på den lagda grunden. Till underlag för granskningen tager jag, och framhåller detta med skärpa, delvis i ordagrann form partier av min framställning i Det svenska naturskyddets mål och medel, Svenska Naturskyddsföreningens Småskrifter II, 1926.

Naturskyddets *mål*, eller rättare önskemål, kunna uppdelas i *vetenskapliga* och *nationella* samt mer eller mindre förbundna med dessa de *hygieniska, estetiska* och *pedagogiska*.

De vetenskapliga målen.

Det är den nuvarande generationens plikt att av Sveriges alla naturtyper utvälja reservat i olika former som testamentsgåvor åt eftervärlden. På dessa reservat och deras avsättning har jag tillåtit mig sätta följande fem huvudfordringar:

1. Reservaten skola företräda naturtyperna i deras mest pregnanta form.
2. De måste vara tillräckligt stora och tillräckligt många.
3. Deras skydd för framtiden bör göras så effektivt som möjligt med särskild hänsyn till deras verkliga och förnämsta värden.
4. Naturskyddsarbetets kärna skall framför allt vara av *aktiv* art. Centrala myndigheter eller *en* central myndighet skola själva taga initiativet till vad som skall skyddas, ej annat än i andra hand utgå från tillfälliga förslag av tillfälliga, men ej sakkunniga personer eller myndigheter.

5. Varje reservering skall föregås av omfattande och uttömmande *sakkunniga* utredningar. Begreppet sakkunskap skall fattas i sin strängaste mening. Då det t. ex. gäller det svenska naturskyddets mest omfattande problem, de växtgeografiska inklusive växtsociologiska, är icke en botanisk sakkunskap, den må vara hur förtjänstfull som helst, i t. ex. fysiologi, mykologi o. s. v., men som ej omfattar de nämnda områdena, tillräcklig. Och den fordran är självklar, att *naturskyddssakkunnige*, framför allt vertebratbiologerna, och ej de s. k. jaktvårdsintresserade skola ha avgörandet, då det t. ex. gäller det generella fridlysandet av örn, björn och lo samt lagstiftningen om saxar och giller.

Vi övergå nu till en kort framställning och exemplifiering av vad realiseringen av dessa principer enligt min tanke kan innebära.

Vilka äro till en början de förnämsta av de naturtyper som böra reserveras?

Naturskyddets mest omfattande uppgift ligger i bevarandet av hela *landskapstyper*. Det var detta mål som föresvävade de behjärtade män, vilka genomdrevo avsättandet av de världsberömda nordamerikanska nationalparkerna, liksom dem, som hos oss föreslogo och upprättade våra stora lappländska reservat. Den stolta benämningen nationalpark bör begränsas till dylika storslagna företag. Vi skatta oss lyckliga att äga inemot ett tiotal som förtjäna hederstiteln. Bland dem var en gång Stora Sjöfallets Europas förnämsta.

Att klokt utvälja en nationalpark är ett omfattande och ansvarsfullt företag, fordrande vidlyftiga naturhistoriska undersökningar och utredningar samt ett noga avvägande, såvitt det sig göra låter, av de ekonomiska och tekniska krav, som framtiden kan uppställa mot naturskyddets. Det gäller

att noga tillse att man ej förhastar sig. Senare kapitulationer kunna skada den så nödvändiga respekten för naturskyddet.

Av förslag till nya nationalparker torde intet för närvarande vara så moget och väl motiverat som det om reserverande av *Gotska Sandön* (3601 hektar) i sin helhet med de lokala inskränkningar, som fyrverket kan kräva. Redan hösten 1894 framställdes detta av J. GUNNAR ANDERSSON och undertecknad efter våra studier på den underbara ön under den gångna sommaren. Vetenskapsakademien samt ALBERT ENGSTRÖM ha med kraft trätt upp för denna utvidgning av den nuvarande »nationalparken», vars fattiga 400 hektar utgöra en parodisk ersättning för den helhet, som här i själva verket är en trängande nödvändighet.

Det andra stora målet är få alla vårt lands *vegetationstyper* i en fullgod representation, varvid det väl ej behöver påpekas, att med varje vegetations-typ följer ett visst *djurliv*, att växter och djur med varandra bilda lagbestämt förenade biocenoser. — För att ge min framställning konkret form skola i det följande några av dessa typer exemplifieras. Överflödigt är det att säga, att dessa exempel kunde mångdubblas. Urvalet gör ej heller anspråk på att vara rationellt.

I det klassiska skogslandet Sverige gäller det att ge eftervärlden ursprungliga prov på de många skilda *skogstyper*, vilka nu i samband med kulturens expansion och utbyggandet av vår viktigaste industri från sydligaste Skåne till nordligaste Lappland i grund omändras och ur naturhistorisk synpunkt tillintetgöras.

De *barrskogs*-reservat vi äga i södra och mellersta Sverige äro alldeles för få och små. Till övre Norrland skola vi sedan återkomma.

Den förutvarande standardparken *Hamra kronopark* som representant för södra Norrland var givetvis med sina 20 hektar alldeles otillräcklig såsom sådan.

Däremot måste som ett dyrbart förvärv räknas den 1931 avsatta nationalparken *Töfsingdalen* med sin ganska omfattande granskog.

Fiby urskog, denna oskattbara, av kulturen föga rörda granskog samt hällmarkstallskog i mellersta Uppland, tillhör ännu icke våra egentliga skyddsområden. Riksdagen har endast tillsvidare förbjudit avverkning, men utsikterna för att få den vidlyftiga finansiering en avsättning till naturpark kräver i form av ersättning till ägaren, Uppsala ärkebiskopsstol, samt stängselåtgärder, genomförd, äro ännu små.

Domänstyrelsen vill med ett obetydligt undantag ha sin och ärkebiskopsstolens skog tillbaka för att i den bedriva rationell avverkning, och professor HENR. HESSELMAN postulerar, att området »som naturreservat synes — — — vara av mindre betydande intresse». Häremot har R. SERNANDER med all skärpa satt en motsatt åskådning.

Gotska Sandöns 400 hektar park äro huvudsakligen bevuxna av hedtallskog.

Redan tekniska skäl göra denna representation otillräcklig. Nödvändigheten av att hela ön blir nationalpark har redan kraftigt påtalats.

Huru *lövskogs*-reservaten skola fördelas är en fråga som kräver många och ingående preliminärundersökningar. Att de nuvarande reservaten ej räcka till torde ingen vilja eller kunna motsäga. Med rätta ha några lövängar och lundar avsatts som national- och naturparker. Men andra typer ha alldeles försummats. Bland dem skulle jag vilja framhålla *bokskogarna*.

Det har ännu ej ingått i det bildade medvetandet, att vår dyrbaraste och intressantaste bokskogstyp, den eutrofenta eller ängsbokskogen, med rasande fart försvinner ur det skånska landskapet, till vars särdrag den med rätta en gång räknades men med orätt ännu räknas. Det svenska naturskyddet har tills dato endast *en* sådan skog, nämligen den bokbevuxta delen av *Dalby hage*, i sin makt, men som starka krafter söka förvandla till en park, vilken periodvis skall, följande tillfälliga estetiska strömningar, gallras och blädas.

I detta förfaringssätt kan, om det ej sträcker sig kvantitativt för långt, ligga något berättigt. Vetenskapen om de sydsvenska skogarnas utvecklingshistoria skulle säkerligen ha stor nytta av att fortsätta studiet av docenten B. LINDQUISTS rationellt utskurna provytor i *Dalby hage*. Men de av dessa, vilka man vill gallra eller bläda, skola behandlas efter vetenskapliga och ej som man nu vill efter skogliga eller efter tillfälliga estetiska strömningar.

Det kan synas överflödigt att Sverige, detta sjörika land, ett av världens sjörikaste, redan nu skall behöva tänka på att åt framtiden bevara *naturvatten*. Men i själva verket har kulturen redan hunnit taga dessa i sin tjänst i en omfattning som är alldeles förbluffande. Om det öde, som drabbat de grunda silursjöarna, skall senare ordas. Även högt uppe i ödemarken sträcka sig kulturens verkningar. Det kan över vida områden vara så gott som omöjligt att påträffa sjöar, åar eller bäckar, som ej underkastats eller fortfarande underkastats reglering i och för kraftutbyggnader, flottningen eller bruksindustrien. Fabrikernas och kloakernas förorenande inflytande börjar hos oss bli en lika obehaglig kalamitet som på kontinenten.

Den moderna limnologien har med glädjande kraft och framgång brutit sig en självständig väg inom den svenska naturforskningen. Det tillhör den stab av unga botanister, zoologer och kvartärgeologer, som nu ägna våra vatten ett lika intensivt som resultatrikt arbete, att bland dessa utvälja den typkarta, de anse framtiden behöva sätta under det svenska naturskyddets hägn.

Den nordiska *havsstranden* tillhör ännu vår växtvärlds av kulturen jämförelsevis mera opåverkade typer. Även här måste emellertid naturskyddet gripa in med tanke på framtiden.

»Praktiskt folk» har en skräckfylld uppfattning om flygsands och dyners förödande vandringar, som föga motsvarar de verkliga förhållandena. Detta

gör att man offrar mycket arbete och stora pengar på att skogsplantera våra dyner, och att deras fullständiga »bindande» hålles som ett stort fosterländskt verk. Det är ej fråga om att flygsandsplanteringar kunna äga sin starkt lokala betydelse för att ej säga nödvändighet, men det vore djupt att beklaga om det påbörjade förintelsekriget mot allt vad dyner och flygsand heter skulle få drivas till sin bistra slutpunkt. Det är stora, både ideella och även praktiska värden det gäller — de moderna sandstrandsbaden äro lagom betjänta av att få en risig, ohyggligt ful *Pinus montana*-lågskog till bakgrund i stället för majestätiska *Elymus*- och *Psamma*-dyner. Danskarna ha för sitt land redan insett detta och därför avsatt betydande klitt-reservat. Raabjers Mile omfattar cirka 388 tunnland. Vi ha tillsvidare en några hundra meter lång sträcka av Gotska Sandöns strand. Att hela sandstranden kräves, torde vara överflödigt att betona.

När skogskulturer utsträckas till de av naturliga växtsamhällen fullständigt bundna sandfälten bakom dynerna, kunna planteringsåtgärderna övergå till maniakaliska självändamål. Ty vartill skola de egentligen tjäna? Vad skola de »skydda» på öde, glest bebyggda stränder? Kanske de fylla ett estetiskt behov? Fråga då Österledsfolket i Skåne, vilket de älska mest, de av sandnejlikan ljuft doftande och av sandliljor och sandvedel härligt strålande fälten eller de skogar, till vilka de nu förvandlas, fula redan då de bildades av krypande bergtall, avskräckande då dessa småningom överföras till risiga granbestånd. Eller kanske dessa kulturskogor ge en större ekonomisk vinst än de betesmarker till vilka nu sandfälten användas? Troligen. Men då får man sannerligen ej medräkna de penningsummor som nedläggas på plantering och skötsel. Affären måste i så fall hållas som mindre lyckad.

Jag kommer sålunda till att det bör vara nog nu med »sandbinding». Och skulle ej några sandfält med tillhörande strandpartier på Skånes kust från Åhus framemot Ystad kunna avsättas som reservat. Det är ej blott naturälskare som värdera dem, de bära också en dyrbar relik vegetation från slutskedet av den postglaciala värmetiden.

Det måste tyvärr sägas ifrån, att vi i de nordiska länderna, och ej minst i Sverige, även i andra vegetationstyper bedriva skogsplantering, vilken måste stämpas som självändamål, då den ej vid närmare granskning kan tillräckligt motiveras ur skyddets, skönhetens eller ekonomiens krav.

Danskarna ha för länge sedan fått ögonen öppna för att deras hedkulturer ur såväl skönhetens som nyttans synvinkel gått alldeles för långt; man gör nu allt vad göras kan för att rädda återstoden av de jylländska hedarna, en gång landets mest egenartade naturtyp, undan vidare skogskultur. Genom såväl statens som enskildas frikostighet ha också för säkerhetens skull verkliga reservat av betydande omfång blivit avsatta.

I vårt land har rörelsen för att skogsodla *ljunghedarna* först i sen tid genom Skogssällskapet tagit rationella och radikala former. Det är ej fråga

om att detta sällskap utträttat ett storartat arbete genom att draga upp skog på vidder, vilkas jordmån och topografi göra dem ekonomiskt lämpade här för. Men älskarna av det västsvenska kal-landskapets magistrala skönhet och målsmännen för det naturhistoriska skyddskravet äga dock rättighet att få några stora och representativa hedlandskap bevarade såsom sådana. Vi känna nu, särskilt genom Statens Skogsförsöksanstalt, så väl våra ljunghedar, att vi redan nu kunna utpeka ett önskeområde, det av professor HESSELMAN förordade ljunghedslandskapet kring *Högaltknall*, om icke det sista årtiondet genom kulturer nu bragt det ur den naturskyddsliga räkningen. — *Tönnersjöhedens* typiska västsvenska ljunghedslandskap O om Halmstad bör i detta samband icke glömmas, bl. a. därför att det omsluter en rad mossar av vår mest extremt västliga typ.

Då vi började med naturskyddsarbetet i vårt land, var det väl knappast någon naturtyp, vilken vi ansågo så litet hotad tidrymder framåt som *myrarna*. Även här har emellertid odlingen gått fram med oanad kraft och med fullständiga stormsteg. De syd- och mellan-svenska hushållningssällskapens årsberättelser under den sista mansåldern lämna sifferbelägg i överflöd.

Vi taga t. ex. Gotland. Av öns bortåt 10 procent myrmark var ännu ej på 1890-talet hälften utdikad; i denna stund får man leta med ljus och lykta efter en naturmyr, och av de väldiga stormyrarna, där man ännu ett stycke in på detta århundrade ägde kvar den även utom Sverige beryktade Mästermyr ograverad, återstår *en enda* eller om man så vill tvenne, om Lina myr på mellersta delen medräknas, Träskmyr på öns norra del. Det är utan vidare tydligt, att vi måste sätta in allt för att få dessa bevarade.

Träskmyr tillhör *kärrens* serie. Kärren tagas med raskare takt i kulturens tjänst än *mossarna*. Men även från deras serie försvinner den ena märkliga typen efter den andra. Redan nu borde kompetenta krafter mobiliseras för att utreda var fridlysningsåtgärderna böra sättas in. Hur urvalet än faller, ett är säkert, att som ett av de främsta numren på önskelistan bör sättas det sydvästsvenska höglandets stora naturunder *Komosse*, som vi så väl känna genom OSVALDS hängivna studier och storslagna monografi.

Det har redan framhållits, att det norrländska barrskogslandskapet ännu är så gott som orepresenterat i våra nationalparker. Uppe i Lappland svarar mot barrskogen nära nog samma areal myr och försumpad mark. En del forskare med WIBECK i spetsen ha fäst uppmärksamheten vid att den väldiga *Sjaunja-myren*, belägen vid sidan av Gellivaara—Porjus-banan, är en av Lapplands allra märkligaste fågelmyrar, där vildgås och sångsvan häcka, men tyvärr ej ostörda för skyttar och äggsamlare. Utan att föregripa de sakkunniga utredningarna torde Sjaunja-myrlandskapet med sin av barrskogsklädda öar, näs och uddar sönderskurna areal kunna sättas som dessa utredningars självklara utgångspunkt.

Det ligger ej i detta kapitelns plan att närmare behandla dessa och andra

hithörande och viktiga frågor, bland dem t. ex. naturskydd och turismväsen. Men det är av yttersta vikt att vid behandlingen av alla dessa frågor hålla de vetenskapliga målen skarpt skilda från andra och att noga akta sig för irrationella sammanblandningar.

De nationella målen.

Framtidens naturskydds rörelse, sedd ur rikets synpunkt, har följande allmänna nationella mål:

1. Vi skola hjälpa den svenska ungdomen i att få fasthet och innehåll i begreppet *svensk natur*. Detta begrepp skall genomsyra den naturhistoriska och geografiska undervisningen. Ämnet hembygds kunskap, där naturskyddet är en integrerande del, får ej dras ner till pedagogiska löjligheter.

Redan den generation, som nu sitter på skolbänken, skall få ögonen fullt öppna för den nationella tillgång, som ligger i vår natur. Må den då ej få rätt att göra vår generation ansvarig för att den icke ingripit och ordnat dess skydd, innan det blivit för sent.

Det behöver ej framhållas, att i naturparkerna ligger ett ovärderligt *undervisningsmaterial*. Vårdsättra löväng och Fiby urskog ha t. ex. varit synnerligen viktiga för undervisningen i växtbiologi, då det gällt markläran och vegetationsanalyserna.

2. Liksom man upptäckt vårt folkmaterial, kommer man att upptäcka vårt naturmaterial. Bägge skatter av svindlande värde; bevara vi ej dessa, är det slut med vår framtid som svenskar.

3. Det har funnits tider då man skattat *fornminnes*-skyddet och *kulturminnes*-skyddet som kuriositet och sentimentalitet. Vi hisna nu, om vi skulle ha BURES, STJERNHJELMS, HADORPHS, HILDEBRANDS, MONTELIUS', SÄVES och HAZELIUS' verk ogjorda. De behöva ej nämnas profeter, som nu tänka analogt om *naturminnes*-skyddet och framtiden.

4. Liksom man vid fornminnena, trots allmänt erkända nationella och estetiska värden, överlämnar själva ledningen till den vetenskapliga fornforskningen och dess representanter, likaså måste naturforskningen taga hand om naturminnena och de vetenskapliga hänsynen bli ledande för vår naturskydds rörelse.

5. Det är givet att också det lokala naturskyddet måste infogas i de nationella värdenas ram. Även på detta område möta analogierna med fornminnes- och kulturvärden. Liksom här ha de motsvarande landsorganisationerna och naturskyddspropagandan ett vidsträckt arbetsfält.

6. Det är på tiden att vi med Der grosse Rat i Schaffhausen i Schweiz över hela linjen säga ifrån och i handling omsätta:

»Vi vilja icke låta taga ifrån oss något som är vår hembygds arv och eget, och som utmärker den i jämförelse med andra trakter. Den enskilde får ej obehindrat och hänsynslöst förfoga över det, som är ett helt folks gemen-

samma egendom, som detta skapat genom sin konstflit eller som naturen har givit oss som härligt och underbart.»

7. Den svenska naturen ger vårt land ej blott skyldigheter mot sig själv utan även mot andra länder. Vissa landskapstyper få ett internationellt värde därigenom att de utrikes förvanskats eller försvunnit. Skyddet av sådana blir dubbelt trängande. — Gotland delade en gång sin stor-myrtyp med de andra baltiska länderna. I dessa är den nu förstörd. Vårt ansvar att ej efter Mästermyr-tragedien släppa Träskmyr ur våra händer är ofrånkomligt.

8. »Nationalparkerna representera», har jag inför danskt publikum en gång framhållit, »så att säga naturskyddets *nationellt heroiska* sida. De ha kommit till genom uppoffring från den nu levande generationen för ett stort fosterländskt mål. Det ligger den stora sagans stämning över dessa väldiga vidder därute i ödemarken, som nu och för all framtid bevarats genom en sträng och förutseende lagstiftning och som enligt den — tyvärr oriktiga — allmänna uppfattningen avsatts efter en samvetsgrann komparativ undersökning av våra kompetentaste sakkunnige. Deras tillvaro bidrager till att höja den medborgerliga andan i vårt land. Det är intet överdrivet hopp, att den tid står nära vilken skall värdera och ära dem lika högt som samtiden sådana rikens klenoder som Gamla Uppsala högar och Stockholms slott.»

De hygieniska, estetiska och pedagogiska målen.

I intimt samband med de vetenskapliga målen stå de *estetiska*, d. v. s. kraven på att få naturtyper bevarade för sin skönhets skull. I städernas strävan att omgiva sig med naturparker ha vi en karakteristisk form. Genom sådana parker förmedlas övergången till folkhygienens krav på skyddad natur, varvid naturskyddets krav måste i sin mån få göra sig gällande.

Ett institut, som överallt nuförtiden och med gamla anor möter oss i den civiliserade världen, äro de naturparker närstående *folkparkerna*, avsedda att fylla *hygieniska, sociala, estetiska* och *pedagogiska* ändamål. Dessa folkparker beröra i åtskilliga av sina former de naturskyddsliga intressena. Och man kan tala om »folkliga naturparker», reservationer av ett stycke mark utan de omfattande restriktioner, vilka krävas av den vetenskapliga naturparken med dess höga mål. Alla föremål inom parkerna, som äga verkligt värde, böra dock särskilt fridlysas.

Men även här gäller det att hålla de vetenskapliga målen skarpt skilda från andra och att noga akta sig för irrationella sammanblandningar.

Generella servitut.

De s. k. negativa servituten, d. v. s. att innehavaren av en fastighet »måste», som professor NORDLING uttrycker begreppet, »underlåta visst begagnande av densamma», tillhöra ju det legala naturskyddet. Men i lagstift-

ningen behandlas huvudsakligen *speciella* eller *enskilda* servitut, de som beröra naturminnesmärken och naturparker. Lagstiftningen är nu mer än ett kvartssekel gammal, och under detta ha diverse krav på mera *generella* eller *allmänna*, d. v. s. icke lokalbundna servitut framträtt, vilka förr eller senare måste tillgodoses i de kommande lagrevisionerna.

Den individuella förfoganderätten över jorden och vad därpå växer och rör sig är mycket stor i vårt land. Få torde gjort klart för sig vilka förluster som vår natur härigenom kan tillfogas på grund av okunnighet eller okynne. Den kraftiga, för att ej säga nödvändiga hjälp, lagstiftningen givit fornminnesvården genom generella skyddsbestämmelser, måste i en snar framtid krävas för naturskyddet, närmast för vad man skulle kunna kalla *de generella naturvärdena*, vilkas bevarande såsom sådana tillfogar varken de enskilda eller det allmänna någon förlust men väl en stor vinst.

Vissa av dessa allmänna servitut äro ganska invecklade, och det är därför jag nu endast berör deras tillvaro, men dock så tydligt, att den blivande naturskyddslagsrevisionen kan ha en viss nytta av att desamma påpekas.

Hela jaktlagstiftningen är ju intimt förbunden med vad vi nu kalla det zoologiska naturskyddet. Och även fridlysandet av vissa växtarter inom hela landet eller större områden kan räknas till de allmänna servituten.

Men just på det botaniska området krävas flera allmänna servitut.

Vi kunna ej nog prisa förfäderna, som skyddat våra fornminnen genom allmänna servitutsbestämmelser. Tack vare dessa åtnjuta t. ex. våra runstenar den allra största respekt. Hur markägarna växla, står dock runstenen trygg. Men en bredvidstående jätteek, kanske jämnårig med runstenen och liksom den givande oss de dyrbaraste upplysningar om flydda tider, kan fällas av förste bäste egendomsjobbare under ett tillfälligt husbonddskap. Skulle ej här krävas en skyddslagstiftning?

Varje *ek*, som nått t. ex. 5 meter i omkrets vid brösthöjd, borde åtnjuta fornminnes rang. Ett riksregister upprättas — antalet når kanske tredjedelen av runstenarnes — med mått och historiska uppgifter. De gårdar, som prydas av jätteeker, få en särskild rang, och deras ägare skulle bli intresserade för att få sina jätteträd protokollförda och med glädje avvakta den tid, då träd på t. ex. 4.9 meter skulle nå det ärofulla måttet.

Åtskilliga intressanta vetenskapliga problem förknippa sig med Skandinavians nordligaste *tall*-bestånd. Den tidskrönika, som dessa tallar registrera i sina årsringar är t. ex. ovärderlig, och att den averkning, som berövar oss delar av detta dyrbara undersökningsmaterial, ännu får förekomma, är ej av godo. En generell fridlysning av all tall i Torneträsk-området skulle vara en tungt vägande skyddsåtgärd, som därjämte tillfogade staten en mycket ringa förlust.

Vissa »sällsynta växter» böra skyddas över hela landet eller över större områden. Men den hittills största av dessa fridlysningar, den i Norrbottens

län, är icke föredömlig. LAGERBERG har i Sveriges Natur 1932 underkastat denna dilettantmässiga fridlysning en bister kritik och inrycker i densamma en synpunkt, som alltför mycket blir förbisedd:

»Det må heller icke förbises, att en fridlysnings värde i väsentlig grad är beroende av att en effektiv övervakning av dess respekterande är ordnad. Så länge detta icke kunnat ske, innebär fridlysningen rent av en viss fara, ty den markerar sina objekt såsom särskilt märkvärdiga, och för mången bli dessa därigenom än mera åtråvärda. Personer med rymligt samvete finns det tyvärr alltid.»

Topografiska och geologiska naturminnen. Vid fridlysning skall ju den sökande upprätta »förslag till de fridlysningsbestämmelser, som lämpligen böra meddelas». Härvid kan den sökande endast äska ett skydd för själva markens topografi och geologi. Så skulle fallet vara med Hovs hallar i Skåne och Svea älvs mynning i Närke, vilkas fridlysning vore synnerligen önskvärt.

De förra behöva skydd mot sprängning, den senare mot varje åverkan på den fasta och lösa grunden i sitt lopp. De skulle då bilda naturminnesmärken med speciella servitut. Men genom sin utsträckning närma sig de tänkta servituten allmänna sådana.

Av tydligt allmänt servituts art äro däremot de naturminnen, över vilka MUNTHE på uppdrag av Kungl. Maj:t gjort sina värdefulla undersökningar: Strandgrottor och närstående geologiska fenomen i Sverige 1920 och Sveriges raukar jämte exempel på pseudoraukar 1921.

MUNTHE vill på fasta, gripbara konstanter få fram de olika värdena av de ifrågavarande geologiska naturminnena och härpå grunda en skyddslagstiftning. Hans normer äro dessa (citater efter HÖGDAHL, Naturskydd i Sverige, s. 98):

»De geologiska naturminnesmärken, som avsågos i den föreslagna lagen, voro strandgrottor, strandnischer, klyftor och klyftgrottor, raukar och pseudoraukar samt jättegrytor, jätteblock och klintar. Som villkor för att dylika bildningar skulle komma i åtnjutande av generellt skydd uppställdes emellertid vissa minimimått, nämligen för strandgrottor 5 kubikmeter; för strandnischer 2 m. i längd (= djup), 2 m. i bredd och 3 m. i höjd; för klyftor och klyftgrottor 5 m. i längd, 0.5 m. i bredd och 3 m. i höjd; för raukar 1.5 m. och för pseudoraukar 5 m. i höjd; för jättegrytor 3 dm. i diameter och 3 dm. i djup; för jätteblock 5 kbm. på Gotland, Öland och i Skåne samt 10 kbm. för övriga delar av Sverige samt för klintar 3 m. i höjd och 100 m. i längd. Enligt lagförslaget skulle vara förbjudet att undanskymma, begagna, skada eller förstöra sådana naturminnesmärken, såvida icke tillstånd därtill utverkats hos vetenskapsakademien, vilken, innan den meddelades dispens, skulle infordra yttrande dels av sakkunniga, dels från vederbörande kommunalrepresentation. För den händelse akademien mot sakkunnigas och kommunal-

myndigheternas avstyrkande bifölle en dispensansökan, skulle saken hän- skjutas till kungl. maj:t.»

Man har hållit detta MUNTHES system som omöjligt att praktiskt genom- föra, dels emedan antalet av dessa nya fridlysta naturminnen skulle bli så överväldigande stort, dels emedan irriterande konflikter med de praktiska intressena oupphörligt skulle inträffa.

I detta ligger nog åtskillig sanning. Men att som gjorts låta saken all- deles vila efter regeringens första konfrontation med densamma kan icke för- svaras. Som HÖGDAHL l. c. s. 99 framhållit: »även om det eftersträvade målet, en lag om generell fridlysning, icke vunnits, så måste professor MUNTHES ut- redning likväl tillmätas den största betydelse såsom en utgångspunkt och en pålitlig grund att bygga på, då det gäller att föra det geologiska natur- skyddet vidare, framför allt vad beträffar Gotland». Med en starkare diffe- rentiering för olika landsdelar, icke blott för Gotland, Öland och Skåne, av dimensioner etc., mjukare juridisk behandling, ett noggrant katalogise- ringssystem — det är ju ett verkligt slöseri att låta MUNTHES grundläggande undersökning mögla utan att successive påbygga densamma — kan säker- ligen det Muntheska uppslaget återuppstå.

Strandfrågan. Bevarandet av strandens geologiska bildningar ingick som ett särdeles framträdande moment i MUNTHES lagförslag. Märkligare partier av strandens växt- och djurvärld fordra också ej så sällan skydd mot män- niskans ingrepp och ha också blivit skyddade i ganska stort omfång. Vi taga endast Skåne som exempel.

Vi ha först och främst, säger HÖGDAHL l. c. s. 142, »holmen *Måkläppen* utan- för Falsterbo, som jämte kringliggande vattenområde fridlysts på föranstal- tande av Föreningen för skyddande av Måkläppens fågelfauna och som bland sina talrika häckfåglar även räknar för vårt land så pass sällsynta arter som smätärna, kentsk tärna och skedand. På *strandområdena vid Malmö, Lomma och Limhamn* har under senare tider ett rikt vadare- och småfågelliv ostört fått utveckla sig under hägn av Malmö jaktskyddsförening och föreningen *Sylvia*, Limhamns djurvänner. Detsamma är förhållandet med *vissa områden vid Hälsingborg och Kristianstad*, skyddade genom Hälsingborgs stad och Kristianstads naturskyddsförening. *Vombs ängsmarker* vid Vombsjön inom Övedsklosters område, Öveds socken, där bl. a. fåglar även den sällsynta rödspoven häckar, hava 1923 blivit fridlysta enligt naturskyddslagen.»

Men vi ha ännu i vårt land varken i lagstiftningen eller det allmänna med- vetandet i någon större mån mött den andra sidan av strandfrågan: i vilken utsträckning har bebyggelsen — den allmänna eller enskilda — rättighet att hindra medborgaren från fritt tillträde till stranden för att njuta av dess skönhet och hälsokällor? Det är denna sida, som historiskt sett utgör det konstitutiva i naturskyddsrörelsen i Danmark, där på en mansålder t. ex. Sun- dets långa strand bokstavligen belades med villabebyggelse. I »Loven om

Naturfredning» likställes »Adgangs»-frågan i vikt ungefär med fridlysningen av de speciella naturminnena. Lagens första paragrafs andra moment lyder som i kapitel 8 citeras:

»Endvidere kan der mod fuld Erstatning aabnes Adgang til at færdes i Naturen paa Steder, hvor saadan Færdselret af Hensyn til Befolkningens Friluftsliv er af væsentlig Betydning for Almenheden, og hvor Færdselen kan finde Sted uden at tilsidesætte Hensynet til vedkommende Ejers eller Brugers berettigede og væsentlige Interesser, navnlig den private Fred eller Husfreden.»

Hur allvarligt danskarna taga på saken, framgår bl. a. av att alldeles nyss — den 13 mars 1935 — lantbruksministern framlagt en proposition med förslag om fridlysning av hela Jyllands västkust från Skagen till Römö. Förslaget motiveras med att den livliga byggnadsverksamheten hotar förstöra naturskönheten.

Emellertid blir säkerligen frågan aktuell även hos oss. Det är förhållandena i Stockholms skärgård, som just nu kräva det första stora ingripandet från lagstiftning och administration. Villabebyggelsen härute har i förening med privata fridlysningar och anslag om förbjudet tillträde belagt stränderna i en utsträckning och tyvärr ofta med en sådan hänsynslös och oplanerad markexploatering, att den lojala lustfarartrafiken, som för Stockholmsfolket betyder så mycket, i hög grad blivit lidande. En god orientering lämnar ERIK WÅHLIN i sin uppsats »Hänsynslös naturdyrkan», Svenska Turistföreningens Tidning 2.3. 1934.

Hur än saken upprullas, måste naturskyddsmyndigheterna såsom i Danmark ha ett avgörande ord med i laget.

Naturskyddet och de praktiska intressena.

Allmänna synpunkter.

Naturskyddet är ju från en sida sett endast de organiserade försöken att i de olika bygderna rädda de viktigaste naturminnena samt ett och annat vildmarksparti undan expansionen av nutidens industri, skogsbruk, lantbruk, bebyggelse, kommunikations- och turistväsen.

Det är kanske onödigt erinra om, att de allra flesta räddningsförsöken rinna ut i sanden, och att oersättliga naturvärden gå förlorade i en utsträckning, som endast den, vilken under årtionden av sitt liv deltagit i striden härutinnan, kan överblicka, medan det i många fall, och häri ligger en djup tragik, de s. k. praktiska intressena icke vunnit något härpå, endast lidit av,

att de ej lyssnade på de sakkunnigas varningar mot att ej ingripa för bryskt i naturen.

Erfarenheten har lett mig till den övertygelsen, att om de konkurrerande »materiella» och »ideella» kraven i tid lyssnade till varandra och om en central naturskyddsmyndighet bleve ett använt och viktigt förhandlingsforum, skulle de två parterna vinna åtskilligt.

En framtid kommer säkerligen att inse detta och väl då också handla därefter. Stark och rationell propaganda är emellertid av nöden för att denna framtid ej till oberäknelig skada skall bli för avlägsen.

Framför allt gäller det, att ej alltid låta värdet av naturen såsom sådan och naturskyddet såsom sådant framträda i första stridslinjen mot de materiella intressena utan söka, då så göras kan, överflytta striden på dessas egen mark genom att fordra, att de planerade ingreppen i naturen verkligen visas kunna skapa de pekuniära eller allmännyttiga värden som åsyftas.

I stället för att betrakta det som förtjänstfullt att utrota naturen genom att omdana den till kultur, böra vi värna den natur, som ännu finnes kvar. Kort sagt: vi måste en gång, ungefär som RAUNKIAER formulerat det, lägga synpunkterna så, att det icke som nu skall sökas tillåtelse att freda och konservera, utan att det skall sökas tillåtelse att förstöra och utrota, och att en sådan tillåtelse icke må meddelas utan att tvingande eller allmännyttiga, säkert bevisade grunder åberopas.

Det är i viss mån denna, som det kan synas mycket radikala synpunkt, vilken ligger till grund för följande framställning av naturskyddets ställning till en rad praktiska intressen.

Sjösänkningar och myrutdikningar.

Från närmast föregående generation ha vi ärvt och trofast odlat en föreställning, att sänkning av sjöar och utdikningar av myrar utan vidare vore i högsta grad kulturfrämjande gärningar, vilka det var vår plikt att på allt sätt främja. Geologien, hydrografien, torvmossforskningen och den sociologiska växtgeografien äro ingalunda så säkra på denna uppfattnings allmänlighet, men då dessa vetenskaper gent emot på irrationella grunder stödda dräneringsprojekt framföra sina betänkligheter och varningar, skjutas dessa under företagets start och fullföljande åt sidan, eller ställas mot desamma lantbruksingenjörers på hithörande vetenskapliga fält otillräckliga sakkunskap. Det är först då allt är färdigt och ett ekonomiskt misslyckande, vilket i en högre procent än vad allmänheten tror, inträder, ej längre kan döljas, som betänkligheterna få erkännande. Men sedan de ekonomiska förlusterna, som ofta sker, glömts och kanske blivit täckta av allmänna medel, inlåter man sig på nya outhärdliga dräneringsföretag, som om ingenting passerat.

I själva verket stå vi här inför omfattande problemkomplex av ödesdiger

art, bland vilka naturskyddet och upprättandet av en för detsamma central myndighet ingalunda kunna räknas till de minsta.

Om någon skulle draga i tvivelsmål att det allmänna lidit verkliga förluster genom att de vetenskapliga varningarna och de med dessa intimt förbundna naturskyddsliga synpunkterna blivit åsidosatta vid våra sjö- och myrutedikningar, skall jag endast anföra tvenne exempel på en sorglig dragkamp mellan vetenskap samt naturskydd å ena sidan och de s. k. praktiska intressena å den andra sidan, vilken ändats såväl med ekonomisk débacle som med förlust av oersättliga naturvärden. Dessa exempel äro Hornborgasjö- och Mästermyr-sorgespelen, för allmänt bekanta att kräva en närmare redogörelse.¹

Nå, dessa beklagliga fall känna vi, säga många, men de stå ju isolerade. För dessa som så tro rekommenderas studiet av lantbruksingenjörernas egna redogörelser för andra av dem ledda torrlägningsföretag samt den kritik statsrevisorerna och tidskriften *Sunt Förnuft* låtit dem undergå. De tvivlande komma att häpna över mängden av misslyckade företag.

¹ Då det ännu kan hända, att den ekonomiska débaceln vid Mästermyr förnekas, t. ex. genom att utesluta kostnaderna för vägarne tvärs över myren, vilka givetvis ej behövts, om denna fått förbliva i naturtillståndet, kanske några siffror ur statsrevisorernas ganska omfattande undersökningar (Riksdagens revisorers berättelse 1933, I, s. 149—162), i vilka bl. a. ingick ett besök på ort och ställe, böra meddelas:

»Efter det sedermera vissa av företaget berörda jordägare, representerande sammanlagt 41.64 procent av det genom torrläggningen uppkommande förbättringsvärdet, av sagt sig båtnaden av företaget, och dem åvilande betalningsskyldighet sålunda överflyttats på övriga i företaget kvarstående delägare, och sedan förnyad beräkning av arbetskostnaderna givit vid handen, att dessa kunde förväntas komma att stiga till i runt tal 540 000 kronor, beviljades ytterligare till företaget den 18 december 1908 från odlingslånefonden ett försträkningsbelopp av 302 700 kronor.»

»Till företaget hade då», — den 10 januari 1911 — »såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, utgått lån från odlingslånefonden med sammanlagt (229 700 + 7600 + 287 600 =) 524 900 kronor, vilket belopp, fördelat med 306 300 kronor på lånesökandenas egen jord och 218 600 kronor på båtnadsjord, motsvarat lånesökandenas andel i nyssnämnda kostnadssumma 540 000 kronor.»

»I en till 1931 års riksdag avlåten proposition, nr 20, föreslog Kungl. Maj:t riksdagen medgiva, att till upprepning av avloppen genom Mästermyr finge anvisas *statsbidrag* från statens avdikningsanslag med 58 200 kronor.»

»I samband med frågan om de kostnader, staten nedlagt å Mästermyr, torde böra omnämnas, att såsom nödhjälpsarbete under åren 1919 och 1920 där utförts väganläggningar genom statens arbetslöshetskommission för en sammanlagd kostnad av ungefär 770 000 kronor.

Av det ovan anförda framgår, att mycket betydande belopp av statsmedel nedlagts för ordnandet av Mästermyrs odling och trafiklederna över myren. Även om större delen av de medel, som anvisats för odlingsändamål, lämnats i form av lån, är dock statsverket även på annat sätt intresserat i Mästermyr med högst avsevärda belopp. Det är därför av betydelse för staten, att, såsom redan framhållits av 1929 års revisorer, de värden, som nedlagts å Mästermyr, icke tillspillovas.»

Som exempel på sådana, vilka, om naturforskningen rådfrågats, skulle varit ogjorda, anföres *Lyngsjön* och *Virestadssjöarna*.

»*Lyngsjöns vattenavledningsföretag av år 1928*» i Häradshammars m. fl. socknar. De naturhistoriska, närmast de hydrologiska och geologiska förhållandena inom området hade icke utsetts före vattenavledningens igångsättande, och följden blev en katastrof, vilken skildrats i *Upsala Nya Tidning* i en artikel 19.11. 1934 efter lantbruksingenjören IVAR HELIN i Linköping:

»Över hundratalet gårdar på Vikbolandet hotas av ekonomisk katastrof på grund av den olyckliga utgången av ett torrlägningsföretag, i vilket ägarna varit intressenter. Det gäller 'Lyngsjöns vattenavledningsföretag av år 1928' i Häradshammars m. fl. socknar, vilket företag dragit en totalkostnad av 836 000 kronor mot ursprungligen beräknade 170 000 kronor, och intressenterna vädja nu till k. m:t om avskrivning av statslån med tillhoppa 330 000 kronor.

Vid vattenavtappningen inträffade den händelse, som i grund förstörde företagens ekonomi, förklarar statens lantbruksingenjör IVAR HELIN i Linköping i tillstyrkande yttrande över framställningen. Det färdiggrävda huvudavloppet rasade nämligen igen, och rasens omfattning belyses bl. a. av, att för ett par fastigheter hela deras i företaget ingående mark helt rasade ned i avloppet, varför dessa fastigheter nu få betala till företaget för uppskattad båtnad på mark, som ej längre existerar. Under oerhörda svårigheter i form av ytterligare ras ha arbetena numera slutförts. På företaget vilar emellertid en skuld till staten av nära en halv miljon kronor, vilket jämte kontant utdebitering på intressenterna torde motsvara markens hela värde efter torrläggningen. För att få marken torrlagd ha ägarna alltså fått avstå hela markvärdet jämte det värde, marken hade före torrläggningen.

Flertalet intressenter äro småbrukare utan andra tillgångar än sina högt inteknade, i företaget ingående 101 fastigheter, som på grund av hög årlig avgäld till staten och in-teckningshavare kunna anses så gott som värdelösa. Fastigheter, taxerade till 50 000 kronor, ha gått exekutivt för 5000 kronor, och ett par andra fastigheter, taxerade till 9900 kronor, ha exekutivt inköpts av statskontoret för auktionskostnaden, omkring 700 kronor. Ägarna av en annan för 1200 kronor taxerad fastighet häfta i skuld till företaget för 1228 kronor. Som betalning för skulden ha de erbjudit sig överlämna gården till företaget, 'en affär, som företaget klokt nog vägrat att inlåta sig på'. Visserligen medgavs i fjol fem års uppskov med vissa låneannuiteter, men 'dessa uppskov torde dock tyvärr endast vara att betrakta som ett uppskjutande av den katastrof, som hotar intressenterna i företaget'.

Ur en annan skildring av själva förloppet av lantbruksingenjören DAVID LARSSON, Några iakttagelser över jordskred i leror, *Tidskrift för statens lantbruksingenjörer*, Årg. 2, 1929, h. 2, s. 57, i vilken värdefulla bidrag till katastrofens hydrostasi lämnas, låna vi:

»Efter arbetets avslutande öppnades fördämningarna i augusti 1923 och kanalen tömdes på vatten men fylldes i stället med lera genom fullständigt katastrofartade jordskred längs hela avloppet, så att botten på flera ställen intog nära nog samma läge som före muddringens påbörjande. Katastrofen följde omedelbart efter sedan vattnet urtappats, men även sedermera hava här och var mindre skred uppstått. Några åtgärder för upptagning av kanalen vidtogs sedermera icke förrän sommaren 1928.»

För tillfället sista kapitlet i Lyngsjöns ekonomiska historia lyder enligt Stockholmstidn.-Stockh. Dagbl. 31.3. 1935 sålunda: »Med avstyrkande av motioner om högre anslag tillstyrker Jordbruksutskottet K. M.:ts förslag om ytterligare statsbidrag till Lyngsjöns vattenavledningsföretag i Östergötlands län med 201 120 kronor.»

Det andra var *Virestadssjöarne* i södra Småland. Här har man icke tagit hänsyn till vad en markläreforskare efter en regional undersökning kunnat upplysa om, nämligen att en avsevärd del av den mark man eftersträvat genom sin halt av järnockra visar sig vara mycket olämplig till åker.

Sunt Förnuft skriver 1931, s. 74 i en artikel »Åter ett misslyckat torrläggningsföretag. Statsuppmuntran med 700 000 kronor»:

»Ett nytt torrläggningsföretag av ansenliga dimensioner står nu i det närmaste fullbordat. De bekanta Virestadssjöarna i södra Småland ha sänkts och fast mark utvunnits. Liksom så många av sina gelikar har även detta företag haft processer, skiljedomar, utmätningar, felslagna beräkningar och allsköns annan förtret i släptåg. Företaget beräknades ursprungligen komma att i arbetskostnader fordra omkring 255 000 kronor. Redan vid starten hade man försiktigtvis höjt siffran till 600 000 kronor. Och den verkliga kostnaden ligger såvitt man nu kan döma, snarare över än under miljonen kronor. — Utom rena arbetskostnader har företaget också åsamkat sina intressenter 100 000 kronor i process- och lösensummor samt beräknas komma att belasta dem med ytterligare 118 000 kronor i kostnader för tegdikning m. m.

Staten är — som vanligt i dylika företag — kraftigt engagerad. Icke mindre än 231 000 kronor ha skänkts bort i uppmuntringsbidrag utan återbetalningsskyldighet. Ytterligare 464 000 kronor ha utlånats på förmånliga ränte- och amorteringsvillkor.

Resultatet av detta storartade företag är skäligen svårbedömt. De svårdränerbara kärrmarker, rödfärgade myrmalmstäckan och vidsträckta stenfält, som förekomma vid sidan av en mera fruktbar jordmån, inbjuda i varje fall icke till någon hög uppskattning. Även bland ortens egen befolkning och de av företaget närmast berörda gå meningarna högst isär. Medan initiativtagarna och med dem allierade mena, att man vunnit 1000 hektar i odlingsbar och 500 hektar i mera värdelös mark, göra andra gällande, att proportionerna äro rakt motsatta.

Ett är dock säkert — resultatet står icke i rimligt förhållande till de eko-

nomiska uppoffringarna. Och det torde bli svårt för en hel del av intressenterna, av vilka de flesta äro småbönder, att reda sig efter de våldsamma ökningar av skuldbördorna och de uttaxeringar, som deras jordbruk nu får vidkännas.»

Mycket betecknande är den kritiska ställning statsrevisorerna intaga mot vattenavledningsföretagen.

Redan år 1927 började de sin ganska allvarliga kampanj. Vi citera från Riksdagens revisorers berättelse 1932, Del I, s. 143:

»I sin år 1927 avgivna berättelse upptogo revisorerna till granskning ett flertal fall, då av statens lantbruksingenjörer handlagda förrättningar för vattenavledningsföretag företett anmärkningsvärda brister. Sedan revisorerna redogjort för sin uppfattning om vilka fel som särskilt kännetecknade varje fall, framhöllo revisorerna som slutomdöme bland annat, att bristerna i de omförmälda fallen vore så betydande och med hänsyn till såväl intressenternas som statens ekonomiska intressen allvarliga, att det vore av synnerlig vikt, att sådana anordningar träffades, som för framtiden uteslöte möjligheten av att brister av anmärkt art och omfattning kunde förekomma. Jämte det revisorerna framhöllo såsom sin åsikt, att till de påtalade bristerna medverkat, att lantbruksstyrelsen icke i den utsträckning, som uppenbarligen varit av behovet påkallad, utövat kontroll över sina här ifrågavarande underlydande organ, lantbruksingenjörerna, antydde revisorerna olika områden, på vilka ett reformarbete kunde tänkas inriktat.

Såvitt revisorerna hava sig bekant hava emellertid härefter icke några åtgärder av betydelse vidtagits för att råda bot på svagheter i nuvarande system. Däremot har det visat sig, att av revisorerna år 1927 uttalade farhågor för förutsebara ekonomiska påfrestningar å såväl intressenter i av revisorerna då berörda vattenavledningsföretag som staten i anledning av bristfälliga undersökningar för respektive företag blott alltför väl besannat sig. Då därtill kommer, att nu till revisorernas kännedom kommit ett antal nya fall av samma art, som de år 1927 omförmälda, hava revisorerna icke ansett sig kunna underlåta att nu åter upptaga denna fråga.»

Revisorernas, av dem själva såsom icke uttömmande karakteriserade exemplifiering till detta uttalande med dess 8 nummer, är nedslående.

Sid. 157 fortsätta de:

»För revisorerna står det klart att verksamma åtgärder ovillkorligen måste vidtagas för ernående av större vederhäftighet i de utredningar, som läggas till grund för vattenavledningsföretag, och vilka utredningar icke blott kunna öva inflytande på en hel trakts ekonomiska väl utan även föranleda betydande utgifter för statsverket. Statsmakterna synas enligt revisorernas mening icke längre kunna låta bero vid att företag efter företag kommer i ekonomiskt nödläge och att intressenterna i stor omfattning nödgas vända sig till staten med begäran om ingripande på grund av vederbörande lant-

bruksingenjörers brist på kompetens eller försumlighet vid utförande av sina arbetsuppgifter. Det må härvid understrykas, att de av revisorerna såväl nu som år 1927 återgivna ärendena ingalunda utgöra någon uttömmande uppräknig av de fall, där dylika brister kunnat konstateras; de äro blott att betrakta som en exemplifikation av förhållanden, som i mer eller mindre grad äro till finnandes vid ett avsevärt antal över landet spridda företag av denna art.»

Lika kraftigt yttrar sig Svenska Mosskulturföreningens styrelse i en skrivelse av den 18 januari 1935 till Chefen för Jordbruksdepartementet angående statsbidrag till vattenavledningar. Till skrivelsen bifogas ett utlåtande från föreningens kulturingenjörer, i vilket bl. a. säges:

»De olägenheter, som efter hand framkommit vid en del torrläggningsföretag, kunna föras tillbaka på ofullständiga markundersökningar vid företagens tillkomst. Nuvarande system för handläggning av laga syneförrättningar måste betecknas såsom i hög grad bristfälligt. Vederbörande statens förrättningsmän sakna den utbildning, som kräves för bedömande av exempelvis torv- och gyttjemarkers värde för odling.»

»Beträffande torrläggning av olika *slags torv- och gyttjemarker* kan man ej nog kraftigt hävda kravet på förundersökning av marken, innan andra åtgärder för torrläggningen vidtagas. Kännedomen om dessa jordars beskaffenhet och värde för odling är ännu ej var mans egendom. Men dock ha vi, genom vetenskaplig forskning, försöksverksamhet och praktisk erfarenhet kommit dithän, att vi med fullt tillräcklig säkerhet behärska hithörande spörsmål.»

»Givetvis bör dylik förundersökning av marken komma till stånd, så snart fråga uppstår om torrläggning. Därigenom skulle de betydligt kostbara förrättningarna genom lantbruksingenjör kunna undvikas i sådana fall, då det gäller marker, som ha ett problematiskt värde och ej löna odling. Å andra sidan skulle en sund bas kunna skapas för sådana påtänkta odlingsföretag, som erbjuda goda eller tillfredsställande markbetingelser, samtidigt som en sådan undersökning för de enskilda markägarna kunde bliva till väsentligt gagn, då marken senare komme att utnyttjas för odling.»

Emellertid är det som bekant en banal sanning, att i detta nu det ej är statsrevisorer, mosskulturföreningen, nationalekonomer och naturforskare som hava ordet. Ännu några år framåt, hur många är ju vår välfärds stora fråga, är det *arbetslöshetens bekämpande* som tränger andra synpunkter åt sidan.

Det är statsmakterna, vilka under trycket av nödvändigheten att placera *arbetslösa* måste uppmuntra allt vad torrläggningsföretag heter.

Man läser t. ex. en tidningsnotis sådan som denna:

»Arbetsstyrelsen för sjösänkningsföretaget Lången i Skee, Näsinge och Lommelanda socknar har hos K. M:t hemställt om hjälp åt företaget.

Arbetet igångsattes på sommaren 1921 av Statsarbeten¹ och förklarades fullt färdigt i september 1922. Först i juni 1925 avsynades arbetet av lantbruksingenjören, och det visade sig då, att avsevärda brister förefunnos i arbetets utförande. Den 6 oktober 1928 kunde företaget i sin helhet äntligen godkännas. Delägarnas andel i kostnaderna hade då stigit från beräknade 41 200 kronor till 65 087 kronor. De stora kostnaderna för företaget ha medfört, att flera av delägarna tyvärr snart se sig nödsakade att gå ifrån sina gårdar. Den genom vattenavledningen utvunna jorden anses allmänt icke motsvara värdet av vad torrläggningen kostat.

Arbetsstyrelsen hemställer, att k. m:t måtte bevilja högsta möjliga statsbidrag till den uppkomna merkostnaden för företaget, 23 887 kronor, samt nedsättning av eller befrielse på viss tid från betalningen av statslånet.» — Handelstidningens Veckoblad 14.11. 1933.

Få tänka väl på, att bakom en sådan notis, och den är tagen ur ett översvallande material, ligger ett ingripande i den svenska naturens särlyne och en omläggning av Sveriges nationalekonomi, bägge av gigantiska mått.

Kan ej något litet parti av de avsevärda summor, vilka i form av bidrag till sjöregleringar användas till sjöarnas förstöring, användas till deras återuppbyggande?

Det är visserligen ännu ej lagligt stadgat, att *Tåkern*, denna i Fennoskandias naturhistoria oskattbara klenod, skall bibehållas som permanent sjö genom att dess vattenstånd ej tillåtes sjunka under den nivå, vilken kan betecknas som de senare årens medelvattenstånd. Men en sådan åtgärd hålles bland dem, vilka ägnat Tåkerns hydrografi rationella studier, som en god lösning av Tåkerns gamla stridsfråga. Om parterna i målet, vilka kanske nu stå varandra närmare än vad de själva tro, enade sig om denna lösning, skulle ej medel kunna utanordnas från dem, som stå arbetslöshetens bekämpande till buds, för att få denna permanenta dammbyggnad vid utloppet till stånd?

FOLKE PERSSON har på uppdrag av Svenska Naturskyddsföreningen, som på det kraftigaste ingripit för bevarande av Tåkerns fågelfauna, skrivit en utredning i Sveriges Natur 1934 av »Tåkern och torkan», vilken han s. 146 avslutar sålunda:

»Tåkerns framtida existens som rik fågelsjö är framför allt en vattenfråga. Vattenståndet får ej sjunka under den nivå, som kan betecknas som de senare årens medelvattenstånd. Det är att observera, att denna nivå ligger betydligt lägre än den, som man avsåg att erhålla vid sjöns sänkning. Den verkligt kritiska situationen som nu inträtt vid Tåkern på grund av de senaste nederbördsfattiga åren har föranlett strandägareföreningen att uppföra en provisorisk fördämning av bräder och jord vid Mjölnaåns utflöde ur

¹ Tydligt »Södra Sveriges statsarbeten».

sjön. Fördämningen byggdes för obetydlig kostnad i oktober 1933, men vattnet måste stiga åtskilligt, innan den börjar göra någon nytta. Nu (januari 1934) kan man nämligen gå på den frusna, spruckna gyttjebotten bortemot en kilometer från fördämningen, innan man når fram till den redan nästan överallt bottenfrusna återstoden av fåglarnas stora sjö. Fisket, som varit av ej ringa ekonomisk betydelse, är för lång tid så gott som förstört. Det bör emellertid vara ett strandägareintresse, att möjligheter snarast skapas för fiskens återväxt samt att starrmaderna (betesmarker, av vilka man på sina håll är ganska beroende) åtminstone i någon mån översvämmas på våren, eljest blir betet minimalt. Fördämningen borde ha byggts för länge sedan, och den *måste* ersättas med en permanent dammbyggnad, om sjön skall kunna räddas åt framtiden. Tåkerns värde ur ekonomisk synpunkt är under normala förhållanden betydande. Dess värde som naturdokument kan ej gärna överskattas. Vi ha ej råd att mista Nordeuropas rikaste fågelsjö.»

Någon aktion för denna permanenta dammbyggnad är ännu ej gjord. Ett statsämbetsverk med sina direkta förbindelser med regeringen och dess utredningsmakt skulle genast kunna inleda underhandlingar om dammbyggnaden i fråga och kanske snart bringa den till verklighet.

Det bör med skärpa påpekas, att Svealands och Götalands fastland, om man undantar de stora bergs- och skogstrakterna, vad förhållandet mellan orörda och utdikade myrar och sumpsjöar beträffar, med stora steg nalkas Ölands och Gotlands tillstånd vid sekelskiftet, vilket tillstånd då ansågs vara mycket betänkligt med hänsyn till vad man för alla tider framtagit öarnes natur, deras arv och eget. Det bör framhållas, att öarnes befolkning och det allmänna reagerade på så sätt mot dessa starkt framhävda betänkligheter, i vilka också nationalekonomiska ingingo, att de fortsatte utdikningarna av de sista sumpsjöarna och stormyrarna, så att sedan länge tillbaka av stormyrar, välbekanta och viktiga för Europas växtgeografi, på Öland återstår två (Knisa mosse och Möckelmossen) och på Gotland likaledes två (Lina myr och Träskmyr). Naturskyddet står med sin nuvarande representations makt-resurser utan möjligheter att rädda dessa klenoder från det bittra slutet.

Allvaret i denna situation har på det mest sakkunniga sätt utvecklats av L. von Post. Han kommer till den sorgliga slutsatsen: »De genomgripande myrutdikningarne på Gotland hava nästan fullständigt ödelagt möjligheten att i naturen studera de förhållanden, under vilka myrarnes lagerserier uppstått.»

I denna sjudande expansion av torrlägningsarbetet som självändamål göras vetenskapliga inlägg om de bestämmande naturfaktorernas verkliga art; men att dessa inlägg som betänkliga i en rationell kalkyl över räntabiliteten så gott som alldeles skjutas åt sidan, är förklarligt. Inläggen komma huvudsakligen från enskilda föreningar och personer, vilka det är lätt att skjuta åt sidan. Naturskyddets officiella representation hinner icke tillfrågas och

har icke av sig själv ingripit. Det har gått så långt, att fullföljandet av en torrläggning, som avrättats av vetenskapen och naturskyddet, genom Kungl. Maj:t *premierats*. I mellersta Uppland har majoriteten av strandägarne inför utsikten att erhålla anslag av arbetslöshetsmedel lyckats genomdriva ett förslag om sänkning av Brantshammar-, Tomta-, Oledasjöarna mot sakkunniga inlägg, särskilt från Svenska Naturskyddsföreningens sekreterare CARL FRIES och mig, om det grunt liggande, mäktiga gyttjelagrets stora sammansjunkningskoefficient och om den rent förödande verkan, sänkningen kommer att utöva i en sjöfattig del av landskapet på den härliga naturbilden, samt det rika, vida bekanta fågellivet. I januari 1934 anvisade Kungl. Maj:t ur anslaget till torrlägningsföretag, ägnade att motverka arbetslösheten, ett statsbidrag på 11 430 kronor till företaget i fråga.

Under betonande av att jag ej vill yttra mig om den social-ekonomiska sidan av torrlägningsarbetenas igångsättande för att hindra arbetslösheten, måste jag med all styrka framhålla, att naturskyddet *icke* får ignoreras och att dess representation i en stark central myndighet kunde rädda mycket av värdefull natur, så att de social-ekonomiska intressena icke läderades utan i stället befordrades. Som absolut fordran måste nämligen ställas på dessa företag, som hota och förstöra naturen, att de verkligen äro ekonomiskt givande och räntabla. En sådan myndighet har ej blott rättighet, den har skyldighet att ingripa, då dess objekt uppenbart bringas i fara.

Den skulle, då naturminne hotas av torrlägningsföretag, äga att ingripa på samma sätt som riksantikvarien vid t. ex. nutidens expansion av vägarbeten, då det gäller dessas kontrovers med fornminnena. Ingen kan väl på allvar påstå, att fornminnesvärden genom sina underhandlingar och skyddsåtgärder eller vetenskapliga undersökningar av fornminnen, som ej kunde räddas, kränkt några ekonomiska eller sociala värden av betydelse; varför skulle då naturminnesvärden göra det?

De offentliga myndigheter, vilka de speciella vattenfrågorna påvila, ha emellertid alltmer börjat beakta naturhistoriska och naturskyddsliga synpunkter.

Inom våra vattendomstolar, vilka bl. a. genom Hornborgasjö-målen fått en djup inblick i hur snedvridet ett vattenmål kan bli, genom att ej från början vetenskapen fått göra sin erfarenhet gällande, röra sig, i anslutning till Vattenlagens (kapitel 2) klara restriktioner för byggande i vatten, då »betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara», krafter för att i lagstiftningen giva vetenskapen och i samband härmed naturskyddet en primärplats vid ett sänkningsföretags igångsättande. Om detta blir verklighet, ligger det i öppen dag, vad en central naturskyddsmyndighet som rådgivande auktoritet kan uträtta. Det bör nämnas, att Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté en gång i ett vattenmål, *Lillåmadernas* utdikning, i vilket Advokatfiskalämbetet vid Kammarkollegium ville ha naturskyddsintressena tillgodosedda, låtit sig genom undertecknad representeras. — I *Lina*

myr-utdikningsfrågan bevakade Svenska Naturskyddsföreningen vid domstolsförhandlingarne naturskyddsintressena genom LENNART VON POST och författaren.

Den bryska striden om vattenkraften i Stora Sjöfallets nationalpark, som en gång utspelades mellan två nyskapelser inom det svenska samhällslivet, Vattenfallsstyrelsen och Naturskyddet, med det senares fullständiga nederlag, tillhör nu historien. Naturvärdenas grundläggande betydelse är ej nu för det väldiga ämbetsverket en detsamma ovidkommande faktor. Det sista samarbetet vid Trollhätte-fallens slutliga utbyggande mellan detsamma och målsmännen för arkeologi, arkitektonik och naturskydd tyder på framtida hänsynstaganden av som vi få hoppas stor räckvidd. Att naturskyddet härvidlag komme att företrädas av en central expeditionskraftig myndighet, torde få anses ej blott som mycket fördelaktigt utan som nödvändigt.

Skogsvård och naturskydd.

Föregående kapitel om sjösänkningar och myrutdikningar inledde jag med, att vi från närmast föregående generation ärvt och odlat föreställningen, att sänkning av sjöar och utdikning av myrar utan vidare vore i högsta grad kulturfrämjande gärningar, vilka det var vår plikt att på allt sätt främja. Samma höga uppskattning av värdet av att på sådan mark, som ej kan läggas till åker, uppdraga skog, ha vi också ärvt från en äldre generation, kanske närmast från den danska Hedesagens stora genombrott efter 1864-årskriget.

Ljungheden är älsklingsobjekt för den danska skogskulturen, och vad som på denna nedlägges i penningväg behöver ej bli ekonomiskt räntabelt; det är ett ideellt företag att förvandla ett monumentalt hedlandskap till en ur estetisk synpunkt förskräcklig kultur-barrskog.

Ett annat av de stora numren för dem, som genom plantering tillintetgöra våra få kvarvarande, men ur vetenskapens och landskapsbildens synpunkter dess värdefullare *klitter*, är att sanden, om plantering ej tillgripes, vältrar sig in över landet och tillfogar det ekonomiska skador. Med denna utsikt för framtiden beviljar det allmänna allt vad plantören begär.

Det kan ej skada att jämföra Danmarks erfarenhet av sina i förhållande till våra så betydligt större hed- och klittplanteringar.

Näst odlaren och röjaren, de där ge oss ny åker och äng, står väl ingen i så högt anseende hos de »praktiska» fosterlandsvännerna som skogsplantören. Med förtjusning anammade ENRICO DALGAS stolta slutmål för den jylländska heden: där plog ej kan gå, skall träd stå. Hos oss har man med Danmark och dess Hedeselskab som föregångare accepterat programmet att överföra hedar och sandfält till åker eller helst skog. Stora summor ha redan offrats på skogsplantering, och stora äro mobiliserade för framtiden. Vad

kan man väl ha att invända mot dessa så raka och framåt syftande riktlinjer?

Sådana invändningar göras dock. Man framhåller hedens skönhet gent emot barbarskogen med de fula, främmande barrträdens risiga och låga snårskogar; ute i bygderna ser man med häpnad och ovilja ett främmande landskap växa fram; vetenskapen klagar över att för alla tider förloras viktiga forskningsobjekt. Att något är på tok med hela detta planteringsraseri har allmänheten på känn. Men då dessa natur- och skönhetskänslans, pietetens och vetenskapens synpunkter skola framföras mot »det praktiska behovets», äro de hopplöst dömda till nederlag. Modern psykologi är sådan, och den andra parten behöver ej bevisa, blott postulera att planteringarna äro ekonomiskt bärande.

Nej, vi skola på allvar upptaga RAUNKIAERS stridsmetod, med andra ord överflytta diskussionen till motståndarens eget läger, det praktiska livets. Vi fordra att påståendena om planteringsföretagens ekonomiska bärighet skola stödjas med fakta och siffror.

Ingenting har varit vanligare än att, då man vågat sig på en modest fråga i denna riktning, det hänvisas till de jylländska hedplanteringarna. Det är just dem vi skola taga till utgångspunkt. Vad säga då de härifrån föreliggande siffrorna?

Vad statens hedplanteringar angår, säger RAUNKIAER, meddelar skovrider POUL LORENZEN (Nationaltidende 12 juli 1928): »Att statsskogsbrukets 4 heddistrikt: Klosterheden, Hoverdal, Straasø och Feldborg enligt den officiella statistiken ha givit ett underskott på 75 000 kronor under 1926—1927 förutom förluster av räntor på det nedlagda kapitalet.» Det är lugnande att se, att skovrideren har kunnat tillfoga: »det skall sägas till ledningens ära, att man inom statsskogsbruket har tagit konsekvenserna av detta, i det man praktiskt talat har upphört att vidga plantagearealerna». Det har meddelats mig, att det anförda underskottet på 75 000 kronor för 1926—1927 icke är utslag av ett särdeles ogynnsamt år, i det att det årliga underskottet för de ifrågasvarande distrikten, vilkas samlade areal är c:a 12 500 har, under 6-årsperioden 1921—1927 har legat mellan 132 000 och 62 000 kronor, i genomsnitt 84 000 kronor årligen.

Det är icke sannolikt att det står stort bättre till med räntabiliteten i Hedeselskabets stora plantager på de magra hedarna, och efter de upplysningar som föreligga är så ej heller förhållandet. Vid utgången av 1927 voro under Hedeselskabets ledning planterade (eller intagna till plantering) c:a 85 000 har, av vilka i varje fall en mycket stor del falla på de stora plantager, som icke höra till lä- eller småplantagerna. Av denna areal omfatta sällskapets egna planteringar 5—6 000 har; till dessa mottager sällskapet nu årligen ett statsanslag av 24 000 kronor. Dessutom var det på staten 1927—1928 ytterligare beviljat 54 000 kronor till stöd för andra av sällskapet ledda plantager,

vilka äro pålagda »Fredsskovpligt»¹. Genom att staten årligen ger Hedeselskabet väldiga summor till nya planteringsföretag särskilt i form av bidrag till en rad planteringsföreningar, får man sålunda ett slags statsunderstödda aktiebolag för hedarnas utrotande. *Det är svårt att förstå att staten kan fortsätta på detta sätt, då den dock på sina egna hedplantager har tagit konsekvensen av sitt ekonomiskt sett misslyckade företag genom att upphöra med vidare planteringar.*

Det skulle vara mycket orättvist att utgå från att skogsodlingen på våra, närmast de västsvenska hedarna, arbetar med så vidriga markförhållanden som den jylländska. Vår motsvarighet till Hedeselskabet, Skogssällskapet, har dessutom haft en gynnsam ställning genom den äldre institutionens dyrköpta erfarenheter. Säkerligen böra vi vara Skogssällskapet tacksamma för att det skaffat vissa förut skogfattiga bygder ett kraftigt växande skogskapital. Men härifrån är steget långt att som ekonomiska utan vidare godtaga alla de hed- och sandfälts-odlingar som planeras.

Vad klitterna beträffar, är det icke småsaker det rör sig om i Danmark. På förslag till stat för 1928—1929 i Statens Klitvæsen figurera klittplantagerna med en utgift på c:a 400 000 kronor, bortsett från avlöningar, medan inkomsten blott är anslagen till c:a 207 000 kronor.

Professorn i Skovbrug vid Veterinær- og Landbo-Højskole i Köpenhamn HOWARD GRØN säger i en mycket uppmärksammat artikel av den 6 december 1933:

»10 Millioner kastet ud for at dække Klitterne med Tøppe af Bjerg-Fyr.

Takket være rundhaandede Bevillinger paa Finanslovene har Klitvæsnet i Aarenes Løb kunnet opkøbe udstrakte Klitrealer, saaledes at nu i alt ca. 36 000 ha af Vesterhavsklitterne er i Statens Besiddelse. Heraf er efterhaanden ca. 30 000 ha blevet tilplantet, altovervejende med Bjergfyr. Det har uden Renteberegning i alt kostet henimod 10 Mill. Kr. Parolen har været og er stadig: *Der skal rulles et Bjergfyrstøppe ud over Klitterne.*

Det maa erkendes, at der herved er udfoldet et særdeles energisk Arbejde. Desværre har dette Arbejde for den største Dels Vedkommende været værdiløst for ikke sige skadeligt.

Det er en for længst fastslaaet Kendsgerning, at man paa vore Breddegrader ikke direkte kan dæmpe Sandflugt ved Træplantning. Den aabne Klit maa være dæmpet med Klittag eller Marehalm, før der kan plantes træer i den. Det Bjergfyrkrat, som da kan frambringes paa Klitterne, er dog som Værn mod Genopstaaen af Sand-Flugten ringere end Klittagsvegetationen. Det fornyer sig ikke af sig selv. Det udelukker en Græs- og Urtevegetation,

¹ Med »Fredsskov» menas i Danmark en skyddsskog, som ej får huggas utan att återväxten tryggas och som icke får användas som betesmark.

saa Sandet kommer til at ligge nøgent under Bjergfyrbuskene. Det frembyder en langst større Brandfare end nogen anden Vegetation.

I produktivt Øjemed er Bjergfyrrkrattene lige saa værdiløse. Der kan ikke frembringes virkelig Skov paa de egentlige Vesterhavsklitter. Dertil er Sandet for næringsfattigt og de klimatiske Forhold for barske. Kun hvor Klitvæsnet i sin Plantningsvirksomhed er gaaet uden for selve Klitomraadet, er der efterhaanden Tilløb at spore Fremkomsten af noget, der ligner Skov.»

Det bör emellertid rättvisligen framhållas, att heduppodlingens vedersakare ibland vid sitt fördömande av den regionala uppodlingen av ljungheden medtagit områden, och mycket stora sådana, vilkas geologi verkligen utlovar en nationalekonomiskt godtagbar kultur. Det är WEIS, som strax före sin död, stödd på omfattande undersökningar, visade, att på »Ahl»marker goda resultat kunde ernås, om man alldeles omlade de gamla kulturmetoderna. Jfr FR. WEIS, Den jyske Hedejords Opdyrkning. Nordisk Tidsskrift 1930.

I allt vad skogsskötsel angår, stå de naturskyddsliga intressena i nära samband med och gå i samma riktning som de naturhistoriska, i det bägge med skärpa vända sig ej blott mot sådana ingrepp, vilka äro skadliga eller *överflödiga*, utan även vilja kraftigt verka för *konservering* av skogspartier med vetenskapligt eller affektionsvärde. Det är emellertid ur psykologisk synpunkt bättre att låta de naturhistoriska synpunkterna gå först i striden för att ej onödigt reta den publik, för vilken det naturskyddsliga verkar som ett rött skynke.

I det stora antalet provytor, som den svenska skogsforskningen upplagt för olika skogstyper, finnas trots deras skogliga betydelse ytterst få — den på Jönåkers allmänning är väl den mest bekanta — avsedda att aldrig avverkas, d. v. s. de närma sig naturskyddets reservat. Skogsforskningen har sålunda det allra största intresse av att skogbärande nationalparker avsättas för att härigenom få sitt observationsmaterial i detta hänseende utökadt.

I Förenta Staterna råder samarbete mellan The Forest Service, ungefär motsvarande vår Domänstyrelse, och en av de förnämsta naturskyddsorganisationerna, The National Forest Reservation Commission. Efter L. G. ROMELL refereras här i översättning ett sådant fall.

»Ett exempel är köpet av Heart's Content, varigenom en av de sista lämningarna av en bland våra mest anmärkningsvärda naturliga skogstyper i detta land blev räddad tack vare en anmärkningsvärd ekonomisk ansträngning från statsmakterna. Detta köp är ur flera synpunkter av en sådan betydelse, att en framställning av dess historia och förlopp äger allmänt intresse.

Det är väl känt, att den naturliga blandskogen av white pine (*Pinus*

strobilus L.), vilken en gång täckte halva staten Pennsylvanias areal och södra delen av staten New York, har blivit praktiskt taget utrotad. Det finns en liten dunge gammal white pine i Cook-skogen vid Cooksburg, Pennsylvania, som lyckligtvis blivit bevarad från avverkning genom en samfällid aktion av allmänt intresserade män, men en verklig klimax-typ, representerande New York-Pennsylvania-platåns naturliga white pine-skog tror man numera ej finns annat än i det lilla beståndet vid Heart's Content, sexton engelska mil söder om Warren, Pennsylvania.

Som en början donerades 20 acres av beståndet till Alleghany National Forest till ett minne av ägarna, Wheeler and Dusenbury Company, Endeavor, Pennsylvania — ett efterföljansvärt exempel för andra ägare till dyrbara naturskatter. Denna areal, även representerande en avsevärd summa ur ekonomisk synpunkt, visade sig emellertid vara för liten för att försäkra bevarandet av ett representativt prov på skogstypen i fråga, och sålunda utstakades under samarbete med Forest Service ett större område innefattande något hundratal acres runt omkring tjugo-acres-plätten. Allt slags hygge på 100 acres-området uppsköts, så att Forest Service kunde ha tid att undersöka området och erbjuda det till inköp av National Forest Reservation.

Emellertid blevo forskare intresserade för området, och en undersökning under författarens ledning igångsattes, så att åtminstone några anteckningar skulle kunna komplettera fakta erhållna inom 20-acres-området, om avgörandet skulle bli oförmånligt för Reservation Commission. Vetenskapsmännen förenade sig med Forest Service, då det gällde att åstadkomma köpet.

The Reservation Commission uppfyllde behovet av Heart's Content som ett 'laboratorium' för vetenskapliga skogsförsök, och 100-acres-området intogs i det sista köpet för The Alleghany National Forest:s räkning, ehuru dess förvärvande kostade en anmärkningsvärd summa på grund av det höga saluvärdet på det grova timret och dess procent av white pine. Värdet av de hundra aceren överhuvud taget uppgick till icke mindre än 650 \$ per acre.»

»Rational forestry is applied forest ecology», säges det från vederhäftigt håll i Amerika och accepteras gärna av vårt lands främsta skogsmän. Men de naturskyddsliga intressena kräva även de sakkunnighet, auktoritet jämte stadig förankring i regering och departement för att kunna göra sig hörda och gällande. Åter möta vi behovet av den centrala naturskyddsmyndigheten på naturhistoriskt underlag.

Bebyggelsen i sitt förhållande till svensk natur.

Det är i mycket sen tid man fått upp ögonen för vad bebyggelsen ej blott allmänt taget utan även i snävaste mening betyder som utträngare av de ursprungliga förhållandena i vår natur.

I Danmark har man sedan en mansålder tillbaka haft uppmärksamheten riktad på den omvandling genom städernas utvidgning och villabebyggelse som drabbar såväl landets natur som viktiga sociala och kulturella utvecklingsmöjligheter. Det är för en utomstående svårt att utreda, om det är behovet av naturskydd såsom sådant eller folkets krav på att i en framtid åtminstone få något av sin kust framför allt på Själland tillgänglig. Kravets styrka är emellertid omiskännlig.

Den som färdats banan eller landsvägen Köpenhamn—Helsingör förstår utan vidare vilka vitala spörsmål här stå på spel.

I § 1 av Lov om Naturfredning av 1917 står och jag citerar det ännu en gång uttryckligen: »Endvidere kan der mod fuld Erstatning aabnes Adgang til at færdes i Naturen paa Steder, hvor saadan Færdselret af Hensyn til Befolkningens Friluftsliv er af væsentlig Betydning for Almenheden, og hvor Færdselen kan finde Sted uden at tilsidesættes Hensynet til vedkommende Ejers eller Brugers berettigede og væsentlige Interesser, navnlig den private Fred eller Husfreden.

Til Skove og udyrkede Arealer, tilhørende Stat og Kommune, skal der gives Almenheden Adgang.»

Och § 1 av Love for Danmarks Naturfredningsforening lyder:

»Foreningens Formaal er at virke for Bevarelsen af smukke og ejendommelige Dele af Danmark og deres Dyr- og Planteliv, særlig Strandstrækninger, Klitpartier, Skove, Heder, Moser, Indsøer, Udsigtspunkter o. l. og tillige efter Omstændighederne virke for, at alle kan faa lettest mulig Adgang til disse Steder.»

I Sverige har man anmärkningsvärt litet sökt ställa problemet under allmänna lagstiftningsprinciper eller överhuvud under allmänna synpunkter. En av de bästa översikterna av vad frågan mera stort sett gäller får man i HÖGDAHL, Naturskydd i Sverige, kapitlet »Naturskydd i städer».

Och dock ha vi, mitt i riket, ett det märkligaste exempel Europa erbjuder på en gigantisk kamp mellan en stad och en landsbygd med nästan vildmarkens särdrag. Det är Storstockholm, väl 3 mil i O och V och 3 mil i N och S, som jag syftar på. En allmän översikt återfinnes i SERNANDER, Stockholms natur, särskilt avdelningen »Riktlinjer för framtiden».

Varje kommun står i striden mellan bebyggelse och natur inför sina speciella problem, stora eller små. Stockholm t. ex. arbetar med upprättandet av naturparker, och dess skönhetsråd har skapat ett stort naturminnesarkiv med en på denna grundad publikation för att kunna följa denna strid och för att i tid kunna tillvarata naturens intressen. Göteborg har Änggårdens bekanta naturpark, mönstergillt avsatt och skyddad, Malmö bevakar effektivt sedan flera år det rika strandfågellivet från Lomma ned till Limhamn o. s. v.

Men det är givet att alla dessa kommunala strävanden, så nyttiga och nödvändiga de än var och en för sig äro, förr eller senare måste följas av all-

männa lagstiftningsåtgärder, som fallet är i Danmark och vissa land på kontinenten. Hithörande lagstiftning erbjuder ej obetydliga vanskligheter; ett exempel ur högen är att tendenser visat sig att avstänga kustpartier för allmänheten under falsk flagg att de utgöra naturminnen och i själva verket icke äro det. Särskilt uppmärksammat har ett fall från Hallands nordkust blivit, som frappant påminner om danska förhållanden, blott med den väsentliga skillnaden, att naturskyddet i Danmark har som ett av sina huvudmål att öppna sådana havsstränder, det svenska har i detta fall avstängt dem. Campingens övergående i fast bebyggelse är en fråga, som alltmer ökar i aktualitet och som jag endast vill nämna i detta sammanhang. Frågan behandlas närmare på s. 75—84.

Den blivande centrala naturskyddsinstitutionen får i det blivande lagstiftningsarbetet och sedan under dess tillämpning en viktig roll som sakkunnig rådgivande myndighet.

Den torde ock få en viss betydelse som rådgivande myndighet i de alltmer ökade tvisterna om de skadegörelser på naturen genom föroreningar av vatten och atmosfär, vilka bebyggelsen, närmast den industriella, för med sig.

Att överhuvud taget en serie högst beaktansvärda uppfinningar i rökförbränningsproblemet på de allra sista tiderna sett dagens ljus, visar att i detta stora samhällliga problem naturskyddet måste stå i beredskap för att rycka in med sina av ingen till vikt och betydelse bestridda synpunkter.

Strandfrågan, särskilt bebyggelsens inträngande på medborgarens rätt till fritt tillträde till stranden för att njuta av dess skönhet och hälsokällor, har behandlats, bl. a. på s. 27.

Vägar, ledningar och grustag.

Motortrafikens krav på vägar, elektrifieringens på ledningar å ena sidan, den nära till hands liggande möjligheten att i samband härmed skaffa arbetslösa sysselsättning å den andra sidan, se där de just för vår tid utmärkande landskapsomformarne, de som efterträtt järnvägarne såsom sådana. Genom dem utplånas eller omändras såväl fornminnen och karakteristiska kulturaspekter som naturminnen och värdefulla landskapsbilder landet runt. Och man får icke glömma, att det ej är blott intill själva vägarne belägna värden som hotas. Huvudmaterialet till anläggning, utvidgning och underhåll hämtas från grustag, upptagna i *rullstensåsarne*, dessa märkliga geologiska bildningar, ofta bestämmande för en bygds topografi och natur samt tillika, som ledare för den gamla bebyggelsen och samfärdseln, verkliga attraktionscentra för gravfält och stensättningar. De moderna grustagen kunna som bekant på en kort tid kilometervis för alltid utplåna eller till oigenkännlighet vanställa en bygds åsar.

Vi börja med *vägarne*.

Länge har allmänheten med en nästan fatalistisk syn betraktat tidens jättelika framstöt, vägväsendets utveckling.

Gamla välkända bygder omdanas till sin fysionomi. Naturvärden, av vilka generationer sorgglöst njutit, förintades på några veckor. Man blev visserligen sorgsen till mods, men det måste ju så vara, höll man före. Och då arbetslöshetsproblemet implicerades, blev resignationen grundstämning.

Och då man diskuterade med vägbyggarna själva, fick man ofta den uppfattningen, att dessa gingo i den föreställningen att rätningar och breddningar helt enkelt *måste* göras, utan att vederbörande gjort klart för sig, om ej den oerhörda radikalismen kunde ledas in på mindre mekanistiska banor.

I denna stund behöver man emellertid ej tränga djupt in i den allmänna opinionen rörande vägpolitik och vägbygge, sådan den nu tar sig uttryck i tidningar och tidskrifter, offentliga (t. ex. i en interpellation i Riksdagens Andra Kammare 18.5. 1935) och mera privata uttalanden för att finna något helt annat. Intresset för frågan är stort, om man också skulle önska en starkare poängtering av oppositionen mot det nuvarande tillståndet.

De svindlande penningbelopp, börjar man med styrka framhålla, som man öser ut på det nya vägsystemet, motsvaras ej av tillräckliga praktiska vinster, och dessa stå ej i rimligt förhållande till förlusterna i landskapets skönhet och av enskilda natur- och kulturminnen.

Man lägger märke till att andra länder, där den moderna tiden ej ställer mindre fordringar än hos oss på vägväsendet, lösa sina konflikter med kultur- och naturminnesvärden påfallande mindre mekanistiskt.

Det kan vara av intresse att höra vad BERTIL WALDÉN i detta hänseende vittnar om *Holland* i Tidskrift för hembygdsvärd 1934, s. 75:

»Holland har ju ett oerhört rikt utvecklat kommunikationsväsen, som naturligtvis i våra dagar är underkastat en intensiv förnyelse och utbyggnad. Vi i Sverige, som under det sistförflutna årtiondets perioder av högkonjunktur och — i alldeles särskilt hög grad — depression sett så många gamla vackra vägar spolieras, kunde ha anledning vänta, att något liknande skett i Holland, där man byggt nya vägar i en utsträckning och med ett överdåd, som vi trots allt inte kunna uppvisa maken till. Men nej, de gamla vägarna — i regel kantade av härliga, hundraåriga alléer — betraktas i de allra flesta fall som kultur- och naturminnesmärken av omistligt värde och fredas som sådana. De nya vägarna få söka sig ny terräng, och det är ytterst stränga krav, som ställas på dem, att de skola förlänas en lugn, tilltalande, värdig utformning, som icke förstör eller otillbörligt inkräktar på landskapskarakteren. Det kan nästan tyckas, som om de estetiska synpunkterna skulle gå före de praktiska, men därmed är nog ingen fara, ty ett ändamålsenligare modernt kommunikationssystem än dessa magnifika, raka, breda, naturligtvis

genomgående permanentbelagda holländska autostrador torde man få leta efter även på kontinenten. Det säger sig självt, att även utmed de nya vägarna regelbundet planteras alléer, som i en framtid komma att ge en präktig inramning åt dessa imponerande chausséer. Och var man far fram, spanar man förgäves efter grustag, vanprydande lämningar efter vägbygget — liksom efter de jätteskyltar och reklamer, som skämma ut så mången svensk landskapsidyll. Och kommer man till dynerna eller till skogsbygden, skall man få se prov på nutida väganläggningar, som icke kunna kallas annat än konstverk, så välberäknat och hänsynsfullt ha de anpassats efter terräng och landskapsmiljö, som åter och åter lockas att i pittoreska aspekter och majestätiska perspektiv avslöja sina mest fördelaktiga sidor.»

Italiens moderna vägsystem tar i hög grad fasta på att naturlandskapets linjer på ett mjukt sätt följas och tillgodoses. Berömda i detta hänseende äro la Strada nazionale del Lago di Garda och vägen till den nyskapade staden Sabaudia.

Det är icke en dag för tidigt, som statsrevisorerna börjat uttala betänkligheter mot det hos oss fullständigt annorlunda utbildade systemet. Revisorerna anlägga visserligen närmast rent ekonomiska synpunkter, men de lägga också fingret på den springande punkten: *landskapets kränkning genom den raka linjens hänsynlösa suveränitet*. Det är i sista statsrevisionsberättelsen, s. 100:

»Utgifterna för landets vägväsende äro numera så omfattande, att ändamålsenligheten av denna förvaltning har den största betydelse såväl för de väghållningsskyldiga som för staten. Underhållskostnaderna för vägväsendet under år 1933 uppgingo till cirka 52 000 000 kronor, och anläggningskostnaderna för samma år till cirka 50 000 000 kronor. Revisorerna hava därför ansett sig böra bringa vissa av dem gjorda iakttagelser till riksdagens kännedom.

Revisorerna hava funnit, att vid ny- och omläggning av vissa vägar, önskemålet om rak sträckning av vägen tillgodosetts utan tillräckligt hänsynstagande till upprätthållandet av kravet å sparsamhet med allmänna medel och med tillbörligt beaktande av det trafikbehov de olika vägarna avse att tjäna.»

De ansvariga inom kulturminnes-, fornminnes- och naturminnesskydden ha inför detta det moderna vägsystemets jätteeexpansion ställts inför skyddsproblem av den allvarsammaste art och äro fullt medvetna om att dessa problem för varje år bli allt allvarigare. Men det är tydligt, att naturminnesskyddet har det värre ställt än de andra intressesfärerna.

De kulturella intressen, som sammanfattas under namnet hembygdsvård, ha haft bättre möjligheter än naturskyddet att göra sig gällande. En stark, jämförelsevis väl doterad förening, Samfundet för Hembygdsvård, för deras talan med en här av hembygdsföreningar över hela landet bakom sig. Den enklaste rättvisa fordrar dock erkännandet av att samfundet med största sympati och förståelse ställt sig vid det svenska naturskyddets sida. Men

detta samfund har haft en sådan överväldigande arbetsbörda för sina centrala uppgifter att det mera i förbigående kunnat tänka på naturskyddet. Det synes t. ex. på den vädjan, som den riktat »till samtliga vägstyrelser att vid vägomläggningar inom respektive arbetsområden i möjligaste mån icke blott tillgodose den moderna trafikteknikens utan även hembygdsvårdens, kulturminnesvårdens och naturskyddets krav». Av de 8 önskemål, samfundet preciserat i sådant avseende, handlar ett, i punkt 4, om naturskyddet och detta endast i mycket allmänna ordalag.

Denna vädjan är emellertid så behjärtansvärd och av sådan vikt för naturskyddet, att önskemålen här böra återgivas in extenso:

»1. *Iakttagande av mjuk och vacker linjeföring vid vägens sträckning såväl i höjd- som planled.* Varken en måttlig stigning eller en svag kurva utgör numera någon nämnvärd olägenhet för trafiken. Enformighet bör undvikas, och en svagt buktande väg är att föredraga framför en linjerak.

2. *Tillvaratagande av de möjligheter att skapa nya skönhetsvärden, som en brobyggnad nästan alltid erbjuder.* Den moderna tekniken besitter möjligheter att i varje särskilt fall utan åsidosättande av ekonomiska hänsyn finna en estetiskt tilltalande lösning.

3. *Ernäende så vitt möjligt av fri och tilltalande utsikt från vägen.* Vinsten av en sådan motiverar fullt ut en förskjutning av vägen, även om anläggningen därigenom något försvåras.

4. *Skydd för och hänsyn till en säregen och vacker natur samt naturminnesmärken av alla slag.* Vägen bör i möjligaste mån höra samman med den natur, som den går fram igenom. Söndersprängning av naturliga bergspartier och uppläggning av höga vallar böra undvikas.

5. *Skydd för och hänsyn till en säregen och gammal vacker bygd samt kulturminnesmärken av alla slag.* Vägen bör i möjligaste mån även höra samman med den bygd den genomgår och som den av ålder tillhört. Äldre vägar böra så litet som möjligt ändras till sitt huvudläge, och hänsyn bör tagas lika mycket till bygdernas liv som till genomgångstrafiken.

6. *Skydd för och, om så erfordras, fackmässig undersökning av de kulturminnen från olika tider, som påträffas.* Allt, som kan antagas vara av betydelse för bättre belysning av en gången tids historia, bör omedelbart anmälas till kronobetjäningen eller kulturminnesvårdens företrädare i orten eller ock direkt till de centrala myndigheterna.

7. *Hänsyn till den befintliga och framtida bebyggelsen.* Redan befintlig bebyggelse, särskilt om den är av säregen art, bör skonas. Samtidigt bör tillses, att goda betingelser skapas för framtida bebyggelse vid vägar, där sådan kan förväntas.

8. *Hänsyn till vårt vägväsendes egen historia.* Äldre, tekniskt intressanta trafiksystem och anläggningar böra så vitt möjligt bibehållas. På de ställen,

där de gamla vägsträckningarna äro särskilt lämpliga turistvägar, böra de bibehållas och även underhållas.»

Fornminnesskyddet har också under allt detta omdanings- och förstörelseverk haft det betydligt bättre ställt än naturminnesskyddet. Den har sitt offentliga ämbetsverk, Statens Historiska Museum, med dess chef, Riksantikvarien, och dennes ombud, högt skattade institutioner och ämbetsmän, stödda av en vidsynt lagstiftning och en mer än 300-årig hävd. Dessa institutioner kunna, under det de följa vägarbetena och grustakten, till en tid stoppa dessa, då ett fornminne hotas. Efter denna tid får vägplanen antingen omläggas, om ett dyrbart fornminne föreligger, eller fullföljas, dock så att vetenskaplig undersökning och kartering därförinnan hinna utföras.

Riksantikvarieämbetet har t. ex. nyligen i en skrivelse till rikets länsstyrelser framfört det önskvärda i att ämbetet får yttra sig över på länsstyrelsernas prövning ankommande förslag till nya vägar, innan dessa fastställas. Därigenom skulle möjligheterna bli större att tillvarataga eller skydda fornminnen, som nu ofta förstöras genom de omfattande vägarbetena.

Helt annorlunda har *naturminnesskyddet* det ställt med sina möjligheter att ingripa. Det har intet ämbetsverk, utrustat med makt- och arbetsresurser att mobilisera, utan det lilla som göres i skyddsväg ha vi i allmänhet privata initiativ att tacka för. Då länsstyrelsen i Stockholms län år 1927 anställde en stadsbyggnadsteknisk föreläsningkurs, kunde i redogörelserna för densamma¹ arkeologiens målsmän bland föreläsarne A. ENQUIST, sedan han särskilt komplimenterat Stockholms län, om riket i sin helhet anföra:

»Vid vägarbeten riket runt har ofta den fornminnesvårdande myndigheten måst ingripa skyddande, och många gånger har genom ändrade dispositioner större slutna gravfält och andra enstaka fornminnen kunnat bevaras.»

Naturskyddets målsman, undertecknad, hade endast att framdraga: »Vad allmänna vägar beträffar, känner jag i Stockholms län ett enda fall (ändrandet av en planerad vägsträcka för ett träds skull), och då gick det hela lätt och mjukt genom att man från början uppgjorde rätningen av en landsväg med tanke på att ett märkesträd skulle komma tillräckligt långt från vägen för att ej skadas av dess trafik. Det gällde ett av Uppsveriges väldigaste och märkligaste träd, Kungseken vid Flottsund i Alsike socken.» Det är dock att observera, att denna som ett redan förut fridlyst naturminne hade en viss rätt att få sina intressen tillgodosedda.

Andra sådana exempel på pietet mot vägträd kunna uppletas i andra län.

Själv erinrar jag mig t. ex. med tacksamhet den förstående hänsyn Linköpings länsstyrelse tog till en anmälan av mig om att en vägrätning vid

¹ EDVIN STENFORS, Ett vårdat stadsbyggande. Kultur, modern teknik och kontroll. Sammandrag av föreläsningar hållna vid länsstyrelsens i Stockholms läns stadsbyggnadstekniska föreläsningkurs. Stockholm 1928. I stadsbyggande inbegreps också vägfrågor.

Alvastra hotade åldriga stor- och jättealmar invid muren till den gamla klosterträdgården.

Den förnämliga Röstånga-vägen i Skåne har framdragits med pietet. »Även den bekanta eken», säger Sydsvenska Dagbladet 3.9. 1929, »invid vägkanten längre norrut, vilken varit omtalad i Svenska Naturskyddsföreningens tidskrift, var hotad av vägbreddningen, men räddades tack vare vägstyrelsens naturskyddsintresse. Där bortschaktning av jorden måste vidtagas, har uppförts en prydlig stenmur. Trädet, som mäter icke mindre än 5.53 meter i omkrets vid brösthöjd, har en ofantligt vittutgrenad krona. Då trädet utgör en sevärdhet för bygden, umgås vägstyrelsen med planer att söka få området fridlyst och trädet naturskyddat i likhet med vägstyrelsens åtgärder beträffande den s. k. Göingeboken.»

I allmänhet måste man nog med bitterhet konstatera att undantagen bekräfta regeln om naturskyddets vanmakt gent emot vägarnas jättelika expansion. Naturskyddets representanter ha visserligen flera gånger sökt ingripa för skydd av enstaka naturminnen såsom alléer och märkesträd. Själv har jag något litet med eller utan framgång arbetat med Uppsala, Stockholms och Linköpings län.

Men av naturminnen som hotas vid vägarbeten är det ju endast, om man ser saken i stort, försvinnande litet som påtalas. Och hur ofta ha de små skyddsförsöken lyckats? Den nu lämnade listan kan ej kompletteras med många nummer, men låt oss se hur t. ex. en enskild person behandlas, om han vill ha något skyddat vid en vägreglering.

Man får rentav höra, huru »naturskyddsfanatikerna» hindra våra vägbyggen »genom att lägga orimliga hinder i vägen för utvecklingen». Dagens Nyheter 19.9. 1933 ur Göteborgs-Tidningen.

Allmänheten har nu en gång för alla fått för sig, att om Svenska Naturskyddsföreningen eller en enskild naturvän föreslår någon skyddsåtgärd och pressen omtalar detta förslag, så är saken klar; skyddsåtgärden vidtages. Ett betecknande exempel. Några Stockholms-älskare, däribland jag, hade framställt önskemål om bevarandet av en del naturminnen i Stockholm. Två framstående professorer, den ene i geologi, den andre i geografi, förebrådde då oss som representanter för det svenska naturskyddet, att vi genom våra fridlysningar hindrade Stockholm i sin utveckling och att det nu kunde vara nog med sådana. Jag bad dem då lämna exempel på ett enda naturskyddat objekt i hela Storstockholm. De kunde ej lämna dylika, och det var ej underligt, då intet sådant fanns. Det enda fridlysta naturminnet Storstockholm hittills äger fridlystes efter detta samtal och den 22 oktober 1928. Det är den av mig föreslagna *Mörby tallen*. Omedelbart efter fridlysningen utökades väggrusupplaget kring stammen. I detta uppväxte några sparsamma ogräsplantor. Dessa dödades med salt, vilket tillfogade den praktfulla tallen obotlig skada.

Det ligger i öppen dag, att en statens ämbetsman, utrustad med en riks-

antikvaries resurser, skulle kunna rädda mycket av de högst betydliga naturvärden, vilka nu genom vägar, ledningar och grustäkt gå förlorade utan att ens före demoleringen upptecknas och undersökas.

Han skulle bl. a. kunna ta fasta på regeringsrättens för naturskyddet ej oviktiga inställning till »Frågan om skyldighet för skogsägare att för upp-torkande av allmän väg och för erhållande av fri sikt borthugga eller kvista träd och buskar eller borthugga eller nedklippa häck».

I en artikel med just denna titel i Tidskrift, utgiven av Juridisk förening i Finland 1929 skriver GABRIEL THULIN, en av vår regeringsrätts medlemmar, s. 249:

»Det är hittills endast ett mindre antal fall, som kommit under regeringsrättens prövning, men av där avgjorda mål framgår tydligt nödvändigheten att vägintrasset ej får skymma skogsintrasset. — — — Av avgjorda mål torde tillika framgå, att en schablonerad föreskrift om visst avstånd från vägs kant, som bör vara fri från träd och grenar, icke kan godkännas, utan att prövning måste ske från fall till fall, särskilt om man vill gå över den gräns, som föreskrives beträffande byggnad, eller 3.5 meter från vägs kant.»

Regeringsrådet THULIN uppehåller sig s. 244—247 särskilt vid den ändring lagen om allmänna vägar på landet erhöi i lagen av den 20 juni 1924. I överensstämmelse med vägsakkunnigas uttalande, att dispensrätt om röjning av vägs kant skulle »tillkomma K. B. för att bereda jordägaren möjlighet att skydda träd och buskar, som ur naturskyddssynpunkt eller av annan anledning kunde förtjäna skyddas», innebar ifrågavarande lagändring »i jämförelse med äldre lag en väsentlig utvidgning av jordägares skyldigheter beträffande borttagande eller kvistande av träd och buskar utmed allmän väg. — — — Man synes ej heller hava tagit vederbörlig hänsyn till 1924 års lagutskotts uttalande därom, att med anseende till de ömtåliga intressen, som i olika avseenden kunde föreligga, ifrågavarande bestämmelser borde tillämpas med varsamhet, särskilt då det gällde planterade träd och buskar, samt att vederbörlig hänsyn även borde tagas till historiska och estetiska värden. Detta senare underströks särskilt vid behandlingen av den interpellation, som i frågan framställdes vid 1925 års riksdag — — —. Det bör även ihågkommas, att förekomsten av träd och buskar vid väg ingalunda alltid strider mot vägens eget intresse utan tvärtom, särskilt i slättbygder, kan vara till fördel för vägen.»

En stark förankring i staten är ock av nöden, då det för naturskyddets representation gäller att med auktoritet hålla färdvägarna, framför allt motorbåtslederna och de stora autostradorna från nationalparkernas för alltid fridlysta marker. Från Amerika och den europeiska kontinenten komma orväckande underrättelser om dylika lyckade inbrott. Särskilt sorgligt är att Polens nydanade naturskydd, som genom sina nationalparker rationella, vetenskapligt starkt motiverade urval kunde ställas som mönster för det övriga

Europa, enligt vad dess främste, professor W. SZAFER, inberättat, starkt hotas av bilvägars upptagande.

Det säges från inflytelsesrikt »praktiskt» håll, att naturskyddsmännen väl endast ha anledning att vara glada över att deras nationalparker genom vägarna kunna besökas och beundras av så många flere. Det är den gamla vanliga, ödesdigra hopblandningen av turism och naturskydd.

Turisterna må gärna komma och äro välkomna till de reservat, för vilka icke krävts absolut skydd. Men detta ha vi krävt för några försvinnande delar av Sveriges jord, *nationalparkerna*. Vi få aldrig, har jag vid upprepade tillfällen sökt betona, glömma eller släppa naturskyddets ansvarsmättade grundidé, dess stora centrala uppgift, testamentsgåvan till eftervärlden av orörda eller något så när orörda stycken av svensk jord, representerande så många av dess olika naturtyper som möjligt, de egentliga nationalparkerna sålunda. Aldrig kan med nog skärpa framhållas, att vi uppleva vår ursprungliga naturs söndersprängning, och att denna går med alltjämt ökad fart. Mista vi en naturtyp det ena året, försvinna två det andra, tills vi stå där med tomma händer. Det är som nationalparker vi skola rädda brottstyckena, den ena naturtypen efter den andra, utvalda av sakkunniga naturforskare efter noggrann prövning och med sikt över hela landets naturhistoria.

Nationalparkerna tåla ej tramp och trafik. Deras växtvärld är ömtålig. Deras ordinarie besökare skola vara forskare. För uppgifter av största betydelse utlägga dessa t. ex. sina försöksytor i en skyddad omgivning, som icke får slitas eller upprivas av vägar eller utsättas för gångtrafik, än mindre fältning.

Vi ingå ej på exempel, då saken skall närmare behandlas i kapitlet Turistväsen och camping.

Vad *ledningarne* angår gäller i stort sett vad som nu sagts om vägarne. Kraftledningarnas ingrepp är ju ett särdrag för den nutida landskapsbilden och ett fysionomiskt ingrepp av omfattande art. Att vid ledningarnas planläggning naturskyddet skall ha något att säga, kan väl ej hållas som påträngande. Att på särskilt ömtåliga partier ledning sträcker *under* jord är ju t. ex. en rimlig fordran. Att naturvännernas intressen ha ett naturskyddsprefektämbete att rådfråga och stödja sig på skulle kunna stärka deras sak i deras nu nästan alltid så gott som hopplösa kamp i ledningsfrågorna.

För Stockholms län och huvudstaden själv, där ledningsproblemet är särdeles aktuellt, har jag i boken Ett vårdat stadsbyggande, s. 93—95, exemplifierat de nutida förhållandena:

»Med städerna som knutpunkter är Stockholms län genomkorsat av moderna vägar, telefon- och telegrafledningar, för att ej tala om de breda, tiotals mil långa kraftledningsgatorna.

Få tänka på, vilken omdaning i det nordiska landskapet ej blott i kultur-

bygden utan långt in i obygd den sista mansåldern undergått genom de elektriska luftledningarna. De industriella och merkantila knutpunkterna ha i Stockholms omgivning, för att ej tala om staden själv, genom dem fått en specifik, ny karaktär. Bland mycket annat beror detta på, att ej blott trädgrupper utan skogen själv söndertrasats och att deras enhetliga verkan splittrats. Ingalunda har det alltid varit nödvändigt att gå fram så bryskt som gjorts, och kostnaderna för att på särskilt ömtåliga punkter lägga ledningarna i jorden i stället för luften ha ej varit oöverkomliga. Att relatera allt vad luftledningarna härvidlag ha på sitt samvete är onödigt, men Stockholm bör nog samt erinra sig vad kraftledningen från Untra, som LÖNNBERG i Sveriges Natur 1916 så riktigt framhållit, kostat Djurgårdsnaturen. Om de vägträd som fällts eller söndertrasats i onödan skola vi ej heller orda mycket. Vi vilja endast framhålla, att allmänheten och myndigheterna äro alldeles för flata mot de telegraf- och de telefonledningsuppsättare, vilkas framfart mot vägträden man i årtal sörjer. Det är visst ej så, att dessa arbetare äga någon slags rättighet att gå på hur som helst. Telegrafstyrelsen har nämligen redan 1916 utfärdat en promemoria, vari bl. a. säges:

'För telegrafstyrelsen har det länge stått klart, att vid ledningars framdragande all möjlig hänsyn bör tagas till växande träd och att dessa skola behandlas så skonsamt som möjligt, då det ej kan undvikas att komma i kollision med dem. Därför finnas tydliga föreskrifter härom intagna i de instruktioner, som äro utfärdade för de tjänstemän m. fl., som äro sysselsatta med framdragande av ledningar.'»

Att framhålla, att vissa bygder behöva ett naturskyddsprefektämbete att rådfråga och stödja sig på vid skyddandet av sina vackraste och ståtligaste partier, då de hotas av bryskt i landskapet inkastade *motortävlingsbanor*, kan synas småaktigt från naturskyddets sida.

Men man kan studera handlingarna i kampen om *Romeleåsen*, då kommer man till en annan åsikt. Uppmanad från vederhäftigt skånskt naturskyddshåll, lämnade jag den 24 augusti 1933 i anslutning till några av provinsens främsta naturvänner följande utlåtande:

»Romeleåsens vitt skönjbara blånande höjd med den ädla profillinjen är för det sydsåkanska landskapets hela kynne av en genomgripande betydelse.

Men åsen ger oss ock ett intimare värde, även det av största betydelse. Malmöhus län har knappast ett större, någorlunda sammanhängande område av verklig natur än skogen, lövträdsdungen och heden häruppe. Och ändock är deras domän försvinnande liten, om man tar de skånska åkerslätternas överskådliga vidder till jämförelse.

Det kan ej dragas i ringaste tvivelsmål att en motorbana på 15—20 kilometers längd, 8—10 meters bredd och med hela sin apparatur av garage, åskådareplatser, reparationsverkstäder, bensinstationer o. s. v. skulle i avsevärd mån direkt förinta stora delar av denna natur och på det allra kraf-

tigaste ändra hela landskapstypen i den mån denna betingas av den naturliga växtvärlden.»

Romeleåsen står ingalunda enastående. Vi ta ett exempel från *Kungsberget* i Gästrikland. JOEL JÄRBING i Sveriges Natur 1934 skriver härom s. 160:

»Men naturen har här liksom annorstädes ej fått vara ifred, och de största förändringarna åstadkommas, när gävleborgsavdelningen av S. M. K. här anlade en motorbacke, som går ända till bergets topp och är en av de största i sitt slag i Sverige. Kungsberget blev känt, och därmed följde också nackdelar. Vid tävlingarna samlas mycket folk, som ofta ej bry sig om att akta naturen. Där det förr var svallande mjuk mossa mellan stenar och stammar, påminner numera allt möjligt avskräde om 'civilisationen'.»

Vid upprepade tillfällen har jag med skärpa framhåvt och även illustrerat (jfr t. ex. SERNANDER, Stockholms natur, kapitlet Bergen och jordgrunden), den alltmer framträdande nödvändigheten av att *grusfrågan* löses efter större linjer och vidare sikt. »Det går ej längre», säger jag i en uppsats, Grustagsproblemet, Upsala Nya Tidning 18.3. 1929, »att ordna grustäkten för små lokala områden så som det var möjligt när vägarna endast behövde relativt sparsam grustillsats för sitt underhåll under hästskjutsarnas idylliska tid. Med de enorma mängder grus som nu med bilismens oerhört snabba utveckling krävas för våra vägar måste grusproblemet lösas för större områden på en gång. Både ur ekonomisk synpunkt och med avseende på naturskyddets krav är det naturligt helt otjänligt med en massa små grustag, som överallt likt råtthål inkräkta på naturens skönhetsvärden och dessutom innebära en upprörande misshushållning med materialet mot vad som blir fallet vid rationellt drivna grustag med ordentliga sorteringsverk för de olika kornstorlekar som krävas.

En dylik centralisering av grustäkten för större områden står också i full överensstämmelse med de tendenser, som göra sig gällande inom övriga delar av vägfrågornas skötande. Man får icke förglömma att bilismens kolossalt snabba och kraftiga utveckling ställer helt andra krav på eftersynen av vägbanan än för bara en halv mansålder sedan. Och tänker man på de fem senaste åren har trafiken på våra landsvägar ungefär tiodubblats. Vägarna fordra en oavlätlig tillsyn av sakkunnigt och speciellt utbildat folk, utrustade med därför tjänliga maskiner. Det s. k. naturaunderhållet är ju också utom på ett eller annat ännu tredskande håll satt på avskrivning, och väggassorna ha övertagit vägunderhållet. Detta är ju det första steget till en centralisering för de olika vägdistriktens del, men tendensen gör sig även gällande i vidare mån. Så kan t. ex. erinras om att i södra delen av Uppsala län fem härader gått samman till en gemensam vägförvaltning med mycket lyckat resultat ej blott ifråga om vägarnas beskaffenhet utan även beträffande kostnaderna därför.

För de åtgärder beträffande vägars om- eller nyanläggning och deras un-

derhåll som planeras uppgöras ju numera, gärna genom vägkonsulenternas medverkan ordentliga planer, omfattande någon femårsperiod eller mera. Och vägkonsulenten som måste se frågan även ur större synpunkt, för hela sitt anförtrodda område, upprättat utom dessa regionplaner även generalplan för länet i fråga.

Grustagsproblemet måste tas på ännu större sikt, om det skall bli ordning och reda i förhållandena och om åsarnas naturvärden icke skola bli utsatta för en vandaliserande sönderfrätning. Med användande av moderna maskinella anordningar och rationellt ordnad transport av det ordentligt utsorterade gruset kan grustäkten för större områden förläggas till ett visst fåtal punkter, varvid man beslutar sig offra dessa punkter för den nödvändiga grustäkten.»

Att det för naturskyddet skulle vara av synnerligen stor vikt att dess representation, naturskyddsämberet, finge tillfälle att yttra sig om sådana generalplaner innan de fastställas, kan väl ingen förneka.

Jakten och faunans utarmning.

Ett stort och viktigt kapitel där vårt naturskydd kan peka på ett solitt arbete och en alltjämt växande sympati ute i landet. Bland medlemmarna i de två ledande naturskyddsorganisationerna, respektive Vetenskapsakademins Naturskyddskommitté och Svenska Naturskyddsföreningen, framträda tre personer, EINAR LÖNNBERG, L. JÄGERSKIÖLD och THOR HÖGDAHL, vilka såväl inom som utom dessa organisationer nedlagt ett gagnande verk för vildnadens hägn, välkänt även utanför vårt lands gränser. Detta verk är visserligen utfört i samarbete med jägare och andra yrkesmän, men vilar framförallt på naturvetenskaplig och naturskyddslig grund. Vad BENGT BERG, CARL FRIES, ROSENIUS m. fl. uträttat på var för sig självständiga vägar behöver ej här närmare utvecklas.

En sådan gärning skattas ock högt. Det torde i själva verket vara den, som den stora allmänheten bäst förstår av hela vår naturskydds rörelse.

Ty det kan ej längre döljas för allmänheten, att en rad av våra högre djurarter befinna sig i yttersta fara. Lodjuret och fjällräven stå t. ex. mycket nära utrotningens gräns, och med för varje år stigande spänning räknas antalet örn- och pilgrimsfalks-par, som det ännu är oss förunnat att hysa inom landets gränser. Med bitterhet kunna vi konstatera hur riktigt amerikanarnas förnämliga »Emergency Conservation Committée» har, då den på ett av sina välredigerade flygblad som motto sätter:

»The time to protect a species is while it is still common. The way to prevent the extinction of a species is never to let it become rare.»

Men om icke med skadeglädje, så med en viss egoistisk tillfredsställelse

kunna vi dock konstatera att vår fauna ännu icke som den danska ned-sjunkit till den »Bondelandets fauna», om vars makabra tillkomsthistoria WESENBERG-LUND lämnat oss en lärorik skildring.

Ej heller ha vildnadens tillskyndare hos oss haft att strida med materiella intressen av så suspekt art, åtminstone ej så oerhörda som i Förenta Staterna. Det är andra tider nu än då inom K. Jordbruksdepartementet tillkallade sakkunnige 1907 i sitt Betänkande (s. 22) kunde beteckna tillståndet sålunda: »Karakteristiskt för Förenta Staterna är också den ovanligt stränga jaktlagstiftningen, som i de flesta av staterna är gällande.» Enligt mig tillgängliga källor skulle nu 7 000 000 personer inom en viss tidrymd, hur lång har jag tyvärr ännu ej kunnat konstatera, erhållit jaktlicens gällande för »sportsman». Dessa sportsmän föröda fågellivet i en utsträckning, som vi ha svårt att föreställa oss. De som kämpa mot detta ödesdigra barbari påstås ha sina svåraste motståndare bakom kulisserna i jaktartikelhandeln och den bakom densamma stående industrin, vilken förser dessa legioner av jägare med deras utrustning.

Jaktlagstiftningen måste med nödvändighet bygga på bred vetenskaplig basis. Den jämnvikt, som de naturliga djursamhällena intaga, kan genom kortsynta bestämmelser angående t. ex. rovdjuren katastrofalt störas, så att det rakt motsatta resultatet uppnås. Genom professor AUG. BRINKMANS undersökningar över periodiciteten i ripornas talrikhet har det visats, att då rovfåglarna och även andra rovdjur genom hänsynslöst utrotningskrig decimerats, sprides coccidiosen, den för riporna så farliga sjukdomen, förorsakad av *Eimeria avium*. Spridningen sker dels genom de till individantalet tilltagande kråkorna, dels genom att sjuka ripexemplar, som annars dödats av rovfåglarna, få leva och smitta. Att kråkornas tilltagande beror på rovfåg-larnas tillbakagång, fastslogs t. ex. vid ornitologkongressen i Brüssel 1927.

Detta utrotningskrig mot rovfåglar och övriga rovdjur, t. ex. räven, förorsakar att sjukdomar hos haren spridas, och som bot mot kråkplågan måste ett så osympatiskt medel som fosformos tillgripas. Vad som egentligen ligger i en sådan rubbning av naturfaktorer exemplifieras av RAUNKIAER för Danmarks vidkommande:

»Rovfåglar taga då och då en kyckling på bondens gård; detta botas genom att skjuta bort rovfåglarna. Dessa levde emellertid långt ifrån enbart på kycklingar, utan framförallt av den vilda faunan t. ex. sparvar och möss. Då dessa genom vår hjälp befrias från sina värsta fiender, föröka de sig över alla gränser och bli en ödeläggande plåga för våra gagnväxter; sparvarna i trädgård och åker, mössen i våra skogar, där de genom att avnaga barken ödelägga de unga plantorna, vilket går så mycket lättare som skogen i likhet med åkern kultiveras med tusentals jämnåriga individer. Men mot musplågan ha vi gift, vi lägga stryknivete i trånga dräneringsrör, som anbringas överallt i skogsförnan. Mössen gå in i rören, äta stryknivetet och

dö; allt detta kostar pengar, men kycklingarne äro räddade från rovfågarna; vilka föjder detta för övrigt har eller kan få veta vi ej — ännu ej; och sålunda veta vi heller icke, huru det till sist ställer sig vid de slutliga ekonomiska räkenskaperna.»

Rödkläverkulturen är grunden för en av Danmarks huvudnäringar, smörproduktionen. Den årliga skörden har ett värde, som växlar mellan 50 och 100 miljoner kronor. Rödklävern kan ej sätta frö utan att humlor vid sitt honungssökande utföra korspollinering. Genom att man i jordbruksbygder snålt lägger resterna av naturlandskapet, t. ex. de små ängsflikarne, under plogen, räcka ej humlorna till för att skapa landets behov av rödkläverfrö; den inhemska produktionen har redan sjunkit till 6—7 % av behovet. Man måste, trots att hemma-fröet lämnar 30—40 % större utbyte, importera för ett par miljoner kronor årligen främmande frö. Stoppas genom krigiska eller tullpolitiska förvecklingar denna import, står hela rödkläverodlingen och därmed hela det danska lantbruket inför en ganska allvarlig situation. — I Sverige har man på sina ställen trott sig finna, att klöverfröskörden nedgått därigenom att humlorna minskats, tack vare den stigande oseden att bränna i deras boplatser i hagar, sten- och buskbackar.

Och låtom oss ej glömma, att skapandet av ett rationellt skydd för vildnaden och för vår fauna i allmänhet för övrigt fordrar ej blott intensivt utan även extensivt arbete. Särskilt gäller detta det departementala arbetet. Fundamentala punkter i skyddet av flyttfågarna falla som bekant utom vårt land. Utrikesdepartementet fungerar härvidlag som förmedlare. På Ekle-siastikdepartementet vila en mängd slika ärenden, särskilt de pedagogiska och vetenskapliga. Sänkningar, urtappningar och dräneringar, som spela en sådan roll för faunans förändringar, falla under Jordbruksdepartementet. Och så komma på samma departement, närmast Domänstyrelsen, en rad jaktärenden. Flera av dessa äro mycket unga och vittna om att framtiden säkerligen bär nya i sitt sköte.

Förbud mot införande av främmande djurarter — kampen mot bisamrättan är av mycket allvarlig art; utplanterandet av vildkaninen i sydliga Sverige är ett konkret exempel på vad en främmande djurart kan åstadkomma för skada i vårt land —, frågan om oljors utsläppande från fartyg till förfång för bl. a. alfågeln, de humanitära fordringarna på avskaffandet av fångst-saxar, det må gälla däggdjur, fåglar eller fiskar, få utgöra exemplen.

Vi måste med uppmärksamhet följa våra flyttfåglar på deras vägar i främmande land.

I Belgien t. ex. bedrives en mycket omfattande småfågelfångst, som ej blott nedsätter stammen i landet, utan även i Nordeuropa. Jakten är visserligen belagd med restriktioner och licenser. Men ehuru fångsten blott får äga rum mellan 1 oktober och 15 november, medhann man t. ex. 1933 att fånga ej

mindre än 9 500 000 fåglar. Så finnes det också mellan 5 och 6000 licenser i riket.

De belgiska jordbrukarna och trädgårdsmännen börja nu motsätta sig fåglarnas utrotande, sedan det visat sig att larver och insekter börjat uppträda i aldrig förut sedda mängder.

Utan att ingå på några vidare detaljer vill jag till sist blott framhålla, att man ej får glömma, att i hela detta arbete, där gärna de s. k. praktiska synpunkterna vilja dominera, den rationella grunden måste utbyggas av det vetenskapliga naturskyddet, och att detta för att kunna funktionera med kraft är i behov av statlig förankring.

Turistväsen och camping.

Turistväsen.

För min personliga del har jag en gång i Sveriges Natur 1928 uttalat, att nu är tiden kommen att till en sådan lugn och saklig behandling upptaga frågan om naturskyddets ställning till en kulturfaktor, som i sin storartade expansion allt mer och mer kommit ej blott i beröring utan även i allvarlig kollision med detsamma. Jag syftar på *turistväsendet*.

Vad innefattar begreppet *turist*? *Turisten är en resande för nöje, idrott, rekreation eller bildning*. Däremot böra t. ex. ej jägare, fiskare, sådana som resa i sitt yrkes tjänst eller för vetenskapliga undersökningar kallas turister. Att övergångar och i mängd finnas bland det i landet färdandes folket behöver jag givetvis ej här framhålla eller taga hänsyn till.

Jag ber att först som sist få uttala, att jag håller turistväsendets omfattande utveckling under de sista decennierna som en kulturföreteelse av stor nationell betydelse, som det gäller stödja och leda. Det är nyttigt, det är nödvändigt att svenskarna resa omkring och lära känna sitt eget land. — Det är i förbigående sagt endast beklagansvärt, att de då skola behöva kallas »turister». Vem har infört detta förskräckliga ord, som nu ej står att utrota eller ersätta?

Och så vill jag säga ifrån: för egen del lägger jag ej två strån i kors för att inleda den s. k. »*turistströmmen*». De miljoner, vilka man viftar med som ett plus i vår handelsbalans, lämna mig oberörd, men ej att hela bygder av vårt land förvandlas till uppland för ett kontinentalt hotellväsen, verkande som rötsår på gammal hederlig svensk kultur. Om min ställning i denna fråga behöver jag för övrigt ej orda mycket, den sammanfaller med och är så mycket bättre uttryckt än vad jag förmår av ALBERT ENGSTRÖM och KARL-

FELDT, särskilt i inledningen till den senares uppsats i Turistföreningens årskrift 1927.

Det kan emellertid ej hjälpas, att där turisterna gått fram, där har den fria naturen måst lämna dem sin tribut, ofta i en oroande eller rent ödesdiger utsträckning. Detta beror ej enbart på okynne och okunnighet, det ligger i hela det moderna turistväsendets egenart och fordringar.

När en gång den bok blir skriven, som till ett helt sammanfattar det korta men fullständigt avgörande slutskedet i den mångtusenåriga kampen mellan svenskarna och Sveriges natur, kommer man att häpna över i vilken *utsträckningen*, själva loppet av *landsvägar* och framförallt *järnvägar* ändrat dess fysionomi och hela landskapets karaktär. Turistväsendets andel härutinnan är emellertid ytterst anspråkslös. Det är andra krav, som dragit fram dessa vägar i deras tusenmila sträckningar.

Däremot blir turismen i vida högre grad en medbestämmande faktor för den, landskapets fysionomi ingalunda ovidkommande *breddning* och utvidgning av vägbanorna, som *motorismen* nu för tiden kräver i en sådan utsträckning. Turistväsendets uppsving genom velocipederna är som allmänt känt ett intet mot det därpå följande genom bilarna och motorecyklarna.

De *nya vägar av smalare typ*, som utgrävas, och de *stigar*, som utstakas med turisttrafiken som det viktigaste ändamålet, äro redan betydande och nya planeras alltjämt.

Och så stå vi inför alla de *byggnader* ute i naturen, av vilka de resande äro i behov. De måste byggas, om överhuvud taget folk skall kunna se sig omkring i vissa trakter av sitt eget land. De äro redan nu högst betydande till antalet och av mångahanda slag. Det är hotell och pensionat, båthus och anhalter, härbärgen och fjällstugor, bobsleighbanor utmed fjällslutningarna, för att ej tala om bostäder åt dem, som mer eller mindre direkt stå i turistväsendets tjänst.

Vi måste böja oss; turismen äger även den sin *lojala rätt*.

Men vi komma nu till turistväsendets *icke lojala* ingrepp i vår natur. De äro i denna stund så omständligt påtalade, att jag kan fatta mig mycket kort. De falla mest i ögonen på de s. k. turistorterna. Det är bortplockandet av ängarnas blomsterskatt och deras ersättande med krossade buteljer, sönderbrytandet av träd och buskar, nedtrampanDET och nersmutsandet av vegetationen, inhuggningen av namn på block och klippor, mördande jakter från motorbåtar och bilar m. m. sådant, som icke så noga kan specificeras.

Vårt turistväsen har som bekant sitt centrum i den solida och nu 50-åriga Svenska Turistföreningen. Med vår statliga naturskyddsinstitution, Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, har den endast i undantagsfall samarbetat. Det har mest varit fråga om huru Turistföreningen skulle ordna med vägar och stigar i naturparkerna. Med vår andra naturskyddsliga huvudinstitution, Svenska Naturskyddsföreningen, har den närmast haft stri-

digheter, vilka dock bedarrat efter 1927, då den förra föreningens dåvarande ordförande i ett programtal över Naturskydd och turismväsen sökte vända schismen till samarbete, och 1929 höll Turistföreningens ordförande ett mycket uppmärksammat och sympatiskt programtal, i vilket han framhöll kravet på turismen att ej förgripa sig mot naturen: »Låt ödemarken bevara sin prägel av ödemark och bygden sin prägel av dem, som där bygga och bo.» Denna kärva och ansvarsväckande fordran utvecklade samme man vidare på Turistföreningens 50-årsfest i Uppsala den 27 februari 1935.

Frågan om turismväsendet som en skadlig faktor för det rationella naturskyddet har allt mer och mer fått en internationell aktualitet. Hos oss ha vi lyckligtvis endast behövt registrera de första stormtecknen: de nyss antydda striderna om turismens penetrering av Abisko-parken och om nationalparkernas uppgifter. Annorlunda t. ex. i Danmark och i vissa av de stora kulturländerna. Insikten om nödvändigheten av att bringa turismväsendet, från vilket det ofta är mycket svårt att hålla isär den s. k. gentlemannajakten, till självbesinnelse, innan oersättliga värden för alltid gå förlorade, har framkallat specialkongresser, skrivelser till regeringarne, upprop, intensiva presskampanjer o. s. v.

Slitningen (»Slidet») av växtmattan i de *danska* reservaten genom besökandes tramp, lägerliv, cykling och motortrafik har hotat bli en betänklig faktor som illuderar meningen med deras avsättande: konservering av ett stycke natur. Särskilt betecknande är att dansk-amerikanarnes frikostiga gåva av ett hedområde till det gamla hemlandets naturskydd visar sig bli allt mer och mer värdelös såsom sådant genom stadgandet att området skall upplåtas till folkfester. Man förstår nämligen hur den ömtåliga ljungmattan skall se ut efter *en* sådan, för att ej tala om efter de årliga uppreningarna.

Det har redan hänt mig, att när jag talat med godsägare, bildade män med ett djupt intresse för sina naturminnen, om ej vissa av dessa minnen borde fridlysas, att de bestämt avböjt detta av fruktan för ökad turistattraktion till egendomen, i vilket fall de ej kunde ansvara för den skada, tramp, lägerliv och åverkan kunde göra.

Förenta Staterna har den tvivelaktiga äran att lämna det stora skol-exemplet på, med vilken intensitet naturskyddet på några av sina mest vitala punkter måste upptaga sin strid för livet med turismen.

Slitningen av växttäcket i vissa nationalparker genom turisternas legioner hotar att bli olidlig. De världsberömda jätteträds-skogarne i väststaterna äro särskilt utsatta.¹ Från en av dessa, The national Sequoia park, har jag ur litteraturen upptecknat, att den 1926 besöktes av bortåt 20 000 000 människor och om nästa år säges helt torrt »and more will visite them in 1927».

¹ Jfr t. ex. E. P. MEINECKE, A report upon the effect of excessive tourist travel on the California redwood parks. State of California, Department of natural resources, Division of parks. Sacramento 1928.

Jätteträdens föryngring är givetvis utesluten; varje eventuell ungplanta måste skoningslöst bli nedtrampad. Det angår ej turisttrafikens tillskyndare, bakom vilka stå väldiga ekonomiska intressen, att nationalparkerna nedtrampas, blott ej strömmen av turisterna, de goda mjölkorna, under deras tid sinar. Det är intet hugskott, men uttrycket för en bland Amerikas naturhistorici spridd — i vilken utsträckning vet jag ej — opinion, som man har att se mot bakgrunden av sådana siffror, då t. ex. ROMELL om nationalparkerna kort och gott uttalar:

»Det är varken möjligt eller meningen att utestänga allmänheten från dessa områden. Det nuvarande systemet innebär i stället ett utbudande av dess sevärdheter, som framkallar en invasion av människor vilken aldrig annars skulle blivit så omfattande. Det synes nästan som om det värsta ting — näst förstöring genom industrin — som kan hända ett område med känslig naturtyp är att bli gjort till en nationalpark.»

Vi böra kanske vara litet försiktiga med att lovprisa och som efterföljansvärda och som lovvärda föredömen framhålla turistfrimärkena med de amerikanska nationalparkernas jätteträd, varma källor och mera sådana lockelsemedel. Man kan bli bönhörd över måttan.

Vad nationalparken med de stora barrträden närmast Sequoior angår, söker man lösa den kritiska situationen genom att i invid parkerna liggande områden anställa undersökningar över, om ej på desamma finnas jungfruliga *Sequoia*-skogar. I överensstämmelse med U. S. A. Forest Service och National Forests Reservation Commission, vilka för att få intakta områden för sina skogsstudier, uppsöka sådana jungfruliga skogar av olika typer samt avsätta dem som »natural areas for researches», strävar man få sådana avsätta intill turist-nationalparkerna som *ett annat slag nationalparker, till vilka allmänheten icke äger tillträde*. De skola reserveras för vetenskapliga undersökningar och skola bli den verkliga testamentgåvan till eftervärlden. Naturforskningen har här haft de mest uppslitande strider att utkämpa mot den privata egennyttan. Visserligen antog senaten 1919 *enhälligt* en storartad och av sakkunskapen som »splendid» karakteriserad lag om jungfruliga skogar, men de privata intressena »prevented its coming to a vote in the House until the Congress came to an end». Väntetiden på den slutliga avsättningen av dessa områden använder man med Forest Service i spetsen till områdenas ekonomiska exploatering.

Med hjälp av järnvägsbyggen och motorer kastar man sig med en hänsynslös avverkning över de eventuella reservatens skogar. Äntligen gick en »Sequoia park enlargement bill» genom i kongressen. Det var i juli 1926. Men denna bill var allt annat än »splendid» ur naturskyddets och vetenskapens synpunkter. Dessa synpunkters tillskyndare fortsätta alltjämt sin kanske hopplösa strid för att få en verklig ersättning för de till turismen förlorade gamla nationalparkerna. Man sätter mycket hopp på den av en

rad framstående män och kvinnor bildade Save-the-Redwoods-League, som rör sig med stora medel; de högst betalande medlemmarne erlägga engångsavgifter på \$ 5000.

I det skådespel som utspelats och utspelas i Amerika har visserligen turismen varit primärfaktorn, men bakom skådespelets tragiska tillspetsning ligga djupare orsaker, framför allt rovdriftsintressen, mäktiga nog att på mark, som dessa själva vilja exploatera, hindra de sökta kompensationserna för turismens landvinningar.

Striden kan, om vi lyckligtvis ej ännu ha någon motsvarighet till de amerikanska rovdriftsintressena, en gång bryta ut även hos oss.

Domänstyrelsen planlade och planlägger med full rätt från sin synpunkt att vara ett affärsdrivande verk skogsavverkningar i Dalby hage (Sveriges Natur 1917, s. 174—175) och Muddus-skogarne under behandlingen av dessa områdens avsättande till reservat. WIBECKS utmärkta och av fackmännen högt uppskattade förslag om avsättning av detta senare barrskogsområde såsom nationalpark vilar sedan 1927 efter skrivelse från Svenska Naturskyddsföreningen hos Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté för utredning. Under denna utredning sökte kommittén, men först 9.4. 1930, att få Domänstyrelsen att inställa påbörjad avverkning inom det föreslagna området. Denna ingick 17.4. 1930 lojalt härpå. Den 16.1. 1932 meddelade professor HESSELMAN kommittén, att större områden avverkats än vad Domänstyrelsen i sin skrivelse uppgivit. Närmare detaljer återfinnas s. 168.

De finnas, såsom jag strax skall beröra, vilka hålla före, att Abisko som nationalpark ej i längden efter alla föregående inskränkningar kan uppehålla striden mot järnvägen, Sjangeli-bolagets fordringar på malmtransportvägar, kraftledningen och framförallt turisttrafikens fordringar. Det gäller att i tid börja tänka på kompensation.

Återigen framstår vikten av att en central myndighet, förankrad i statsstyrelsen, tager ledningen.

Turistväsendet i vissa länder fordrar för sin allmänna utveckling och turisternas bekvämlighet att få upptaga breda vägar genom natursköna områden och låter ej hejda sig, även om dessa områden skulle vara naturskyddade eller förklarade som nationalparker.

I Sverige saknas ingalunda tendenser åt just detta håll.

Förkastningsväggen, som bildar Trollhätte-områdets västra strand, är i sin vilda branthet och med sin ursprungliga växtvärld ett naturminne av gripande verkan. Denna vilda karaktär söker Trollhättans kretsförening i all välmening tämja. Inplanteringarna ha lyckligtvis ännu ej tagit några proportioner, men däremot har ett välordnat system av breda, delvis sprängda vägar till särskilt ordnade utsiktsterrasser gjort mycket ont. Då riksantikvarien, arkitekten HARR och författaren den 13 december 1933 på ort och ställe

framförde sina klagomål häröver inför högre tjänstemän i Vattenfallsstyrelsen, uppmärksammades och beaktades noga dessa klagomål.

Taberg är som bekant ett av Sydsveriges ståtligaste och märkligaste berg. Det svenska naturskyddet har nära den i det följande omtalade 5—6 meter breda bilvägen tvenne fridlysningar: en häckplats för pilgrimsfalk och växtplatsen för tvenne ormbunkar.

I Svenska Dagbladet för den 7 juni 1934 läses emellertid:

»*Bilväg till toppen av Taberg.*»

Om några veckor kan man åka bil ända upp till toppen av Smålands högsta berg, *Taberg*. I november förra året påbörjades denna bilväg upp till toppen av berget, vilken nu i det närmaste är klar. Det har inte varit något vanligt vägbygge utan kan betraktas som ett enastående företag i sitt slag. På grund av den branta stigningen har vägen byggts efter samma system som de bekanta alpvägarna, med kurvor och i spiralform. Den har i kurvorna en bredd av sex meter och i övrigt fem meter, och stigningen är en meter på var tionde vägmeter. Längden från foten till toppen är 1440 meter.

Kostnaderna ha belöpt sig till omkring 16 000 kronor och till största delen bestritts av *Tabergs* turistförening. Föreningen har också på toppen inköpt 7000 kvm. mark, där man senare ämnar bygga en restaurang.»

Om det funnits ett naturskyddsprefektämbete, hade detta kunnat anordna en konferens med styrelserna för Svenska Turistföreningen och Svenska Naturskyddsföreningen, och dessa styrelser skulle säkerligen med sin samlade auktoritet lyckats förmå vederbörande att avstå från eller åtminstone inskränka på sina välmående men sorgliga väganläggningar.

Sedan detta var skrivet, har jag av en intresserad och inflytelserik naturskyddsman fått höra, att han på eget initiativ följt och övervakat vägbygget, så att detta gjort så liten skada som det överhuvud taget är möjligt.

Ett märkligt omständigheternas sammanträffande har gjort att den ur principiell synpunkt hos oss viktigaste meningskonflikten mellan naturskydd och turistväsen uppstått ej blott i en fjällfråga utan även på och invid ett som nationalpark avsatt fjällområde. Det gäller *Abisko* nationalpark i sitt förhållande till *Abisko* turiststation och därjämte en rad trafikintressen. En refererande framställning, som jag gjort vid Svenska Naturskyddsföreningens årsmöte 1927 och som sedan trycktes i årsskriften för 1928, s. 4, lyder sålunda:

En nationalpark, som mycket låtit tala om sig de sista åren, är *Abisko*. I hög grad viktiga äro också enligt min åsikt de naturskyddsliga principfrågor, som skoeka sig kring detta namn.

Abisko tillhör den första generationen av nationalparker, den som i ett slag år 1909 avsattes av statsmakterna på förslag av trenne fackmän, en jurist, en zoolog och en botanist, vilka tillkallats att inom jordbruksdepartementet såsom sakkunniga biträda vid naturskyddsfrågans handläggning.

Som bekant föreslogo de av Kungl. Maj:t tillkallade sakkunniga nationalparksområdena utan att, som de själva framhålla, ha fått tillfälle att sätta sin fot inom desamma. De hade endast att i varje fall utgå från förslag med utlåtanden på några rader, vilka privatpersoner på anmodan av Vetenskapsakademiens delegerade inlämnat.

Den motivering, som de sakkunniga lämnade för Abisko, lät sålunda: »det utgör icke blott en typisk fjälldal med rik växtlighet, särskilt utmärkt genom några av vår nordliga floras sällsyntaste representanter, utan också en av de vackraste trakterna vid riksgrensbanan».

Gränsen för nationalparken skisserades sedan på förslag av den zoologiska sakkunnige, professor LÖNNBERG.

Vilka värden var det man ville bevara inom dessa gränser? Det var den utomordentligt vackra fjällnaturen på Nuolja och kring Abiskojojks kanjon samt den här växande rika floran. Man kände vid denna tid mycket litet nordligaste Sveriges flora. Nuolja var ett av de få undantagen, och då järnvägen drogs efter dess sida, hade botanister, fackmän och amatörer skyndat sig dit och njöto i fulla drag av dess blomsterskatter. Man ansåg dessa mer eller mindre unika för Nuolja inom Torne Lappmark, vilket senare undersökningar på ett undantag (*Platanthera parvula*) visat vara oriktigt. Växtgeografisk utredning ansågs onödig, och det var — vad botaniken angår — huvudsakligen några amatörbotanisters önskingar som utan vidare tillgodosågos, då Abisko nationalpark avsattes.

Då avsättningen gjordes, fanns redan, sedan 1903, Abisko turiststation, och den hade redan hunnit utveckla sig till centrum för det lappländska turistlivet. Denna station utövade en bestämd dragningskraft på nationalparken. Turiststationen med sin stora domän inskrevs inom parkens gränser. Det tyckes vara två åskådningar som legat bakom denna sammankoppling. Den ena har väl klarast utformats av OTTO SJÖGREN i hans uppsats i första årgången av Sveriges Natur s. 65:

»Det är också en av de naturskönaste trakterna vid den första svenska järnväg, som skär igenom högfjällstrakter, och på grund av sin natur har området, redan från det att det gjordes tillgängligt för allmänheten, blivit en av våra mest besökta turistorter. Det är väl särskilt detta sista skäl som gjort att området nu reserverats. Det visar sig ju litet varstans, att *modern* turistliv i större stil bereder vissa faror för den ursprungliga naturens bestånd.»

För den andra åskådningen gör sig ANRICK i sin bok, Våra svenska nationalparker, s. 107, till målsman:

»Här ha omgivningarna kring en av landets främsta turistplatser blivit helt naturskyddande, och här finnas därför de allra största möjligheter att just ute i naturen väcka ett sunt naturskyddsintresse hos alla dem, som besöka området och som äro här just för att finna vederkvickelse i en vacker

natur. Naturskyddet kan kanske här lättare än annorstädes vinna förståelse och efterlevnad. Den, som här njuter av den i lag skyddade naturen, skall också väckas till eftertanke och bidra till att i sin mån och på sin ort — med eller utan lag — hålla naturen i helgd.»

Det har sin betydelse att efterse, i vilken mån de förhoppningar på sammankopplingen mellan nationalpark och turiststation, som dessa åskådningar innebära, gått i uppfyllelse, den ena som i reservationen ser ett medel att skydda naturen mot turistväsendet, den andra som i reservationen ser ett medel att adla turisternas syn på naturen.

Jag har under ett uppehåll vid Abisko under tvenne veckor sommaren 1927 sökt sätta mig in i saken och under årens lopp inhämtat några erfarna Abiskokännarens erfarenhet.

Det är möjligt, att intresset för naturskyddssaken ökats eller kanske rent av väckts hos en del resande, som här vid Abisko för första gången kommit att stifta bekantskap med en nationalpark och de idéer, som ligga bakom en sådan. Men å andra sidan får man, inför erfarenheterna om huru ogenerat en del människor ostraffade farit fram i en nationalpark, ofta höra föraktfulla ord uttalas om hela naturskyddsdrätseln och vad värre är hela naturskyddssaken.

Tron på att man genom att inskriva en blomstrande, kraftigt sig utvecklande turiststation i en nationalpark skulle kunna skydda dess naturvärden till den höga grad, som nationalparksidén kräver, har visat sig vara en chimär.

Som jag i ett föredrag den 24 april 1926 utvecklade inför Naturskyddsföreningen, ställer man nu följande fordringar på de moderna nationalparkerna:

»Samtidigt med avsättningen skall reservatet av den centrala myndighet, som förvaltar naturparkerna och naturminnena, underkastas en noggrann floristisk och växtsociologisk samt zoologisk analys av status quo.

Härvid har man att tillse:

1. De floristiska uppteckningarna skola ej blott omfatta fanerogamerna utan, i så stor utsträckning som sig göra låter, även kryptogamerna.

2. Växtsamhällena kartläggas. Inom vart och ett av dessa utstakas en med pålar begränsad provyta, som särskilt noggrant analyseras till sitt bestånd och sin markprofil.

3. Alla dessa anteckningar ligga till grund för periodiskt återkommande nya. Av vikt är därför, att fotografering och insamlande av originalmaterial i så stor utsträckning som möjligt kombineras med uppteckningarna.»

Den växtbiologiska institutionen vid Uppsala universitet har inom nationalparken företagit en del sådana undersökningar, inställda på att periodiskt kunna förnyas. Den viktigaste av dessa är professor THORE FRIES' († 1930) s. k. fenologiska linje. En linje utstakades från en punkt nere i skogsregionen genom denna upp för fjällsidan till Nuoljas topp. På denna linje, 3700

m. lång och representerande en vertikal höjd av 820 m., karterades växtsamhällena meter efter meter. Under trenne år inlades från vegetationsperiodens början till dess slut var femte dag vissa fenologiska konstanter meter efter meter. Genom detta ernådde man en rad växtbiologiska resultat, t. ex. fick ett viktigt empiriskt grepp på att varje särskilt växtsamhälle krävde en viss utsmältningstid och att snötäckets fördelning var en av de viktigaste faktorerna för växtvärldens fördelning på våra fjäll. Det gällde att även i framtiden efter vissa års mellanrum upprepa dessa observationer. För den skull nerslogos ungefär för var 45:te m. pålar och stänger. Då jag i augusti år 1927 skulle demonstrera den fenologiska linjen för mina lärjungar, befunnos ett stort antal av stängerna vara uppryckta för att, som jag av den kanske främste kännaren av Abiskoförhållanden erfor, användas av turister till alpstavar och kaffeved. Skadan kan repareras, men det kräves tid och pengar.

Toppen av Nuolja är en klassisk punkt i den nordsvenska fjällvärlden. Endast skada att medvetandet härom tycks stiga åt huvudet på de besökande, när de ha lyckats att streta sig hit upp. De hugfästa sina besök, utom genom att naturligtvis kvarlämna massor av choklad-stanniol, filmpapper och andra prydnadsföremål, genom att bygga upp vardar, vilka ingalunda äro oförargerliga för den höglaciala fjällvegetation, som här uppe i enstaka dvärgexemplar kämpar för livet mot snöstormar och jordflytning.

Låtom oss emellertid ej vara småaktiga, denna *illojala* turisttrafik kan kanske hämmas eller åtminstone inskränkas; vi måste taga itu med den *lojala* trafiken, den som icke låter sig hämma, och söka utreda dess verkningar.

Abisko turiststation är, som förut framhållits, den största turistanläggning som finnes i Lappland, och vi kunna tillägga kanske i Sverige. »Sin största berömmelse har Abisko visserligen icke fått för nationalparkens skull — det är centralpunkten i Nordlapplands turistväsen», säges det sanningsenligt ifrån i den nyss citerade boken om våra naturparker. Kommunikationsförhållandena ha sedan Riksgränsbanans fullbordan 1902—1903 kommit resandefrafiken att koncentrera sig på Abisko. »Dessutom», säger SJÖGREN, »finns det väl ingen plats i Sveriges fjälltrakter, vilken så ägnar sig som centrum för längre och kortare fjällturer som Abisko. Beläget i en bred dalgång, klädd av den rikaste vegetation, med de härligaste fjällpanoramer och med goda kommunikationer, bereder det för dem, som önska idka fjälliv, tillfälle till lätta och lönande fjällbestigningar.»

Att ej dessutom framhålla hur väl allt här uppe är ordnat för gästerna vore en blodig orättvisa av en f. d. sådan.

Det behöver också ej påminnas om att det sedan tvenne årtionden flödar av turister här uppe och att strömmen är stadd i ett jämnt stigande. Redan 1910 framhåller SJÖGREN, att själva huvudbyggnaden vid Abisko rymmer 130 gäster i taget. Några tusen personer strömma varje vegetationsperiod genom

parken, vare sig som dagliga besökare eller för att komma ut i de omgivande fjälltrakterna.

Skyddet av nationalparkernas vegetation såsom sådan är genom stadgar och förordningar strängt slutet. En professor, som vill samla parasitsvampar på björkblad, måste, och med rätta, anhålla om tillstånd därtill av K. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté. Allmänheten har fritt tillträde och får visserligen ej »fälla eller skada växande träd eller borttaga växter och växtdelar av annan beskaffenhet än bär, som användas till omedelbar förtäring», men tror någon, att de miljoner tunga fjät, som gå fram över markerna, eller kaffeeldarnas mångfald ej förändra den vegetation, om vilken man är så rädd, eller att de ej åstadkomma en allmän osäkerhet för vissa periodiska vetenskapliga iakttagelser. Om någon har svårt att tro, att trafiken i och för sig är så omfattande, ber jag endast att få hänvisa till en karta (Sveriges Natur 1928, s. 7) över de 1927 existerande av turisterna brukade vägarna och motorbåtslederna från nationalparken.

Med den i inledningen givna deklARATIONEN om min uppskattning av turistväsendets fosterländska betydelse må det ej förundra någon, om jag uttalar min stora glädje över att tack vare Riksgränsbanan och turiststationen så många svenskar sättas i tillfälle att studera och njuta av en sublim fjällvärlds för kropp och själ så hälsobringande härligheter.

Men samtidigt härmed måste jag deklarerera, att de fordringar, som av naturskyddet ställas på en nationalpark, kränkas av en turisttrafik med en sådan utsträckning som den nuvarande i Abisko.

Styrelsen i Svenska Naturskyddsföreningen utgår i en skrivelse till Koningen av den 5 oktober 1927 från, att en sådan situation skulle inträda, om Svenska Turistföreningen skulle få effektuera det tillstånd, den erhållit av Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté:

dels att utmärka tydliga stigar till Nuoljas topp,

dels att anlägga en lätt framkomlig vandringsled från Abisko turiststation till Kebnekaise genom bl. a. Abisko nationalpark.

Ur motiveringen anför jag:

»De på kronans mark under namn av nationalparker avsatta och fridlysta naturskyddsområdena ha utvalts i syfte att få olika typer av svensk natur bevarade i ursprungligt skick, eller med andra ord skyddet har tillkommit mera i vetenskapligt än i estetiskt och socialt naturskyddsintresse. — — —

I lagen angående nationalparker den 25 juni 1909 finnas inga bestämmelser, som avse att inskränka det fria tillträdet till nationalparkerna. Dessa stå öppna för alla och en var, och från naturskyddssynpunkt finnes ingen anledning att söka åstadkomma ändring härutinnan. Tvärtom borde alla svenskar kunna mötas i den förhoppningen att våra nationalparker år ifrån år måtte bli mer och mer kända och uppskattade såsom studie- och rekreationsområden för naturvänner och naturforskare.

Men härifrån och till att göra nationalparkerna till mål för turisttrafik i detta ords egentliga mening är steget långt.»

Denna skrivelse har, sedan mitt föredrag hölls, återtagits av Naturskyddsföreningens styrelse. Men den berörde viktiga problem, vilka när som helst kunna bli aktuella, då det gäller att reglera turisttrafiken i nationalparkerna och nu särskilt i Abisko, och bör därför ej avglömmas.

De ifrågasatta anläggningarna voro långt före skrivelsens avsändande en verklighet. Jag hade i augusti 1927 tillfälle att bese dem.

På Nuoljas fjällregion går nu en delvis redan förut upptrampad stig upp till fjällets topp, kantad av kraftiga stenrösen på ömse sidor. Turistföreningens och naturskyddskommitterades avsikt med den dubbla rösningen är att tvinga folk gå mellan rösena i stället för att trampa ner fjällvegetationen på vida sträckor. Härigenom upptrampas en stig, och då detta skett, skola rösena få förfalla.

Den andra anläggningen är en upprensning, rösning och uppmålning av den gamla stigen, som går utmed Abiskoajokks östra strand och fram till den bekanta gruvan Sjangeli.

Turistföreningen har som bekant ett strängt reglemente för sina stigar med radikala bestämmelser för rösröjningens art, stigens bredd, raket o. s. v. Sidoträden märkas antingen med bläckning eller med breda färgringar av växlande färg. Naturskyddskommitténs verkställande ledamot har om vad han i sin order till Turistföreningen påbjudit haft vänligheten på min förfrågan meddela:

»Den omtalade ordern rörande utmärkandet av stigar i Abisko nationalpark innebär 'i hela sin stadgade stränghet' ett absolut förbud mot att använda *bläckning* av träden, och i st. härför har påbjudits, att märkningen skulle ske genom användning av färg. Någon order om viss bredd på de målade ringarna eller någon bestämning om avståndet mellan varje påmålat träd har ej lämnats, ty det torde uppenbarligen vara beroende av förhållandena i de särskilda fallen. Däremot torde det vara fullständig dikt, att jag skulle ha lindrat eller 'mildrat' Turistföreningens stränga reglemente för sina stigar vad rösröjningen, stigars bredd och raket angår.»

Vad målningen beträffar ter sig denna nu sålunda:

Vid var krökning eller på raka sträckor vid åtminstone varje femtionde meter, oftast mycket tätare, målas ett trädpar med en c:a 30 cm. hög ring av omväxlande röd och vit, tjock färg runt stammarna. Då träd ej finnas, uppsättas och målas rösen. Jag kan intyga, att målningen skett redligt och ordentligt.

Alltså. Vi tänka oss att Turistföreningen en gång, som Naturskyddsföreningens styrelse yrkat, ålägges »att snarast möjligt borttaga de målade märkena, rösena och de andra anstalterna». Vad skulle Abisko nationalpark såsom sådan vinna på detta?

Något litet kunna väl genom detta de estetiska missgreppen rättas till. Utplånas kunna de icke. Men skadegörelsen genom fjällvandrarnas tramp blir ej mindre om rösenas borttagas på Nuoljastigen. Och på Kebnekaise-stigen genom vägvisarmärkenas borttagande det blir svårare att taga sig fram, tror någon, att det blir någon *väsentlig* minskning av de resande, vilka här vilja färdas, som de alltid förut gjort?

Naturskyddskommittén anser, att Abisko ännu är och kan uppehållas som en verklig nationalpark, uppfyllande de stränga fordringar gällande lag sät-ter på en sådan, och vill samvetsgrant se till att dessa fordringar ej kränkas. Det förvånar mig endast då, att kommittén gett sitt tillstånd till ett ur fy-siognomisk och estetisk synpunkt så mot lagens mening stridande företag som regleringen av Kebnekaise-stigen.

Naturskyddsföreningens styrelse höll också före, att Abisko ännu verkligen uppfyller fordringarna på en nationalpark och att den kan uppehållas som sådan. De nämnda väg-ingreppena skulle emellertid, om de ej paralyseras, inleda det kritiska stadium, då turisttrafiken i detta ords egentliga mening bleve nationalparken övermäktig.

Denna kommitténs och styrelsens optimistiska åskådning om parkens till-stånd kan jag icke dela. Min uppfattning, som jag redan antytt, är denna:

Det var ett grundfel att, åtminstone med den begränsning som givits, av-sätta Abisko som nationalpark efter lagen av den 25 juni 1909. National-parken avsattes nämligen med två förutvarande institutioner inom sina grän-ser, vilkas utveckling praktiskt omöjliggjorde uppehållandet av dess helgd sådan som lagen och naturskyddet fordrade det.

Den ena var den då redan i kraftig expansion varande *turiststationen*, den andra *Riksgränsbanan*.

Turiststationens roll har redan behandlats. Om icke det omöjliga experi-mentet göres, att avstänga nationalparken för turister, komma med en na-turlags kraft stationens gäster att med full juridisk rätt i en sådan mängd trafikera Nuolja och Abiskojokks dalgång, åtminstone dess östra dalsida, och småningom så starkt inverka på vegetationen, att man ej längre kan tala om den ursprungliga natur, vars bevarande in i detalj var naturparkens ändamål.

Naturparkens gräns drogs så, att den inskrev en lång sträcka av *Riksgräns-banan*. Denna hade redan då, före naturparkens tillkomst, gjort åtskilliga in-hugg i den ursprungliga naturen. I Nuoljas sida hade insprängts Sveriges längsta tunnel. Ett av Lapplands vackraste vattenfall å Abisko-kanjons ne-dersta del hade måst tillintetgöras. Ett stycke från banvallen hade i björk-skogen anlagts breda materialvägar. På ömse sidor behärskar den ett bälte på respektive cirka 40 m.

Antalet bostäder för järnvägstjänstemän inom själva naturparken är ännu ringa. Men alldeles intill gränsen vid Abisko ligger ett stort bostadskomplex. Naturparken är ett gärna uppsökt mål för tjänstemännens och deras familjers

utflykter, mot vilket i och för sig intet är att anmärka. Ej heller att bland de lustresande befinna sig familjer från Riksgränsen i väster och stationer, som ligga många mil öster- och söderut. Om betydelsen för nationalparkens tillstånd av dessa ytterligare besök med deras lojala och illojala inverkan gäller detsamma, som nyss sagts om turisterna.

Med järnvägslinjen följa de vanliga ledningarna och bland dem de väldiga kraftledningarna med känd inverkan på omgivningarna. Den stora kraftstationen, som anlades i Abiskos kanjon, måste nedrivas, emedan man missräknat sig på vattenkraften, men dess rudiment misskläda ett av Abiskodalens känsligaste naturpartier. Grustag, torvtäkt, dikesgrävningar och utrensningar i 40-meters-remsorna sträcka hydrografiskt sina verkningar långt utom densamma.

Strax ovan sydöstra porten till Nuolja-tunneln går kalfjällets flytjord obehagligt nära banvallen. För några år sedan grep man sig, utan att därom underrätta Naturskyddskommittén, i nationalparkens område an med dikesgrävningar i flytjorden, för att förhindra dess eventuella förflyttningar. Det hör egentligen ej hit, att jag, som speciellt studerat flytjorden i våra fjälltrakter, anser, att man ej behövt göra grävningar just på den lilla plätt, som hyser en av Nordens sällsyntaste fanerogamer, den ur växtgeografisk synpunkt så viktiga orkidén *Platanthera parvula*. Det var i ej ringa mån dess förekomst här, fortfarande den enda i Sverige, som gjorde att Abisko naturpark krävdes av de förut nämnda botanisterna. Ett dike tog nu emellertid bort en stor del av förekomsten. — Jag utgår från att arbetsledaren — för att undvika allt missförstånd, själv hade jag ej tillfälle att yttra mig — hade rätt gent emot min åsikt, att diket ej behövt byggas som det nu gjordes. Emellertid gjorde tillskyndande botanister honom uppmärksam på, att åtminstone ej den vid dikesgrävningen upptagna jorden behövde kastas upp just på sidan, där vi hade ännu en liten del av förekomsten. Trots protesten gjordes detta i alla fall. Det gläder mig att kunna omtala, att Naturskyddskommittén, som, sedan övergreppet blivit känt, redan på sensommaren och hösten 1926 vidtagit energiska åtgärder för dess beivrande, genom sin sekreterare prof. SAMUELSSON, vilken för mig demonstrerade platsen, företagit en utredning i saken samt på grund av nämnda utredning föreslagit av Vetenskapsakademien sedermera anhängiggjort åtal.

Utän att anmäla det hos Naturskyddskommittén och inhämta dess tillåtelse, lät Telegrafstyrelsen för några år sedan hugga en bred och lång gata genom nationalparkens björkskog för att hitflytta sin telegrafledning.

Jag omtalar detta ej blott för att visa vilka faror, utom de förutsedda fullt lojala, som hota nationalparken från järnvägens och telegrafens sida, utan därför att det ej är enastående att en statsmyndighet fullt berätt kränker naturskyddet, som dock även det är en statsangelägenhet. Detta är ej skick och ordning i ett kultursamhälle.

Jag tar fallet Abisko nationalpark som utgångspunkt för att ställa hela frågan om förhållandet mellan naturskydd och turism ett stycke utom de vanliga stridslinjerna.

Man gör Svenska Turistföreningen såsom introduktör av turismväsendet vid Abisko ansvarig för den skada detsamma gör på naturen häruppe. Är detta riktigt och rättvist?

Vi tänka oss, att föreningen ej existerat eller åtminstone lämnat Abisko fullständigt åt sitt öde. Tror man verkligen då, att ej Abisko i alla fall blivit en turistort? Med ett sådant läge, i en sådan natur och med sådana kommunikationer hade lika tidigt som då Turistföreningen tog saken i sin hand här samlat sig turister ej blott från Sverige utan även från åtskilliga andra länder, i början troligen endast under sommaren, men snart också under vintersäsongen. En mondän hotellrörelse skulle snart ha tagit hand om denna inkomstbringande trafik. Åre skulle ha förbleknat. Och jag frågar: vad hade Abisko natur, vad svensk kultur mest vunnit på: de värdiga former, i vilka livet rör sig på Turistföreningens station med dess sympatiska och bildade tjänstepersonal eller det fria turistlivets tingel-tangel i kontinentala former, sådana som nu Nordjyllands och Schweiz' andliga aristokrati plågas och vrider sig under? Kanske vi äga någon rätt att generalisera detta för andra delar av vårt land. Ett turismväsende, som icke disciplineras av en fosterländsk förening, skulle vara den verkliga faran för vårt naturskydd.

Det synes mig självklart att Svenska Naturskyddsföreningen och Svenska Turistföreningen, av vilka den förra har den främsta uppgiften att *skydda* landets natur, den senare att *göra den bekant* för landsmännen, böra i flera punkter samverka och samarbeta med varandra. De inverka redan på varandras *årsskrifter*. Motiven för uppsatserna börja bli påfallande desamma, likheten i behandlingen otvetydig. För de yttre formerna, redaktionen, illustrationerna och sådant har Sveriges Natur i mycket dragit nytta från föregångaren. Å andra sidan gör sig det naturskyddsliga draget gällande i Svenska Turistföreningens årsskrift efter 1910, året för utgivandet av första årgången av Sveriges Natur. Över vårt inflytande härutinnan kunna vi vara stolta.

Det synes mig också självklart att Turistföreningen — och det ligger i dess eget intresse — bör hjälpa Naturskyddsföreningen och naturskyddet i deras rättmätiga konflikter med turismväsendet, då detta kommit på avvägar.

Turistföreningen har förut visat sig sentera hemställningar från naturskyddet, då konflikter dem emellan varit i uppseglande. Vid Abisko t. x. fick jag i slutet av augusti 1927 underrättelse om att föreningen tänkte rösa upp en stig från en punkt nära Björkliden över Nuolja-sluttningen upp till toppen, där den mötte den omstridda nyrösningen från turiststationen. Jag hade alldeles nyss lärt känna den sluttning av Nuolja, över vilken rösningen skulle gå, och funnit den vara ett utpräglat flytjordsområde, som med likartad ve-

getation sträckte sig från övre fjällregionen långt ner i skogsregionen. Ett så utmärkt studieområde över flytjordens växtsamhällen med en belägenhet sådan, att man så gott som omedelbart kunde nå det från Björklidens station, fick man leta efter. Jag telegraferade till sekreteraren dr ANBICK och bad honom inhibera arbetet och i ett omedelbart därpå avsänt brev framhöll jag, att, om Abisko turistström skulle ledas över det planerade studieområdet, det skulle vara obekvämt för de provytor för periodiska observationer, som här borde anläggas. Jag fick genast svar, att rösningen skulle inhiberas. Genom ett missförstånd från arbetsledningen utfördes dock rösningen. Med tacksamhet annoterar jag dock den goda viljan.

Jag framkastade en gång i Naturskyddsföreningens styrelse att vi, för att rycka upp föreningens bedrövligt sakta gående förvärv av nya medlemmar, skulle tillgodogöra oss turistsekreterarens stora erfarenhet i detta hänseende. Styrelsen upptog förslaget, och föreningen valde dr ANBICK till medlem av densamma. Såväl jag, styrelsen och de föreningsmedlemmar som följde oss ha från intresserat naturskyddshåll fått uppbära mycket klander för detta val.

Klandret utgår från den föreställningen att turistväsendet, åtminstone sådant det representerades av Svenska Turistföreningen, skulle stå i oförsonlig motsats till det svenska naturskyddet. Att motsatser finnas vet jag, men de gå ingalunda över hela linjen, och jag anser det för de stora gemensamma intressena vara mycket bättre, om de specifika turistintressena framföras av en sakkunnig turistman inför en naturskyddsstyrelse, som lugnt tar upp dem till bedömande vid sina beslut, än att över allt landet i maktlösa jeremiader klaga över deras uselhet. Däremot senterar jag i hög grad en invändning som gjorts, att det i stället bort vara Turistföreningen som i sin styrelse valt in några av naturskyddets bästa talesmän. I en samarbetsfråga för så stora fosterländska ändamål länder det dock Svenska Naturskyddsföreningen till heder att ha tagit första steget.

Då jag förordade och förordar en representant för Turistföreningen i vår styrelse, utgår jag från samma tankegång som då jag i den utsträckning det sig göra låter vill ha representanter för Jordbruksdepartementet, Domänstyrelsen, Sveriges geologiska undersökning, Vetenskapsakademien, Statens skogsförsöksanstalt, Samfundet för hembygdsvård och Mosskulturföreningen, med ett ord de institutioner med vilka Naturskyddsföreningen bör och måste samarbeta.

Faran vid detta samarbete ligger enligt min tanke i att naturskyddet inlåter sig på kompromisser i de stora principfrågorna.

Turistväsendet har överskattat sin betydelse för nationalparkernas idé och omfattningen av sin rättighet att inom dem släppa lös sin teknik. Det gäller för naturskyddet att här noga passa på, säga ordentligt ifrån och att med de små medel, som stå detsamma till buds, söka »mota Olle i grind».

Sin bok »Våra svenska nationalparker» har ANRICK börjat med ett yttrande av vederbörande departementschef, när frågan om nationalparkernas tillblivelse var uppe i konseljen: »*Våra nationalparker äro fosterländskt åskådningsmaterial*», och refererar med stor tillfredsställelse liknande uttalanden av de ledande vid just nationalparkernas tillblivelse, som kunna tagas till intäkt för att turistväsendet bör sammankopplas med nationalparkerna. Han anser rent ut (s. 33), att »Man valde även ut att föreslå till nationalpark sådana områden i de av reselivet orörda fjälltrakterna, som man med visshet kunde förutse skulle i en framtid komma att särskilt beröras av turistlivet. Härigenom vill man skapa säkerhet för att ha lagens skydd i särskild grad just inom dessa områden, vilka på grund av sin skönhet borde bevaras för all framtid.»

Jag, som då hade att underhandla i denna fråga med utskott och en del riksdagsmän, måste tyvärr medge, att han har rätt i fråga om några bland dem av den tidens politici och regeringsmedlemmar, som voro tvungna yttra sig om den för dem alldeles främmande frågan om naturskydd. De enda institutioner, som då kunde sammanknytas med denna konstiga idé, voro nämligen turistväsendet och jaktvårdslagstiftningen.

Men om han vill utsträcka denna sin tankegång såsom delad av de 3 sakkunniga AMÉEN, STARBÄCK och LÖNNBERG mötes han i stället av en alldeles annan åskådning.

ANRICK är förtjust över de »tusentals personer» som på motorbåtar färdas in i Stora Sjöfallets naturpark (s. 86): »Turistföreningen har där anordnat motorbåtstrafik på alla de många sjöarna tvärs igenom fjällkedjan. Då den första resandetrafiken hit upp började, fanns det en och annan av våra naturskyddsvänner, som uttalade sitt anatema över att båtarna skulle få gå häruppe och störa ödemarkens frid.»

AMÉEN, som å de sakkunnigas vägnar formulerat betänkandet av 1907 »Rörande åtgärder till skydd för vårt lands natur och naturminnesmärken», framhåller emellertid där om Stora Sjöfallets nationalpark sina betänkligheter: »Om den norrländska inlandsbanan kommer till stånd — — —, kan denna vänta sig en översvämmning av turister, som särskilt gent emot naturen komma att visa sig föga hänsynsfulla.» Och då 1911 Turistföreningen frågade Svenska Naturskyddsföreningens styrelse, om den ansåg motorbåtstrafik på Langas inom Sjöfallsparken olämplig, menade han sig under vissa försiktighetsmått kunna tillåta motorbåtstrafik till själva Stora Sjöfallet, beläget i parkens utkant, men ej längre. »Men», tillade han, »frågan har i själva verket betydligt större omfattning. Med en regelbunden motorbåtstrafik komma också de turistskaror att växa, som tillföras nationalparken, och det kan synas som härav skulle kunna följa allvarliga faror för nationalparkens ro. Även om man ingalunda kan eller bör för nationalparkens räkning göra anspråk på fullständig isolering utan särskilt i betraktande därav, att området

är kanske det naturskönaste i Sverige, anser nationalparken böra stå öppen för alla, som sätta värde på vildmarkslivet, kan man naturligtvis icke utan smärta se, om detta område genom en alltför stor invasion av en turistpublik av den trivalare sorten skulle förlora det väsentliga av sin vildmarksstämning.»

Med AMÉEN gingo 2 av styrelsen; de övriga 9, bland dem STARBÄCK, LÖNNBERG och föredraganden, vilka sålunda få anmäla vårt inträde i gruppen »en och annan av våra naturskyddsvänner», ställde sig alldeles avvisande mot att på Langas tillåta motorbåtar.

Den senare gruppen instämde fullständigt med mig, då jag i vårt yttrande formulerade meningen med nationalparkernas avsättande sålunda:

»Styrelsen anser nämligen, att varje försök att öppna verkliga turistleder till trakterna närmast kring Stora Sjöfallet måste stöta mot de grunder, vilka statsmakterna, behjärtade de krav, som klart och tydligt framställts från naturskyddsidéns sakkunniga målsmän, avsett med nationalparkers bildande: *testamentsgåvan till våra efterkommande av områden, på vilka naturen, såvitt det står i vårt makt, för alla tider skall bevaras utan ingrepp från människans sida.*»

Naturskyddet i vårt land har ingen anledning att frångå denna uppfattning.

Jag återvänder nu för sista gången till Abisko.

Det är alltså min uppfattning att det är meningslöst att försöka uppehålla detsamma som nationalpark. I stället föreslår jag, att den nedflyttas i en annan kategori: *naturparken* med partiella restriktioner, i utnyttjandet praktiskt genomförbara, samt att dess förnämsta naturminnen bibehållas som fridlysningsobjekt eller fridlysas som nya naturminnesmärken. Två nummer böra då i första rummet ifrågakomma: *Platanthera parvula*, vilken redan nu är fridlyst, och Abiskojokks kanjon från Marmorbrottet till mynningen.

Av *Platanthera* räknade jag och mina lärjungar ett 20-tal exemplar, som stå intill den nyssnämnda dikesgrävningen. De äro nu de enda i Sverige. Det är att hoppas, att K. Järnvägsstyrelsen efter detta respekterar naturskyddslagstiftningen.

Alltså ännu en kapitulation i fråga om våra nationalparker.

Det är nödvändigt på grund av den lättvindighet, med vilken statsmakterna en gång avsatte tiotals kvadratmil som nationalparker, föreslagna av sakkunniga, till vilka inga medel anslogos att besöka de föreslagna områdena i fråga, utan dessa måste offentligen förklara:

»För egen del hava vi visserligen icke haft tillfälle att genom besök å de särskilda ifrågasatta platserna övertyga oss om deras naturbeskaffenhet och lämplighet till nationalpark.»

Genom att på detta sätt skjuta den sakkunniga utredningen å sido har det

kommit, som jag en gång uttryckt det, »något obestämt och tillfälligt för att ej säga *yrvaket* in i det svenska naturskyddet».

Detta sitter i ännu i dag och har gått över hela linjen. I oktober 1927 beslöt t. ex. Naturskyddsföreningens styrelse, att avskicka den nyssnämnda klagoskriften om Abisko nationalparks skötsel utan att anslå medel åt sekreteraren-författaren, eller han ens anhållit därom, att resa till platsen för att på ort och ställe göra behövliga undersökningar. Huru mycket mera effektiv skulle ej denna klagoskrift ha verkat, om den haft en sådan saklig utredning på själva platsen att utgå ifrån.

Då jag vill ha Abisko degraderat till en naturpark t. o. m. av lägre klass, om vi så få uttrycka oss, i en rationellt ordnad skala av sådana, anticiperar jag en ändring i gällande naturskyddslagstiftning och administration.

Sedan detta uttalades försökte Vetenskapsakademien med kraft att i *Platanthera*-förstöringen hävda sina rättigheter mot Kungl. Järnvägsstyrelsen, men med föga resultat.

På framställning av Växtbiologiska Institutionen har Turistföreningen deltagit i kostnaderna för en ny utstakning av institutionens fenologiska linje, vilken hade förstörts av turister. Den vegetation, som linjen skär, är alldeles särskilt viktig för vetenskapen, enär den är utgångspunkten för omfattande periodiska iakttagelser. Icke desto mindre finnes på turiststationen ett anslag, att genaste vägen upp till Nuolja-toppen följer denna linje. En trampad gångstig går nu också över dyrbara provytor.

Turiststationen är stadd i mycket stark utveckling. För december 1934 sammanställer Svenska Turistföreningens Tidning de närmaste kraven sålunda: »Vid Abisko omfattar byggnadsplanen — förutom vissa utvidgningar av ekonomiutrymmena samt modernisering av kök och gästrum — också en tillbyggnad för utvidgning av anläggningens kapacitet med ett trettio-tal bäddar i huvudbyggnaden. Närmast därefter erforderlig utvidgning borde lämpligast i en framtid kunna ske genom successivt uppförande av flera sammarsstugor enligt en tidigare uppgjord plan, som upptar ett 20—30-tal sådana stugor.»

För närvarande är ett ingrepp från Sjangeli aktiebolag hotande. Bolaget vill ha maskintransport och malmtrafik med traktorer genom nationalparken på sträckan Sjangeli—Abisko station. Vägen genom nationalparken tar omkring 12 km. Den går genom nationalparkens hjärta och berör bl. a. de vetenskapligt oskattbara tallbestånden. Den 21 augusti 1931 beslöt Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté »i ärendet anföra, att den hyste vissa betänkligheter mot den föreslagna trafiken och att om sådan trafik ansågs ofrånkomlig, den endast måtte få utföras i enlighet med vissa i samråd med Vetenskapsakademien fastställda bestämmelser. Akademien avgav den 9 september härmed överensstämmande yttrande.» Vetenskapsakademiens natur-

skyddsärenden 1931. Sveriges Natur 1932, s. 151. — Sommaren 1932 stod vägen redan utstakad.

Då man vandrar i Abisko-parkens björkskogar, fäster man sig vid en särskild art av grenbrott och andra skador på buskarne och uppe i de låga trädens kronor, som man efter ett vinterbesök får förklarad. Det är skidlöparnes verk. Deras tal tävlar med sommarturisternas, och deras kulturdeposita uppe i vildmarken anses av kännare som större. Denna skadefaktor blir tack vare turisthotellets goda hägn, som i och för sig ej nog kan lovprisas, farligare för varje vinter.

Med sympati hälsades över hela landet de undantagsbestämmelser som statsmakterna gjorde för lapparnes och därmed renarnes vandringar och näringsliv inom de lappländska nationalparkerna. Tyvärr har det visat sig att den åverkan, som härigenom åstadkommes, är mera ingripande i naturen än vad man vid lagens promulgering antog. Vad Abisko nationalpark angår har det t. ex. visat sig att *lapparnes fiske* inom densamma blivit för dem en källa till rent ekonomiska inkomster, vilken ingalunda avsetts och som ej är ofarlig för bevarandet av sjöarnes och vattendragens ursprungliga biologi. Drätseln av nationalparken med hänsyn till lapparne måste omordnas, och ännu en faktor har rubbat Abisko nationalparks av så många andra faktorer beskurna integritet.

Som ett alldeles bestämt och ytterst viktigt önskemål, kring vilket Sveriges naturskyddsvänner nu praktiskt sett stå ense, uttalar jag som en avslutning på detta långa kapitel — det har ej på grund av ämnets betydelse kunnat göras kortare:

Nationalparker skola icke läggas invid turiststationer och trafikcentra eller på platser, vilka eftersträvas som sådana.

Camping.

Friluftslivet ute i naturens sköte kan ju ta sig många former. Man utväljer en vacker fläck i det gröna: äter och dricker, idkar idrott, dansar och leker. Och i det yttersta av dessa dagar har tältningen, *campingen*, tagit ledningen i detta friluftsliv, kanske med Förenta Staterna som närmaste förebild.

Mött med stor sympati från alla de håll, som vilja se programmen »Umgås direkt med naturen» och »Lär känna ditt land» i stora mått förverkligade, har *campingen* hållit sitt segertåg över Sverige. »Camparne», det tältande folket, de nya zigenarna möta vi litet varstans från Skåne till Lappland, där de breda ut sina brokiga läger i skogarnas bryn och på sjöarnas stränder. I vissa organisationer har den ingått som ett nödvändigt led, och detta i ganska storslagna former. I sommar upprättas i Stockholms skärgård internationella scoutläger för 4000 deltagare.

Att rörelsen är mer än en modenyck betygas från flera håll.

Docenten ERIK JONSON t. ex., som åtminstone vad campingen i Upplands-halvöns skärgård beträffar sitter inne med en solid erfarenhet, skriver bl. a. följande i Stockholms-Tidningen 14.7. 1934:

»Över hela Europa har under de senaste åren gått en våg av friluftsentusiasm. Stadsinnevägnarna ha över lag blivit campare och fjällvandrare. Den primitiva livsföringen i lantlig miljö har inte varit föremål för så intensiv dyrkan sedan 1700-talet i kulturell övermättnad höjde ropet: tillbaka till naturen.

— — —

Att tendensen har allvar och bredd blir man dock övertygad om vid ett försommarbesök i en bokhandel. Diskarna överflöda av färdbeskrivningar. Men framförallt av kartor.»

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning deklarerar i en ledande artikel, Kommunen och camping-rörelsen, av den 29.6. 1934:

»Någon tillfällig företeelse är det säkerligen icke fråga om. Åttatimmarsdagen och den numera vanliga arbetarsemestern ha gjort det möjligt för stora befolkningsgrupper att på ett mera rationellt sätt än förr tillgodose sitt behov av rekreation, och i stor utsträckning är det också bland fabriker-nas ungdom som man möter det livligaste intresset för campingrörelsen.»

Det lider intet tvivel, att denna rörelse har en sund och berättigad bakgrund och att den ger många av sina idkare ej blott nöje för tillfället utan även sundhet och kraft samt vår natur en ny klass av hängivna vänner.

Men, och detta men innebär ett djupt allvar, vår natur tål icke vid denna camping sådan den nu utvecklat sig och så som den under den närmaste fram-tiden kommer att utveckla sig.

Helt säkert far största delen av campare, detta ord då taget i sin vidaste bemärkelse, fram på sina tältningsområden så varligt och pietetsfullt som det är dem möjligt. Men det behöves blott att en nämnvärd procent av den stora skaran *icke* gör det, för att skadegörelse av den allra allvarligaste art skall göra sig märkbar.

Klagomålen börja strömma, och att de ej äro obetydliga är lätt att skönja Sverige runt. Blott tvenne exempel från Storstockholm.

Kersön, Drottningholms stolta entré, har jag i mitt Stockholms naturminnesarkiv med ett rikt belägg- och illustrationsmaterial på grund av öns här-liga stränder särskilt framhållit som ett av Stockholms viktigaste natur-skyddsområden. Långa sträckor av stränderna äro emellertid av Drottning-holms-förvaltningen nu upplättna till campare.

I den oanat ursprungliga skogsbygden kring sjön *Flaten*, tänkt och före-slagen av flere ledande personer i Stockholms förvaltning och av mig som natur- och folkpark, har Stockholms stad upplätit ett stort område till cam-ping närmast för ett antal av sina arbetslösa.

Större delen av dessa statens och stadens gäster ha skött sig mönstergilt, ehuru de, som det i sakens egenart ligger, ur naturparkssynpunkt ej kunna räknas till de särskilt önskvärda gästerna. Men undantagen ha, jag tänker närmast på lägerområdet vid själva sjön, varit tillräckligt många eller rättare tillräckligt hänsynslösa för att göra vandrarna förtvivilade över hur man ställt till på deras kära marker. Den mark där de illojala camparne tältat är ej svår att finna. Det är den gamla vanliga historien: brädlappar, tältduk, sönderslaget glas, konservburkar, smörpapper, äggskal, cigarrettaskar o. s. v. på en söndertrasad ängsmatta. Brandskador på marken, mosstäcket bortrivet från blocken, grenar brutna o. s. v. Man anförtror naturen sin politiska trosbekännelse. Somliga måla i vitfärg på klipporna i tältområdet »Frihet åt Thälman» och »Läs Ny Dag»; bekännare av en annan tro stryka tjära häröver. Tjären är tyvärr hållbarare än vitfärgen.

Vad som icke får glömmas är, att här som så ofta de naturskyddsliga intressena sammanfalla med de nationalekonomiska. På tvenne punkter vill jag fästa uppmärksamheten.

I storstädernas grannskap visar campinggen en oroande tendens att övergå till permanent bebyggelse med en standard i bästa fall av kolonistuetyp. Det är då att märka att i motsats till de ursprungliga kolonistugeaggregaten campinggen utväljer de naturskönaste områdena i en trakt. Flaten-stränderna, där denna tendens är tydligast, voro liksom Kersö också före upplåtandet på grund av sin skönhet föreslagna till naturparker.

Året 1933 med dess heta och torra vegetationsperiod härjades ungefär 25 000 hektar skog till över 12 miljoner kronors värde av eld. Försäkringsbolagen ha också gjort så ingående undersökningar som det varit möjligt över orsakerna till detta och andra års skogseldar och då kommit till det resultat, vilket en från sakkunnigt håll inspirerad artikel i Stockholms-Tidningen-Stockholms Dagblad 6.7. 1933 sammanfattar sålunda:

»Ungefär hälften av alla skogsbränder stå i samband med 'campares' framfart.»

Och vad särskilt året 1933 angår säges i samma tidning den 11.6. 1934:

»Man har så mycket större anledning att ställa denna höga brandfrekvens i samband med den nyvaknande hågen för friluftsliv och camping, som 60 procent av skogsbrasorna anses bero på vårdslöshet i umgänget med naturen. Det är en fruktansvärd skuldbörda, som en i och för sig högst lofvärd tendens till ökad inlevelse i och förtrogenhet med naturen på detta sätt drar med sig.»

Man kan vara viss om att av dessa nu brända skogar campinggen ej utvalt de minst natursköna.

Det finns emellertid andra statistiska beräkningar som icke direkt tala om camping som eldsorsak. De söka att utgå från så specificerande och direkta våldsanledningar som möjligt. Campinggen faller väl huvudsakligen under

rubrikerna vårdslösa kaffe- och lägereldar, bortkastade tändstickor, cigarr- och cigarrettstumpar etc. Att utan vidare belasta campingen med hela summan av dessa makabra försyndelser vore givetvis en blodig orättvisa. Det finns andra syndare än campare. Så har man t. ex. kommit underfund med, att sedan flottarne alltmera övergiva mullbänken, ha de börjat röka cigaretter, och dessa hålla erfarna skogsmän som mordbrännare av rang ute i markerna.

Allt som allt, campingens roll som eldanstiftare är sorgligt stor, men troligen är beräkningen »ungefär hälften av alla skogsbränder stå i samband med campares framfart» för hög, om man tar begreppet camping i mera stringent betydelse. Men låt hälften ersättas av t. ex. fjärdedelen, ha vi i alla fall en ytterst betänklilig kvantitet.

En klen tröst är att erfarenheten från andra länder om campingen som orsak till skogseldar är densamma.

Trots denna fara, som campingen sålunda uppenbart innebär, ställa sig statsmakterna mycket sympatiska mot att upplåta rikets skogar. Jag anför följande ur Aftonbladet 11.2. 1934:

»Chefen för Domänstyrelsen, generaldirektör G. KUYLENSTJERNA, har förklarat, att han principiellt icke har något emot en framförd tanke på upplåtandet av för tält- och friluftsliv lämpligt belägna områden på kronoparkerna. En förutsättning härför är dock givetvis, att åtgärder vidtagas i syfte att minska risken för uppkomsten av skogsbrand på dessa platser samt för att det i friluftsfolkets eget intresse blir sörjt för snygghet och trevnad på de upplåtna områdena.

Man kan ju tänka sig att friluftslivets främjande i mycket stor omfattning skulle kunna förverkligas i form av nödhjulsarbeten. Alldeles särskilt synas de ju vara ägnade att förverkligas med hjälp av den arbetslösa ungdom, vilken själv hör till dem som skulle kunna få gagn av dem och därför bör ha intresse av att de komma till stånd.

Undervisningsrådet A. THOMSON, ordförande för de sakkunniga, vilka socialministern tillsatt för att utreda frågan om åtgärder mot ungdomsarbetslösheten, har uttryckt sitt livliga intresse för att den arbetslösa ungdomen blir utnyttjad för åtgärder, ägnade att främja friluftslivet. Försök i mindre skala ha redan gjorts att på detta sätt sysselsätta de i arbetslägren samlade ungdomarna.»

Vi betvivla ingalunda, att Domänstyrelsen med sin mönstergilla organisation och driftiga skogsbevakning skall kunna sörja för »att åtgärder vidtagas i syfte att minska risken för uppkomsten av skogsbrand».

Men även om de strängaste bevakningsåtgärder vidtagas, icke förty, måste med de erfarenheter, vilka nyss visades utgöra skrämmande verkligheter, en eller annan miljon kronor väntas i förlust för camping-brända statsskogar varje varm och torr sommar. Det är generöst av Domänstyrelsen att riskera

så mycket för den ideella rörelse som innerst inne campingen är; för ett par andra ideella rörelser, naturskyddet och skogsforskningen, har den icke så mycket över. Då t. ex. sakkunskapen inom dessa rörelser äskar 48.94 hektar av Fiby märkliga naturskog, vill styrelsen endast avstå 3.12 hektar och av Gotska Sandöns ekonomiskt föga betydande skogar endast omkring tiondelen.

Vad har gjorts och vad är att göra?

Det bör framhållas att »i vår lagstiftning» — jag citerar fortfarande Stockholms-Tidningen 6.7. 1933 — »finns faktiskt förbud mot att göra upp eld i markerna under den varma årstiden. Paragrafen synes ha fallit i glömska bland den stora allmänheten men torde med fördel kunna bringas i åtanke. Även om landsfiskalerna givetvis ej äro mäktiga en tillräcklig kontroll, kunde kanske blotta medvetandet om brottsligheten i förehavandet dämpa iveren att etablera kök i varje buske.»

En revision och en utvidgning av hithörande lagstiftning äro nödvändiga.

Det är emellertid icke enbart med lagparagrafer utan med praktiska, direkta åtgärder problemet bör angripas. »Att söka lagstifta mot camping», säger NILS HORNEY i Sveriges Natur 1932 s. 124, »lär för övrigt inte lyckas bättre än de fåfänga försöken i riksdagen att genomdriva förbud mot bärplockning.»

Upplysningsarbetet bör gå i spetsen. Här ha Svenska Turistföreningen och Röda Korset redan gjort goda insatser.

I vårt södra grannland har Danmarks Naturfredningsforening gripit in i campingens på ett socialt betonat sätt genom skapandet av ett *Leirudvalg*.

Svenska Turistföreningen har, i viss mån analogt med Danmarks naturfredning, närmare kanske med Förenta Staternas tourist camps, i Stockholm skapat en kommunal fältplats, som årligen härbärgerar tusentals tältande. Sedan detta skrevs, har den utgivit en omfattande förteckning över »Svenska Tältplatser» med goda råd och upplysningar.

Röda Korset har med hjälp av en rad författare alldeles nyss utgivit en förnämlig bok »Hälsa och friluftsliv», avsedd för friluftsliv och kanske lika mycket för dess ledare och lärare.

Naturskyddets organisationer hos oss ha anmärkningsvärt litet deltagit i detta arbete för campingens kommunalisering och lokalisering. Helt säkert med orätt.

Vore det lämpligt för Svenska Naturskyddsföreningen att följa den danska systerföreningens exempel? Säkerligen, men då under ändrade arbetsformer. De danska äro utbildade med ett ej blott starkt betonat socialt naturskydd utan även med vissa sociala instinkter bland allmänheten som bakgrund och kunna ej utan vidare följas av oss med våra i fråga om markens utnyttjande ganska asociala tendenser.

Då man skall söka bot för campingens skadegörelser, betonar man alltför ensidigt den disciplinära sidan. Ty även den mest lojala och välskötta cam-

ping kan innebära de allvarligaste faror för naturen. Detta skall den naturskyddsliga sakkunskapen bedöma. Det gäller t. ex. den skada vilken campingen åstadkommer i form av gräs- och örtmattans *nedtrampning* och *slitning* på en viss plats. Det är nog gott och väl att man skaffar garanti för att camparen är hygglig och aktsam, har som borgen bakom sig en solid kamratsammanslutning o. s. v.

I en lunddäld på en hektar eller så slå sig trenne somrar å rad tre campingläger ned. Det är skötsamt och ordentligt folk, för all del; men hur mycket återstår vid denna tid, eller hur ser återstoden ut av lundens spröda härlighet: strutbräken, häxört, trollört, springkorn, blåsippa, *Daphne* och andra klenoder. *Vestigia terrent.*

Enligt min tanke bör emellertid det svenska naturskyddets ledning vid sin uppgörelse med camping, detta begrepp då taget i sin vidaste bemärkelse, utan att försumma sådana lokala problem, sätta in sitt arbete i stort på vad jag skulle vilja kalla *de regionala problemen*. Här kräves en central naturskyddets myndighet, som kan överblicka den svenska naturen, se dess värden rationellt, och intaga klara positioner. Den får denna myndighet ett vidlyftigt verk att uträtta, vare sig den arbetar ensam eller, som nog blir nödvändigt, i samråd med lokalstyrelser och sådana allmänna institutioner som t. ex. Domänstyrelsen och Statens Skogsförsöksanstalt.

Jag tager i det följande endast *skärgårds-* och *fjällfrågorna*.

Det går nu för tiden knappast en dag under sommarens lopp, då man ej i någon Stockholms-tidning läser en notis eller en artikel om friluftslivet, närmast campingen och sommarstugorna i *Östersjö-* och *Mälarskärgårdarna*, ibland uttryckande tillfredsställelse över rörelsen i allmänhet, men ofta bekymmer över naturlandskapets förändring genom friluftslivets framstormande utveckling.

Jag bortser här från en annan nyss framförd synpunkt på strandfrågan, kampen om stranden mellan menige man och villaägaren.

I min bok om Stockholms natur, som skrevs då man ännu endast anade vad det kommande årtiondet skulle innebära av förödelse ute i skärgårdarna, har jag särskilt framhållit, att naturskyddet, representerat av såväl Stockholms stad som staten, bör i tid försäkra sig om reservat uti havet, såvitt möjligt företrädande alla de skyddsgraderingar framtiden kan fordra. Vad de mera rent naturskyddsliga reservaten beträffar, gäller framför allt att taga dem *regionalt*. Vad som jag menar härmed framgår av mitt försök till uppdelning i den citerade boken, s. 192—193, s. 200:

»Det är två gränslinjer, som ur växtgeografisk synpunkt framför andra verka bestämmande för en uppdelning av skärgården. Enligt mina förslag bär den ena namnet den maritima björkskogsgränsen eller skogsgränsen, den andra den maritima barrskogsgränsen.

Namnen förvåna säkerligen. Skogsgränsen, den känna vi ju från tundran

och fjällen; där betecknar den den linje där klimatet ej längre tillåter skog att växa. Icke finnas väl sådana gränser i skären? Jo, så är verkligen förhållandet. På grund av bristande sommarvärme, vindverkningarnas våldsamt och andra egendomligheter i klimatet, som ännu äro för outredda att här behandla, kan skogen ej gå till de yttre skären. Liksom på tundran och i fjällen är det björkskogen som tränger sig längst ut. Vi få en björkskogs-skärgård, skild från den inre genom en barrskogsgräns. Men för att skilja dessa gränser från motsvarande arktiska och alpina nämna vi dem *maritima*.

Vi komma nu till den första avdelningen. Hela övärlden utanför den maritima barrskogsgränsen kalla vi med *Du Rietz* Det uppländska skärgårdshavet eller helt kort *Skärgårdshavet* — — —.

Skärgårdshavet uppdelas av den maritima björkskogsgränsen i tvenne regioner: *björkskogsskären* och *kalskären*.

Innanför skärgårdshavet kommer *Stockholms skärgård* i in-
skränkt bemärkelse. Den går i norr upp till *Norrtäljevikens* mynning, i söder till *Dalarö* och *Gillingeleden*. En rad av större fjärdar: *Svartlögefjärden*, *Gälnan*, *Kanholms-*, *Nämndö-* och *Jungfrufjärdarna* bilda i längdriktningen den vaga gränsen mellan de stora öarna och landen åt väster och det egentliga skärlandskapet åt öster. På ömse sidor om denna gräns tala vi om respektive *Stockholms inre* och *yttre skärgård*.

— — —

Det stora önskemålet är — och ställt på lång sikt är detta ingen utopi — förvärvet av sammanhängande områden, som tillsammans giva ett representativt tvärsnitt genom så många zoner som möjligt från skärgårdshavets bräm till någon vik in i det uppländska eller sörmländska fastlandet.

Här om någonsin är ett samarbete av nöden. *Stockholms stad* behöver icke som det statliga naturskyddet med dess på lång sikt ställda strävan att testamentera eftervärlden naturtyper, vilka för all framtid skola bevaras okränkta från varje kulturingrepp, för sina ändamål några absoluta reservat, men har för sina skyddsområden den största nyttan av grannskapet med sådana. Och vice versa är det givet att staten har den allra största fördel att till granne få en allmän institution, med vilken den opartiskt och på ideella grunder kan upptaga eventuella gränskomplikationer till behandling. Vad fördelningen av bägges intressesfärer beträffar, faller skärgårdshavet huvudsakligen inom statens, *Stockholms skärgård* inom båda.»

En annan regional fråga är berggrundens representation. *Gråberget* erbjuder härvidlag ett omfattande material. Däremot kunna typiska och tillräckligt stora skär och holmar av kalk och sand, vilka ingalunda få saknas bland reservaten, erbjuda vissa svårigheter att få förvärvade.

Det är stora uppgifter, krävande kompetens och verksamhetsdrift, som så-

lunda komma att ställas på det blivande naturskyddsämberet, vilket väl borde ha högsta ledningen.

Fjällen är den andra stora frågan. Må vi ej invagga oss i den föreställningen och det hoppet, att vidderna äro för storslagna att campingen här skulle spela eller komma att spela en fördärvande roll. Tältningen, den första oskyldiga campingföreteelsen, har redan börjat följas i spåren av fjällstugorna. Någon överdrift ligger väl i följande allmänna framställning, hur utvecklingen gått i Alperna och i vårt norska grannland. Det kan emellertid bli en även svenska förhållanden berörande framtidsmålning, som göres i den åsyftade framställningen, DROUGGE i Till Fjälls 1933, s. 10:

»Den dag i dag är existerar knappast vildmarken i Alperna. Överallt i dalförena och ett gott stycke upp i högfjället ligga hotell, ofta skrämmande fula hotell, som, trots att de äro rena obetydligheter i denna storslagna natur, kunna ge upphov till disharmonier, vilka bli bestämmande för uppfattningen av landskapsbilden i dess helhet. Högre upp ligga de av privatpersoner eller sammanslutningar byggda turistryddorna eller turiststationerna, vilka senare särskilt i Östalperna förekomma i sådan mängd, att det ofta är mer än någon timmes marsch från den ena till den andra. Mellan dessa anläggningar utbreder sig ett finmaskigt nät av vägar, stigar och markerade vandringsleder, som man ingenstans kan undgå att lägga märke till. Och överallt vältrar sig das grosse Publikum. Åtminstone Östalperna kunna praktiskt taget anses förhärjade. Det ursprungliga har förflyktigats. Ödemarkstämningen, som ger fjällvärlden en alldeles säregen charm, finns inte längre. Det hela börjar verka museum, där själva fjälltopparna utgöra museiföremålen och där allmänheten spatserar omkring, intar förfriskningar samt då och då stannar och pekar med käppen på något unikt föremål.

Denna utveckling har kunnat iakttagas även i andra europeiska fjällområden, såsom t. ex. Karpaterna. Inte ens vårt naboland Norge har helt undgått den, och särskilt gäller detta dess ståtligaste högfjällsområde, Jotunheimen.»

Vetenskapsakademien blev i en skrivelse från Konungen av den 26 juni 1933 »anbefalld att avgiva underdånigt yttrande över en framställning från Svenska fjällklubben i Stockholm om revision av de författningar, som avse naturskyddet», närmast orsakad av farhågor för det ökade antalet tält och turistryddor. Sedan akademien infordrat utlåtande i ärendet av sin naturskyddskommitté, överlämnades detsamma till Konungen i skrivelse av den 22 november 1933.

Denna skrivelse innehåller tvenne program-uttalanden av symtomatisk betydelse.

Det ena lyder:

»Emellertid synes det även kommittén önskvärt, att naturskyddsintressena få göra sig gällande vid meddelande av tillstånd till uppförande av bygg-

nader inom de viktigare högfjällsområdena ovanför den fasta bebyggelsen. Även utanför nationalparkerna finnas otvivelaktigt — och det icke blott inom de av fjällklubben angivna norrbottniska utan även inom andra högfjällstrakter — områden, inom vilka det synes önskvärt att starkt begränsa och reglera rätten att uppföra byggnader. Kommittén håller före, att ett dylikt naturskyddsintresse skulle kunna på ett smidigare och allsidigare sätt tillgodoses, om före beviljandet av licenser till bebyggelse inom sådana trakter vederbörlig hänsyn toges till yttranden, som infordrades från statens naturskyddsorgan, än om generellt förbud utfärdas för vissa bestämda områden. Om så från praktisk synpunkt befinnes önskvärt, är kommittén beredd att framdeles inkomma med förslag till begränsning av de fjällområden, för vilka naturskyddsmyndighetens utlåtande skulle böra inhämtas före meddelande av licens till bebyggelse eller vidtagande av andra mera omfattande anordningar för turistleder. Den av fjällklubben särskilt åsyftade norrbottniska fjälltrakten tillhör givetvis sådana områden.» I detta yttrande ligger ett klart regionalt program.

Det andra lyder:

»Gent emot den remitterade framställningen vill naturskyddskommittén framhålla, att en ny eller ändrad lagstiftning för skapandet av nationalparker av lägre grad med endast begränsat naturskydd synes obehörlig, då lagen angående naturminnesmärkens fredande torde giva möjligheter till fridlysning med praktiskt taget alla bestämmelser, som i olika enskilda fall kunna vara påkallade. På detta sätt hava ju under årens lopp tillkommit flera fridlysta områden, vilka just kunna sägas vara 'nationalparker med begränsat naturskydd'. Att fridlysa ett område som t. ex. Vistasvage på sätt som fjällklubben torde önska skulle sålunda enligt kommitténs mening väl vara möjligt inom nuvarande lagstiftnings ram.»

I den principfråga, som ligger bakom denna skriftväxling mellan Svenska Fjällklubben, K. Maj:t och Naturskyddskommittén, framstår som en av naturskyddets främsta plikter att bevara Vistasvage, av våra främsta fjällkännare hyllat som Sveriges kanske mest storslagna, av människan orörda fjällparti.

Till sist en återblick:

Det börjar ute i landet frågas efter vad vårt naturskydd har att säga i denna campingrörelse, som alltmer artar sig till ett djupt ingripande i vår natur, och vi kunna ej nog framhålla denna sida, just i dess mest värdefulla, sköna eller tilltalande delar. Det är ej fråga om, att det allmänna är i stort behov av att vid upplåtandet av mark för campingen, och i många dess former föreligga ju samhällsnyttiga mål att befordra och hjälpa, som icke få behandlas efter något laissez aller-system, ha en central, sakkunnig, naturvårdande myndighet att rådfråga, för att ej tala om att en sådan myndighet måste övervaka hela campingrörelsens utveckling i förhållande till våra na-

turvården. Varken på Svenska Naturskyddsföreningen eller Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté har det offentliga på ett par undantag ännu ställt sådana krav, och det är frågan, om de för närvarande ha resurser att uppfylla dem. Vad det danska naturskyddet med sin starka förankring i staten och kommunalförvaltningen kan uträtta för campingens reglerande, innebär för oss en ej föraktlig vägledning i den blivande aktionen.

Naturskydd och fornminnesskydd.

Skyddsenheter.

Vi ha nu kommit fram till en synnerligen viktig sida av naturskyddets låtom oss hoppas blivande utveckling. Det gäller naturskyddets lokala och allmänna relationer till fornskyddet och de *skydds-* eller *minnesenheter*, skulle jag vilja kalla dem, som här möta oss. Skyddsenheten fotas på den viktiga grundsats, vilken bland andra redan på sin tid OSCAR MONTELIUS starkt hävdade, att fasta fornlämningar icke kunna anses nöjaktigt skyddade, med mindre än att även den omgivande naturen bibehålles okränkta.

Några exempel skola, med särskild hänsyn till naturskyddskravet, lämnas på vad jag menar med sådana skyddsenheter.

Statsinköpet 1912 av mark på *Björkö* i Mälaren avsåg sålunda ej endast att få det gamla Birka med dess gravfält bättre skyddat utan även att få dess ram, ett stycke typisk Mälarnatur, bevarad.

Då ett försök gjordes, att på denna sakrosankta mark, till svår skada för skyddsenshetens helhetsverkan samt kultur- och naturhistoriska stämning, uppbygga ett Ansgarii-kapell, var det mycket nära på grund av initiativtagarens höga ställning i Sveriges andliga liv, att detta försök lyckats. Det var endast under trycket av en gemensam aktion och ett kraftigt samarbete mellan Riksantikvarien, hans ombud för fornskyddet på *Björkö*, Samfundet för Hembygdsvård samt Svenska Naturskyddsföreningen som förslagsställarna gåvo vika. Ett framtidsprogram ligger i att de nu nämnda institutionerna och männen för sin del bestämt uttalade sig mot projektet »att inom det av staten inköpta *Björkö*-området uppföra en kyrka eller ett kapell såsom ej blott störande för utan även oförenligt med den storslagna idé, vilken ligger bakom statsmakternas beslut att avsätta *Birka*-området till statsmark, den nämligen att inom en typisk, för all framtid bevarad Mälarnatur inrama en av våra märkligaste fornplatser för att på detta sätt ge våra efterkommande en levande bild från den uppsvenska hedendomens sista dagar.»

Biskops-Arnö är en typisk minnesenhet, tyvärr samtidigt starkt hotad i vi-

tala punkter. Ön är, har jag en gång framhållit, en exponent för mälarklimatet, när det är som mildast och mest slösande. Det är lundar och lövängar med eken — av denna finnas ett antal stor- och jätte-träd — som den ledande. Tack vare att ön sedan urminnes tid varit herrejord, har den fått behålla denna härlighet okränkta intill våra dagar. Åker och äng, trädgård och park ha organiskt infogats i densamma kring en bebyggelse under mer än ett tredjedels årtusende av furstlig rang.

»Arnö gård», säger docenten THORDEMAN, »innesluter något av det vackraste som finns i vårt land av profanarkitektur från 1300-talet. Under jord finnas stora partier kvar av Uppsala forna ärkebiskopsborg och ena flygeln äger den förnämna 1300-talssalen, det s. k. 'kapellet', en pärla i fråga om profan medeltida svensk arkitektur.»

Staten behöver ett ungdomsfångelse av mycket omfattande art och äskar därför mellan 2 och 3 miljoner. Till plats har man utsett Arnö. En pärla av uppsvensk natur och kultur, en minnesenhet av sällsynta mått, blir obotligt skadad, och en hel nejd mister sin sedan generationer tillbaka kära vallfartsort.

En stor fråga, ödesdiger för en forn- och naturminnesenhet, börjar hotande tränga sig fram. Den gäller *Torsburgen* på Gotland. Vid dess fot bodde den store Gotlands-forskaren NILS LITHEBERG, och då han nu är borta, måste andra män rycka in med kraft och energi till skydd för Gotlands heliga berg.

Jag kan ej bättre få fram en av frågans kärnpunkter än genom att citera första avdelningen av den utmärkta artikeln »Vildmarksmonument eller utsiktsberg? Torsburgen på Gotland, ett enastående minnesmärke från länge sedan svunna tider, som icke får degraderas till utsiktsplats för våra dagars turister» i Dagens Nyheter 1.11. 1925:

»Torsburgen, den mäktigaste av Gotlands fornborgar, belägen i Kräklingbo socken, en halv mil från östra kusten, är ett av de minnesmärken i vårt land som på grund av sin svårtillgänglighet hittills bäst bevarats mot mer eller mindre olyckliga ingrepp, på andra håll ofta föranledda antingen av oförstånd eller av en visserligen på sitt sätt behjärtansvärd, men därför ofta ej mindre betänklig strävan att exponera hembygdens sevärdheter. På sistone ha emellertid vissa åtgärder i liknande syfte vidtagits även beträffande Torsburgen av en där sedan några år verksam hembygdsförening, åtgärder som säkert tillkommit i de bästa avsikter, men som likväl kunna få högst allvarliga konsekvenser.

Man har sålunda dragit fram en bilväg till Torsburgen för att turisterna skola slippa ifrån den besvärliga vandringen på smala stigar genom de täta skogarna. Men var det inte just avskildheten och vildmarksstämningen som förlänade Torsburgen dess säregna karaktär? Var det inte just svårigheterna att nå den forntida kämpaborgen som för den icke speciellt arkeologiskt kunnige utgjorde största tjujsningen?

Så har borgberget genom hembygdsföreningens försorg avröjts på lämpliga utsiktspunkter. Man har svårt att förstå vad dessa röjningsarbeten skola tjäna till. Berget, som en gång i den grå forntiden befästes med väldiga kalkstensmurar och efter fästets namn, Tors borg, blev kallat Torsburgen, är det högsta på Gotland, en enstaka belägen klippa, som en gång, när Gotlands nuvarande yta till stor del låg under vatten, närmast torde ha påmint om Karlsöarna utanför Gotlands västkust. 'När man stod på fältet av denna höga Thorsburg', säger LINNÉ i sin Gotländska resa, 'ansåg man de högsta skogar såsom en mark och kunde man väl här räkna 30 kyrktorn.' Överst på berget utbreder sig en nära nog alldeles jämn slätt, som visserligen är skogsbevuxen, men som praktiskt taget utefter hela sin periferi erbjuder de mest storslagna utsiktspunkter.

Underligt låter det under sådana förhållanden, när man i ett nummer från i somras av tidningen Gotlänningen läser: 'Här har ett väldigt arbete utförts. Här har man röjt och bränt, här har man släpat på stockar och bräder uppför svårtillgängliga bergsstigar, här har i de sena kvällarna spikats och hamrats — allt för att ge Torsburg den plats i gotlänningars och turisternas medvetande som det bör äga.' Och underligt låter det också, när föreningens ordförande på förfrågan från riksantikvariens påpekar att man nedlagt 'tusentals kronor för uppsnygning och enklare vägars anläggning'. Man har litet svårt att finna ett naturligt samband mellan dessa kostsamma röjnings- och byggnadsarbeten uppe på Torsburgen och den deklaration som hembygdsföreningen avgav i samband med att den fick arrendera en del av berget. Det hette därvid att föreningen genom anordningen avsåg 'att söka få kontroll över markens skötsel, så att ingen risk behöver uppstå för dess stora stämningvärden. Däribland ingår också en avsikt att bibehålla vildskogs-karakteren, särskilt kring de av sägnerna om Tors bostad utpekade grotterna. Här finns eljest risk för avverkning.'

Lyckligtvis förekomma emellertid i länsstyrelsens resolution rörande arrendeupplåtelsen två punkter som äro ägnade att stoppa i ovist nit påtänkta ingrepp på Torsburgen. Dels heter det att kronan förbehålles rättighet till avverkning å området och forsling av virke därstädes, och dels framhålles att föreningen är skyldig ställa sig till efter rättelse av riksantikvariens givna direktiv rörande skötseln av på området befintliga fornminnen och dessas närmaste omgivning.

Lojalt synes också föreningen ha följt dessa bestämmelser, åtminstone vad beträffar den senare punkten — och detta till fromma för Torsburgen. För någon tid sedan mottog riksantikvariens en skrivelse från hembygdsföreningen, och denna skrivelse — förut i korthet omnämnd i Dagens Nyheter — utmynnade i ett minst sagt kuriöst förslag. Det påpekades att vissa murpartier inom Torsburgen sannolikt en gång i tiden varit överbyggda med träkonstruktioner, som dock numera försvunnit. Nu var det emellertid för-

eningens varma önskan att få en dylik träkonstruktion eller port, som det närmast torde ha gällt, återställd i dess ursprungliga stil. Och till ledning för riksantikvarien vid detta restaureringsarbete tillät sig föreningen hänvisa till liknande anordningar på Skansen(!) eller 'utmed de gamla befästa lederna på Vikbolandet eller annorstädes'. Tors borg torde ha uppförts någon gång på 400-talet. Att våra arkeologer omöjligen med visshet kunna säga hur man då konstruerade en träport av det slag, som gissningsvis kan ha förekommit på borgen, är ganska klart, och en rekonstruktion efter föreningens önskan skulle alltså bli fullkomligt ovetenskaplig. Att pynta ut ett fornminnesmärke med teaterdekorationer måste väl ändå anses tämligen meningslöst, och riksantikvarien har naturligtvis också avstyrkt föreningens förslag.»

Genom ringmuren med dess luckor runt branten är hela berget en fornborg, Gotlands väldigaste och för fornforskaren av oskattbart värde. Det är just denna brant, som ger Torsborgens i naturforskarens medvetande dess särang, jämställd med Karlsöarnes och Hoburgens stränder.

Hela dess aspekt, betingad av kalkklippans lagring och dess vidare utformning av havets vågor, å ena sidan, den allvarliga barrskogens vidder å den andra, bildar till fornminnena en ram av sällsynt skönhet. De märkliga grott- och raukbildningarna ha ett lika stort värde för forn- och kulturforskningen som för geologien.

Jag nöjer mig med att bland växtsamhällena framhålla de som bildas av mossorna, det är Gotlands märkligaste sådana, och bland de enskilda växterna dylika om vegetationens utvecklingshistoria så betydelsefulla vittnen som *Coronilla Emerus*, *Dentaria bulbifera* och *Polystichum aculeatum*. En skogsskötsel med modern intensitet skulle verka tillintetgörande på dessa relikter och degradera fornminnena till museinumner i en banal turistpark.

De geologiska och botaniska intressena, samlade till aktion under ett statligt naturskyddsämbetes egid, skulle med riksantikvarien och hans ämbetsverk vid sin sida gemensamt få en slagkraft, som de splittrade intressena aldrig kunna nå.

När det nyligen gällde att uttaga de sista vattenkraftsresurserna i *Trollhättan*, vände sig Vattenfallsstyrelsen, som förut antytts, till riksantikvarien, arkitekt E. M. HARR samt undertecknad, såsom representanter för forn-, kultur- och naturminnesskydden med uppdrag att i samråd bevaka våra intressen med Trollhättan som skydds-enhet, studera förhållandena på platsen, hithörande dokument, kartor, modeller etc. Resultatet av dessa studier blev ett gemensamt och enhälligt utlåtande, och vi hade nöjet se häri framställda ändringar och tillägg i de gjorda tekniska förslagen godtagna av Vattenfallsstyrelsen, som för övrigt gjorde allt för att underlätta vårt arbete.

Många slag av fasta fornminnen — jag nämner endast t. ex. hållristningar, hållmålningar och bronsåldershögar — äro ej sällan inpassade i en naturmiljö av ett så gripande skönhetsvärde att det åligger naturskyddet enbart såsom

sådant att söka bevara den okränkta. Men framförallt bör framhållas skyddsenheten: en åverkan på den ena parten skadar den andra.

T. ex. hällristningarna med sitt vackra läge på bergssluttningen mot sjön *Råvarpen* i Dalsland ha skadats genom inhuggningar av vitt synliga namn och figurer. Fornminnes- och kulturskydd måste här samverka för att om möjligt kunna förekomma dylika skändningar.

På en märklig art av gemensamma skyddsenheter ber jag att få särskilt fästa uppmärksamheten. Det gäller en för Gotland (och i viss mån även Öland) just nu aktuell fråga. De av allmogen under namn av »*kämpgravar*» eller »*jättegravar*» kända jordblandade stensättningarna ha visat sig vara grunderna till hus från den romerska järnåldern. Hela gårdar ha nu avslöjats. Vegetationen på och kring de gamla hustomterna har lärt oss tvenne ting. För det första utgör den en ättling av de gamla gårdsbornas åkrar och trädgårdar, och för det andra visar den, att bebyggelsen upptagits i en lövskog, vilken människan ändrat till en löväng och generationer igenom hållit vid makt såsom sådan.

Det är givetvis av ej ringa kultur- och naturhistorisk vikt, att detta organiska komplex bevaras åt framtiden. Men denna konserveringsakt ter sig ingalunda lätt. Det måste tillses, att den urgamla skötseln av lövängen just såsom sådan noga uppehålls. Utan slätter, röjning, lövtäkt med mera dylikt övergår lövängen till en tät lund, där skuggan dödar bärbuskar, vildaplar och annat smått och gott av vittnena om forntidskultur. *Lojsta slott* har redan nått detta kritiska stadium, och det behöves en ögonblicklig, radikal gallring framförallt för att rädda de ännu kvarlevande, ur vetenskaplig synpunkt så dyrbara vildaplarna.

Kämpgravarna och överhuvud taget alla de lövängsartade samhällen, vilkas bevarande i sitt nuvarande skick forskningen och bygdekänslan i stigande grad fordra, ställa alltså stora krav ej blott på den speciella sakkunskapen utan även på andra egenskaper, t. ex. påpassligheten och kontinuiteten hos den naturskyddsinstitution, vilken ej blott som i detta fall skall samarbeta med motsvarande fornminnesinstitutioner utan även ordna med ett helt system av växtsociologiskt-praktiska uppgifter.

Den omfattande frågan om *campingens* betydelse för naturskyddet ha vi redan behandlat och antyda endast med ett par exempel, att natur- och fornminnesskydden även här ha gemensamma intressen att bevaka.

Vid *Skävesund* i Närke ligger på den i Hjälmarren utskjutande rullstensåsen ett mycket rikt gravfält med bl. a. tre stora bautastenar. Platsen, vida känd genom sin naturskönhet, är en omtyckt campingplats. Landsantikvarien B. WALDÉN påtalade vid en fornminnesexkursion den 17.6. 1934 ett vimmel av tält och campingfirande, ej utan det vanliga följet av konservburkar och pappersskräp, utspjutt på marken, en bil inkörd mellan bautastenarne o. s. v.

Hjortahammar i Blekinge på en udde V om Karlshamn lämnar ett ännu grannare exempel på en minnesenhet av gravfält och naturskönhet. Campingen har bemäktigat sig platsen, och ägaren saknar lagliga resurser att, som han så gärna vill, flytta campingen till ett för Blekinges kultur och natur mindre farligt ställe.

Åssträckan Gamla Uppsala kyrka—Kungshögarnes gravfält—Tunåsen utgör en skydds-enhet, som i det allmänna åskådningssättet alltmer tar formen av en *Gamla Uppsala Rikspark* och som väl en gång kommer att i lagstiftningen fastslås som sådan. De riksbekanta fornminnenas utomordentliga verkan är på det närmaste bunden vid den rullstensås, på vars rygg de äro lagda, och ingrepp i dess ädla linjer eller i dess hed och betesmarker kunna bli av ödeläggande verkan på aspekten från den omgivande Uppsala-slätten. Det är sålunda ett naturvärde som även ur fornvärdenas synpunkt måste skyddas, och riksantikvarien har beaktat mina önskemål härutinnan, liksom jag hjälpt honom att få Kungshögsgravfältet i så stor omfattning som låter sig göra frilagt från de välmenande men malplacerade skogsplanteringarna. Sedan vi lättat på trädbeståndet, framträder nu den stämmingsfulla bilden av hur folkvandringstiden, som deras hövdingar krävde, lagt sina väldiga högar på själva kammen av åsen, medan dennas sidor upptagas av de mera anspråkslösa vikingatidsgravarna. Det är fortsättningen söderut, Tunåsen med dess krävande friläggning, som blir vårt nästa problem.

Riksantikvarieämbetet har t. ex. nyligen i en skrivelse till rikets länsstyrelser framfört det önskvärda i att ämbetet får yttra sig över på länsstyrelsernas prövning ankommande förslag till nya *vägar*, innan dessa fastställas. Därigenom skulle möjligheterna bli större att tillvarataga eller skydda fornminnen, som nu ofta förstöras genom de omfattande vägarbetena.

Statsmakterna ha ägnat frågan sin uppmärksamhet. Den 18 maj 1935 begärde, som förut omtalats, herr MAGNUSSON i Skövde tillstånd att interpellera ecklesiastikministern huruvida denne uppmärksammat den förstöring av fasta fornminnen som flerstädes äger rum vid vägbyggnader och av andra orsaker och om statsrådet har avsikt och möjlighet att vidta snara åtgärder för ett förbättrat skydd av dessa fornminnen.

Redan den 4 juni besvarade ecklesiastikministern interpellationen och framhöll därvid kraftigt frågans vikt och sitt intresse för densamma. Hans slutord formade sig sålunda: »Avslutningsvis önskar jag framhålla, att jag i likhet med interpellanten varmt behjärtar de önskemål, för vilka interpellanten gjort sig till tolk. Därest brister och olägenheter i den nuvarande ordningen befinnes föreligga, torde tvivelsutan den fornminnesvårdande myndigheten i vårt land, som vaksamt följer utvecklingen på detta område, ej underlåta att framlägga de förslag eller vidtaga de åtgärder, som kunna visa sig ägnade att bättre tillgodose de från kulturhistorisk synpunkt betydelsefulla intressen, vilka här äro tillfinnandes. För egen del kommer jag

att ägna hithörande spörsmål all den uppmärksamhet och intresse, som hänsynen till våra fasta fornminnens behöriga vård kräver.»

Det behöver väl knappast framhållas, att naturskyddet här har lika stora intressen att bevaka som fornskyddet. Betydelsen av ett samarbete och vikten av att arbetskrafter genom gemensam representation kunde sparas äro lika klara. Åter en skyddsenshet och en sådan av stora mått.

Innan vi behandla ett par fall av den sentimentala planteringsmani, som gjort så mycken ohägn på bygdernas naturskönhet och förgripit sig på deras fornminnens monumentalitet, böra vi påpeka några fall, då naturskogar och träd på gravar och gravfält icke äro av ondo.

Den spontant uppvuxna björkhage, som på *Björkö* skuggar Hemlandens väldiga gravfält, bildar med detta ett Mälardalens landskap av gripande höghet och skönhet, en skyddsenshet, som både natur- och fornskydd vill ha bevarad.

Den bekanta härliga bokgruppen kring dökistan ute på öppna fältet vid *Bosjökloster* är som organiskt framvuxen ur den skånska jorden. Jfr Svenska Turistföreningens Tidning nr 2, mars 1934, s. 48.

Storfuran, »Kämpatallen», på *Åsa gravfält*, Ytter-Selö, tävlar med den ett stycke därifrån stående väldiga gran-kandelabern att skänka gravfältet dess harmoniska stämning. Fridlysning av furan, granen är redan fridlyst, framträder som en för natur- och fornminnesskydden gemensam angelägenhet. Med andra ord, gravfältet med dess markyta och vegetation bör här som i många andra liknande fall behandlas som en skyddsenshet.

De skånska gravhögarnes »offertornar» (olika arter av hagtorn), som redan SVEN NILSSON misstänkte som rester efter uråldriga planteringar och vilka även sällsynt kunna skådas utom Skåne, t. ex. på Mysinge hög på Öland, böra givetvis tillsammans med högarne räknas som skyddsensheter. Nära gravhögarnes behov av skydd för sina offertornar står det tacknämliga strävandet för att vid utgrävningen av ruinerna vid *Lindholmens slott* i Svedala de ålderdomliga aplanerna noga bevaras.

En grupp av skyddsensheter bilda våra *kyrkogårdar* med sina märkesträd å ena sidan, sina ohyggliga granplanteringar å den andra. För ett rationellt skydd och en rationell avverkning är här samarbete nödvändigt.

Gränsrösende representera skyddsensheter av ett säreget slag. Fyra sådana från Uppland, ett från Närke, ett från Skåne och ett från Gotland ta vi i det följande.

Som prefekt för *Vårdsättra naturpark*, tillhörig Uppsala Universitet, lät jag tillsammans med grannen på det styckade *Graneberg* för ett par år sedan fridlysa en *jätte-ek*, vilken skars av vår ägo gräns. Intill eken hittade jag också, överväxt och undangömt, ett av de gamla gränsrösende, som markerat skillnaden egendomarne emellan, vilket lagts just vid en märkespunkt, den medeltida jätte-eken.

Mellan *Vårdsättra* och en annan grann-egendom, *Gottsunda*, står på en karta

från 1690 av LARS HOFFSTEDT, förvarad i Uppsala Universitets arkiv, på ett hörn i gränsen en anhopning av 14 trädstammar kring en sten eller ett rör. Den kallas på kartan »*Lindstuberöret*». Röret ligger i en villande skog och utgöres av ett imponerande morängryt, i vilket än i dag lindstammar skjuta upp. Bygden och den rationella skogsskötseln tränga på; de båda skyddsämbetena ha här ett gemensamt fridlysningsobjekt, om vars begränsning och ordnande de ha att gemensamt och skyndsamlingen samverka.

I Vänge socken, SO om Fiby urskog, stöta de tre ärkebiskopsgårdarne *Fiby*, *Kånkebo* och *Kvarnberg* hop i en punkt S om Fibyåns ravin. Punkten är märklig genom ett gryt, vars block genom sin grovlek till och med i ett Vänge-granit-område tilldrar sig uppmärksamheten. I grytets vildaste parti sticka ett par krokvuxna vackra *lindar* upp. En studie över gamla och nya kartor, förenad med en rationell utstakning, som tar tillbörlig hänsyn till de topografiska och naturvetenskapliga värdena, borde så snart som möjligt företagas. På grundval av detta kunde riksantikvarie- och naturskyddsämbetena gå till en gemensam aktion hos vederbörande för fridlysnings av skydds-enheten. Sprängningar och den kringliggande åkerns utvidgning hota grytet.

Skillnaden mellan *Hubby* gård och *Linnés Hammarby* utmärkes på den viktigaste punkten av ett röse, nuförtiden bildat av 3 stenar. Det är tydligen ingen tillfällighet att det placerats intill en *jätte-alm*, en av Upplands väldigaste. Det är denna, som tagits till det äldsta skiljemärket. Närmare detaljer i R. SEERNANDER, Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby, III, Svenska Linnésällskapets årsskrift 1931.

Löckna tall i Lerbäck, Närke, har jag beskrivit i Parker och trädgårdar i det gamla Närke, Stockholm 1933, s. 179. Den är ett jätteträd och tillhör de kulturhistoriskt intressanta väckferorna. Trädet står vid vägskalet mellan Löckna och Gårdsjö, men räknas nu till den senare gården. Ägaren uppgav, att det egentligen var ett gränsträd. Ätminstone hade det tagits till utgångspunkt för det bredvidliggande, nu efter vägens reglering rubbade gränsröset mot Löckna.

Gränsen mellan Malmöhus och Kristianstads län markeras vid *Röstånga* av en 1768 rest gränssten, som troligen ditsatts för att förstärka betydelsen av en antagligen som gränsmärke tagen jätteek, om vilken nyss talats i kapitlet Vägar och ledningar. Den höll 1929 vid brösthöjd 553 cm. Vid en reglering av landsvägen, som går alldeles förbi, tog man under påverkan av kulturhistoriska och naturkonserverande intressen hänsyn till såväl gränsstenen, vilken ägde historiskt intresse bl. a. genom att vara rest av CARL ADLERFELT, som till den präktiga eken.

Som K. JOHANSSON i Sveriges Natur 1911 utrett, står på Ava gård, Fårön, den väldiga *Ava-eken* på gränsen mellan de två gamla hemmansdelarne (Litt. A. och B. på skifteskartorna), så att den med sina grenar överskuggar delar av bägge gårdarne. I skiftesprotokollet den 19 november 1836 säges uttryck-

ligen, att de bägge delägarne ha »lika rätt till eken». Den har kommit att betraktas som ett stamgårdens vårdträd.

Genom JOHANSSONS ingripande blev Ava-eken fridlyst som naturminne. Här ha vi ett föredöme i skyddet av en minnesenhet: ett gränsträd (om röse finnes eller funnits har jag försummat att efterspana), hållet som vårdträd, och så genom sin storlek ett naturminne.

Men ännu oftare än konservering kräva de bägge institutionerna *avverkning* samt att den sentimentala planteringsmaniens övergrepp mot våra fornminnen och deras inramningar tillrättaläggas.

Man har icke generat sig för att överdraga en rad av södra Ölands domarringar, skeppssättningar och gravfält, en gång suveränt inkomponerade i den öppna landskapsbilden, med barrträdsplanteringar, täta och risiga samt med *Pinus montana* som älsklingsträdet.

En av Ölands heliga orter, *Resmo källa*, »en av de största och skiönaste på hela Öen», säger LINNÉ, är nu cementerad och förvandlad till mineralvattenfabrik, och den bredvidliggande *domarringen* är ända till sin yttre rand dold av ett tallsnår, så tätt och risigt, att man endast med stor möda kan genomtränga dess inre.

Vid *Skälderviken* finnas jättehögar från bronsåldern fullständigt inhöljda i sandfältens barrskogar, vilka den skickliga plantören även låtit gå över högarna, och då i grannskapet en sådan tronar ute på öppna åkern, på vilken ägaren och lagen ej tillåta skogsplantering, spar han ej på barrträdens tätställda massor för att pryda upp högen själv.

I sydvästligaste Skåne har man i all välmening överdragit flera av de mest monumentala fasta fornminnena såsom *Skåre* skansar och bronsåldershögar med *Pinus montana* och andra »buskgruppernas» paradnummer.

Verkan av en järnåldershög, undersökt av själva VERELIUS, med märkligt läge vid *Broby* i Uppland har enligt den välvillige plantörens uppfattning fått denna förhöjd genom att från topp till tå klädas med lärk.

Gunstenen i Litslena i Uppland med dess gravfält voro med den kulle på vilken de rests och uppbyggts synliga vida omkring som en minnesenhet av landskaplig betydelse. Plantörerna ha nu lyckats dölja den i ett slutet tallbestånd.

Ett av Jönköpings-traktens stoltaste fasta fornminnen, domarringen i *Ulfstorpsskogen*, har man vanställt genom att i och runt densamma plantera granskog.

En annan småländsk vandalism. *Kumleby* märkliga gravfält på Visingsö är dolt under en lärkträdsplantering.

Plantörerna, i många fall statens jägmästare, äro envisa, då man fordrar, att deras verk skall borttagas, men deras motstånd kan brytas, då natur- och fornminnesskydd bilda en gemensam, fast front för sina skyddsenheter.

Även om jag toge mig den lätta uppgiften före att utöka exempelsam-

lingen, skulle ej det nya materialet förminska intrycket av att de makabra planteringarna på våra fasta fornminnen i allmänhet drabba de värdefullaste och mest monumentala. Jag slutar emellertid med ännu ett exempel och då på hur ett sådant fornminne, Nordens kanske stoltaste skeppssättning, den vid *Blomsholm* i Bohuslän skändats (jämte en närliggande domarring), troligen med formell juridisk rätt, för en försvinnande liten ekonomisk vinst, varvid man ej ens försökt att tala om »försköning genom plantering», enär ett sådant försök skulle verka alltför löjligt. Skeppssättningen, som fordom med sin nobla utformning behärskade ett hedlandskap, kan nu endast studeras genom att man letar sig fram block efter block i en ung, tät kulturbarrskog. Just då detta skrivits, får jag underrättelse om, att föreningen Vikarvet lyckats få bort skeppssättningsplanteringen, men de svåra sår den tillfogat marken behöver naturen lång tid för att läka.

Det kan väl knappast förnekas, att i det bildade åskådningssättet hos oss fornvård och naturskydd redan börja ställas bredvid varandra. Betecknande är, att i undervisningen vid Tekniska Högskolan de båda ämnena drivas gemensamt. Skulle ej de kombinerade natur- och fornminnesintressena på samma sätt genom en gemensam aktion kunna bli tillgodosedda vid Skogshögskolan.

I *Danmark*, vilket land tyvärr ej har någon effektiv fornminnesvårdslag, har arbetet för skyddet av de fasta fornlämningarne ingått en intim förning med det egentliga naturskyddet. Den stora nationalpark, Hald och Dollerup ej långt från Viborg, som Nordens naturhistorici och skyddsmän hoppas snart skall bli verklighet, avsättes nu med »nøje Forbindelse mellem Egnens historiske og landskabelige Forholde», Dansk Naturfredning 1933—1934, s. 75. Det är »Voldsteder», spår av åkrar från skilda perioder, »Hærvejen», »Helligkilde», Volds herrgård och annat, som vittnar om forna tiders kultur, som nu inramas av det mäktiga istidslandskapet.

Med intresse avvaktar man resultatet av den planerade nya nationalparken i Kunersdorf i *Tyskland* på ej mindre än 12 kvadratkilometer. Den skall nämligen kombineras med ett friluftsmuseum.

I *Württemberg*, *Oldenburg*, *Lübeck* och *Braunschweig* har man på olika sätt kombinerat skyddet av natur- och kulturminnen.

Det är att märka att i *Schweiz* den stora Ligue Suisse pour la Protection de la Nature bland sina uppgifter uttryckligen medtager bevarandet av förhistoriska ställen.

Detta i likhet med den största naturskyddsorganisationen i *Storbritannien*, »The National Trust for Places of Historic or Natural Beauty».

Fornminnesskyddets administration och förankring i statsförvaltningen som förebild för naturskyddet.

Det samarbete, som föregående kapitel visade vara synnerligen önskvärt mellan naturskydd och fornminnesvård, för utan vidare över till vissa analogier mellan de båda strävandenas sätt att arbeta och verka, av betydelse för naturskyddets omorganisation.

»Ansvar för fornminnenas bevarande», säger jag i *Det svenska naturskyddets mål och medel*, »och de med konserveringen förenade utredningarna och undersökningarna är samlat på en statsinstitution: riksantikvarierna och hans ämbetsverk.» Detta ansvar delas i viss mån av Kungl. Vitterhetsakademien och den stora Svenska Fornminnesföreningen, närmast före den sista omdaning, varjämte till arbetsprogrammet besläktade föreningar, närmast landskaps-fornminnesföreningar och hembygds museer, verka landet runt.

Det faller genast i ögonen att för bevarandet av våra naturminnen ha vi här i Kungl. Vetenskapsakademien, Svenska Naturskyddsföreningen och lokal-föreningarna fullkomliga motstycken. Det är i själva kärnpunkten, saknaden av motstycket till den centrala statsinstitutionen, riksantikvarierna och hans ämbetsverk, som för närvarande den stora skillnaden mellan de två kulturuppgifternas organisation föreligger.

Låt oss då, vad fornminnesskyddet beträffar, göra tankeexperimentet att ersätta denna dess statsinstitution med en organisation av samma art som den, med vilken naturskyddet för närvarande laborerar, och tänka oss hur detta skulle verka. Högsta ledningen, d. v. s. som nu under vederbörande departement, skulle då övertagas av en inom Kungl. Vitterhetsakademien utsedd kommitté med ett antal oavlönade medlemmar med ett litet statsanslag men utan biträdande tjänstemän (från och med april 1930 ägnar en sekreterare med 2500 kronor i lön en del av sin lediga tid åt naturskyddskommittén) till sitt förfogande. Med all aktning för den eminenta fackkunskap som med största lätthet skulle kunna samlas inom denna kommitté, vågar jag påstå — och säkerligen motsäger mig ingen — att en sådan åtgärd skulle verka katastrofalt på vår fornminnesvård.

Riksantikvarierna representerar nämligen en centralpunkt inom densamma, som med ens föll bort. Det är ej blott så, att han, då ett fornminne hotas, disponerar över ett antal tjänstemän, av vilka någon eller några genast kunna resa till platsen i fråga, bevaka de vetenskapliga intressena, ombestyrta undersökning och fordra skyddsåtgärder; han kan även planmässigt ordna hur undersöknings- och skyddsarbetet på lång sikt landet runt skall fördelas. Kommitterade däremot skulle endast i de fall, då deras respektive borgerliga näring gav dem tid och tillfälle, kunna anträda erforderliga resor, och hur det ginge med det planmässiga undersöknings- och skyddsarbetet torde vara lätt att uträkna. Föreningar och provinsmuseer samt intresserade privatper-

soner skulle givetvis kunna utträtta åtskilligt, men de saknade det ovärderliga stöd som ligger i att bakom sin aktion ha en riksantikvarie eller en antikvarie, som personligen, utrustad med ämbetsmannamyndighet, på ort och ställe kan underhandla med de lokala myndigheterna. Man behöver endast peka på den nuvarande riksantikvariens arbete med konserveringen och undersökningen av landets fasta fornminnen. Resultatet är som bekant storlaget. Detta beror ej uteslutande på att riksantikvariern disponerar statsanslag, för övrigt äro dessa, om man frånser betydlig men tillfällig hjälp av arbetslöshetsunderstöden, mycket blygsamma, utan ock på att han som den ledande i underhandlingar med landsting, kommuner, markägare, vägstyrelser, mecenater o. s. v. kan mobilisera krafter, vilka annars skulle förrinna i sanden. Följande gamla och goda traditioner förankrar han fornminnesvården i det svenska nationalmedvetandet.

Skulle vi ej äga rätt att för det projekterade naturskyddsämbetet med dess chef naturskyddsprefekten utdraga en analogi och därmed få ett tungt vägande argument för dess rationella innebörd, kanske för dess nödvändighet?

Det enda mera vägande skäl som kunde anföras mot detta vore väl, att objekten för fornminnes- och naturminnesvården ej äro tillräckligt kommensurabla för att utdraga några analogislut.

Ett visst berättigande ligger i ett sådant resonemang. Det museala, som spelar en sådan roll för vårt fornminnesväsen i hela dess utsträckning, har visserligen motsvarighet, men endast svag sådan, i naturskyddet. Men att de *fasta fornminnena* ha mycket gemensamt med naturminnena kan väl ingen vid närmare eftertanke förneka. I samma pietetsfyllda mening att vara testamentsgåvor till eftervärlden som naturparkerna avsatte vi t. ex. Gamla Uppsala och Birka såsom helgade områden och röra oss härvidlag med alldeles analog lagstiftning och teknik.

Uppfylles ett inom naturskyddskretsar och i detta utlåtande som viktigt framhållet önskemål, det nämligen, att få naturskyddet närmast lagt under K. Ecklesiastikdepartementet, underlättas samarbetet med fornskyddet, som just sorterar under detta departement.

Att naturskyddet som nationell angelägenhet skulle vara mindre maktpåliggande än fornminnesskyddet kan man ännu höra framkastas. Det var hos oss medvetet eller omedvetet också en äldre generations åskådning.

Detta är ju förklarligt.

Fornminnesväsendet har hos oss de äldsta och stoltaste anorna. Vår storhetstid och Gustaf II Adolf tillkommer ju som bekant den ovanskliga hedern att — och just genom skapandet av riksantikvarieämbetet och sitt gripande memorial av 1630 till detsamma — ha metodiskt ingripit för fornminnenas bevarande och att ha lagt grunden till kärleken för och vården av våra fornminnen.

Naturskyddet och dess bärande idéer förefalla allmänheten unga och oprö-

vade. Många känna ej det storslagna arbete, som redan är nedlagt och än mindre de storslagna uppgifter, som höra framtiden till och som detta betänkande söker utveckla.

Det har emellertid varit den sista mansåldern förbehållet att skåda en ljusning för naturskyddsidéerna i det bildade föreställningssättet. Vi känna oss mer och mer gripna av ansvaret mot en natur, som en gång slösande givit oss så mycket, men som nu ropar på hjälp i denna ojämna strid i vilken den kämpar för livet. Att leverera denna hjälp i en effektiv form framstår för de ansvarskännande i vår generation som en bjudande plikt. Den värdesättning av den ursprungliga naturens rester i jämförelse med just kulturens, sådan som A. E. NORDENSKIÖLD en gång gav, står ej längre nu som en ensam mans hugskott. Det var 1880 han yttrade dessa med rätta ofta citerade ord:

»I en framtid, som sannolikt ej är långt avlägsen, skall det därför bliva svårt att få en fulltonig föreställning om den natur, med vilken våra stamfäder hade att kämpa deras första strid, som närt nordbons aldrig kuvade frihetskärlek och fostrat dess djärva krigarskaror, som utgjort det vidsträckta museum, där alla våra forskare och konstnärer börjat sina studier, som bildar grundtonen i våra skalders sånger, i våra fäders och vår egen livsåskådning.

Om för det närvarande miljoner betalas för en bild på duk eller i marmor av forntida mästare, vad skulle man ej då om ett århundrade vilja giva för en verklig bild av fosterlandet, sådant det fordom varit, medan åkerns omfång än var ringa, medan det än fanns oodlade sjöstränder och skog som ej rörts av yxan. Ännu äga vi dylika tavlor i de flesta landsdelar, men tydligt är, att de dag för dag allt mera försvinna. Det vore dock förenat med ringa kostnad att bevara en följd av dylika bilder för eftervärlden.»

Gustaf II Adolf, som genom sitt nit att bevara svanarna på Strömmen samt ekarna i och kring sin och rikens huvudstad och som skapade den första naturparken i Sverige, Slottsskogen i Göteborg, står som föregångare i Sveriges naturskydd. Han lade »häfdesiökiarne» i sitt memorial ej blott utforskningen och vården av fornminnena utan även av naturen om hjärtat. I åttonde punkten av memorialet bjuder han dem: »Der som the framreesa kunna the grannelighen förspöria och antäckna landzens lägenheter, medh siögar salte och färske, elfwer, strömar och forsfall, berg, skogar och slät mark, besatt eller obesatt, huru widt hwar ordt ligger ifrå den andra».

Naturskyddets ställning till staten i andra länder.

Redan vid en hastig blick på naturskyddets historia i de olika kulturländerna ter sig denna med sina nationalparker och fridlysningar som rätt likartad över hela linjen. Visserligen kan den bli ganska nationellt betonad, sammanhängande med de respektive olikheterna i natur, kulturhistoria, författning, tradition och folkklynne, vilka satt mer eller mindre individuella spår. Men i den allmänna utvecklingen möta en rad av samstämmade drag, vilka redan i början av denna historiska framställning böra framhållas:

Det är *botanikens*, framförallt *växtgeografiens* alltmer bestämmande roll i ledningen, särskilt vid reservatavsättandet, samt de ideella statsintressenas med *kultusministeriet* som förmedlare ökade framträdande i ledning och administration.

Våra grannländer *Danmark*, *Finland* och *Norge*, i viss mån även *Island*, intressera oss naturligtvis särskilt, vadan vi taga dessa först och utförligast.

Jag omtrycker med några uteslutningar och av den senare utvecklingen betingade tillägg en jämförande, av mig på uppdrag av det nordiska kulturella samarbetets organisation författad uppsats över de nordiska ländernas naturskydd i Nordens Kalender 1933.

Ehuru några upprepningar blivit nödvändiga, medtar jag avdelningen »Sverige», då avdelningen organiskt hör samman med den resonerande framställningen av grannländernas naturskydd.

Naturskyddsarbetet i de nordiska länderna.

Det arbete för skydd åt naturen, som nu sedan årtionden fortgått i de särskilda nordiska länderna, har för vart och ett av dessa tagit en påfallande särpräglad art. Med all respekt för en del publikationsbyte, den mellannordiska naturskyddskonferensen i Stockholm 1924, refererande föredrag och diskussioner vid naturforskarmötena, en del underhandlingar om fågelskydd mellan Danmark och Sverige o. s. v. kan man knappast säga att grannarna i större omfattning utnyttjat varandras erfarenheter eller tagit skyddsfrågan ur allmänna nordiska, än mindre europeiska synpunkter.

Följande lilla framställning, orsakad av en anmodan från Nordens Kalenders redaktion, är ett anspråkslöst försök att med den historiska bakgrunden för vart och ett av de nordiska länderna som utgångspunkt göra jämförande, i viss mån kritiska sammanställningar samt att kasta en blick på den gemensamma framtiden och de gemensamma uppgifterna.

Danmark. — Om man med en viss grad av berättigande kan säga, att först då stora komplex av naturvärden stå inför sin undergång, svetsas de förut

var för sig verkande naturvännerna inom ett land samman till organisation och rationalisering av försvarsarbetet, bildar Danmark på samma gång en potentiering av som ett undantag från denna regel.

Naturförödelsen hade sedan mansåldrar, som vi nu se på saken, nått ödesdigra dimensioner, då landets skydds rörelse tog mandom, i och med att Naturfredningsudvalget år 1906 utsågs av landets tre stora naturhistoriska föreningar, Danmarks Naturfredningsforening (»D. N.») stiftades 1911 och Loven om Naturfredning antogs den 8 maj 1917.

Vad som så länge höll de intresserade krafterna tillbaka från en demonstrativ organisation med dess förpliktande aggressiva uppgifter är nu ej så alldeles lätt att utreda. Kanske vi böra se situationen sålunda.

Centralpunkten för Europas skyddsväsen, skogen, låg i Danmark avglömd som det naturliga växtsamhället; i den gängse föreställningen var sedan århundraden tillbaka »Skoven» en sådd eller planterad sådan. Och så hade man litet svårt att tänka sig, att det i bildade och aktade mäns hand liggende forstväsendet, trots att det på ett par mansåldrar gjorde Europas fulaste växtsamhällen — de i förband (av utländskt frö) uppdragna gran- och tallbestånden — till landets dominerande skogstyp, ej alltid hade den danska naturens bästa för sina ögon.

Ödesdiger för att ej säga tragisk blev den popularitet, som ENRICO DALGAS' storslagna personlighet lyckats skaffa Hedeselskabet, den jylländska hedens stora fördärvare framför andra.

Den rationella jaktvårdens mäktiga förespråkare beseglade de stolta rovfåglarnas öde i den danska faunan; politiska hänsyn finge nog spela in, då man skulle stävja massmördandet vid kusterna av vattenfåglarna under deras vandringar.

Men genombrottet kom, då bristningsgränsen äntligen var nådd, nästan explosionsartat. Det är en glädje att se hur den danska naturskydds rörelsen sedan denna tid växt fram som det danska folkets sak och lika stor sorg att se hur den i så många fall kommit för sent.

Första paragrafen i Loven om Naturfredning ger i en koncentrerad form uttryck för det danska folkets i förhållande till de andra nordiska folken olikartade, så att säga sociala inställning till sin natur. Det fria tillträdet till naturen likställes nämligen i vikt med fridlysningen av naturminnena. Paragrafen lyder:

»Efter Reglerne i denne Lov kan der iværksættes Fredning af Omraader, som paa Grund af deres Skønhed eller Ejendommelighed har væsentlig Betydning for Almenheden, og af Omraader, Planter og Dyr samt geologiske Dannelser, hvis Bevarelse af naturvidenskabelige eller historiske Hensyn er af væsentlig Interesse.

Endvidere kan der mod fuld Erstatning aabnes Adgang til at færdes i Naturen paa Steder, hvor saadan Færdselret af Hensyn til Befolkningens

Friluftsliv er af væsentlig Betydning for Almenheden, og hvor Færdselen kan finde Sted uden at tilsidesætte Hensynet til vedkommende Ejers eller Brugers berettigede og væsentlige Interesser, navnlig den private Fred eller Husfreden.

Til Skove og udyrkede Arealer, tilhørende Stat og Kommune, skal det gives Almenheden Adgang, for saa vidt det kan ske, uden at det offentliges Interesser kommer til at lide herved.»

Naturskyddets administration fördelas på *statsmyndigheter* och *naturskyddsforeningen*.

Justitsministeriet är den centrala bland *statsmyndigheterna*, och till detta sluta sig följande Nævne och Raade.

De första äro *Fredningsnævnene* för vart och ett av landets 25 amt samt Köpenhamn. Medlemmarna i varje äro 3 och tillsättas av respektive Justitieminister, Amsraad och Kommunalbestyre. Med inrättandet av dessa lokala nämnder ville man skapa en bred basis för naturskyddets hela verksamhet, och man har, kunna vi tillägga, i stort sett lyckats häri. De äro avsedda att mottaga primärrapporter. »Bygningskommissioner», säger § 6 i Loven, »Sundhedskommissioner og Politimestre, der kommer til Kundskab om et paatænkt Byggeforetagende eller anden Foranstaltning, som skønnes at ville gribe forstyrrende ind i den bestaaende Tilstand paa de i § 1 nævnte Omraader, skal uopholdelig give Formanden for Fredningsnævnet Meddelelse herom.»

Den andra är *Overfredningsraadet*. Detta väljes av justitieministern, Folketinget, Landstinget och Højesteret. Det fungerar som högsta rätt i alla naturfredningsmål.

Den tredje är *Naturfredningsraadet*. Består av 3 medlemmar, utsedda av undervisningsministern efter samråd med universitetets matematiska fakultet samt 2 utsedda av justitieministern. Det representerar sakkunskapen; § 9 säger härom: »Ved Spørgsmaal om, hvorvidt et Omraade af naturvidenskabelige Grunde bør fredes, skal Fredningsnævnet, forinden Kendelse afsiges, indhente en Erklæring fra Naturfredningsraadet; saafremt dette ikke anser Fredningen for at være af væsentlig Interesse, kan Fredningen ikke iværksettes.»

Om en fjärde myndighet »Naturfredningsudvalget» skriver professor KNUD JESSEN till mig i ett brev 8 juli 1932: »Dette nedsattes af de tre store naturhistoriske Foreninger i København i 1906. Dets Opgave er at søge bevaret for Ødelæggelse saa vel enkelte Plante- og Dyreformer i Danmark som at faa fredet særlig naturskønne Landskaber, Landskabsformer eller andre ejendommelige Naturgenstande. Værende uden den vidt forgrenede Organisation, som Danmarks Naturfredningsforening og uden dennes alsidige Sagkundskab, har dette Udvalg icke haft samme Slagkraft som 'D. N.'»

De ekonomiska utgifter eller förluster för ägaren, som en fridlysning med-

för, ordnar lagen på ett ganska enastående sätt och visar därmed huru allvarligt och uppoffrande landet ser på sin naturskyddsfråga. Lagen ägnar en rad paragrafer åt denna sak och § 16 stadgar: »Enhver Kendelse, der medfører Udgift for det offentlige til Erstatningsudredelse af over 200 Kr., skal af Fredningsnævnet forelægges Overfredningsnævnet. Hvis Overfredningsnævnets Kendelse medfører saadan Udgift til et Beløb af over 2,000 Kr., fremsendes Kendelsen af Overfredningsnævnet til Justitsministeren, der afgør, om han vil fremme Sagen ved at søge Bevilling paa Finansloven til at utrede Statskassens Andel af Beløbet. Naar Statens Andel er bevilget, er dermed ogsaa vedkommende By- og Amtskommuner forpligtede til at udrede deres Andel af Beløbet.» — KNUD JESSEN tillägger i sitt brev angående »Bevilling gennem Rigsdagen»: »Dette sker i stigende Grad og Rigsdagen er meget forstaaende.»

Vi komma nu till *Danmarks Naturfredningsforening*.

Hovedbestyrelsen har sitt säte i Köpenhamn. Dess arbete är fördelat på Udvalg: det naturvidenskabelige, det juridiske, det tekniske samt Friluftsoch Dyrendvalget. Det första av dessa utskott, som givetvis är det viktigaste, ger genom att i detsamma ej blott de skilda naturvetenskapliga disciplinerna utan även de estetiska intressena äro väl företrädde sakkunskapen en allsidig representation. Det dagliga arbetet ledes av Forretningsudvalget. Omkring 100 lokalkommittéer ute i bygderna inrapportera ärenden av olika slag. Först efter utredning av det beträffande frågan sakkunniga Udvalget remitteras denna till Nævnen. Såväl föreningen som dess lokalkommitteer ha justitiedepartementens bemyndigande att som advokater uppträda vid domstolarna i naturskyddsmål.

För en utomstående är det ej så alldeles lätt att bedöma föreningens ställning till det nyss berörda Naturfredningsraadet. Då rådets medlemmar väl i allmänhet sitta i föreningens styrelse, torde praxis tendera till att tyngdpunkten kommer att ligga hos denna.

Detta i yttersta korthet om själva administrationen och naturminnesvården. Den andra sidan av föreningens verksamhet är upplysnings- och agitationsarbetet.

I detta ingår, som man i Danmark har rätt att vänta, synnerligen talrika och över hela landet spridda föredrag, ej sällan åtföljda av möten där lokala skyddsfrågor dryftas. Även riksdagen håller sig ej för god att sitta på åhörarbänken. En svensk har litet svårt att till sina förhållanden överföra en situation som den, vilken Danmarks naturskyddsförening skildrar i sin årsberättelse 1925—1926: »Den 25. Februar d. A. havde vi en Naturfrednings-Aften i Rigsdagens Fællessal med Lysbilledforedrag for Rigsdagens Medlemmer og med velvillig Assistance af Studenter-Sangforeningen.»

Så ha vi årsskriften, »*Danmarks Natur*», denna förnämliga publikation,

alltjämt intagande en rangplats i den internationella naturskyddslitteraturen. Den är ända från början utgiven av Konstmalaren ERICH STRUCKMAN.

Vad vi genast fästa oss vid är den stramt hållna estetiska utstyrseln. Format, tryck och papper äro av utvalt slag. I förstklassiga klichéer sättas verkningfullt illustrationerna konsekvent på sidornas övre del. Kräset tagna foton omväxla med talande kartsquisser och små förtjusande pennteckningar, framförallt hämtade från sjöfågelpärlden, av sådana konstnärer som JOHANNES LARSEN, SIGVART WERNER m. fl.

Uppsatserna äro i allmänhet kortare, men också flera än i Sveriges Natur. Ämnesvalet är beslätat, men man lägger snart märke till de specifikt danska dragen. Bl. a. i att företeelser, som man i Norden för övrigt ännu aldrig behövt tänka på som skyddsobjekt, t. ex. vanliga markblock och stenmurar, ej sällan måste på Danmarks intensivt uppodlade jord fordras som sådana. Och än grundväsentligare skillnad möter, och detta gäller hela det danska naturskyddsväsendet i jämförelse med det fennoskandiska, då man söker tränga in i själva intressesfärens art och väsen. Man blir slagen av, huru i jämförelse med hos oss de rent naturvetenskapliga ärendena stå tillbaka för de social-estetiska, kulturhistoriska och arkeologiska.

Detta om arkeologien är ett kapitel för sig. Danmark saknar olyckligtvis de skyddsbestämmelser för fasta fornlämningar som i Sverige äga mer än 300-årig hävd. Dess utomordentliga gravhögar ha under de sista årtiondena förstörts genom bebyggelse, makadamslagning och grustäkt i en utsträckning som måste tilldraga sig hela Nordens uppmärksamhet. I en rapport för 6 år sedan såg sig naturskyddsföreningen tvungen anmäla »Egne, hvor Kæmpehøjenes Antal er halveret blot i den sidste Menneskealder». Föreningen har med stor energi gripit sig an med värnet av dessa stolta minnen. Det fullständigt upprörande bildmaterial beträffande gravhögarnas skändning, av vilket årsskrifterna flöda, har skapat en allvarlig självbesinning i vida kretsar. Bilder sådana som »Langdysse ved Slangerup huggen til Skærver» och »Mellem 4 meget store Gravhøje har man anlagt en Fabrik, der av Højenes Sand fremstiller Cementsten» inpränta sig i det allmänna medvetandet.

I samband härmed står årsskriftens aldrig slappnande agitation, i vilken avskräckande foton spela huvudrollen, mot de naturen förolämpande skyltarna, »Friluftsklæmen»; en rörelse, föredömlig i en strid, som hela Norden borde utkämpa mot denna vandalism.

Vid en av de många författarna i årsskriften vilja vi uppehålla oss på grund av hans ovärderliga insatser i hela det nordiska naturskyddet. Det är den frejdade botanisten professor C. RAUNKIÆR. Resolut överför denne striden om och för Danmarks natur på förstörarnas egen mark. Låt oss, säger han, om uppoffrandet av en naturtyp, vilken alla ge ett högt värde ur skönhetskänslans, traditionens och forskningens synpunkter och som skapar ett rationellt ekonomiskt värde, göra denna uppoffring. Men med en viktig inskränkning,

framlägg bevis för att verkligen den ekonomiska vinsten är säker. Det är detta, som RAUNKLÆR för en rad fundamentala omändringar av Danmarks hedar, myrar och skogar visar *icke* ha gjorts eller kunnat göras. Och vad värre, dessa naturhärjningar äro direkt och i ödesdiger utsträckning farliga för framtidens ekonomiska liv. RAUNKLÆR har med en sakkunskap och en vederhäftighet, som står över varje kritik, inlett en omvärdering av förhållandet mellan naturskydd och nationalekonomi, med räckvidd långt över hans fosterlands gränser. (Jfr C. RAUNKLÆR, Naturskydd och nationalekonomi, Svenska Naturskyddsföreningens småskrifter Nr 4.)

Finland. — Om de övriga nordiska länderna i utformningen av sina skydds-linjer och organisationen av sin naturs fredning föga tagit hänsyn till motsvarande svensk utveckling, har denna mera uppmärksammats i Finland. Detta sammanhänger helt enkelt, ehuru fredningsrörelsen hade vackra anor redan från 1880- och 1890-talen — jag påminner endast om A. E. NORDENSKIÖLDS stolta »Förslag till inrättande av riksparker i de nordiska länderna» av 1880 —, med att på grund av kända politiska förhållanden landets naturskydd först sent kunde organiseras.

Naturskyddslagen, som trädde i kraft först vid årsskiftet 1924, visar en tydlig påverkan av den svenska.

Men med ett fundamentalt undantag. Sverige har intet statsämbete för sitt naturskydd, om ock en stark rörelse verkar för åstadkommandet av ett sådant. Finland har givit ledningen och överinseendet åt en direkt under undervisningsministern sorterande avlönad tjänsteman, statens naturskyddsinspektör. Den förste innehavaren av ämbetet blev den kände naturforskaren ROLF PALMGREN.

På ett annat område, reservatavsättningar, har Finland också kunnat tillgodogöra sig svensk erfarenhet av såväl positiv som negativ art.

Huvudparten av de nuvarande svenska nationalparkerna avsattes på en gång och på ett enastående summariskt sätt, utan att de tillkallade sakkunniga, som de betyga, »haft tillfälle att genom besök å de särskilda ifrågasvarande platserna övertyga sig om deras naturbeskaffenhet och lämplighet till nationalparker». Och dock var det ej småsmulor det gällde: 9 parker med en areal av 3630 kvadratkilometer. Varnad av de ledsamma erfarenheterna från detta summariska avsättande, planlade och diskuterade man i Finland synnerligen omsorgsfullt det system av reservat, som med ej allt för betungande ekonomiska konsekvenser värdigast och mest fullödigt skulle representera det typval av ursprunglig natur man ville testamentera eftervärlden. Framförallt lade man vikt vid att utredningarna skulle för varje fall anställas av sakkunniga, särskilt växtgeografiskt skolade naturforskare. Det var växtgeografen professor KAARLO LINKOLA som utförde huvudarbetet

men i samförstånd med kolleger i Societas pro Fauna et Flora fennica och de geografiska föreningarna.

Lagen skiljer mellan »allmänna» och »särskilda skyddsområden». »De förra äro förbehållna forskningen, deras natur är helt fredad mot ingrepp av människohand, medan avsikten med de senare är att för framtiden orubbad bevara naturskön eller eljest med avseende å sin natur beaktansvärd plats eller att freda visst djur- eller växtslag. I regeringens proposition till riksdagen om avskiljandet av skyddsområden på statens mark ha de allmänna skyddsområdena kallats *naturparker*, medan de särskilda skyddsområdena kallats *nationalparker*, emedan de böra vara tillgängliga för alla naturvänner.»

De i regeringens proposition föreslagna områdena voro följande:

Allmänna skyddsområden eller naturparker (7 stycken):

Kutsajoki område i Kuolajärvi socken, 215 km².

Pisavaara område i Tervola och Rovaniemi socknar, 35 km².

Pallas- och Ounastunturi områden i Kittilä, Muonio och Enontekis socknar, 850 km². Detta väldiga lågfjällskomplex, som tilltagits efter Stora Sjöfallets och Sareks mått, tillhör gruppen av Europas jättenaturparker.

Malla område i Enontekis socken, 20 km².

Pääskypatta område på 30 km² och *Pummankei* område på 47 km², båda i Petsamo härad.

Häsjärvi område i Salmis socken, 3.5 km².

Särskilda områden eller nationalparker (4 stycken):

Oulankajoki område i Kuusamo och delvis Kuolajärvi socknar, 235 km².

Pyhätunturi område i Kemijärvi och Pelkosenniemi socknar, 20 km².

Heinäsaaret benämnda öar i Petsamo härad, 5 km². (Som synes är Finlands nyförvärvade naturhistoriskt intressanta område vid Ishavet väl tillgodosett.)

Stora Träskö i Kyrkslätt socken, 3.7 km².

Det kommunala naturskyddet är ett fält, vars betydelse ännu ej börjat att allmänt uppskattas, det odlas åtminstone ej i förhållande till kultur- och fornminnesvärden. Allmänheten ser i sin planteringsnämnds planteringar, framförallt av träd och buskar, en fullt tillräcklig gärd åt den natur i vilken den lever. Att söka bevara några grunddrag av själva de topografiska formationerna och den växtvärld, över vilka staden utbreder sig, är för de flesta en mycket konstig idé. Men de för alla synbara förluster i skönhetsvärden och även folkhälsa, som de större städerna t. ex. Köpenhamn och Stockholm lidit de sista årtiondena genom att ignorera sina naturskyddsproblem, ha med ens gjort dessa aktuella. Det är med djup tillfredsställelse vi kunna konstatera att det vaknande ansvaret härutinnan i rask följd tar sig ingalunda föraktliga uttryck. Jag nämner ur högen Malmö fridlysta havs-

strand, naturparken Stora Änggården i Göteborg, Kungsparken i Uppsala, Stockholms naturminnesarkiv o. s. v. Men det är Finland, som genom att dess huvudstad överlätit sina lokala skydds- och parkfrågor åt en särskild ämbetsman med naturvetenskaplig skolning, gett de andra nordiska länderna föredömet i själva den primära organisationsfrågan.

Island. — Islands säregna natur och glesa befolkning ha orsakat att skyddsfrågan först i mycket sen tid fått aktualitet. Man har ännu ej medhunnit någon naturskyddslag ej heller att bilda någon skyddsförening. Men man torde ej behöva kallas profet, om man säger att den närmaste framtiden kommer att ställa isländingarna inför många svåra problem rörande bevarandet av deras ös natur.

Industrialiseringen går med stormsteg över landet. En enda siffra, meddelad efter Nordens Kalender 1931. I slutet av 1930 omfattade vägnätet, som till största delen är alldeles nytt, en sträcka av 2200 km., vilket lär vara 20 gånger mer per invånare än i Norge, ett land som med rätta anses väl försett med vägar. Och trafiken sker med bil, på vintern med snöbil.

I de skyddsåtgärder, som hittills vidtagits, och om vilka Kommitteret Jon KRABBE vid Islands Gesandtskab i Köjbenhavn gett mig värdefulla upplysningar, skönjer man nog huvudlinjerna i framtidens utveckling.

Islands stora historiska minne Thingvallaslätten är fridlyst även med hänsyn till naturen. Den »er ifølge Lov Nr. 59 af 7 Maj 1928 i sin Helhed fredet under Tilsyn af et af Altinget nedsat Udvalg. Fredningen omfatter saavel Bebyggelse og Vejanlæg som Dyrelivet og Vegetationen.» — Thingvallaslätten kommer nog ej att bli det sista exemplet på fridlysning av ett kombinerat natur- och kulturminne. Skyddssträvandena i hela Norden visa en tydlig tendens till samarbete mellan naturforskning och kulturminnesvård.

Island har sin lilla skogsfråga, säkerligen av ekonomisk betydelse, men viktigare ur synpunkten av att man av pietetsskäl och för forskningens skull vill bevara fragmenten av 800-talets ingalunda obetydliga björkskog. »Skovfredning har i længere Tid været hjemlet og er senest reguleret ved en islandsk Lov Nr. 13 af 7 Maj 1928. Skovfredningen har for en væsentlig Del til Hensigt at afspærre Skovene for Husdyr som ødelægger Vegetationen, og Loven indeholder derfor en Række Bestemmelser om Indhegning af Skove og om offentlig Støtte til saadan Indhegning.» — Fårskötselns är huvudnäringen på landsbygden. Fåren utgöra just en viktig faktor som skogens undertryckare; Island skall snart finna att detta ej är allt, utan att även hela dess växtvärld av dem förändrats och förändras.

Rovjakt och rovfångst ha framtingat åtskilliga restriktiva bestämmelser beträffande vissa djurarter. »Disse Bestemmelser ha dog overvejende økonomiske Formaal og kun delvis Naturfrednings Formaal.» — Den tillbaka-

gång i djurens förekomst, som man söker stävja, är blott ett led i den stora utrotningskampen mot den arktiska faunan. Lyckas Island att inom sina högst betydande jakt- och fångstområden få sina skyddsåtgärder, och dessa måste bli allt mer och mer omfattande, genomförda, har landet just gjort den insats i det nordiska naturskyddet som framför allt annat är av nöden i ett stort internationellt arbete. *Fürö*-folket har härvidlag — jag tänker på vissa fågel- och valarter — sin bestämda, ej obetydliga uppgift.

Norge. — Norge fick sin naturskyddslag 1910 med en utvidgning 1916, sålunda ungefär samtidigt med Sverige och Danmark. Lagen, som ganska noga följer ett initiativ från Geografiska sällskapet, är synnerligen kortfattad och innehåller endast 6 paragrafer. Den lägger tämligen direkt avgörandet av fridlysningsfrågor på regeringen i överensstämmelse med sin § 1:

»Kongen kan bestemme, at visse naturforekomster eller steder skal være fredet, når det anses nødvendig for å beskytte ville planter og dyr, geologiske og mineralogiske dannelser eller lignende, hvis bevarelse vil være av videnskapelig eller historisk betydning.»

Danmarks och Sveriges enhetliga naturskyddsföreningar ha ej trots strävanden härför kunnat få sin direkta motsvarighet i Norge. Föreningen i Oslo, som har till ändamål »å vekke og vedlikeholde sansen og interessen for å værne landets natur», och som skulle vara den aktiva centralen »Landsforening for Naturfredning i Norge», är mera den Østlandske krets, i huvudsak arbetande separat jämsides med sina syskon Rogalands, Vestlandske, Trøndelags och Nord-Norges kretsar.

Dessa kretsar bilda emellertid Norges aktiva naturskydd. Det är i huvudsak på deras utredningar och initiativ som regeringen utfärdar fridlysningsar.

Professor JENS HOLMBOE i Oslo har haft vänligheten att i brev 6.7. 1932 lämna mig följande koncisa sammanfattning av administrationen.

»Administrativt sorterer naturfredningsarbeidet under Kirke- og Undervisningsdepartementet, og det er med dette departement Landsforeningen og Kretsforeningene i størst utstrekning samarbeider. Det er Kirkedepartementet som formidler utferdigelsen av kongelige resolusjoner i de fleste fredningssaker. Dog samarbeider foreningene også med andre regjeringsdepartementer, således med Handelsdepartementet ('Departementet for handel, sjøfart, industri, håndverk og fiskeri'), Arbeidsdepartementet og Landbruksdepartementet. Handelsdepartementet behandler således saker vedkommende fredning av fugler ved fyrstasjonene (da Fyrvesenet hører inn under dette departement), videre naturfredning på Svalbard og i andre arktiske områder. Med Arbeidsdepartementet har der vært forhandlet om forbud mot skjemmende reklameskilter langs hovedveiene (sådan forbud er nu kommet istand, og det skal påsees overholdt av Veivesenet).

Jaktlovgivningen sorterer under Skogdirektoratet, som utgjør en avdeling av Landbruksdepartementet; ved Skogdirektørens foranstaltning er, tildels også uten initiativ fra Naturfredningsforeningene, en rekke utvalgte skogpartier og særlig verdifulle enkelte trær i Statens skoger blitt fredet. Endelig har det vært samarbeidet med de militære myndigheter (Forsvarsdepartementet) om naturfredning på militære områder.»

Första fridlysningen är signifikativ för den starkt växtgeografiska betoningen som landets naturskydd erhållit. Den är från 1911 och av betydelse för hela Nordens botanik. Den gäller den europeiskt bekanta fjällfloran i Dovre. Väl genomtänkt och utarbetad av en framstående växtgeograf, professor N. WILLE, står den härvidlag som motsats till en analog fridlysning av fjällväxter för Norrbotten, uppgjord efter förslag av några amatörer och egentligen grundad på deras botanisering kring Abisko turiststation.

Bevarandet av partier från skogens gräns mot Fennoscandias arktiska område har man låtit sig angeläget vara. Sex fridlysningar ha detta mål. Främst bland dem står utan jämförelse *Vaggatem* vid finska gränsen med sina 550 km².

Annars har man icke alltid varit så frikostig med arealen. Ilex-regionens botaniska pärla, ön *Anuglen* i Hardanger-fjorden, med sin vittfrejdade lignosvegetation — omsluter bl. a. Norges största kristtorn och största murgröna — har på den härvarande statsskogen fått ett stycke frimark, alldeles för litet för forskning och representation.

Mest föredömlig bland de norska fredningarna har ett stycke högfjällsområde kring Sylarne vid svenska gränsen blivit, därigenom att myndigheterna sörjt för att områdets vegetation beskrivits — och på ett mönstergillt sätt — av en bland våra främsta växtgeografer, professor ROLF NORDHAGEN. Hans »Die Vegetation und Flora des Sylenegebietes. Eine pflanzensoziologische Monographie», Oslo 1927—1928, är den ståtligaste botaniska monografi över ett skyddsområde som världslitteraturen hittills känner. Det är med sådana monografier till utgångspunkt som framtidens forskning skall ur utvecklingshistorisk synpunkt tillgodogöra sig de områden av naturen vilka vi testamenterat densamma.

En fredningsfråga av betydelse ej blott för landet självt utan ock för hela Norden börjar allt tydligare tränga fram i det norska naturskyddets förgrund. Det är frågan om *vildrenens* framtid.

Det är vår tids höga kultur förbehållet att så där en gång på årtiondet kunna konstatera att den lyckats utrota åtminstone *en* art bland högdjuren. Inom Norden har *Scanodania* kommit längst i den ädla tävlingen. WESENBERG-LUND har en gång sagt ett allvarsord till sitt folk om

»Den Fauna, der med Rette betegnes som *Bondelandets Fauna*. Den Fauna er saavist ikke karakteriseret ved Fremkomst eller Invandring af nye Arter, det, der karakteriserer den, er Død og Undergang for Tusinder af Arter; faa

Pattedyr, flere Fugle, næsten alle vore Frøer, faa Fisk og Tusinder af Insekter. Bondelandets Fauna, det er den, der holder til paa de flade Pløjemarken, hvis Repræsentanter aldrig paa mægtige Vinger evner at hæve sig op højt over Skove og Bakkekamme, som ikke har Hjortens hastige Flugt og som ingen Farver ejer. Det er den Fauna, der holder till i den rindende Vande, de, der vel ikke flyder med Mælk og Honning, men derimod med 'Valle' fra Centralmejerierne og med henraadnende Tarme fraa Svineslagterierne, som har til Huse paa udjævnedede Pløjemarken, hvori Kæmpehøjene med deres Fauna og Flora er sløjfede, hvor Skælgårdene mellem Markerne, Stengårdene kranset med Snerler og Brombær er ryddet, hvor hvert et Vandhul, der Sommeren igennem prangede med sit Flor af Iris og Forglemmigej, er fyldt med det Tjørnekrat, der gav Masser af Fugle Læ, hvor hvert et enligt Træ, hvorfra Taarnfalk og Musvaage spejdede efter Bytte, er ryddet, og hvor hver en Ejendoms Herlighedsværdi, Moserne især, dels ud fra at bjergsomt Hedeselskabs, efter sigende ikke altid lige solide Beregninger, dels ud fra en Sogneraadsoptattelse af at Arbejdsledshedsprogsmaal løses ved Naturødelæggelser, er fyldt ud for at give Plads for nye Agre, de der skal betale Skatterne fra Gullaschtidens Bondegaardspaladser, de i hvilken i sin Tid Ejendommens Kapitalmasse anbragtes, og som nu ikke paa anden Vis kan udredes.»

Men Fennoscandia må ej förhäva sig. De lodjur, björnar, mårdar, kronhjortar och annat herrskapsfolk, vilka man ännu ej lyckats utskjuta, räknas här i denna stund med tal som snart med nöd nå de tresiffrigas eller tvåsiffrigas rang.

Vildrenen strövade ännu vid 1880-talets början i hundratusental ej blott över Fennoscandias fjäll utan även långt ner i skogarna. Den är nu inskränkt till en fattig stam i södra Norges fjälltrakter. Det norska naturskyddet ser med förfäran att även dessa de sista av ett det ädlaste högdjur, en givmild natur en gång varit oförsiktig att skänka, hålla på att utskjutas. Med all kraft söker man, som redliga män höves, inpränta i folket att så får icke ske. »Men over dem alle», säger H. J. BROCK, då han påfordrar skydd för de kvarlevande högdjuren, »skulde vi sette høifjellflyens stolteste vilt, villreinen. Den hører uløselig med til vår nasjons historie; den har ydet bidrag til folket fra urtidstidene av som dyregravene i våra høifjell mange steder vidner oss om den dag idag, minner helt fra stenalderens grå tid.»

Sverige. — För en svensk, som närmast för intresserade i grannländerna har att skriva om sitt lands naturskydd, är det ej lätt att ur ett sannerligen innehållsrikt kapitel framtaga det som just för dessa mina kolleger kan vara av värde att känna.

I det följande väljer jag så att mest olikheterna betonas.

Av de nordiska länderna har Sverige kvantitativt hunnit längst, då det

gäller avsättningen och skyddandet av såväl *nationalparker* som *naturparker* och *naturminnen*.¹

Nationalparkerna spela en sådan särroll för hela Norden att jag utväljer dem.

De ge till och med det svenska naturskyddet en europeisk särställning. Statsmakternas storslagna gest att så gott som i en handvändning den minnesvärda 28 april 1909 avsätta några tusen kvadratkilometer såsom nationalpark står nästan utan motstycke och är en gärning av väldiga mått.

Men saken har tyvärr en fränsida. Att de sakkunnige, som hade att föreslå områden till nationalparker, och vilkas förslag utan vidare godtogos, icke bereddes tillfälle att dessförinnan utreda vilka fordringar den naturvetenskaplige fackmannen, ej minst växtgeografen, kunde ha att ställa på dylika skyddsområden, eller ens att beträda de av dem föreslagna områdenas mark, var ett lättsinne som hämnade sig.

Landet fick icke respekt för sina nationalparkers integritet.

Stora Sjöfallets nationalpark, kronan bland sina syskon, för en tid av 10 år en av Europas märkligaste, fick mottaga första stöten och berövades i ett slag denna sin rangplats. Vattenfallsstyrelsen fordrade att få reglera Stora Lule älvs genom parken framgående vattensystem för att här utbygga ett jätte-kraftverk. Utredning varför ej ett annat vattensystem i Lappland utom en nationalparks gränser kunde tagas, varken av Vattenfallsstyrelsen lämnades eller ifrågasattes av de myndigheter, vilka hade avgörandet och ansvaret i sin hand. Utan diskussion beslöt urtima riksdagen 1919 att ur nationalparken utbryta det för regleringen fordrade området. Detta, som nu upphört

¹ *Nationalparkerna*. Deras mening är, som begreppet nu inom naturskyddskretsar konsoliderats, att bilda testamentsgåvor till eftervärlden av orörda eller något så när orörda områden svensk jord, representerande så många av dess olika naturtyper som möjligt, att under omsorgsfullt skydd för framtiden bevaras i naturtillståndet utan ingrepp från människans sida. Den självklara förutsättningen för att dessa gåvor skola ha det åsyftade värdet är att de efter noggranna vetenskapliga utredningar av jämförande art utväljas av kompetenta fackmän.

Med *naturminnesmärke* förstår den svenska naturskyddslagen »område eller till fastighet hörande naturföremål som är av särskilt intresse för kändedomen om landets natur eller på grund av märklig naturbeskaffenhet synes böra för framtiden skyddas». I urvalet spelar hembygds- och naturminnesintressen en viktig roll. Ett sådant naturminnesområde kan efter en partiell fridlysning medge lantbruket och turisttrafiken ganska vittgående friheter. Borga hage nedanför Borgholms slott på Öland hoppas vi skall bli ett skolexempel, snart även träsk-sjön Mårdängssjön i Gästrikland.

Som kollektivnamn är naturminnesmärke icke lyckligt. Det omfattar enligt lagen såväl *område* som *föremål*. *Naturminne* är lagens naturföremål: märkesträd, märkesblock o. s. v., men området kräver ett särskilt namn. Det är en park, d. v. s. ett avskilt område såsom nationalparker, men kallas som ett sådant mest praktiskt *naturpark*, jfr *konstpark*, *folkpark* etc.

Finländarna ha haft ungefär denna terminologi, men ha nu i sin lagstiftning »*allmänna skyddsområden*» för nationalparker och »*speciella skyddsområden*» för naturparker.

att vara nationalpark, är beläget omkring de centrala sjöarna och har en utsträckning i öster—väster av 4 mil samt en bredd växlande mellan en mil och några kilometer. Det vittomfattande arbetet sattes genast i gång. »Från att vara en av Lapplands ödsligaste och otillgängligaste vildmarker har nationalparken på en gång blivit centrum för en av de storslagnaste mänskliga kraftutvecklingar Lappland hittills skådat», säges redan 1923.

I närvarande stund äger Sverige följande nationalparker:

1. *Sareks* i norra Lappland. 1900 km². — Sveriges mest typiska alpland med c:a 50 toppar över 1800 m. och c:a 50 glaciärer. A. HAMBERGS berömda undersökningsområde.
2. *Stora Sjöfallets* i norra Lappland. 1500 km² (häri dock inbegripet upp-dämningområdet). — Vårt bästa björnreservat.
3. *Peljekaisens* i norra Lappland. 146 km². — Björkregions-reservat.
4. *Abisko* i norra Lappland. 50 km². — Detta ur naturforskningens och naturaspekternas synpunkter så intressanta reservat — här brottas inom ett inskränkt område Fennoscandias kontinentala och maritima klimat under dramatiska former med varandra — har av åtskilliga omständigheter blivit en knutpunkt för kommunikationer, kraftledning samt turismens färdvägar och hotellväsen. Områdets gränser äro snäva, framförallt lider forskningen av att ej behärska hela Nuolja-fjället för periodiska observationer.
5. *Sonfjällets* i Härjedalen. 27 km². — Fjällhed. Björn-reservat.
6. *Vaddetjåkks* i Lappland. 24.5 km². — Lågfjällsnatur.
7. *Gotska Sandön*, Gotland. 4 km². — Bundna och obundna dyner. Området för litet.
8. *Garphytte* i Närke. 1.09 km². — Löväng.
9. *Ängsö* i Uppland. 0.75 km². — Löväng.
10. *Jungfruns* i Kalmarsund. 0.46 km². — Klippö, monografiserad av EINAR DU RIETZ.
11. *Dalby Söderskog* i Skåne. 0.34 km². — Yppig lund.
12. *Norra Kvills* i Kalmar län. 0.27 km². — Ursprunglig skogstyp med jätteträd.
13. *Hamra* i Hälsingland. 0.2 km². — Ursprunglig barrskogstyp.
14. *Töfsingsdalens* i Dalarne. 13.65 km².

Det svenska naturskyddet har ännu ej lyckats få en speciell statens tjänsteman som inför landet och regeringen företräder detsamma. *Vetenskapsakademien*, d. v. s. i praktiken dess *Naturskyddskommitté*, ersätter i viss mån honom hos oss. Den finska naturskyddsintendentens viktiga skyldighet att taga de ledande initiativen i naturskyddsfrågorna, kan man ej gärna, och har aldrig satt i fråga att göra det, ålägga akademikommitténs fullständigt oav-

lönade medlemmar. På kommittén faller i stället arbetet, men detta också ganska betungande, att mottaga och sköta om de ansökningar i naturskyddsärenden, som strömma in från föreningar och enskilda, samt att behandla K. Maj:ts remisser i sådana och närliggande ärenden, expeditjonsarbeten sålunda.

Fristående från akademikommittén, men på sätt och vis fylkad vid sidan om densamma, står den jämnåriga *Svenska Naturskyddsföreningen*, närmast dess styrelse, vars arbete i det svenska naturskyddets tjänst får initiativets innebörd. I olika former och olika organ överlägges om det svenska naturskyddets mål och medel, om samarbetet med och boskillnaden mellan hembygdsvården, arkeologien och turismen, om huru våra olikartade naturtyper och naturminnen lämpligast böra vid skyddsarbetet uppsökas och representeras o. s. v. Genom styrelsemedlemmar och ombud insamlas upplysningar från hela landet; styrelsen och dess medlemmar bli härigenom akademikommitténs bästa och mest förfarna uppdragsgivare. Över de resebidrag föreningen lyckats skaffa från staten får den dock ej förfoga; kommittén har hos regeringen anhållit att få disponera dessa anslag, och detta har beviljats. Styrelsen har att, stödd på sin sakkännedom, skaffa lämpliga sökande med lämpliga reseplaner, men har sedan blott att med eller utan rekommendation överlämna papperen till kommittén.

Upplysningsarbetet inom naturskyddet i vårt land vilar i huvudsak på Naturskyddsföreningen och dess avläggare ute i landet. Under första tiden fingo styrelsernas medlemmar och meningsfränder underkasta sig ett ej så litet ansträngande föreläsningsarbete landet runt, nu koncentrerar man sig mera på publikationerna. Bland dessa är givetvis den centrala årsskriften »Sveriges Natur» den viktigaste.

Tom för tom — den sista är den 25:e — står nu Sveriges Natur på tusentals bokhyllor. Den gör anspråk på att snart räknas som ett populärvetenskapligt naturarkiv för hela landet, kanske t. o. m. ur vissa synpunkter ett av våra största och mest gagnande. Med glädje kunna vi konstatera, att den i våra skolor är synnerligen behöflig för undervisningen i hembygdslära, geografi och naturhistoria samt att den rådfrågas och uppskattas av skolornas ungdom.

Den svenska naturskyddsrörelsen står i rätt livlig förbindelse med fornminnes- och hembygdsvård samt turistväsendet. Såväl i Europa som i Amerika ha mellan naturskydd och turism öppnat sig ganska djupgående divergenser. Från Förenta Staterna och Polen har det på allvar klagats att bilism och camping hota hela nationalparks-idén. I Sverige ha divergenser ingalunda saknats. De ha gällt trafiken i nationalparkerna och i nära samband härmed själva innebörden av dessa. Naturforskarna måste noga akta växttäcket inom parkerna för vad danskarna kalla »*Slid*» — de äro ju avsatta för att hållas fria från kulturens ingrepp —; turistmännen ha i sin glädje

över att folk »lär känna sitt land» haft föga sinne för faran av hotell, motorbåtar, vägar, trampning, kaffe-eldar och mera sådant. Ultras vilja t. o. m. med tillfredsställelse konstatera, att till nationalparker tagits »sådana områden i de av reselivet ännu orörda fjälltrakterna, som man med visshet kunde förutse skulle i en framtid komma att särskilt beröras av turistlivet». Vår stora och mäktiga Turistförenings ledning börjar emellertid att småningom inse slitnings-faran och vill på allt sätt understödja naturskyddet såsom sådant. Det är betecknande, att den vackra och välskötta »Svenska Turistföreningens årsskrift» i valet och även behandlingen av sina ämnen allt mera närmar sig »Sveriges Natur».

Samverkan och gemensamhetskrav i nordiskt naturskyddsarbete. — Som av den gjorda sammanställningen synes, gäller för alla de nordiska länderna att naturskyddet i ordnad, målmedveten form är ungt, den sista mansålderns verk. Den första sammanslutningen måste givetvis lida av mycken osäkerhet; någon tradition och organiserad erfarenhet stod ju ej till buds. Lagar och förordningar ha därför successivt måst ändras, arbetssätt och organisation delvis omläggas. Utvecklingen har ännu icke konsoliderats, och Sverige står nog, hoppas vi, inför en viktig omorganisation, naturskyddets förankring i staten genom ett särskilt ämbetsverk eller åtminstone genom anställande av en särskild naturskyddsinspektör. Finlands erfarenhet betyder för oss härutinnan mycket.

Vid alla dessa omläggningar har det givetvis varit av nöden att studera och följa med *naturskyddslitteraturen*. Denna är mycket vidlyftig och stadd i rask utveckling. Enbart Sverige riktar den med 100—150 nummer per år. Säkerligen känna ej alla intresserade, att Sverige besitter världens mest omfattande naturskyddsbibliotek, det som hopsamlats av den store naturskyddsmannen professor H. CONWENTZ. Ett storsinnat mecenatskap har förärat detta till Linköpings stiftsbibliotek. Bestyrelsen skulle glädjas om dyrgripen finge än större användning och om den kompletterades med än flera gåvor.

För oss nordbor torde det vara ganska klart att naturskyddet icke får ringas inom enbart det enskilda landets eller ens Nordens ram.

Det höves oss att ej blott anlägga vida synpunkter och sympatier utan även att omsätta dem i handling. Kanske är det här som den närmaste framtidens största arbetsuppgifter ligga.

Den *torvmosse*-typ, som utmärker Öland och Gotland, återfinnes även i Ostbalticum. Vid de stora utdikningar, som de sista årtiondena härjat torvmossarna, har praktiskt sett dessa öars »myr»-typ försvunnit ur fastlandets växtvärld. Men blott de nordligaste delarna av Öland och Gotland ha några »myrar» kvar i naturtillståndet. Nu representerar Balticum en enhet av grundläggande betydelse för kännedomen om Nordeuropas postglaciala utvecklingshistoria. De utslagsgivande dokumenten ligga i myrarnas avlag-

ringar. Dessa äro synnerligen komplicerade till sin bildningshistoria, och denna kan ej förstås utan att studera motsvarande modersamhällen i den naturliga växtligheten på myrarnas yta. Att sålunda det för Sverige blivit en internationell plikt att lämna detta material genom att vidtaga skyddsåtgärder för de nu påtalade relikterna, behöver väl ej sägas.

Den beskattning, som människor land från land underkasta Fennoscandias *flyttande fågelvärld*, är fruktansvärd. Sorgligt att säga har Scanodania ej utvalt den ringaste lotten i detta rov.

Litet känner allmänheten till att Danmarks och Sveriges naturforskare, närmast givetvis zoologer, med all makt framhålla att, om ej lagstiftningen radikalt ingriper, det gäller vara eller icke vara för några av Nordens ädlaste sim- och rovfåglar.

Långsamt tillgodogör sig den danska lagstiftningen, det är ej blott Sveriges utan även landets egen djurvärld som är i överhängande fara, de fakta en enig biologisk forskning framlägger. Men man fasar då man erfar, vilka hekatomber som offras, innan de nödvändiga legala ingreppen komma, och kanske komma de då för sent. Endast en sifferserie. I Sverige uppskattar man hela landets kvarlevande stam av kungsörn till allra högst 50 och av havsörn till 30 par; av pilgrims- och jaktfalk är det lätt att räkna de få återstående boplatserna. Motsvarande siffror för Finland och Norge äro ännu lägre. Nu förföljas i Scanodania flyttande rovfåglar på det grymmaste för att skydda de inplanterade fasanerna. Åren 1884—1885 var dödslistan på ett *enda* danskt gods 25 duvhökar, 175 falkar, 9 kungsörnar, 12 fiskgjusar och 1 fiskörn. Det är av vikt att framhålla, att vinsten på ett ökat antal fasaner icke på något sätt uppväger den nationalekonomiska förlust som rovfåglarnas tillbakagång medför. Så ställer sig t. ex. den ökade »musplagen» som ett ganska elakartat problem, vilket allvarligt sysselsätter det scanodaniska skogsfolket.

Nordeuropas djurvärld, då den sista landisen släppte sitt famntag, var den som nu lever uppe i *Arktis*. Må man ej tro att exempelvis grönlandsvalen, jordens väldigaste djur, den härdiga och modiga myskoxen, den ädla spetsbergsrenen här åtminstone funnit en fläck på jorden, där de undan nordmännens raseri kunna hålla sin stam, Nordens äldsta bebyggare, vid liv ens för den närmaste mansåldern.

Danmark har gjort en storslagen ansats genom dr R. STÄRCHS upptagande av den gamla tanken att göra Franz Josephs fjorddistrikt på Östgrönland till det stora arktiska djurreservatet. Då han den 4 december 1934 utvecklade sitt förslag på Danska geografiska föreningens sammanträde i Köpenhamn, möttes det av stora sympatier från inflytelserikt håll. Den svenska forskning, som inlagt och inlägger så mycket i *Arktis*' naturhistoria, har all anledning att genom sin naturskyddsrepresentation bidra till ett rationellt och effektivt förverkligande av detta skyddsförslag.

Det är ett oerhört ansvar som här vilar på Danmark, Island och Norge samt inför Europa på Norden i sin helhet.

Utomnordiska länder.

Tyskland. — Tysklands naturskydd anses med rätta vara ett av de bäst organiserade i hela världen. Redan från början har dess skapare, naturskyddets store man, HUGO CONWENTZ, starkt låtit de botaniska intressena framträda och sökt få administrationen klart förankrad i staten med kultusministeriet som medelpunkt. Efterföljarna ha gått i hans fotspår.

År 1906 inrättade preussiska kultusministern en centralanstalt för naturskydd, *Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege in Preussen*, som under professor CONWENTZ' energiska och geniala ledning snart utvecklades till en verklig mönsterinstitution. Inom anstalten, som först var förlagd till Danzig, men 1911 flyttades till Berlin, har efter hand sammanbragts ett storartat arkiv samt ett naturskyddsbibliotek, som vid professor CONWENTZ' fränfalle i maj 1922 räknade omkring 6000 band, en ungefär lika stor kartsamling samt stora samlingar av fotografier och andra avbildningar av naturminnesmärken m. m.

Anstalten utger trenne periodiska publikationer, en mera vetenskaplig med titeln »Beiträge zur Naturdenkmalpflege» samt en mindre, populärt hållen »Naturdenkmäler, Vorträge und Aufsätze» samt månadstidskriften »Naturschutz». Dessutom har anstalten gått i spetsen för upplysningsverksamheten i naturskyddsfrågan genom anordnande av föredrag, informationskurser och konferenser. Varje år i december månad har i Berlin hållits en naturskyddskongress med deltagare från såväl skilda trakter av Tyskland som från utlandet.

För befordrande av naturskyddsverksamheten ute i landet har på anstaltens initiativ bildats kommittéer för olika landskap, distrikt och orter — i början av 1923 funnos inalles 40 dylika kommittéer — varjämte upprätthållits ett intimt samarbete med alla för naturskydd och hembygdsvård verkamma föreningar. Särskilt genom kommittéerna ha under årens lopp på administrativ väg — någon fullständig naturskyddslag finnes endast i en av de tyska staterna, nämligen Hessen, men är nu under utarbetande för hela riket — åstadkommits skydd för en mängd områden och enstaka naturminnesmärken mestadels på statsjord eller på mark tillhörig respektive landskap, krets eller kommun. 1931 ägde Preussen c:a 300 naturskyddsområden.

Skyddet har strängt och rationellt upprätthållits även under världskrigets påfrestningar.

Det exempel Preussen givit har utan tvivel varit av stor betydelse för naturskyddets utveckling även inom andra tyska stater. I Bayern, Württemberg,

Sachsen och Baden finnas sålunda statsunderstödda landsföreningar eller kommittéer, som arbeta enligt samma grunder som statsanstalten i Berlin och vilka var och en på sitt håll lyckas uppnå för naturskyddet mycket betydelsefulla resultat. Särskilt i Bayern och Sachsen, där det sedan långt tillbaka funnits flera av privatpersoner fridlysta områden, står naturskyddet högt.

Sachsen visar hur inom ett begränsat område en privat förening kan åstadkomma storverk. Här har »Landesverein Sächsischer Heimatschutz» erhållit den statligt utövande makten och med sina 30 000 medlemmar, som betala en årsavgift på 12 Mark, har föreningen fått en solid ekonomisk bakgrund. Som av namnet framgår samarbetar här naturskyddet med kulturskydd och hembygdsvård.

Fyra punkter i det tyska naturskyddsväsendet intressera oss särskilt.

Den *första* är den fasta förankringen i statsförvaltningen med kultusministeriet som ett centrum. Denna nu 28-åriga förankring har visat sig praktisk och nyttig.

Den *andra* är att Tyskland anser sig ha råd, att på sitt naturskyddsämbetsverk offra mångdubbelt mer än vad svenska staten beviljar Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté och Naturskyddsföreningen. Att för närvarande få en tillförlitlig uppgift hur stor summa staten årligen betalar till naturskyddet inom hela Tyskland är nästan omöjligt. Budgeten balanserar exempelvis i Preussen i skrivande stund med 50 000 Mark årligen, då bortsett från sådana ofta återkommande engångskostnader som uppkomma genom inköp av eller inrättande på statens mark av nya naturskyddsområden.

Den *tredje* är att växtgeografien intar en central och ledande ställning, och att man är angelägen att få landets främsta auktoriteter på detta område som deltagare i arbetet på de komplicerade växtgeografiska problem, vilka möta vid reservatens avsättande, vetenskapliga undersökning och skötsel. Chefen för Staatliche Stelle i Berlin, professor SCHENICHEN, förklarade 1934 vid förfrågan av utredningens sekreterare, att för närvarande skyddandet av växtsamhällen utgör institutionens mest angelägna och svåraste uppgift. Detta är av vikt att pointera, enär Kungl. Vetenskapsakademiens majoritet i ett uttalande 1924 vad Sverige beträffar har en annan uppfattning i dessa frågor. Den önskade ej att statsutgifterna skulle ökas genom ett naturskyddsämbete, och om botanikens ställning i vårt naturskyddsväsen sade den:

»Naturskyddet omfattar, såsom välbekant är, såväl företeelser på jordytan av geologisk natur som även växter och djur (i nationalparkerna äro alla dessa inbegripna). De flesta fridlysningarna gälla visserligen växtvärlden, men dessa äro vanligen av enkel natur och lätta att bedöma. Vida svårare äro de frågor, som gälla fridlysning av djur, enär de kräva en mycket ingående kännedom om ifrågavarande djurs hela utveckling och levnadshistoria.»

Det *fjärde* är, att undervisningsanstalterna med universitetens botaniska institutioner i spetsen vilja ha naturparker eller delar av sådana för experi-

ment och periodiska observationer, ungefär som Uppsala Växtbiologiska institution har Vårdsåtra löväng och Fiby urskog. Professor L. DIELS i Berlin framställde 1914 ett program: »Naturdenkmalpflege und wissenschaftliche Botanik.» Han »fordert für ein Botanisches Institut mit Selbstverständlichkeit neben Herbar, Botanischem Garten und Laboratorium den Naturschutzpark». Kriget och vad därefter följt har icke hindrat programmets utförande, om ock dimensionerna fått inskränkas.

Österrike, Ungern och Tjeckoslovakien. — Det gamla Österrike-Ungerns naturskydd före kriget är av ej ringa intresse, särskilt genom nationalparkerna, bland vilka den vid Kubany i Böhmerwald genom den utmärkta botaniska monografi, som GÖPPERED redan 1868 ägnade densamma, gav växtgeografien en viss ledarroll.

Följderna av S:t Germain-freden och den jäsande politiska utveckling, Österrike och Ungern nu genomgå inom sina åtstramade gränser, göra deras nuvarande naturskyddsfrågor för svävande att här närmare behandlas.

Man kan endast i detta sammanhang nämna att i *Österrike* har inrättats en byrå för naturskydd »Fachstelle für Naturschutz», som sorterar under kultusministeriet. Ett givande samarbete har etablerats med det tyska naturskyddet, när det gällt att avsätta naturparker, då i främsta rummet Göll-, Hagen- och Hochköniggebirge, som ansluta sig till den bayerska naturparken vid Königsee. (Jfr samarbetet Polen—Tjeckoslovakien s. 117.)

Österrikes ståtligaste prestation inom det europeiska naturskyddet är emellertid avsättandet av naturskyddsparken *Karwendel* i Tyrolen. VOLKMAR VARESCHI ger oss i »Über den Naturschutzpark im Karwendel (Tirol) und einige allgemeine Naturschutzfragen» s. 8 en skildring av tillkomsten.

»Am 24. Februar 1928 wurde durch die Kundmachung des Landeshauptmanns von Tirol das Karwendel als Banngebiet erklärt. Damit ist Österreich in den Besitz des grössten mitteleuropäischen Naturschutzparks gelangt. Welches können die Gründe sein, die einem so armen Lande wie dem Österreich der Nachkriegszeit zu einem solchen Schritt die Berechtigung geben?»

Skyddet har lämnats under ganska invecklade former — man skulle kunna säga att parken är ett reservatkomplex —, vilka i början förbrylla en svensk som närmast känner till sina ledigt och lätt utskurna lappländska parker med deras summariska organisation. Intressant är härvidlag den roll »der Rahmenschutz» spelar. På svenska skulle detta närmast kunna översättas med skyddskappa; så talar jag om nödvändigheten att hålla en skyddskappeskog runt de ursprungligaste delarna av Fiby urskog.

För bevakningen, som alltid är en aktuell fråga ej minst i Sverige, tyckes enligt lagen vara väl sörjt. Den utövas »durch Gendarmerie, Forst- und Jagdaufsichtsorgane des Bundes, Gemeindeforstseher und Bergwacht». VARESCHI är dock allt annat än nöjd med dessa tjänstemän, som undandra

sig den nya bisysslans förpliktelser. Ledd av sina erfarenheter från Schweiz rekommenderar han anställandet av arbetslösa.

Huru som helst, reservatkomplexet innehåller fullständiga skatter av natur, ej minst skogar av högt materiellt värde, som man knappast skulle kunna tro att det så hårt drabbade Österrike mäktade avstå.

Oss föredömligt är det program Innsbrucks botaniska institutioner uppställt för den nya naturparkens exploatering.

»Man kann den Innsbrucker Instituten viel geben, wenn man hier mithilft zu schützen. Das Reservat liefert einwandfreies Material für die Laboratorien, schwer zu kultivierende Arten können im Reservat selbst beobachtet werden, der Grossteil von physiologischen Untersuchungsergebnissen müsste im Freien nachgeprüft werden. Und die Vererbungslehre braucht ihr Laboratorium der Natur genau so wie die Pflanzengeographie ihre unberührten Gesellschaften. Wenn im Grossglocknergebiet die Kryptogamen durch den Bau des Elektrizitätswerks geschädigt wurden, so sind sie hier noch in prachtvoller Ausbildung erhalten.

Ökologiska Forschungen haben nur dort sichern Erfolg, wo in der Kette der den Haushalt der Biosphäre bestimmenden Faktoren auch nicht einer fehlt. Die Wissenschaft von der Vegetationsdynamik (Veränderung der Vegetation) ist ohne grosse Reservate illusorisch. Die dort vorgefundenen natürlichen Einheiten geben erst das Mass für die Kultureinheiten.

Einige wichtige Arten und Artengrenzen sind für das Gebiet charakteristisch. Überhaupt sind alle später aufgezählten wissenschaftlichen Besonderheiten gewichtige Einzelschützlinge, die die fürs ganze Schutzgebiet erforderlichen Opfer ebenfalls rechtfertigen helfen.

Nach alledem ist es wichtig, hier *ganze* Naturschutzarbeit zu leisten. Das heisst das Gebiet von *möglichst vielen*, an einzelnen Stellen auch von *allen* störenden Veränderungen zu befreien. Hier sind besonders die folgenden Begriffe wichtig: Gesamtschutz, Rahmenschutz und Kernschutz. Mit diesen Namen sind die drei Arten von Naturschutz, die oft ununterscheiden im Kollektivbegriff ganz oder zum Teil gemeint sind, auseinandergehalten.

Kernschutz ist der Schutz eines bestimmten Naturobjektes ohne Rücksicht auf seine Umgebung.

Rahmenschutz ist der Schutz der für sich allein nicht des Schutzes würdigen Umgebung eines vor dem Untergang zu bewahrenden Objektes, da es von dieser Umgebung in seiner Existenz abhängig ist.

Gesamtschutz ist der Schutz eines Objektes durch Kern- und Rahmenschutz.

Beispiel dafür: Man schützt die *Eibe* in einem Gebiet, wo sie nur im Schutz der Buchen sich halten kann. Wenn die Buchen gefällt werden, sind — und das gilt gerade für gewisse Gebiete des Karwendels — die Eiben trotz des Schutzes gefährdet.»

I *Ungern* är för närvarande en naturskyddslagstiftning under utarbetande.

Tjeckoslovakien, inom vars gränser ingå så mycket av det gamla Österrike-Ungern, började genast efter freden att ordna sina naturskyddsfrågor. Då den nya republiken i december 1918 organiserade sina ministerier, lade den naturskyddssaken på undervisningsväsendets kultussektion. Denna fick 3 underavdelningar, en för Böhmen, en för Mähren-Schlesien och en för Slovakien-Ryska Karpaterna.

Ej mindre än 136 naturreservationer funnos i december 1933 i Tjeckoslovakien, därav 45 total- och 91 del-reservationer. Tjeckoslovakien mottog från Österrike HERNRICH LUMPES berömda fågelskyddspark i Aussig, i sitt slag en av världens mest storartade. Dr LUMPE har börjat (kanske ock nu fullföljt) arbetet med att få den stora skogen mellan Karlsbad och Marienbad omvandlad till ett enda stort fågelskyddsområde.

Av speciellt intresse är, att man vid Karls-universitetet i Prag inrättat ett lektorat i naturskydd.

De väldiga naturskogar, som den nya staten finner sig behärska, ägnar den en särskild uppmärksamhet ur reservatssynpunkt. I det internationella naturskyddssamarbetet hade egentligen vid denna tidpunkt endast fågelskyddet kunnat peka på några större resultat. Polen och Tjeckoslovakien, som efter fredsslutet blivit suveräna över var sin del av ett naturhistoriskt sett enhetligt område — Tatragebietet — med just mycket naturskog, började underhandla om en ur växtgeografisk synpunkt rationell plan för att få med varandra korresponderande reservat från båda sidor av gränsen. Och underhandlingarna ha lyckats, givande det internationella samarbetet ett lysande föredöme.

Polen. — Vad som först i *Polens* naturskyddsorganisation slår i ögonen är dess rationella utformning, där såväl det egna landets natur och särdrag noga studerats, innan organisationsåtgärder vidtagits samt reservaten utvalts och begränsats, som erfarenheten från andra kulturländer klokt tillvaratagits. Det är organisationens ungdom, som möjliggjort, att dessa principer kunnat komma i högsätet. Man märker vidare att bakom densamma ligger åskådningen att här föreligger en statens angelägenhet av genomgripande betydelse. Staten har också vetat skaffa sig en administrativ myndighet, vilken fullt kan ägna ett riksviktigt uppdrag sitt verk.

I en synnerligen upplysande publikation »On the Protection of nature in Poland», State Commission for protection of Poland, nr 8, Krakow 1926 — en annan värdefull uppsats föreligger i J. G. PAWLIKOWSKI, Loi pour la protection de la Nature en Pologne, Conseil national pour la protection de la Nature, nr 24, Krakow 1929 — har professor WLADYSLAW SZAFER, den bekante växtgeografen, gjort en sammanställning av densamma (s. 5):

»In the State of Poland all matters concerning the protection of her natural treasures are in hands of the Ministry of Religios Worship and Public

Instruction, which has called into existence, to work in this field as its organ, the State Commission for the Protection of Nature, stationed in Cracow at the 'Instytut Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego'.

Kommissionens chef är SZAFER själv.

Ledningen har en strängt vetenskaplig karaktär. Landets naturtyper har man sökt få så allsidigt bevarad som möjligt, dock ännu med en stark betoning av de botaniska, framförallt växtgeografiska synpunkterna. Bland annat synes detta i inventariet över Polens naturskatter, som »one of the chief tasks: This inventory, set in order by the Central Bureau (Cracow, ul. Lubicz 46), contains at the present time 610 different headings: of these, 494 relate to the flora, 35 to the fauna, 32 to geological matters, and 39 to matters of scenery».

På en karta fördelas parker och reservat efter sin naturhistoriska art sålunda:

Nationalparker,	Hedreservat,
Skogsreservat,	Djurreseervat,
Steppreservat,	Källor,
Sjöreservat,	Klippor,
Torvmossereservat,	Glacialformationer.

Kommissionens naturskyddslitteratur, som redan föreligger i stora volymer, tillhör det bästa i sitt slag i Europa.

De sista åren ha tyvärr medfört konflikter med turism och kommunikationsväsende ej utan analogi med dem i Amerikas Förenta Stater. SZAFER och hans kolleger ha t. ex. haft allvarliga strider mot (de nu delvis genomförda) förslagen att draga autostrader genom vissa naturparker för att bereda allmänheten lättare åtgång till dessa.

Frankrike och Italien. — De romanska folken ha lagt sin naturskyddsverksamhet på mycket bred bas, där estetiska och kulturella värden ej hållas så isär från de naturskyddsliga som i Norden.

Man får för *Frankrikes* hithörande lagstiftning ett intryck av, att organisationen, särskilt vad talet av engagerade myndigheter och personer beträffar, blivit väl bred och vidlyftig. Av intresse för oss är den starka centreringen av högsta ledningen till le Ministre de l'instruction publique, eller då han är förhindrad, av hans Délégué pour la Protection de la Nature.

Ett par omfattande nationalparker hava avsatts. Dels en i Alperna, »Park National du Pelvoux», på 21 696 har, dels en inom la Camargue på 10 000 har.

Italiens för oss mest bekanta insats i naturskyddet är väl AXEL MUNTHES värnande av Capris fåglar, så betydelsefullt för Norden genom att stora skror av dessa flyttfåglar passera Capri och kanske lika mycket genom sitt bidrag till att skaffa våra flyttfåglar respekt i södern.

Fyra storslagna nationalparker hava avsatts: Il Parco Nazionale d'Abruzzo och den kolossala Il Parco Nazionale del Gran Paradiso, den senare på 75 000 har, samt i det allra sista av dessa dagar Stilsfer Joch Nationalpark och Il Parco Nazionale del Circeo. De handhavas av egna styrelser, vilka emellertid i likhet med allt övrigt naturskydd sortera under undervisningsministeriet.

Hur noga staten tar på sina nationalparker och vilka penningssummor, den offerar på deras administration och skydd, kan t. ex. skönjas av att i Il Parco Nazionale del Gran Paradiso endast stenbockens vård anförtrotts åt 50 man och att utom gendarmer och tullverket hela avdelningar av Milizia Nazionale Forestale detacherats för uppsikten över nationalparkerna.

En utmärkt sammanställning över de italienska nationalparkerna har just nu lämnats av WALTER SCHÖNICHEN, Bilder aus den italienischen Nationalparken. Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege in Preussen. 1935.

Vi övergå nu från de europeiska länder, där staten mer eller mindre tagit ledningen av naturskyddsärendena eller där författningen som i Norge avser att så skall bliva fallet men detta ännu knappast effektuerats, till dem, där medborgarföreningarna tagit ledningen i sina händer, och börja med Holland och Belgien.

Holland och Belgien. — I *Holland* vilar naturskyddet i hög grad på enskilda medborgarföreningar. Någon verklig naturskydds-statsinstitution, om man ej räknar »Rijksdienst» dit, finnes ej och inga lagbestämmelser utöver jaktstadgan. Flera av dessa föreningar ha anslutit sig till ett förbund för allmän hembygdsvård (»Bond Heemschut»), däribland den för allsidigt naturskydd kraftigast verkande »Vereening tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland», vilken stiftades 1905 och som i början av år 1930 räknade omkring 12 000 medlemmar. Det arbete, som denna förening utfört, är värt vår beundran. Genom föreningen ha på olika ställen inom landet inköpts områden innehållande skogar, myrar m. m. av naturskyddslig betydelse. Områdena höllo 1925 cirka 2700 har.

Finansieringen är rätt märklig. Inköpen äro gäldade med lån, placerade hos föreningens vänner. Lånen äro dels räntefria, dels betingade de en ränta av 3 procent. Föreningens skulder uppgingo 1925 till omkring 2 $\frac{1}{4}$ miljoner kronor. Inbetalningen av räntor och amorteringar tages emellertid helt och hållet från avkastningen av de inköpta områdena. Hur förhållandena gestalta sig mellan det lant- och skogsbruk, den rörtäkt m. m., som här måste drivas för att skaffa inkomster, och de egentliga skyddsområdena har jag ej kunnat utreda. Men så mycket är säkert, att ekonomien går förträffligt, och någon officiell hjälp från staten har föreningen icke erhållit.

Det är för övrigt all uppmärksamhet värt, att Holland — alltjämt på privat väg — ser till att landets stora *naturtyper* bli representerade i reservaten.

Bland vad man i den vägen gjort för *heden* förtjänar *Drenthe*-skyddet framhävas. SVEN HÖRSTADIUS säger härom, Sveriges Natur 1931, s. 187:

»Holland äger redan ett stort antal naturskyddade områden. För närvarande pågår en kraftig aktion för att rädda ännu ett ursprungligt område i orubbat skick, innan det blir för sent. De holländska hedarna gå i allt större omfattning sin undergång till mötes på grund av ingrepp av olika slag. Man vill nu rädda ett stort hedområde i provinsen *Drenthe*, mellan *Dwingeloo* och *Kraloo*.

Tyskland och Danmark äga redan var sitt hedlandskap skyddat som naturskyddsområde. Holland vill ej vara sämre. Den holländska naturskyddsföreningen har igångsatt en brett lagd insamling för att kunna få medel att inköpa nämnda hed. Man räknar i första hand med ett förvärv av omkring 650 har. Härtill fordras 100 000 gulden. Insamlingen, som tog sin början hösten 1929, hade förra våren redan inbringat 70 000 gulden (105 000 kronor), torde vid det här laget ha lett till önskat resultat.»

Bland de sålunda under skydd (medelstbevakning eller hägnad) lagda områdena förtjänar i första rummet nämnas »*Naardermer*», en större myr sydost om *Amsterdam* på omkring 700 hektar, välbekant för dem som på järnvägen färdas från staden söderut.

Ett antal botaniska parceller, där växtligheten lämnas absolut i fred, äro avsatta på *Naardermer* och utgöra föremål för alltjämt pågående studier av en kommission, bestående av *Amsterdam*-biologer.

Vad som särskilt gjort *Vereening tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland* populärt i hela landet är dess åtgärder för bevarandet av fågelvärlden såväl vid kusten som inne i landet. Föreningen samarbetar härvid intimt med den 1898 grundade »*Nederlandsche Vereening tot Bescherming van Vogels*». Bland fågelreservaten är *Naardermer* det förnämsta. Här häcka sådana fåglar som purpurhägern, skedstorken, vattenrallen, svarttärnan med sitt flytande bo jämte många andra. Havsörnen, ormvråken och vildsvanen bruka uppehålla sig här.

Föreningens reservat vid *Oisterwigh*, ett komplex av skogs- och myrmarker, är liksom parcellerna vid *Naardermer* föremål för en noggrann naturhistorisk utredning.

Utom genom dessa privata föreningars ingripande hava genom statens försorg på statsmark avsatts avsevärda områden. Under de senaste åren hava sålunda genom en »*Rijksdienst*» avsatts reservat på i runt tal 9000 har. I Holland funnos 1930 78 reservat avsatta, vilka tillsammans upptogo en yta av 17 742 har. Reservatens totala yta var i Sverige 1932, bortsett från de stora lappländska nationalparkerna, vilka för jämförelse med holländska förhållanden icke kunna medtagas, c:a 4500 har.

I den holländska naturskyddslitteraturen förtjänar följande översikt av naturskyddsorganisationen i världens olika länder framhållas som en god och påfallande vackert illustrerad uppslagsbok: G. A. BROUWER, *De organisatie van de natuurbescherming in de verschillende landen.* — Uitgegeven in opdracht van den schrijver en de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming, Amsterdam 1931.

Att man i biologkretsar är av den meningen, att staten bör rycka kraftigare in i naturskyddet än nu, blir bl. a. klart genom det faktum, att flera doctorandi (cf. BONNET 1927, HAVINGA 1919, REIJNDERS 1926, VERWEIJ 1926) till sina dissertationer fogat teser av ungefär följande lydelse: »Naturskydd tjänar att vara föremål för överhetens omsorg.» Och en petition från studenterna i biologi till Ministern för Undervisning, Konst och Vetenskap (maj 1930) om utredning för ett snabbt iordningställande av en naturskyddslag är betecknande för ställningen i landet. Jfr BROUWER, s. 75.

I *Belgien* kan man ej heller tala om någon naturskyddslagstiftning eller någon verklig statlig naturskyddsinstitution, om man ej för en sådan får hålla Commission royale des Monuments et des Sites, vars medlemmar utnämnas av konungen. Av intresse för oss är att denna Section hör till Ministère des Sciences et des Arts.

I stället har naturskyddet liksom i Holland omhändertagits av enskilda föreningar. Ligue des Amis de la Forêt de Soignes, stiftad år 1909 av en liten grupp konstnärer och vetenskapsmän, räknade 1925 omkring 5000 medlemmar. Den gjorde i början till sin uppgift att skydda den stora skogen eller naturparken söder och sydost om Brüssel. Efter hand har den utsträckt sitt verksamhetsområde och är nu bliven ett av de främsta organen för skydd av naturens skönhet och naturminnen i hela Belgien.

Utom denna arbeta ytterligare flera föreningar, vilka verka för naturskyddet. De förnämsta äro »Ligue belge pour la Protection de la Nature» och »Federation belge des Sociétés scientifique, regionales et touristiques pour la défense de la Nature».

Vidare bör ej glömmas, att Belgien äger en storslagen nationalpark i den 6484 hektar omfattande Park National d'Ardennes, en gåva till staten av LEOPOLD II.

Den mest naturskyddsligt betydande insatsen, som Belgien gjort, är emellertid icke inom det egna landet, utan i Belgiska Kongo.

Storbritannien. — I likhet med förhållandena i Belgien och Holland vilar här naturskyddet på enskilda föreningar, som fått övertaga statens uppgifter. Den största av staten genom lag, »National Trust Act», godkända föreningen är »The National Trust for Places of Historic or Natural Beauty». Föreningsnamnet visar här att vi hava en sammankoppling i administrationen av fornvård och naturskydd. Det rent vetenskapliga naturskyddet har genom »The

Royal Society for the promotion of Nature Reserves in the British Isles» fått en viktig medhjälpare. De områden som genom denna senare förenings försorg räddas, överlämnar denna sedan till »The National Trust». För fågel-faunan arbeta dessutom här liksom i så många andra länder speciella föreningar för fågelskydd.

De skyddsliga sammanslutningarna arbeta framförallt på att genom fullständigt förvärv eller servitutsinteckningar behärska hela områdets eller enskilda objekts framtida bevarande.

Den förnämsta av dessa är The National Trust, nu 40-årig. År 1907 blev trusten lagligt erkänd av Parlamentet. I lagens § 4 läses: The National Trust skall ha till uppgift att till nationens gagn främja ständigt bevarande av byggnader av estetiskt eller historiskt intresse och av landområden i deras naturliga tillstånd vad såväl topografi, djur- och växtvärld beträffar.

Dansk Naturfredning (1934—1935) har genom The National Trusts sekreterare M. MATHESON skaffat sig utmärkta upplysningar om föreningens verksamhet, ur vilken vi anföra (s. 47):

»Størsteparten af Trustens Ejendomme bestaar af vældige Omraader af Mose- og Hedeland, Græsarealer, Natur-Reservater af forskellig Art, Klippe-Toppe, Flod-Bredder, Sø-Bredder og Øer, Udsigtspunkter og Parker. Trusten er ikke, i Øjeblikket, direkte interesseret i Nationalparker som saadanne; men visse Besiddelser i Lake District, i Dovedale, Exmoor og i Surrey Commons — Surrey Fællederne — er af meget betydelig Udstrækning. Det største Landomraade, Trusten ejer, er den vidunderlige Ashridge Estate, ca. 2500 acres stor, i Hertfordshire. Den største Samling af Ejendomme besidder Trusten i Lake District, nemlig 10 000 acres Landomraader helt i Trustens Besiddelse og 3350 acres Ejendomme, der er forpagtet for et Tidsrum af 500 Aar. En anden stor Ejendom, der ogsaa er forpagtet paa 500 Aar, er den 7000 acres store Holnicote Estate, Exmoor, der fortsættes i Trustens Dunkery-Ejendom paa 1800 acres. En enestaaende Besiddelse ejer Trusten i Landsbyen West Wycombe ved Landevejen til Oxford, ca. 30 miles fra London. Denne Landsby er et, til de mindste Detailler, velbevaret Monument fra det 17. Aarhundrede.

Det vil næppe være muligt her at komme med en fyldigere Oversigt over andre Besiddelser, Trusten raader over for al Evighed, eller i alt Fald saa længe 'the Kings Writ shall run in the land'.»

Det engelska naturminnes- och fornminnesskyddets uppkomst och utveckling komma nästan med makten av en naturkraft som en reaktion mot den victorianska epokens såväl industriella expansion som dess restaureringsmani. Vad den förra beträffar, har det sagts, att den för all tid förstörde en stor del av Englands sköna nejder; om den senare har det beräknats att endast mellan 1840 och 1873 blevo 7144 katedraler och sockenkyrkor för alltid berövade sina historiska och estetiska värden. Man förstår WILLIAM

MORRIS' ironiska ord under de första bittra striderna. Det gällde de doktriner, på vilka en antirestaureringsförening bildades: »De äro så självklara, att var och en kan se deras sanning den dag, då den sista gamla byggnaden är ödelagd.»

Schweiz. — Den sista mansåldern har i Schweiz varit vittne till en stark reaktion mot den oerhörda skadegörelse industrialismen och turismen tillfogat landets natur och kultur.

Åtgärderna för värnandet av dem båda hava gått jämsides, och de ha ordnats av föreningar och ej av staten. År 1905 bildades Schweizerische Bund für Heimatschutz, enligt stadgarna med ändamål att skydda Schweiz i dess naturliga och historiskt blivna egenart.

Men snart började ett rent naturskyddsintresse göra sig gällande. Utgående från Societé Helvetique des Sciences naturelles och under presidium av den ledande naturskyddsmannen PAUL SARASIN bildades en kommission med uppgift att rädda undan förstörelse landets naturliga rikedomar och om möjligt återställa i sitt ursprungliga skick det som redan lidit skada. Utgående från denna kommission bildades så 1909 Ligue Suisse pour la Protection de la Nature (Schweizer Bund für Naturschutz) för att få den nödiga finansiella basen och förståelsen i folkets breda lager. Den räknar nu 28 000 medlemmar. *Naturskyddet har i denna kommission liksom för övrigt i Schweiz från början ställts på en bred, naturvetenskaplig bas.*

Föreningens speciella uppgifter äro följande:

1. Geologiskt naturskydd.
2. Orologiskt naturskydd.
3. Hydrologiskt naturskydd.
4. Zoologiskt naturskydd.
5. Botaniskt naturskydd.
6. Skapande av stora totalreservationer.
7. Bevarande av förhistoriska platser.
8. Pedagogiskt naturskydd.

Detta storartade program har icke stannat på papperet. De resultat, som redan uppnåtts, äro anmärkningsvärda. Jag nämner de viktigaste.

Man har lyckats förhindra vanställande av sjön Sil i Oberengadin genom kraftanläggningar, liksom utförandet av en plan som skulle haft till följd Rhenfallets förstörelse. Utverkande av växtskyddsförordningar i 18 kantoner. Ett stort antal skyddsområden, såväl botaniska som zoologiska, ha avsatts, likaså några totalreservationer.

Den ojämförligt största och viktigaste totalreservationen som kommit till stånd är schweiziska nationalparken i Engadin, bålverket för naturskyddet

i Schweiz. Det är nu staten rycker in. Från en ringa början — parken utgjordes först endast av Val Cluozza — har den vuxit ut, så att den numera torde utgöra den största effektivt skyddade totalreservationen på den europeiska kontinenten. Den är arrenderad av staten för en tid av 99 år räknat från 1914, och efter denna termins utgång skall arrendet förnyas. Till följd av statsunderstödet har det varit möjligt att anställa 4 stycken välutrustade vakter, som ha sina bostäder i parken och som sörja för efterlevnaden av föreskrifterna, så att ingen skadegörelse kan ifrågakomma. De föra noggrann dagbok och avgiva månatligen rapport till nationalparkskommissionen. Denna kommission »Eidgenössische Nationalparkkommission» samarbetar med naturskyddsföreningen men är ställd under »Schweizerische Departement des Innern».

Redan efter några år ha verkningarna av detta obetingade skydd visat sig i en ständig tillväxt och en glädjande utveckling av floran.

Då Die Bundesversammlung i Schweiz avsatte sin stora nationalpark i Unterengadin, införde Der Bundesbeschluss av den 3 april 1914 i artikeln 1: *Der Nationalpark wird der wissenschaftlichen Beobachtung unterstellt*. De schweiziska naturforskarna grepo sig också genast an med arbetet, och det är lätt att i dess genomförda organisation och vetenskapliga schwung igenkänna den stora växtgeografens, Züricherprofessorn C. SCHRÖTERS starka hand. För närvarande arbeta fyra subkommissioner (meteorologi, geologi och geografi, botanik, zoologi) med cirka 40 medlemmar. De ledande idéerna sammanfattas av SCHRÖTER¹ s. 86 sålunda:

»Als Grundlage dieser wiederholten Beobachtungen muss ein umfassendes Inventar aller Lebewesen dienen, ein vollständiger Fundortskatalog der einzelnen Arten und ein umfassendes Studium der Lebensgemeinschaften. Und anderseits muss auf einer Reihe typischer Standorte durch genaue Bestandsaufnahme und Fixierung durch Photographien, die in grossen Zeitintervallen (5, 10, 20 Jahre) wiederholt werden, die allmähliche Veränderung studiert werden.

So wird man die Wiedereroberung der gerodeten und in Matten oder Weiden umgewandelten Waldflächen durch die ursprüngliche Waldvegetation, und die damit verbundene Änderung der Tierwelt, ferner die Reaktion der Wiesenflora auf den abnehmenden Düngervorrat im Boden und auf das Aufhören von Mahd und Weide einlässlich verfolgen. Wenn sich dann nach langen Jahren der ursprüngliche Zustand wiedergestellt haben wird, kann der Park wichtige Belege dafür liefern, ob und wie weit es bei uns in der Waldstufe ursprüngliche Wiesen gegeben hat, welche Florenbestandteile wirklich ursprünglich sind, und auf welche Weise nach der Eiszeit die Einwanderung

¹ Die Wissenschaftliche Erforschung des Schweizerischen Nationalparks, Jahresbericht der Gesellschaft Graubündens. Neue Folge (LXIV Band) Vereinsjahr 1925/1926.

der Holzpflanzen vor sich ging. Auch die durch Menschen durch Rodung herabgedrückte Waldgrenze wird wieder ihren ursprünglichen klimatischen Wert erreichen. Es lassen sich auch langsame Grenzverschiebungen von Pflanzen und Tieren, örtlich Verschwinden und Wiederauftauchen verfolgen.

Der vollkommene Schutz vor Störung durch Mensch und Vieh wird ausserdem den Park zu einem unschätzbaren Naturlaboratorium gestalten, in welchem zahlreiche Einzelbeobachtungen über Lebenserscheinungen an Pflanzen und Tieren angestellt werden können. Schon die ständige, Sommer und Winter, fast Tag für Tag wiederholte Begehung des Gebietes durch die Parkwächter wird eine grosse Summe von Einzelbeobachtungen liefern. Dann können aber auch viele Untersuchungen durchgeführt werden, die sonst durch Störungen aller Art gefährdet sind: Über den Fruchtansatz mit und ohne Insekten, über Samenbildung ohne Bestäubung (Parthenogenesis), über Bastardierung, über die Wirkung der Beschattung, des mangelnden Schneeschutzes (Schneeblössen), über die Lebensdauer der Stärke ausdauernder, krautiger Pflanzen, über Besiedlung von Neuland, überhaupt über den Werdegang der Pflanzenformation (Sukzessionen). Die unbegrenzte Dauer der wissenschaftlichen Überwachung lässt auch Untersuchungen zu, die sich über mehrere Generationen von Beobachtern erstrecken. Hier wird namentlich die 'dynamische' Pflanzengeographie, in Verfolgung des Werdegangs der Pflanzengesellschaft, wertvolles Tatsachmaterial sammeln können, das ihre vielfach rein hypotetischen Schemen korrigieren kann. Ebenso wertvolle Resultate werden die fortgesetzten Beobachtungen über die Lebensgewohnheiten, die Fortpflanzungserscheinungen, die Wanderungen usw. der Tierwelt ergeben.

Aber nicht nur die Lebewelt selbst in allen ihren Gestalten bis zum kleinsten Mikroben soll studiert werden, sondern auch die natürliche Bedingungen, unter denen sie lebt: die meteorologischen Daten, insbesondere die biologisch wichtigen, die Geologie des Gebietes, die Oberflächengestaltung und ihre langsamen Veränderungen; für das Studium der letztern ist die Unge- störtheit des Gebietes von besonderem Wert.»

Vi ha i Sverige en motsvarighet till Engadin i utforskandet av Sarek-området, om ock lagt på en alldeles annan grundval. Men detta är ej våra naturskyddsinstitutioners utan en enskild mans, AXEL HAMBBERGS, verk.

Östeuropa och Den iberiska halvön. — Ehuru naturskyddet ingalunda ligger nere i hithörande länder, utan har goda tillskyndare, befinner sig dess organisation ännu för mycket i linda för en jämförande behandling av egentligt värde för denna utredning.

Vi övergå nu till de extraeuropeiska länderna. Bland dessa torde naturskyddsorganisationerna i Japan, Förenta Staterna, Kanada, Australien, Nya Zeeland och Chile mest intressera Sverige.

Japan. — I den först 1919 antagna lagen om natur- och kulturskydd är statsförankringen starkt framträdande. Inrikesministern har inom regeringen ledningen. På departementet är byrån för statsdomänerna centralplatsen för naturskyddet.

Arbetet har drivits snabbt och rationellt. Genom att den framstående botanikprofessorn MANABU MIYOSHI tagit den vetenskapliga ledningen ha växtgeografiska principer gjort sig starkt gällande. Vid slutet av 1926 voro redan 254 naturminnen fridlysta, av dessa 164 botaniska, 24 zoologiska (bl. a. en kuststräcka, där årligen massor av fosforescerande bläckfiskar samla sig), 19 geologiska och 47 av betydelse ur naturskönhetsynpunkt.

Hela lagstiftningen och dess tillämpning har en betydligt mera aktiv prägel än i Sverige. Då vi lagt an på att skapa stora möjligheter att, så snart annans rätt trädets för nära, hindra fridlysning eller, då offentlig institution önskar den upphävd, upphäva beviljad sådan, är det i Japan staten som oavsett enskilda intresse befaller och som eventuellt gottgör förlusterna. Urvalsprincipen för reservat och naturminnen är i sina huvuddrag lik vår, men då hos oss Vetenskapsakademien icke av lagen ålagts att taga något initiativ utan närmast har att behandla inkomna ansökningar om fridlysningsförordningar sedan administrera, katalogisera och beskriva dessa, far i Japan botanisten, professor MIYOSHI, på statens bekostnad och uppdrag omkring för att uppsåra lämpliga fridlysningsobjekt.

Förenta Staterna och Kanada. — I naturskyddets historia står med rätta glans kring *Förenta Staternas* nationalparker. Denna tidiga avsättning till nationalparker av gigantiska områden, famnande geologiska bildningar av sagolik monumentalitet, »vilda Västeras» beryktade björnar, jordens största träd och annat mera, innebar en triumf för en idealistisk och rationell syn på de nu levande generationernas testamentsförpliktelse mot eftervärlden.

1916 inrättades ämbetsverket »National Park Service» under »Department of the Interior», vilken närmast har att sköta naturskyddsärendena. Utom detta verk finnes under »Department of Agriculture» ett verk »Bureau of Biological Survey», som det åligger att sköta de talrika »federala» fågel- och viltreservaten. Detta senare verk är en omorganisation av det 1886 inrättade »Division of Economic Ornithology and Mammology», alltså ett affärsämbetsverk. Utom dessa statliga organisationer finnas inom Förenta Staterna flera föreningar med naturskydd som huvudsak, vilka utgiva talrika skriftserier.

I det föregående har skildrats, huru med de nyplanerade och redan avsatta

nationalparkerna som själva stormcentrum, naturskyddet å ena sidan och rovdriftens samt den illojala turismens och jaktens intressen å den andra sidan med varandra råkat i en strid, vars slutliga avgörande kanske kommer att innebära en av de största förluster bland de tusentals sådana, som naturskyddet i all världen överhuvud under den sista mansåldern lidit.

Vad för denna summariska exposé bör uppmärksammas är att bland naturskyddets kraftigaste stridsmän i denna makabra konflikt särskilt framstå växtgeografer och vertebratzoologer, vidare att de statliga maktresurserna äro splittrade och icke tillräckliga.

I början av 1934 uttalar sig the President's Committee on Wild-Life Preservation: »The time has come for the definite affirmation, not by words alone but by deeds and dollars, that all wilde life is an invaluable public resource.» Kommittén önskar ett nationellt program, enär »the authority over wild life is scattered through several departments and bureaus to great disadvantage of orderly progress in conservation and restoration».

Kanada har kommit i skymundan för sin större granne. Men vi böra ej glömma, att inom dess gränser finnes t. ex. den 476 560 hektar omfattande Rocky Mountains Park, avsatt redan 1885. År 1920 hade Kanada 10 stycken »Dominion Parks» med en sammanlagd yta av 2 067 959 hektar och 8 stycken »Provincial Parks» med en yta av 2 100 000 hektar.

Striden med rovdriften och andra illojala intressen har redan börjat, och analogien med Förenta Staterna är i vissa punkter påtaglig.

Australien och Nya Zeeland. — Stora nationalparker äro nu avsatta i alla *Australiens* stater. En av de äldsta är »National Park» strax söder om Sydney, vilken avsattes redan 1874. Kuring-gai Chase strax norr om Sydney avsattes 1894. Dessa parker ha var sin särskilda styrelse. De olika staterna hava särskilda naturskyddslagrar.

Det *nyzeeländska* naturskyddets upprinnelse ligger så långt tillbaka i tiden som 1886, då maorihövdingen Te Heuheu Tukino till nyzeeländska staten som nationalpark skänkte det vulkanområde i Nordöns centrala del, som sedan gått under namn av Tongariro National Park. Sedan dess har ett mycket stort antal större eller mindre områden avsatts som »scenic reserves» enligt en »scenery Preservation Act» av år 1903. Deras antal uppgick vid slutet av år 1933 till 934, och deras totala areal till 658 292 acres. De administreras (liksom övriga »public domains»): 6 av N. Z:s »Department of Lands and Survey», i vilket finnes en särskild kommitté eller »Scenery Preservation Board», men många av reservaten ha överlämnats åt lokala kommittéer eller »Special Scenic Boards», och för vissa reservat ha tillsatts särskilda »Honorary Inspectors». Departementet publicerar varje år en »Annual Report on Scenery Preservation» och har även publicerat en serie botaniska monografier över vissa reservat.

Den botaniska, närmast den växtgeografiska sidan av naturskyddet är starkt betonad, och de naturskyddsliga arbetena om Nya Zeeland av den framstående botanisten L. COCKAYNE, som verkat en mansålder i landet, äro väl bekanta utom dess gränser.

Chile. — Naturskyddet som en internationell institution behandlar detta utlåtande endast i förbigående. Men de underrättelser om en internationell naturskyddslig erövring som alldeles nyss kommit från Chile böra icke saknas.

Inom naturhistoriska, närmast växtgeografiska samt etnografiska kretsar ha, särskilt på de pacifiska kongresserna, med all önskvärd styrka framhållits att Chile i Stilla havet äger tvenne ögrupper Juan Fernandez — världs-bekant genom Robinson Crusoe — och Påskön — stengiganternas hem — av ett alldeles oskattbart vetenskapligt värde, vilkas avsättande som nationalparker den internationella forskningen ej nog högt kunde skatta. I botaniskt hänseende — bland utforskarnes märkes särskilt svensken CARL SKOTTSBERG — är t. ex. Juan Fernandez en av de märkligaste på jorden, i det att nära 70 procent av de 91 inhemska fanerogamerna äro endemiska; t. o. m. flera släkten och en växtfamilj äro endemiska. För förståelsen av hela den pacifiska floran och Stilla havets geografiska historia är Juan Fernandez-floran oersättlig.

Just i dessa dagar meddelar *The Times* (jfr t. ex. *Nature* 1935, s. 299) att Chile storstilat gjort denna avsättning.

Några torra siffror belysa att det här är fråga om både arealer och direkta ekonomiska värden av verkliga mått. I *Juan Fernandez* ingå 3 öar: *Masatierra* med 95, *Masafuera* med 85 och *Santa Clara* med 5 kvadratkilometer. *Påskön* håller 118 kvadratkilometer. Såväl *Masafuera* som *Påskön* användas som straffkolonier, för vilka nu nya områden måste beredas, och på *Masatierra* finnes en stor konservfabrik, som nu nedlägges.

Man tänker ovillkorligen på den lilla *Gotska Sandön* (3600 har) med ett ytterst ringa ekonomiskt värde. Det är en bland naturhistorici allmänt utbredd önskan, stödd på tungt vägande auktoritet, att få hela ön avsatt som nationalpark. Den är med sin över havsvidder invandrade xeroterma fauna, främmande för nutiden, av mycket stor betydelse för att förstå Östersjöländernas faunas och floras historia efter istiden. Ägaren är staten; dess förvaltande myndigheter sätta nu, trots de vetenskapliga protesterna, i gång en omfattande, men föga lönande skogsavverkning, som för alla tider illuderar en nationalpark.

Det rationella naturskyddets direkta krav på sina organisationer.

I. Utväljandet av naturskyddsobjekten.

A. Nationalparker och andra parkreservat.

Urval och avsättning. — Den centrala naturskyddsmyndigheten bör äga: *dels* att mottaga förslag till naturskydd samt att, om den finner respektive förslag beaktansvärt, hos vederbörande administrativa myndighet föreslå lämpliga fridlysnings- och skyddsåtgärder;

dels, och härpå ligger vad de stora reservaten beträffar huvudvikten, att med ledning av den vetenskapliga och även populärvetenskapliga litteraturen anställa eller under egen noggrann uppsikt låta anställa undersökningar över våra naturtyper för att på grundval av dessa undersökningar planmässigt kunna skaffa landet de reservat, det behöver för att få sin natur i väl valda och tillräckligt omfattande områden samt på regionalt väl valda punkter för alla tider representativt bevarad. I nuvarande stund blir i de flesta fallen på grund av den framstormande kulturen detta urval ej i ordets egentliga mening ett sådant utan ett räddningsföretag.

Finland och Polen jämte ett par andra länder lämna oss för den andra uppgiftens utförande goda föredömen.

Det gäller till en början att ge de objekt som skola fridlysa deras plats i det administrativa systemet; för reservaten, t. ex. deras fördelning på nationalparker, naturparker och folkparker, för de enskilda naturminnena den begränsning som erfordras, och så bestämmelser, och vid detta vill jag särskilt uppehålla mig, i vilken mån och på vad sätt reservaten få beträdas av allmänheten.

Allmänhetens tillträde. — Ett reservat genomdraget av vägar, som t. ex. Garphytte nationalpark och Borga hage, är lättast att restriktivt behandla. Men härifrån finnas alla graderingar till områden, där hela fridlysningsen blir illusorisk, om ej bestämda restriktioner göras i allmänhetens tillträdesrätt. Jag tar ett exempel för att klargöra min mening.

Tack vare en enskild mecenat är sedan 1926 den stora naturklenoden klippön Jungfrun i Kalmarsund skyddad så tillvida att den blivit avsatt som nationalpark. Den var då efter dåvarande docenten G. EINAR DU RIETZ' på 8 sommars undersökningar grundade monografier över de märkliga växtsamhällena länge åträdd såsom sådan av våra naturforskare. Den betyder i själva verket så mycket i norra Europas växtgeografi, att den fjärde Internationella Växtgeografiska exkursionen 1925 använde en hel dag för att studera densamma.

Naturen och de pågående forskningarna hade förut varit utsatta för en del attentat från besökandes sida. Sjöfågeln och dess reden ha ej fått vara i fred, krossade buteljer anträffades litet varstädes, moss- och lavtapeter hade avskalats under klättringarna, ljunghedsmattan hade använts till bränsle, arbetet med en linjetaxering av öns växtsamhällen förlängdes med ett par veckor därigenom, att de utsatta stakarna borttrycktes o. s. v.

Hur ter sig saken nu?

Den förvaltande myndigheten, vid donationens avgivande K. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, fick en svår arbetsuppgift, med vars lösning den ännu, hoppas jag, är sysselsatt.

Den första uppgiften var att skaffa en sommarvaktare och honom en enkel bostad, det blev det för stenarbetarne en gång uppförda förrådshuset, som upprustades.¹

Men det är icke nog att ha en vaktare — hur viktigt än detta är — som tillser att de besökande uppföra sig korrekt. En annan lika viktig uppgift återstår, och denna har ur vetenskaplig synpunkt en fullständigt central betydelse: *hur skydda vegetationen mot för stark slitning?*

Jungfruns växtvärld reagerar, som i kapitlet Om turistväsen och camping skildrats, mot ett för stort antal besökande på samma sätt som ljungheden på Rebbild-bakkerne, skänkta till den danska staten av dansk-amerikanerna, vid de årliga folkfesterna, och som den naturliga växtmattan under jätteträden i de amerikanska nationalparkerna, då den har att mottaga trampet av turistströmmen, d. v. s. de sönderslitas och förstöras.

Det är klippornas säregna och ur vetenskaplig synpunkt så dyrbara lav- och mossmattor, huvudmassan av Jungfruns vegetation, som det gäller.

Jag erinrar mig med vilket bekymmer jag iakttog hur flere tuvor och flak, krävande ett eller annat århundrade för sin regeneration, rakades av, då Internationella Växtgeografiska exkursionen, 50 man stark, klättrade i norrbranterna. Och dock var det då ett elitsällskap vilket iakttog yttersta försiktighet. Vad skola ej då vanliga sällskap kunna åstadkomma. En sommar-söndag — det var efter fridlysningen — räknade man omkring 500 besökande.

Den framgångsrika agitationen för Jungfruns nationalpark hade sin djupa vetenskapliga grund i professor G. EINAR DU RIETZ' nu 10 somrar omfattande studier över just lav- och mossamhällena, vilka som nämnt tilldragit

¹ En passus hos GAVELIN i Svenska Turistföreningens årsskrift 1927 s. 322 »varjämte Svenska Turistföreningen åtagit sig att inreda en på ön befintlig byggnad till turiststuga» och en annan passus hos Turistföreningens sekreterare ANRICK, Våra Svenska Nationalparker, s. 140: »En på ön tidigare befintlig stuga har av Svenska Turistföreningen efter framställning från vetenskapsakademiens naturskyddskommitté år 1927 inretts som turiststuga och gör det möjligt för besökande att härute få tak över huvudet» skulle kunna förstås så, att kommittén gent emot gällande lag arrangerat ett härbärke åt turister. Detta är icke fallet. Stugan användes endast av vaktaren, som i undantagsfall bereder stormdrivna eller båtfolk, som på grund av oväder måste övernatta, tak över huvudet.

sig internationell uppmärksamhet. För alla dem, som insågo värdet att ha Du Rietz' originalprovvytor bevarade för framtida observationer, väckte fridlysningen allmän tillfredsställelse.

Fridlysningen har icke kunnat medföra denna säkerhet. Tack vare naturskyddets omedvetna och turistväsendets medvetna reklam utvidgas nämligen i stället besökarantalet.

Det är ej det lättaste att här söka bot.

Någon tycker kanske att ön kunde reserveras för vetenskapliga forskare med avvisande av andra besökare i anslutning till § 4 av Lag angående nationalparker: »Där så finnes lämpligt, må Konungen meddela förbud mot nationalparks beträdande.» Detta är platt ogörligt av folkpsykologiska skäl.

Eller också kunde man gå den motsatta vägen. Låta alla slag av besökare gå i land, utlämna vegetationen åt deras nåd samt låta sig nöja med att ha de storslagna klippformationerna kvar. Deras värden kunna ej förstöras.

Man kan gå en medelväg, och jag anser att man måste det.

Efter samråd med vår främste kännare av ön G. EINAR DU RIETZ och efter mina mångåriga erfarenheter från St. Karlsö och Änggårdens naturpark vid Göteborg skulle jag vilja föreslå:

1. Inga större ångbåtar få landa. (F. n. hindras de av Sydbryggans förfall.)

2. Inga större skolklass-exkursioner få mottagas.

3. Att klättra omkring på Jungfru-klipporna med vanliga skodon är på grund av bergartens halhet farligt för liv och lem. Det enda rationella fotplagget är *gummiskor*, vilka dessutom skona klippvegetationen betydligt mer än t. ex. broddade kängor. Sådana skor skulle kunna tänkas som obligatoriska för besökande, som tillåtas att få ströva omkring var som helst på ön.

4. För de flesta turister är en promenad utmed de f. n. delvis otydliga stigarna mellan de tre landningsplatserna (Sydbryggan, Lervik och Sikhamn), toppen och grottan »Jungfrukammaren» tillräcklig. Dessa stigar markeras på lämpligt sätt. Där stigen går över berg, markeras den med glest lagda stenar.

5. Eld får ej uppgöras i det fria. Matlagning, kaffekokning etc. få här endast ske med primuskök eller dylikt; helst förläggas de till stugan.

Den juridiska och kamerala proceduren vid avsättningen och fridlysningen av reservat och naturminnen medför givetvis en ganska vidlyftig apparat, där det gäller att få samarbetet mellan de administrativa och de naturskyddande myndigheterna så rationellt ordnat som möjligt.

Begränsning, särskilt med hänsyn till behövligen skyddskappe-apparatur, inhägnad, anslag och överhuvud taget de tekniska sidorna måste vi så gott som alldeles förbigå, endast framhålla, att här möta uppgifter mera krävande än vad man i allmänhet torde förutsätta.

I planen till reservatens förvaltning är den lokala bevakningen en central fråga. Då man ej för starkt får belasta staten med direkta utgifter, bör man klokt göra sig till godo förhandenvarande statliga bevakningsmän, anställda i grannskapet, och samarbete med de lokala ideella intressena och sammanslutningarna. Vad naturskyddsrådet, varom längre fram skall talas, kunde komma att spela för roll, skall i slutkapitlet beröras. — I samband härmed står vikten av att *ombud* i större utsträckning än vad Vetenskapsakademien kunnat göra anskaffas runt landet. Riksantikvariens, Turistföreningens och Svenska Naturskyddsföreningens erfarenheter härutinnan skola nog ge god hjälp.

Inventering och undersökning. — Omedelbart efter avsättningen skall reservatet, vare sig det utgöres av en naturpark eller ett naturminne, genom den centrala myndighetens försorg underkastas en noggrann växtsociologisk, floristisk och zoologisk analys av status quo. (Jfr t. ex. det förut refererade programmet för Schweiz' största nationalpark Unterengadin s. 123.) Undersökningarnes tyngdpunkt kommer av nära till hands liggande orsaker att i stor utsträckning ligga på växtgeografiens domän.

Vid denna undersökning har man att tillse:

Växtsamhällena kartläggas. Inom vart och ett av dessa utstakas, t. ex. med pålar, för periodiska observationers anställande en begränsad provyta eller begränsade provytor, för att noggrant analyseras till sitt bestånd och sin markprofil.

De floristiska uppteckningarna skola ej blott omfatta fanerogamerna utan i så stor utsträckning som sig göra låter även kryptogamerna.

Inom de stora parkerna torde det vara lämpligast att avstänga särskilda parceller uteslutande avsedda för provytor och vetenskapliga undersökningar.

Alla dessa anteckningar ligga till grund för eventuellt periodiskt återkommande nya. Av vikt är därför att fotografering och insamlande av originalmaterial i så stor utsträckning som möjligt kombineras med uppteckningarna.

Att erhålla *meteorologiska* konstanter hämtade från naturparkerna själva är givetvis värdefullt ur tvenne synpunkter. De lappländska och norrländska nationalparkerna kunna för det första ligga så avlägset från närmaste meteorologiska station, att den härifrån lånade viktiga meteorologiska bakgrunden för upptecknade biologiska fakta mister farligt i exakticitet. Den i uppgående varande biologiska meteorologien med sin speciella apparatur får ju för det andra en alldeles idealisk försöksmark inom parkernas för all framtid skyddande ram. Bland de många verk och institutioner, med vilka den centrala naturskyddsmyndigheten måste samarbeta, får sålunda den Meteorologisk-Hydrografiska Anstalten en framträdande plats.

Skötsel. — En vida spridd vanföreställning är att naturparken, sedan den väl blivit avsatt, kan den lämnas åt sitt öde, »man har endast att låta naturkrafterna verka».

Detta är alldeles oriktigt.

Först måste, om ingrepp förekomma, och dessa ha tyvärr visat sig vanligare än man tror, dessa rättas till.

Dessutom visar det sig ej sällan, att de första gränserna varit för godtyckligt dragna, vadan en rationell revision måste anställas.

I naturparken skall det vetenskapliga arbetet fortgå. Det centrala i detta är de primära provytorna, vilka efter bestämda intervall inventeras. Kungl. Maj:t har härom i reglemente av den 22 december 1911 § 4 förutseende bestämt: »Genom vetenskapsakademiens försorg böra över nationalparkerna upprättas särskilda kartor, vilka angiva växtlighetens nuvarande beskaffenhet inom parkerna, så att i framtiden må kunna bedömas vilka förändringar i berörda hänseende därstädes inträffat.»

En speciell uppmärksamhet ägnas de fridlysta *lövängarne*.

Vill den förvaltande myndigheten ej ha en lund utan en löväng såsom sådan bevarad, måste den också taga till den gamla lövängskulturen.

Som jag i Tidskrift för hembygdsvård 1934, s. 84, utvecklat, är lövängens särdrag dess parklika fysiognomi. Träd och buskar stå i grupper, »runnor», på gläntor, klädda av en matta av gräs och örter.

Grunden till denna fördelning sammanhänger med att lövängens främsta tribut till sina brukare är höslåttern. Det gäller därför att hålla gläntorna öppna, så att de ej undanträngas av busk- och trädgrupperna. Rójning blir sålunda ett viktigt, alltjämt återkommande moment i hävd och skötsel.

Men träd och buskar ha sin ekonomiska betydelse. De lämna löv, virke, bast, frukt samt andra nyttigheter och ljuvligheter.

Allt detta är av största vikt att hålla klart för sig, då man vill skydda och bevara en löväng för framtiden. Att bara låta den stå fredad från boskap och mänskliga ingrepp är detsamma som att framkalla en ny naturtyp, lunden; med lövängen såsom sådan är det slut.

Åholmen, överlämnad till Vetenskapsakademien och dess förvaltning, är till sin huvuddel en engelsk park, och det är denna som dragit till sig naturvännernas intresse och mecenatskap. Denna del bör också för framtiden skötas och vårdas som en engelsk park.

I samband med dessa fall står avvecklingen av lättsinniga eller illa uttänkta fridlysningar. GAVELIN skriver träffande härom i Sveriges Natur 1934, s. 8: »Men det kan å andra sidan ej förnekas, att också dessa fridlysningar hittills varit av växlande värde. Mycket ofta har det varit något rent tillfälligt med dem, och icke så sällan hava rena kuriositeter fridlysts. Å andra sidan hava väl motiverade fridlysningar i flera fall kommit att motverka sitt eget syfte, emedan man ej från början haft tillfälle att vetenskapligt utreda

vilken inverkan på kampen om tillvaron i naturen som ett sådant ingrepp som fridlysningen i de speciella fallen skulle komma att medföra. Så hava både lövängar och andra växtsamhällen i vissa fall spolierats just till följd av fridlysningar. Ett exempel härpå erbjödes av den s. k. Näktergalslunden vid Burgsviks hamn på Gotland, vilken efter sin fridlysning år 1914 så förändrat sin vegetation, att näktergalen helt försvunnit och även fågellivet i övrigt starkt avtagit. För kommande fridlysningar äro många viktiga lärdomar att draga från de misslyckanden som hittills förekommit.»

B. Naturminnen.

Urval och avsättning. — De inledande orden i motsvarande kapitel på Nationalparker kunna här i huvudsak tillämpas.

Den centrala myndigheten får i större utsträckning än vad nationalparkerna angår vid urvalet begagna sig av tillfälliga förslag. Representationen av landets naturminnen kräver i vårt ofantliga landområde otaliga fridlysningsnummer, och det positiva urvalet får ingalunda försummas, då naturminnen varje dag, kan man gott säga, fördärvas och förintas.

Skyddsobjekten äro i främsta rummet av *botanisk* art, därefter av *zoologisk* och *geologisk*. För dem alla gäller det att urvalet göres systematiskt och rationellt; av kuriosa, som man av folkpsykologiska skäl måste ta hänsyn till, får man tillräckligt genom att tillgodose ansökningarna.

Huru och hur man bäst skall effektivt fridlysa *sällsynta* växter är ett problem av svåraste art, och i varje särskilt fall bör den centrala myndigheten rådgöra med fältbotanisterna.

Trädens tillräckliga representation inom naturskyddet kan aldrig nog framhållas. *Märkesträd* är ett gott begrepp. Bland dem ha vi *jätteträd* och *storträd*. Varje exemplar av de förstnämnda har rätt att få sin framtid tryggad. Rangskillnaden i grovleksgrad är för några av de förnämsta trädslagen behandlad av SERNANDER, Parker och trädgårdar i det gamla Närke, s. 9—10.

De *zoologiska* fridlysningsnumren och åtgärderna för bevarandet av hotade representanter för vår fauna ha, som särskilt professor LÖNNBERG framhållit, alltid erbjudit och komma att erbjuda komplicerade problem. För vissa *fåglar* och *skalbaggar* ha vi också att tillgodose skyddet av deras botråd. För att visa vilka svårigheter möta, då sådana skola skyddas, kan framhållas *Gotska Sandön*. De gamla tallskogarne med sin vid dem bundna xerotermiska skalbaggsfauna, vars tillvaro enligt sådana coleopter-auktoriteter som CHR. AURIVILLIUS och A. JANSSON rymmer invandringshistoriska gåtor av allra största naturvetenskapliga betydelse, skall för att bereda staten en försvinnande inkomst trots Vetenskapsakademiens energiska protester underkastas en rationell avverkning. — Vad det jaktbara viltet beträffar har Domänstyrelsen, då jakten är en ekonomisk faktor, som står under Styrelsens domvärjo,

vidtagit flere för det rena naturskyddet glädjande åtgärder. Bland dem framstår det välbetänkta skyddet av vissa lappländska fågelsjöar. Varför ej utvidga detta skydd till ett permanent och ännu mera omfattande sådant: rubbningar i vattenståndet förbjudas, och strändernas skogar få till en bredd på ett eller annat hundratal meter tjänstgöra som skyddskappa. Sådana naturparker vore synnerligen tacknämliga för vår unga limnologi, vilken också bör ha sitt ord med i laget.

Vid utväljandet av de *geologiska* minnesmärkena ha vi att i stor utsträckning taga hänsyn till MUNTHERS på uppdrag av K. M:t gjorda undersökningar och utredningar över raukar och strandgrottor. Det gäller för naturskyddet att här arbeta regionalt och att så småningom taga position till förslaget om en lag angående generellt skydd för vissa av de geologiska naturminnesmärkena.

Inventering och undersökning. — Det är träden som härvid komma att intaga en central ställning.

Det ur vetenskaplig synpunkt ingalunda oviktiga bedömandet av åldern och tillväxten på våra stor- och jätteträd står tyvärr på en mycket primitiv ståndpunkt. De talrika märkesträd, vilka redan fridlysts och säkerligen i stigande tal komma att fridlysas, erbjuda den hithörande forskningen ett tacknämligt material för utväljandet av lämpliga observationsträd. Att systematiska mått periodvis tagas på bestämda regioner och höjder av dessa observationsexemplar är en av den centrala myndighetens självklara uppgifter att tillse.

Det är en bestämd norm som måste användas vid dylika mätningar, om dessa skola bli vetenskapligt användbara. »Brösthöjds»-mätningar äro för obestämda. Jag har i det citerade Närkes-arbetet s. 9 angivit några normer för mätningar och beskrivningar. Såväl skogsväsendet som den botaniska forskningen i och för sig ha den största nytta av sådana forskningsobjekts bevarande.

Trädens olika raser böra i så stort antal som möjligt, helst även i bestånd representeras. På statens skogar bör det ej möta svårigheter att få en fyllig representation av *tallen* och *granen*. Även här är gemensamheten i skogsväsendets och den botaniska forskningens intressen självklar.

Skötsel. — Bestånd av vissa växtarter, som fridlysas och t. o. m. inhägnas, må sedan ej utan vidare lämnas åt sitt öde. En sådan form av naturskydd kan få en aldeles motsatt verkan till vad som avsetts. GAVELINS nyss citerade uppgifter kunna lätt utbyggas.

Betingelserna för att *ginst*-arterna skola kunna hålla sig i en ljunghed ligger i att ljunghen hålles tillbaka i sin växt genom bete eller bränning. Växtplatsen för den enligt lag angående naturminnesmärkens fredande fridlysta

engelska ginsten (*Genista anglica*) på Kullsgården i Veinge inhägnades genom Vetenskapsakademiens försorg. Då området ej fick betas och brännas, har ljungen nästan förkvävt ginsten, som förut trivdes förträffligt.

Skånska Naturskyddsföreningen har följt exemplet vad tagg-ginsten (*Genista germanica*) beträffar. Den har arrenderat dess växtplats vid Hässleholm samt vidtagit samma inhägningsåtgärd och med samma resultat.

Skaraborgs Läns Naturskyddsförening har utan sakkunnig utredning fått eller tagit sig tillstånd att instänga det fridlysta fjädergräsets (*Stipa pennata*) fåtaliga exemplar i var sin bur av tätmaskigt järntrådsnät, ett mer än farligt experiment.

Vid Kalmar finnes på en betad strandäng en liten mycket intressant förekomst av strandkloörten (*Astragalus danicus*). Då förekomsten planterades med prydnadsträd, bad jag vederbörande borttaga några av de närmaste telningsarna, vilka, då de växt sig större, skulle med sin skugga komma att döda växten. Myndigheterna vägrade detta, men läto tillverka en stor järntrådsbur, som nerpålades över *Astragalus*-beståndet. Då jag efter några år inspekterade detta, hade det dödats av det höga gräs-örtbestånd, som ej vidare genom betning kunde hållas i schack.

Exempel saknas ingalunda på att fridlysta märkesträd hotas till livet av telnings- och busk uppslag. Med periodiska observationer och ingripanden tillses att sådana uppslag effektivt hållas tillbaka. Den centrala myndigheten instruerar sina ombud att genast inrapportera olycksfall genom orkanilar, snöbrott, åverkan och dylikt.

Det måste ombesörjas att fridlysta fruktträd noga skötas genom utsågning av torra grenar, rationell gödsling etc.

Vissa särdeles dyrbara märkesträd måste plomberas och utsågas, givetvis i ej för stor utsträckning, så att de skyddade trädens roll som botråd för fåglar och vissa insekter ej omintetgöres.

Av vad som nu sagts angående på parkernas och naturminnenas skötsel vilande arbetsuppgifter framgår det stora behov naturskyddet har av en inspekterande och organiserande central myndighet, som kan sköta dess mångahanda dagliga ärenden och att till en snabb expedition befordra de rapporter, som inkomma angående ej blott fridlysning värdiga utan även skötseln av redan fridlysta naturföremål.

II. Verksamhet utåt.

Upplysningsverksamheten är och måste vara en kärnpunkt i det rationella naturskyddet och sålunda även i det centrala naturskyddsämbetet. Dess egen verksamhet härutinnan samt dess samarbete och stödjande roll äro till sina stora linjer självklara, i viss mån likartade med riksantikvarieämbetets.

Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté har varit i den lyckliga ställningen att, om ock ej i samarbete med, så dock vid sin sida ha haft Svenska Naturskyddsföreningen, som tagit huvudparten av upplysningsverksamheten på sin lott. Men det vore en verklig orättvisa att avglömma vad systerföreningarna och hembygdsverksamheten härvidlag uträttat. Och några av de naturskyddsliga landsortsföreningarnes, t. ex. Skånes och Örebro Läns Naturskyddsföreningars naturskyddsliga och naturvetenskapliga gärning, är i själva verket oersättligt.

Vad pressen landet runt uträttat för höjandet av naturskyddsintresset genom att i allt större utsträckning lämna sin spalter öppna för notiser och artiklar om naturskyddet är helt enkelt oskattbart.

Vetenskapsakademien har all anledning att i den mån den förmår uppmuntra denna verksamhet eller att åtminstone ej motarbeta densamma. Det var beklagligt att akademien med avsikt att åstadkomma större enhetlighet i naturskyddet, så att ej statsmedel användes för samma ändamål av Naturskyddsföreningen och Akademien, ingick till K. Maj:t med ansökan och även fick denna beviljad om att få tillsätta innehavare av de resestipendier K. Maj:t tilldelade Naturskyddsföreningen.

Den misstämning denna åtgärd väckte hos föreningens medlemmar har varit ganska djup. Åtgärden är synnerligen fatal för årsskriftens och småskrifternas redaktion. De små anslag, det här är fråga om, behövas med föreningens svaga ekonomi mer än väl för att kunna ge medarbetarna understöd till naturundersökningar avsedda att resultera i uppsatser i årsboken eller i småskrifterna.

Det är därför med stor tillfredsställelse, föreningen som ett gott förebud till ett omslag i naturskyddskommitténs uppfattning i denna anslagsfråga hälsat ett uttalande av en kommittéledamot, överdirektör A. GAVELIN, då han i årsskriften 1934, s. 11, om Naturskyddsföreningen säger:

»Vår förening kan säkert utan förhävelse tillskriva sig en icke oväsentlig del av denna utveckling. Den upplysnings- och propagandaverksamhet som bedrivits genom våra medlemmar och ombud samt genom 'Sveriges Natur' och våra övriga publikationer har redan satt frukt. Det är endast att beklaga att bristen på penningmedel hittills omöjliggjort drivandet av denna propagandaverksamhet i ännu större skala och bl. a. förhindrat realiserandet av planen på utgivandet av populära skrifter rörande aktuella naturskyddsproblem inom de enskilda delarna av vårt land.»

Hur mycket än Naturskyddsföreningen, och just som GAVELIN i den citerade uppsatsen framhåller som önskvärt, i samarbete med Samfundet för hembygdsvård samt de lokala naturskydds- och hembygdsföreningarna — märk att i närvarande stund arbeta ute i landet över 400 hembygdsföreningar och liknande sammanslutningar — har att i framtiden uträtta i upplysningsar-

betets tjänst, måste mer än tillräckligt återstå som påliggande den centrala myndigheten.

Här sammanflyter denna fosterländska institutions verksamhet inimt med en annan: *utgivandet av naturskyddsliga arbeten*. Den litteratur, som de centrala naturskyddsmyndigheterna snart sagt jorden runt utsänt, är ej blott överväldigande stor utan innehåller en rad synnerligen värdefulla prestationer. Dessa pålägga oss internationella förpliktelser, omöjliga att skjuta åt sidan med vårt vidsträckta landområde och dess många naturtyper, förintade i det övriga Europas materiella utveckling.

Upplysningsarbetet, med vilket *rådgivarverksamheten* måste inimt förbindas, är dock härvidlag endast ett led i ett modernt krav av stora mått. Den representativa och den fasta bakgrund, vilken naturskyddet såsom sådant nuförtiden måste äga i en central myndighet i vår naturs tusende konflikter med de praktiska intressena, har i det föregående utförligt påtalats och måste ytterligare framhållas. Att i framtiden organisera all korrespondens, resor, utredningar, utlåtanden etc. blir ett arbete, vars utsträckning vi ha svårt att ännu föreställa oss. De intressen, som här med en alltjämt växande styrka förändra eller ödelägga naturen och med vilka naturskyddet måste underhandla och samarbeta eller rentav kämpa emot, ha också förut blivit berörda. Det är sjösänkningar, myrutdikningar, skogsavverkningar, heduppodlingar, bebyggelse, vägar, ledningar, klippornas och åsarnas demolering, turistväsende, camping och ännu mera sådant.

Men den centrala myndighetens upplysnings- och rådgivarverksamhet har också att göra propaganda och att verka väckande utåt. Ty som det en gång i en ledande artikel i Stockholms-Tidningen den 27.12. 1934 blivit sagt om ett prefektämbete: »Ett officiellt naturskyddsorgan med omsorgsfullt reglerad uppgift blir i stånd att förebygga sådant våldförande av naturen, som skulle förstöra oersättliga minnen. Prefektämbetet bleve framförallt den fasta punkten i ett upplysningsarbete på bred bas, som ginge ut på att väcka nationens förståelse för naturvärdena och lärde den att med omtanke handskas med dessa.»

III. Den interna administrationen.

Den centrala myndigheten måste, för att kunna fylla sin uppgift, ha en *chef* av hög naturvetenskaplig kompetens med en självständig uppgift och fri ställning samt med tillräcklig, t. ex. en riksantikvaries eller en universitetsprofessors avlöning.

Om de *tjänstemän* och det *sekretariat*, som böra stå vid chefens sida, skall i ett följande kapitel talas.

Av vikt är att den centrala myndigheten skaffar sig ett praktiskt sammanfatt och ordnat *bibliotek*. En särskild plats inom detta bör den efemära lit-

teraturen intaga, särskilt tidningsartiklar och notiser, vilka spelat och spela en så stor roll i naturskyddets utveckling.

Den vidlyftiga korrespondens, som varje naturskyddsarbete medför, kräver ett väl ordnat och även för allmänheten lätt tillgängligt *arkiv*. Men detta arkiv bör i sig samla även andra naturskyddsliga acta rörande svenskt, i viss utsträckning även utländskt naturskydd. Ett bättre föredöme än Statens Historiska Museums antikvarisk-topografiska arkiv kan knappast inom vårt land förebringas.

Hur biblioteket och arkivet skola uppdelas vårt lands förvärv av naturskyddslitteratur med *Linköpingsbiblioteket*, och hur överhuvud det nödvändiga samarbetet med dess CONWENTZ-samling skall ordnas är en viktig fråga, vars behandling dock faller utom denna utrednings ram.

Naturskyddets departementala förankring.

Vid underhandlingarne, som föregingo tillkallandet av mig som sakkunnig för att inom Ecklesiastikdepartementet biträda med utredning av vissa i samband med naturskyddsärendenas behandling stående frågor, infortrade Ecklesiastikministern av mig en P. M. angående de svenska naturskyddsärendenas departementala behandling och vilken av mig avlämnades den 20 november 1933. Denna P. M. har med några mindre ändringar och tillägg följande lydelse:

Då det svenska naturskyddet genom lagen angående naturminnesmärkens fredande av den 25 juni 1909 fick sin första förankring hos statsmakterna, överfördes hithörande ärenden, ehuru deras grundläggande administrativa behandling lades under K. Vetenskapsakademien, hörande till K. Ecklesiastikdepartementet, ej dit utan till K. Jordbruksdepartementet. Följande skäl torde varit bestämmande:

De naturskyddsärenden av egentlig betydelse, som statsmakterna förut haft att behandla och som i den uppspirande naturskyddsrörelsen föreföllo att tillhöra de centrala punkterna, *fridlystningar av vissa jaktbara djur*, lågo redan under Jordbruksdepartementet.

Det så gott som i ett slag genomförda avsättandet av de stora nationalparkerna bragte vederbörande till att framförallt betrakta naturskyddet som en *jordfråga*. Härigenom kom naturligtvis Jordbruksministeriet i förgrunden.

Under de år som gått sedan vår första naturskyddslags antagande har emellertid naturskydds-rörelsen slagit in på andra och nya vägar och fått

problemställningar, som göra att de statliga intressena mera koncentrerats hos Ecklesiastikdepartementet än hos Jordbruksdepartementet.

Innan jag övergår till en översikt av dessa ändrade förhållanden, meddelar jag i orienteringsändamål förteckning över de departement och verk vilka hittills företrädesvis haft med det svenska naturskyddet att göra.

Regeringsrätten.

Justitiedepartementet.

Utrikesdepartementet.

Kommunikationsdepartementet.

Järnvägsstyrelsen.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Vattenfallsstyrelsen.

Telegrafstyrelsen.

Byggnadsstyrelsen (Kulturhistoriska byrån).

Finansdepartementet.

Kammarkollegiet.

Ecklesiastikdepartementet.

Riksantikvariern, Vitterhets Historie och Antikvitets-akademien, Statens historiska Museum.

Universiteten.

Skolöverstyrelsen.

Vetenskapsakademien.

Prästboställs-skogarnas administration.

Jordbruksdepartementet.

Domänstyrelsen.

Lantbruksstyrelsen.

Sveriges Geologiska Undersökning.

Statens Meteorologisk-Hydrografiska Anstalt.

Skogshögskolan.

Statens Skogsförsöksanstalt.

Socialdepartementet.

Statens Arbetslöshetskommission.

Överståthållareämbetet i Stockholm.

Länsstyrelserna.

Landstingen.

Det moderna naturskyddet uppbygges så väl inom som utom vårt land framförallt på *vetenskapliga* grunder, på *botanik*, *zoologi* och *geologi*.

Se vi då på huru dessa vetenskapliga intressen äro tillgodosedda inom de nyss nämnda departementen, ställa sig genast Ecklesiastik- och Jordbruksdepartementen och till dem hörande verk i förgrunden.

Den tacksamhetsskuld, i vilken naturskyddet står till Sveriges Geologiska

Undersökning är stor, om ock av speciell art. Tack vare Undersökningens och Jordbruksministrernas tillmötesgående ha vi t. ex. MUNTHES bägge förträffliga utredningar över strandgrottor och Sveriges raukar.

Domänstyrelsen har under sin vård statens skogar och naturskyddet inom dem några av sina vidaste arbetsfält. Man kunde därför tycka att Domänstyrelsen skulle erbjuda vårt naturskydd en av sina fastaste borgar. Detta är emellertid icke förhållandet. Styrelsen har visserligen vid anmodan gjort oss en rad tjänster, bidragit till skydd åt vissa sällsynta djurarter, hindrat skövling på Hallands Väderö och Arnö samt alltid hos tjänstemännen inpräntat att särlingar ute i skogarna skola skyddas för avverkning o. s. v. Men i de stora frågorna, t. ex. avsättandet av Gotska Sandön, Borga hage och Fiby urskog till natur- eller nationalparker, har Domänstyrelsen ställt sig avvisande under starkt betonande av sin skyldighet som ett av statens affärsdrivande verk att bevaka de eventuella inkomster en rationell avverkning medför i stället för ett skydd ur vetenskaplig synpunkt, detta må vara hur viktigt som helst. Att Fiby urskog bevarades för vetenskapen och undervisningen vid Växtbiologiska institutionen och att riksdagen mot Domänstyrelsens avstyrkande här förbjöd avverkning ha vi Ecklesiastikdepartementets kraftiga ingripande att tacka.

Det är till den och till de institutioner som höra till densamma som vi nu vända oss. *Vetenskapsakademien* har ända från det ordnade naturskyddets första tid haft sig anförtrott att mottaga och sakkunnigt utreda fridlysningsärenden och har även tillika att bestämma över de reseanslag som regeringen ställer till *Svenska Naturskyddsföreningens* förfogande.

Denna förening har att sköta ett mycket betydande upplysningsarbete och kommer därvid att samverka med *Skolöverstyrelsen*, som härigenom för sina skolor kan tillgodose anskaffandet av lämpligt material till stadgad undervisning i naturskydd.

För *Universiteten* ha naturskyddsärendena en mycket stor, ofta förbisedd betydelse, och representanterna för ämnena botanik, zoologi, växtbiologi samt geologi och geografi måste följa dessa ärenden i deras utveckling. De lundsiska professorerna i geografi och geologi ha kraftigt framhållit behovet av Sorrhödssjöarna för forskning och undervisning. Och då Dalby hage avstattes som naturpark, hade botaniken liknande behov att bevaka. I Uppsala har den växtbiologiska professuren i Fiby urskog fått ett demonstrationsobjekt välkänt långt utom fäderneslandets gränser.

I samband med Fiby urskog, som utgör en del av ärkebiskopsstolens lönejord, bör framhållas Jordbruks- och Ecklesiastikdepartementens ändrade ställning till prästbostälernas lönejordar. Ett gott uttryck för vad detta innebär ha vi i de gotländska prästgårdarnas lövängar. På grund av den traditionellt grundade skötsel, som här alltid kommit detta växtsamhälle till del, ha vi denna utomordentligt viktiga naturtyp här bevarad i en utsträckning,

som man för övrigt fåfängt söker över större delen av ön. Skyddsaktioner för att bevara något av de gotländska lövängarnas härlighet har just också satt in på prästängarna. Och Ecklesiastikdepartementet torde snart få mycket med denna fråga att skaffa.

Det moderna naturskyddet rör sig både till mål och medel på naturvetenskaplig grund. Naturminnen behandlas och betraktas till sin betydelse som *fornminnen*, vilkas förankring inom vetenskapen har mer än 300-åriga anor.

Här föreligger en analogi av genomgripande betydelse för frågan om vad framtiden kommer att ställa för fordringar på just *Ecklesiastikdepartementet*, till vilket den besläktade fornminnesvården som bekant hör.

Denna fråga sammanhänger också med den som osvikligen snart skall skaffa sig aktualitet: fordringen på ett specialämbetsverk för vårt naturskydd. Det följande lämnar några synpunkter häruti, hämtade ur min nyssnämnda småskrift »Det svenska naturskyddets mål och medel».

Ansvar för fornminnenas bevarande och de med konserveringen förenade utredningarna och undersökningarna är samlat på en statsinstitution: riksantikvariern och hans ämbetsverk. Detta ansvar delas i viss mån av Kungl. Vitterhetsakademien och den stora Svenska Fornminnesföreningen, varjämte till arbetsprogrammet besläktade föreningar och hembygds museer verka landet runt.

Det faller genast i ögonen att för bevarande av våra naturminnen vi här ha i Kungl. Vetenskapsakademien, Svenska Naturskyddsföreningen och lokal-föreningarna fullkomliga motstycken. Det är i själva kärnpunkten, saknaden av motstycket till den centrala statsinstitutionen: riksantikvariern och hans ämbetsverk, som för närvarande den stora skillnaden mellan de två kulturuppgifternas organisation föreligger.¹

Låt oss då, vad fornminnesvården beträffar, göra tankeexperimentet att ersätta denna dess statsinstitution med en organisation av samma art som den, med vilken naturskyddet för närvarande laborerar, och tänka oss hur detta skulle verka. Högsta ledningen, d. v. s. som nu under vederbörande departement, skulle då övertagas av en inom Kungl. Vitterhetsakademien utsedd kommitté med ett antal oavlönade medlemmar med ett litet statsanslag men utan tjänstemän till något mera omfattande förfogande. Med all aktning för den eminenta fackkunskap, som med största lätthet skulle kunna samlas inom denna kommitté, vågar jag påstå — och säkerligen motsäger mig ingen — att en sådan åtgärd skulle verka katastrofalt på vår fornminnesvård.

Riksantikvariern representerar nämligen en centralpunkt inom densamma, som med ens bortföll. Det är ej blott så, att han, då ett fornminne hotas,

¹ Ett par sidor av det följande är av praktiska grunder omtryckt i kapitlet »Naturskydd och fornminnesskydd».

disponerar över ett antal tjänstemän, av vilka någon eller några genast kunna resa till platsen i fråga, bevaka de vetenskapliga intressena, ombestyrta undersökning och fordra skyddsåtgärder; han kan även planmässigt ordna hur undersökningsarbetet och skyddsarbetet på lång sikt landet runt skall fördelas. Kommitterade däremot skulle endast i de fall, då deras respektive borgerliga näring gav dem tid och tillfälle, kunna anträda erforderliga resor, och hur det ginge med det planmässiga undersöknings- och skyddsarbetet torde vara lätt att uträkna. Föreningar och provinsmuseer samt intresserade privatpersoner skulle givetvis kunna utträta åtskilligt, men de saknade det ovärderliga stöd som ligger i att bakom sin aktion ha en riksantikvarie eller en antikvarie, som personligen, utrustad med ämbetsmannamyndighet, på ort och ställe kan underhandla med de lokala myndigheterna. Man behöver endast peka på den nuvarande riksantikvariens arbete med konserveringen och undersökningen av landets fasta fornminnen. Resultatet är som bekant storlaget. Detta beror i mindre grad av att riksantikvarien disponerar statsanslag, för övrigt äro dessa mycket blygsamma, utan på att han som den ledande i underhandlingar med landsting, kommuner, markägare, mecenater o. s. v. kan mobilisera krafter, vilka annars skulle förrinna i sanden. Följande gamla traditioner, förankrar han fornminnesvården i det svenska nationalmedvetandet.

Skulle vi ej äga rätt att för det projekterade naturskyddsämbetet utdraga en analogi och därmed få ett tungt vägande argument för dess nödvändighet?

Det enda mera vägande skäl som kunde anföras mot detta vore väl, att objekten för fornminnes- och naturminnesvården ej äro tillräckligt kommunsurabla för att utdraga några analogislut.

Ett visst berättigande ligger i ett sådant resonemang. Det museala, som spelar en sådan roll för vårt fornminnesväsen i hela dess utsträckning, har visserligen motsvarighet, men endast svag sådan, i naturskyddet. Dock skola vi betänka, att de *fasta fornminnena* ha mycket gemensamt med naturminnena. I samma pietetsfyllda mening att vara testamentsgåvor till eftervärlden som naturparkerna avsatte vi t. ex. Gamla Uppsala och Birka såsom helgade områden och röra oss härvidlag med alldeles analog lagstiftning och teknik.

Att naturskyddet som en nationell angelägenhet skulle vara mindre makt-påliggande än fornminnesvården kan man ännu få höra framkastas. Det var oss medvetet eller omedvetet också en äldre generations åskådning.

Detta är ju förklarligt.

Fornminnesväsendet har hos oss de äldsta och stoltaste anorna. Vår storhetstid och Gustaf II Adolf tillhör ju som bekant den ovanskliga hedern att — och just genom skapandet av riksantikvarieämbetet — ha metodiskt ingripit mot fornminnens förstöring och att ha lagt grunden till kärleken för och vården av våra fornminnen.

Naturskyddet och dess bärande idéer äro däremot hos oss mycket unga och oprövade.

Det har varit den sista mansåldern förbehållet att skåda deras genombrott i det nationella medvetandet. Vi känna oss mer och mer gripna av ansvaret mot en natur, som en gång slösande givit oss så mycket, men som nu ropar på hjälp i denna ojämna strid i vilken den kämpar för livet. Att leverera hjälp i en effektiv form framstår för de ansvarskännande i vår generation som en bjudande plikt. Den värdesättning av den ursprungliga naturens rester i jämförelse med just kulturens, sådan som A. E. NORDENSKIÖLD en gång gav, står ej längre nu som en ensam mans hugskott. Det var 1880 han yttrade dessa med rätta ofta citerade ord:

»I en framtid, som sannolikt ej är långt avlägsen, skall det därför bliva svårt att få en fulltonig föreställning om den natur, med vilken våra stamfäder hade att kämpa deras första strid, som närt nordbons aldrig kuvade frihetskärlek och fostrat dess djärva krigarskaror, som utgjort det vidsträckta museum, där alla våra forskare och konstnärer börjat sina studier, som bildar grundtonen i våra skalders sänger, i våra fäders och vår egen livsåskådning.

Om för det närvarande miljoner betalas för en bild på duk eller i marmor av forntida mästare, vad skulle man ej då om ett århundrade vilja giva för en verklig bild av fosterlandet, sådant det fordom varit, medan åkerns omfång än var ringa, medan det än fanns odlade sjöstränder och skog som ej rörts av yxan. Ännu äga vi dylika tavlor i de flesta landsdelar, men tydligt är att de dag för dag allt mera försvinna. Det vore dock förenat med ringa kostnad att bevara en följd av dylika bilder för eftervärlden.»

Och till sist bör som ett tidskrav betonas, att det ämbetsverk som har vården om det svenska naturskyddet ej får vara något affärsföretag utan ett statens organ för vissa av dess ideella och socialhygieniska uppgifter.

På grund av vad som anförts kommer jag till den slutsatsen att överflyttandet av naturskyddets statliga ärenden från Jordbruks- till Ecklesiastikdepartementet är önskvärt och kanske snart nödvändigt.

Dock vill jag starkt framhålla att Jordbruksdepartementet även efter en sådan överflyttning har stora intressen att bevaka i naturskyddets utveckling, men slikt kommer detta departement att dela med några andra.

Omgivningarna av våra storstäder och storindustricentra samt de mest kultiverade delarna av slättbygderna ha i stigande utsträckning lokalt nått den ståndpunkt i förhållandet mellan natur och kultur som blivit generellt för Danmark. Här ger första paragrafen i Loven om Naturfredning i en koncentrerad form uttryck för det danska folkets förhållande till de andra nordiska folkens olikartade, så att säga sociala inställning till sin natur. Det fria tillträdet till denna likställes nämligen i vikt med fridlysningen av naturminnena. Undervisningsministeriet utnämner visserligen i samråd med

Universitetets matematiska fakultet 3 medlemmar i det viktiga Naturfredningsraadet, men återstående 2 utses av Justitieministern, och Justitieministeriet är den centrala bland de statsmyndigheter, som hava med naturskyddets administration att göra. Att *Justitiedepartementet* även hos oss måste taga ställning till naturskyddsproblemen är tydligt. Campingens och turismens krav på den svenska naturen äro exempelvis sådana problem.

De ekonomiskt misslyckade utan naturvetenskaplig sakkunskap igångsatta sjösänkings- och myrutdikningsföretagen, med tragedierna Hornborgasjön och Mästermyr som skolexempel, ha allt mera aktualiserat frågan om ej i vattenregleringsfrågor den botaniska och geologiska sakkunskapen i förening med naturskyddsintressena borde i organiserad form och på ett tidigt stadium få göra sig gällande. *Kommunikationsdepartementet* är i detta hänseende intressent.

Det är ej min sak att här uttala någon mening om hur de departementala särintressena bäst skola inom regeringen tillgodoses efter den av mig förordade förflyttningen. Jag vill blott nämna att i Preussen, där naturskyddets högsta ledning vilar på kultusministern, vid hans sida i hithörande frågor står ett kuratorium bestående av representanter för de olika ministerier, vilka beröras av saken. *Det väsentliga enligt min mening är emellertid att i regeringen Ecklesiastikdepartementet får huvudledningen.*

Under hänvisning till kapitlet »Naturskyddets ställning till staten i andra länder» redogöres här med några ord den ställning naturskyddsärendena intaga i andra europeiska länders regeringar, särskilt med hänsyn till kultusministerierna.

En av de första till staten anknutna naturskyddsorganisationerna är den nyss berörda i Preussen »*Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege*» av den 22 oktober 1906, CONWENTZ' världsberömda än i dag kraftigt verkande skapelse. CONWENTZ utnämndes till Kommissar, och Kultusministeriet fick omedelbart ledningen. I §§ 6 och 7 stadgas:

»Die Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege steht unter der Aufsicht des Ministers der geistlichen, Unterrichts- und Medizinal-Angelegenheiten, dem sie unmittelbar berichtet und alljährlich einen Verwaltungsbericht vorlegt. Dem Minister der geistlichen, Unterrichts- und Medizinal-Angelegenheiten steht bei Ausübung der Aufsicht als beratendes Organ ein Kuratorium zur Seite, in welches seitens des Ministeriums der geistlichen pp. Angelegenheiten, für Landwirtschaft, Domänen und Forsten, für Handel und Gewerbe, des Innern und öffentlichen Arbeiten je ein Kommissar abgeordnet wird.»

Finlands naturskyddslag, som på grund av kända politiska förhållanden först 1924 kunde träda i kraft, visar en tydlig påverkan av den svenska. Men med tvenne fundamentala undantag. Det är hos kultusministeriet statsförankringen vilar. Sverige har som bekant intet statsämbete, om ock en stark

rörelse verkar för åstadkommandet av ett sådant. Finland har givit ledningen och överinseendet åt en direkt under undervisningsministern sorterande tjänsteman, *statens naturskyddsinspektör*.

Norges naturskydd saknar ännu en detaljerad utformning. Av intresse är den allmänna karaktär man givit regeringens ställning inom densamma. I den blott 6 paragrafer innehållande naturskyddslagen av 1910 stadgar § 1 endast:

»Kongen kan bestemme, at visse naturforekomster eller steder skal være fredet, når det anses nødvendig for å beskytte ville planter og dyr, geologiske og mineralogiske dannelser eller lignende, hvis bevarelse vil være av videnskapelig eller historisk betydning.»

Vad själva den administrativa förankringen beträffar, citerar jag under hänvisning för närmare detaljer till originalet ur *HOLMBOES* sammanställning:

»Administrativt sorterer naturfredningsarbeidet under Kirke- og Undervisningsdepartementet, og det er med dette departement Landsforeningen og Kretsforeningene i størst utstrekning samarbeider.»

I realiteten har det växtgeografiska problemet i alldeles överväldigande omfattning tagit sig uttryck i själva naturskyddsarbetet.

Danmarks statliga inställning till naturskyddet har, som nyss antytts, genom landets och folkets från Fennoscandia särskilda utveckling också fått en särskild karaktär. Begreppet naturskydd har utvidgats, så att de rent naturvetenskapliga värdena stå vid sidan av de social-estetiska, kulturhistoriska och arkeologiska. Skyddet ledes av en månghövdad apparat, där emellertid naturvetenskapen, kanske till en viss grad av personliga skäl samt tillgången från början för det naturskyddsliga arbetet av framstående botanister och zoologer, fått en stark och verksam representation.

Danmarks naturskydd kommer till följd härav och genom sin allsidiga betoning att närma sig det i de romanska länderna, framförallt *Frankrike*. Av intresse för oss är att regeringen i den stora franska naturskyddsföreningen låter sig representera av ej mindre än 3 ministerier: lantbruks-, undervisnings- och inrikesministerierna.

Omfånget av det reformerade naturskyddets samarbete med de olika departementen kommer hos oss säkerligen att i framtiden betydligt ökas. Som ett exempel på vad vi ha att vänta tar jag ur *Danmarks Naturfredningsforenings* redogörelse för »Naturfredningsarbejdet 1934—1935» (Årsskriften 1934—1935) följande:

»Hele det internationale Samarbejde paa Naturfredningens Omraade er i fortsat Udvikling og ofte af stor gensidig Betydning, som blandt andet er resulteret i, at vort Udenrigsministerium og vore Gesandter har modtaget saa mange Forespørgsler fra Udlandet om det danske Fredningsarbejde, at Ministeriet i Aar har anmodet os om en samlet Redegørelse for dette Arbejde. En saadan Redegørelse er blevet udarbejdet fra vor Side og er af

Udenrigsministeriet i Aar blevet offentliggjort i Ministeriets officielle Tidsskrift, som derefter paa Engelsk, Fransk og Tysk er tilstillet samtlige udenlandske Regeringer, Naturfredningsmyndigheder og Organisationer, hvorefter det danske Fredningsarbejde har været nærmere refereret i en Række førende udenlandske Blade og Tidsskrifter med Interesse og Anerkendelse for dansk Indsats paa dette Omraade.»

Omorganisationen av K. Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté. — Intendentskollegiet eller andra institutioner som ersättare.

Inledning.

Den föregående framställningen har genomgåts av en stark och bestämd uppfattning om, att naturskyddets organisation och administration i sin nuvarande form ej förmår motsvara nutidens och framtidens krav, sådana dessa, kapitel efter kapitel, efter nya synpunkter och nya erfarenheter från in- och utlandet här varit föremål för utredningsförsök, och att endast en förankring i ett centralt statligt ämbete kan tillfredsställa dessa krav.

Den för nutidens naturskydd otillräckliga organisation, på vilken jag hännyftar, är Vetenskapsakademien, d. v. s. i praktiken dess naturskyddskommitté. Det bör genast på det skarpaste betonas, att denna otillräcklighet *icke* har sin botten i någon som helst brist i kommittéledamöternas goda vilja eller samvetsgrannhet utan på de yttre omständigheter, vilka utformat och utforma denna kommitté, dess sammansättning och dess arbetsmöjligheter, omständigheter helt enkelt vilka ej i tillfredsställande mått låta sig bevingas eller omgestaltas.

Under det kvartssekel, som förflutit sedan kommittén år 1909 började sitt arbete, har detta varit betydande och bör med rätta högt uppskattas, ej minst med tanke på att kommittéledamöterna ej sällan måste sätta sig in i för dem ganska främmande frågor och att de med uppoffrande av mycken tid, som de måste taga från sina ordinarie göromål, icke erhålla någon pekuniär ersättning; blott 2500 kronor årligen stå till det för övrigt mycket unga sekretariatets förfogande.

Under hänvisning till kommitténs arbetsprestation, som de följande raderna i yttersta korthet skissera, skola vi tillse, i vilken mån olikheter föreligga mellan densamma och ett önskeprogram. Därefter ha vi att försöka utreda, om en reformerad men på nuvarande grunder sammansatt kommitté verkligen kan utfylla programmets ram, och, om det visar sig att så icke kan

ske, huruvida en radikal omläggning, men fortfarande under akademiens hägn, är tillräcklig. Om så icke är fallet, bör inrättandet av ett direkt till Ecklesiastikdepartementet anknutet statsämbetsverk diskuteras.

I de föregående kapitlen har jag närmare sökt fylla den ena av de uppgifter Chefen för K. Ecklesiastikdepartementet i statsrådet den 6 april 1934 åt mig anförtrott:

»Med hänsyn till att de vetenskapliga och allmänt kulturella intressena av ett mera planmässigt naturskydd böra bliva bestämmande för de statliga naturskyddsåtgärdernas inriktning, synes det lämpligt att såsom första led i utredningen låta genom en sakkunnig person verkställa undersökning angående de mest trängande och betydelsefulla uppgifter, som böra tillgodoses genom det allmännas naturskyddsverksamhet, ävensom rörande de riktlinjer för verksamheten, som därav kunna framgå.»

I detta och följande kapitel söker jag mera speciellt fylla den andra av de uppgifter Chefen för K. Ecklesiastikdepartementet vid samma tillfälle åt mig anförtrott:

»Vetenskapsakademien har genom sin naturskyddskommitté nedlagt och nedlägger ett högt skattat och erkännansvärt arbete i den befattning, akademien har att taga med naturskyddsfrågorna. Den betydelse, som dessa frågor emellertid äga, synes påkalla mera planmässiga åtgärder för naturminnenas bevarande än som är möjligt att ifrågasätta med den nuvarande ordningen för dessa frågors handläggning. Spörsmålet om ökad enhetlighet och planmässighet i naturskyddsärendenas behandling har år 1924 varit föremål för en framställning till chefen för jordbruksdepartementet av professor R. SERNANDER å svenska naturskyddsföreningens vägnar. Över denna framställning har vetenskapsakademien avgivit utlåtande samma år. En mera ingående utredning och prövning av frågan om den lämpligaste och mest effektiva anordningen av det statliga naturskyddet synes mig nu böra vidtagas.»

Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté; dess allmänna ställning och verksamhet.

För att förstå Naturskyddskommitténs ställning och verksamhet under tiden 1909—1924, säger jag i min uppsats *Det svenska naturskyddets mål och medel*, »måste vi gå tillbaka till 1909 års riksdags beslut, sammanfallande med sakkunnigas förslag till avsättande av vissa nationalparker, samt naturskyddsärendenas överlämnande till Vetenskapsakademien och den ifrågavarande kommittén med regeringen d. v. s. Jordbruksdepartementet som högsta myndighet. Det bör nämligen genast sägas ifrån att genom detta riksdagens beslut kom något *obestämt* och *tillfälligt* för att ej säga *yrvaket* in i det svenska naturskyddet.

Nationalparkerna, vilkas förvaltning blev en av kommitténs viktigaste upp-

gifter, avsattes utan vetenskaplig utredning och utan att den förvaltande institutionen utrustades med tillräckliga arbets- och maktmedel.

Kungl. Vetenskapsakademien hade genom en kommitté under skyddsrelsens första dagar i en synnerligen förtjänstfull, av en enquête åtföljd framställning av allmänna naturskyddsönskemål — till stor del ännu ouppfyllda — från myndigheter och enskilda inhämtat en rad förslag till nationalparker och reservat. De av Jordbruksdepartementet utsedda sakkunnige upptogo ur denna enquête nio förslag som sina egna, och med dem gingo som nämnt utan vidare statsmakterna.

Detta urval var icke grundat på en utredning av vilka naturtyper, som vetenskapen ville ha bevarade, utan sakkunniga måste taga några nummer ur Akademiens som en första ledning avsedda förslag och med sträng hänsyn till att de föreslagna områdena lågo på kronans mark samt att Domänstyrelsen icke hade något att invända. Den begränsade tid, på vilken de sakkunniga hade att utföra sitt krävande arbete, hade nämligen ej medgivit dem att göra utredningar av denna art, vare sig personligen eller genom andra, ej ens över de platser, vid vilka deras val stannat, varjämte, som t. ex. en av de sakkunnige, professor LÖNNBERG, framhållit, inga medel funnos tillgängliga för sakkunniga att göra någon utredning.

'För egen del', säga de rent ut, 'hava vi visserligen icke haft tillfälle att genom besök i de särskilda ifrågasatta platserna öfvertyga oss om deras naturbeskaffenhet och lämplighet till nationalpark.'

Näväl, Vetenskapsakademiens enquête, innehöll väl denna utredning? Ingalunda, bakom varje förslag som ledde till avsättande av nationalpark, ligga endast några rader av den enskilda förslagsställaren.

En av de längsta — den höll 16 rader — och utan jämförelse bästa motiveringarna är den av Stora Sjöfallets nationalpark. Bakom detta naturskyddsföretag, ett av världens viktigaste, omfattande 15 kvadratmil, ligger följande utredning, som här återgives in extenso (K. V. A:s kommittéutlåtande s. 21):

'Ett omkring 15 kvadratmil stort, i nordvästlig riktning utsträckt område kring Stora Sjöfallet, hvars gränser skulle förlöpa på följande sätt: från Autajaure mot sydost längs vattendraget öfver Teusajaure och Kakirjaure till Satisjaurs södra strand mellan Parokvarats och Juovapokvarats, därifrån mot väster öfver Tsåkesluokte till Petsaures södra ände; mot nordväst till Rissajaure och därifrån, följande dalen, till Letsijaure, vidare mot nordväst följande dalgångarne öfver Tjåurajaure och Gasajaure till Vardojaure, därifrån längs dalgången till Kåtjasjaures östra ände, sedan mot nordost längs älfven till Louktanjarkajaure och längs dennas västra strand till sjöns nordspets samt längs dalsänkningarna till Autajaure. Dessa gränser äro nästan allestädes naturliga, bildade af vattendrag.

Ifrågavarande område omfattar barrskog och björkskog, höga fjäll, jöklar,

brusande forsar och fall, sjöar och myrar, och kan följaktligen sägas motsvara alla fordringar på en verkligt storslagen *nationalpark*. Här skulle äfven, såsom i kommitterades skrifvelse föreslagits, björnen vara fridlyst.

Förslag af direktör G. HOLMERZ.'

Ingen hänsyn togs till Domänstyrelsens klara och rakt på sak gående utlåtande:

'Styrelsen, som emellertid icke ansåge sig äga tillräcklig sakkunskap för att ur rent vetenskaplig synpunkt bedöma förevarande fråga, tilltrorde sig i allmänhet icke kunna angifva sådana platser eller föremål, som framför andra borde fridlysas.' De verkligen sakkunnige borde få tillfälle att göra de undersökningar som krävdes. 'En sådan fridlysning, som vore ifråga, funne styrelsen nämligen i regeln, åtminstone hvad större områden beträffar, böra föregås af en noggrann undersökning på stället af sakkunnige, och gällde detta äfven vidkommande de i betänkandet af vetenskapsakademiens kommitterade omförmälda platser, i fråga om hvilka i flertalet fall någon dylik utredning ej syntts hafva verkställts.'

Vetenskapsakademien hade endast att mottaga nationalparkerna och att fastställa deras slutgiltiga gränser.

Ett förvånande litet årligt anslag till förvaltning och undersökning ställdes till Akademiens förfogande.

Någon egentlig bevakning har icke kunnat effektueras. Professor LÖNNBERGS sedermera framställda, särdeles berättigade anhållan hos regeringen om den allra nödvändigaste vaktbetjäningen lämnades utan avseende.

Då sålunda förvaltningen av naturparkerna överläts åt Kungl. Vetenskapsakademien utan tillräckliga anslag och maktmedel för parkernas undersökning och ordnande, har jag tillåtit mig att i en skrivelse till Kungl. Jordbruksdepartementet kalla detta överlåtande interimistiskt.

Icke förty har Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté under de 18 år den funktionerat uträttat ett förtjänstfullt arbete, ur vilket vi exempelvis framhålla.¹

1. Den har skött en omfattande expedition av remisser från Kungl. Maj:t t. ex. om revision av vår jaktstadga, men framför allt rörande enskilda personers och föreningars anhållan om fridlysning av diverse områden och naturföremål.

2. Genom en av sina medlemmar inspekterat flera nationalparker och reservat.

3. Ombesörjt slutgiltiga ändringar i nationalparkernas begränsning samt på eget initiativ avsatt en del reservat och enskilda naturminnesmärken.

4. Ombesörjt och påbörjat några undersökningar av naturparker och naturminnen, särskilt en serie över Tåkerns fauna och flora samt kärlväxtförteckningar från några av våra nationalparker.

¹ Arsredogörelserna återfinnas i de respektive årgångarna av Sveriges Natur.

5. Utgivit förteckning över fridlysningarna samt för åren 1901—1912 en bibliografi över svensk naturskyddslitteratur, som från och med 1913 fortsättes av Svenska Naturskyddsföreningen.

6. Påmint vederbörande, att bevakning måste anordnas i våra nationalparker.»

Verksamheten efter 1924 har i hög grad utvecklats.

Detta sammanhänger å ena sidan med den livliga diskussion, som uppstod i Vetenskapsakademien i anledning av min promemoria. Under intrycket av den svaghet i representationen, som växtgeografien och geologien företedde i den gamla kommittén, beslöt man att denna för framtiden skulle bestå av två botanister, två zoologer och en geolog. Alldeles nyligen utökades botanisternas antal till 3, sammanhängande med den dominerande ställning växtgeografien här som i andra länder intagit.

Å andra sidan var det av stor betydelse, att den nya kommittén år 1930 skaffade sig en särskild sekreterare.

Det första iögonenfallande draget i den nya utvecklingen är ökningen av publikationerna. Då »K. Svenska Vetenskapsakademiens skrifter i naturskyddsärenden» under kommitténs första 15 år uppgingo till 2 på sammanlagt 70 sidor, ha sedan 1925 tillkommit 25 på sammanlagt 919 sidor.

Ordnandet av de gamla nationalparkerna och avsättandet av nya har fortgått med all iver. Fordringarna på kännedomen om national- och naturparkernas art har utomordentligt stegrats. Med den föreslagna Sjaunja-Muddus-nationalparken har först Naturskyddsföreningen arbetat; sedermera har ärendet överlämnats till Vetenskapsakademien, där det sedan mer än 8 år vilar för fortsatt utredning. Avsättandet av den lilla naturparken Fiby urskog på mindre än 50 hektar har sedan över 2½ år debatterats på grundval av den ena vetenskapliga utredningen efter den andra.

Antalet nationalparker är i nuvarande stund ej mindre än 14, varvid är att märka, att det av K. Maj:t som nationalpark tänkta området av Suorsa eller Rissa kronoparker strukits.

Bevakningsfrågan har av kommittén förts ej så litet framåt. I staten för 1934—1935 upptages posten bevakning för ej mindre än 7 nationalparker.

»Då Kungl. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté», säger jag i Naturskyddets mål och medel, »började sitt ansvarsfulla arbete, mottog den som det centrala i statsmakternas uppdrag skötseln av ett antal nationalparker, storslagna till sitt omfång, men avsatta diletterantiskt och utan vetenskaplig utredning. De fingo vidare som sitt näst viktigaste värv att yttra sig om de förslag till reservat, som sedermera inströmmade från den över hela landet upplomstrandande naturskydds rörelsen. Penningmedel för att sköta allt detta arbete anvisades, som nyss framhållits, till det mest minimala omfång.

Kommittén hade under sådana förhållanden att välja på två arbetsvägar, en mera *passiv* och en mera *aktiv*.

Den *passiva* är att taga naturparkerna som i huvudsak faits accomplis och att med föreliggande penningmedel och arbetskrafter göra så mycket som möjligt för deras preliminära undersökning och konservering.

På den andra vägen, den *aktiva*, har vad jag hittills anfört av naturskyddets mål och medel syftat. Man kunde tänka, att kommitterade tagit till sin huvuduppgift att själva, med hjälp av associerade ämbetsverk, institutioner och enskilda naturforskare, göra en rationell utredning av var och hur de nationalparker och reservat borde avsättas, som bäst och lämpligast kunde representera vår ursprungliga natur. Det gällde sedan att med de en gång avsatta nationalparkerna som utgångspunkt och med en klok hänsyn tagen till de ekonomiska resurserna verka hos statsmakterna, kommunerna, de enskilda naturskyddssammanslutningarna samt mecenaterna för att få dem avsätta, vårdade och undersökta.

Naturskyddskommittén har i huvudsak vandrat den första vägen, och om dess arbete på densamma är mycket gott att förmåla. Jag vill också säga ifrån, att den på grund dels av de otillräckliga anslagen dels av akademiens resurser var så gott som tvungen att göra det.

Inom vida kretsar håller man säkerligen som självklart, och detta var statsmakternas mening, då de överlämnade naturskyddssaken till Vetenskapsakademien, att denna som vår förnämsta naturhistoriska institution också skulle vara den lämpligaste att övertaga en på vetenskapliga grunder fotad ledning av vårt naturskydd.

Emellertid visar en närmare undersökning att saken ej är så enkel.

Man kan uppdelat naturskyddets vetenskapliga arbetsuppgifter på tre discipliner: botaniken, närmast växtgeografien, zoologien och geologien, av vilka den första väl torde taga hälften, de andra var sin återstod av den andra hälften. Nåväl, var och en av dessa tre discipliner är i akademien företrädd av sin klass bland akademiens elva, men dessa klasser arbeta varken inom sig eller in pleno med naturskydd. Detta överlämna de liksom akademien i sin helhet till naturskyddskommittén och skulle, åtminstone nu, bli mycket besvärade av naturskyddsremisser.

Men akademien äger ju inom de tre nämnda klasserna ett rikt material att skapa en kompetent och arbetsduglig kommitté? Härvidlag får man dock komma ihåg att av praktiska skäl endast stockholmarna kunna komma ifråga. Då dessa ej äro så många, kunna stora vakanser i kompetensen uppkomma. För ett par år sedan var av de tre disciplinerna endast zoologien företrädd (två medlemmar), geologien ej alls, och växtgeografiens representation måste övertagas av en botanist vars verksamhet låg åt ett alldeles annat håll.

Och så till sist böra vi ihågkomma, att ett positivt program av det omfång, som här utvecklats och som det moderna naturskyddet kräver, ej kan utföras

på de tillfälliga arbetstimmar, vilka kommittén har tid att offra på sina sammanträden och dess medlemmar på sina specialuppdrag, då det i själva verket gäller en mans eller rättare fleres *livsgärning*.»

Statsrådet LINDERS mottog 1924 av Naturskyddsföreningens styrelse en promemoria i ämnet. På min anmodan skickade han densamma på cirkulation till Vetenskapsakademien, Vitterhetsakademien och Domänstyrelsen.

Denna P. M. hade följande lydelse:

»P. M. angående upprättandet av ett statens ämbete för skötseln och förvaltningen av det svenska naturskyddet.

Då riksdagen år 1909 antog den nu gällande naturskyddslagen och förordnade om avsättande av ett antal nationalparker, utgick den från en bristfällig utredning om naturskyddets mål och medel. Till och med i den omfattande och ytterligt viktiga frågan om avsättande av nationalparker av tiotals kvadratmil och med framtida industriella värden av svindlande belopp måste de inom kungl. jordbruksdepartementet för ändamålet tillkallade sakkunniga, vilkas förslag in i de minsta detaljer följdes av riksdagen, uttryckligen förklara, att de på grund av bristande anslag och tid

icke haft tillfälle att genom besök å de särskilda ifrågasatta platserna övertyga oss om deras naturbeskaffenhet och lämplighet till nationalpark'.

Ej heller fingo de tillfälle att göra någon utredning i den fullständigt grundläggande frågan, i vilken mån de föreslagna och sedan utan vidare avsatta nationalparkerna tillfredsställde de mål, forskningen ställde på att få vissa av vårt lands mest representativa och viktiga naturtyper bevarade.

Förvaltningen av nationalparkerna lades under kungl. vetenskapsakademien men ordnades här rent interimistiskt.

Detta är fortfarande fallet. Vetenskapsakademiens krav på vakt och tillsyn ha emellertid endast formellt och i mycket ringa utsträckning kunnat tillgodoses. Den gällande staten för nationalparkerna är fortfarande ytterligt torftig och otillräcklig.

Under de gångna 15 åren sedan riksdagsbeslutet av 1909 har vår naturskydds rörelse slagit in på nya vägar samt växt ut till dimensioner och på ett sätt, som man knappast kunde ana under rörelsens barndom. Ett alldeles nytt organ, som redan utfört ett omfattande arbete, har uppstått i Svenska Naturskyddsföreningen och dess årsskrift Sveriges Natur. Under denna utveckling har det ej kunnat undvikas, att den ena konflikten efter den andra mellan de praktiska eller statsekonomiska å ena och naturskyddets intressen å den andra sidan uppstått.

Hur de olika åsikterna om naturskyddets omfång och organisation divergera, i ett torde emellertid alla vara ense, att, som det en gång formulerats, det ligger något absurt i det närvarande tillståndet, vilket kan karakteriseras som en slitkamp, där, på grund av den nuvarande bristen i koncentration

och planläggning av naturskyddsarbetet, den synpunkt, som skulle vara bestämmande, vad gagnar mest rikets intresse nu och för framtiden, betänkligt får sitta emellan.

Men denna sorgliga situation, som alltjämt förvärras, för ögonen har överallt inom de kretsar, som arbeta för vårt naturskydd, ett krav uppstått att förankra naturskyddsarbetet i statsförvaltningen genom att upprätta ett *ämbete* eller en *statsinstitution* för naturskyddets speciella behov. Man har nämligen svårt att tänka sig hur utan en direkt insats av statens auktoritet den koncentration och planläggning av naturskyddet, som nyss efterlystes, skola kunna realiserar.

Häremot kan man invända, att vi redan i kungl. vetenskapsakademien äga en sådan och sedan länge fungerande institution av hög kompetens.

För det första bör emellertid ännu en gång framhållas, att då vid naturskyddets första organisation akademien, enär statsmakterna ej voro hågade att genast upprätta ett särskilt ämbetsverk, måste åtaga sig det, för övrigt fullständigt oavlönade uppdraget att tjänstgöra som sakkunnig och förvaltande myndighet, detta endast var interimistiskt.

För det andra kan akademien, överhopad som den är av egna och statliga ärenden, endast ägna en begränsad arbetskraft åt hithörande i själva verket både betungande och krävande uppgifter. I allmänhet får den nöja sig med att, utom remisser, behandla de från hela landet inströmmande förslagen och erbjudandena till skydd för naturminnen, vilket innebär en ståtlig och av alla uppskattad arbetsprestation, men endast undantagsvis får den tillfälle att vidtaga de på rent vetenskapliga och rationella grunder fotade revisionsåtgärder och initiativ, av vilka vårt naturskydd har ett så uppenbart behov.

Vidare har akademien visserligen formellt förbehållit sig rätten att in pleno behandla alla utlåtanden, men måste naturligtvis de facto låta naturskyddsärendenas behandling vila på ett utskott, naturskyddskommitterade. På grund av att utskottets arbete kräver talrika sammankomster, kunna endast i Stockholm bosatta ledamöter av akademien komma ifråga som medlemmar av utskottet. Tillgången på ledamöter inom akademien, vilka på samma gång äga såväl tid som speciella kunskaper och intresse, blir härigenom synnerligen inskränkt.

Ett nytt ämbete eller ett nytt ämbetsverk för vårt naturskydd bör och måste således skapas. Det förefaller oss då ur flera synpunkter lämpligast att under nuvarande förhållanden inrikta våra önskemål härutinnan på det första mera begränsade önskemålet.

Innehavaren av det ämbete, som vi önska upprättat, skulle med den verksamhet, vi tänkt som hans närmaste, lämpligen kallas *naturskyddskonsulent*.

Denne särskilde ämbetsman för naturskyddsärendena skulle ha till livsuppgift och tjänsteplikt att ej blott sköta inkomna skyddsärenden utan även

att som ledare och initiativtagare följa naturskyddssaken och verka för densamma.

Den nya ämbetsmannen skulle subordinera under det departement, som handhar naturskyddsärendena, d. v. s. för närvarande kungl. jordbruksdepartementet. Han skulle ej blott *rådfrågas* i förefallande naturskyddsärenden inom departementet utan även kunna anlitas såsom föredragande i dylika ärenden inför statsrådet. Vidare skulle han äga tillhandagå allmänheten med *upplysningar* och *råd*.

Efter hand skulle värden och överinseendet av naturparker och naturminnesmärken överflyttas från vetenskapsakademien till konsulenten med ansvar och redovisningsskyldighet inför vederbörande departement. Tjänstemannens titel skulle härefter lämpligast bliva *naturskyddsinspektör*, vilken skulle äga högsta uppsikten över rikets *naturminnen* med samma bemyndigande som nu riksantikvarien över rikets *fornminnen*.

Det utrednings- och upplysningsarbete i naturskyddssaken, som det tillhör statsmakterna att utföra, ställes härefter under inspektörens ledning.

Naturskyddsinspektören må i fall, då sakkunnig utredning från annat håll anses nödig, infordra sådan från kompetent myndighet. Lämpligast vore kanske att på sätt, som t. ex. Danmark ordnat, giva denna myndighet formen av ett *råd*, utsett av lämpliga institutioner.

Bland sådana vetenskapliga och administrativa institutioner sätta vi i främsta rummet vetenskapsakademien samt de under jordbruksdepartementet lydande domänstyrelsen och Sveriges geologiska undersökning, men givetvis böra ej heller de erfarenheter, som samlats inom Svenska Naturskyddsföreningen, närmast dess styrelse, lämnas obegagnade. Därigenom att denna förening alltid sökt giva de för naturskydds rörelsen intresserade kulturella krafterna, särskilt målmännen för de tre grundläggande vetenskaperna: växtgeografien, zoologien och geologien, en fullgod representation i denna styrelse, finnas här samlade direkt i naturskyddets tjänst arbetande personer med allsidig kompetens.

Inom alla de nordiska länderna gör sig nu en allmän strävan gällande att koncentrera naturskydds rörelsen inom ett statsämbetsverk eller statsämbete. Finland, som särskilt tillgodogjort sig hittillsvarande erfarenheter från vårt land, har härvidlag gått längst, och sedan förra året fungerar en av republikens president med kontrasignation av ecklesiastikministern tillsatt *naturskyddsinspektör* som ledare av det finska statliga naturskyddet.

Det är fara värt, att, om ej något i här ovan antydda riktning företages, vårt land, som gått i spetsen för de övriga nordiska länderna i fråga om naturskydd, inom en snar framtid skall befinnas efterblivet i denna viktiga kulturfråga.

Stockholm den 28 maj 1924.

RUTGER SERNANDER.

Vetenskapsakademien remitterade denna skrivelse till sin naturskyddskommitté för yttrande. Denna gav i sin skrivelse följande förslag till akademikuttalande:

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Sedan till undertecknade för yttrandes avgivande överlämnats en remiss från kungl. jordbruksdepartementet av en skrivelse ingiven till nämnda departement av professor RUTGER SERNANDER 'för Svenska Naturskyddsföreningen' och med titel: 'P. M. angående upprättandet av ett statens ämbete för skötseln av det svenska naturskyddet', få vi härmed vördsamt anföra följande.

Professor SERNANDER börjar med att klandra det skedda utväljandet av nationalparker, vilket väl dock under föreliggande omständigheter näppe-ligen kunnat ske annorlunda särskilt med hänsyn till av riksdagen givna direktiv. Han uppger vidare, att förvaltningen av nationalparkerna av vetenskapsakademien ordnats 'interimistiskt'. Akademien har dock i detta avseende följt reglementet av den 21 december 1911, i den mån detta kunnat ske med tillgängliga medel. Prof. S. erkänner dock, att 'Vetenskapsakademiens krav på vakt och tillsyn' — — — 'endast formellt och i mycket ringa utsträckning kunnat tillgodoses'. Härtill skola vi i det följande tillåta oss att återkomma.

Prof. S. prisar därefter Svenska Naturskyddsföreningens verksamhet, som på grund av särskilda omständigheter ingalunda blivit vad man haft skäl att hoppas. Dess huvudsakliga verksamhet borde ha varit att sprida upplysning om och intresse för naturskyddssaken, men den torde ej i högre grad ha lyckats därmed att döma därav, att antalet ledamöter år efter år minskats. Den handledning i naturskydd, som genom föreningens försorg skulle utarbetas samt med stöd av för detta ändamål erhållet statsunderstöd utgivas, har ännu ej sett dagen. Däremot har föreningen sökt utsträcka sin verksamhet till områden, som egentligen äro den främmande, varigenom det nuvarande tillståndet blivit vad prof. S. kallar 'absurt'. Även till denna sak skola vi ånyo återkomma. För att råda bot för 'denna sorgliga situation' föreslår prof. S. 'att förankra naturskyddsarbetet i statsförvaltningen genom att upprätta ett ämbete eller en statsinstitution för naturskyddets speciella behov'. För att motivera detta förklaras akademiens uppdrag att vara sakkunnig och förvaltande myndighet 'endast interimistiskt'. Något sådant kan dock ingalunda utläsas vare sig ur lag angående naturminnesmärkens fredande av den 25 juni 1909 eller ur nyss citerade reglemente rörande nationalparkernas förvaltning. Prof. S:s påstående är sålunda i denna punkt direkt vilseledande. Prof. S. yttrar vidare, att akademien på grund av andra ärenden ej kan taga den befattning med naturskyddet som sig bör, och 'endast undantagsvis får den tillfälle att taga de på rent vetenskapliga och rationella

grunder fotade revisionsåtgärder och initiativ, av vilka vårt naturskydd har ett så uppenbart behov'. Tillgången på ledamöter inom akademien, vilka ha kunskaper och intresse att sköta naturskyddsärendena, är vidare enligt prof. S. 'synnerligen inskränkt' och därför bör 'ett nytt ämbete eller nytt ämbetsverk' för vårt naturskydd skapas.

Till en början yrkas blott på en 'naturskyddskonsulent', som 'skulle ha till livsuppgift och tjänsteplikt att ej blott sköta inkommande skyddsärenden utan även som ledare och initiativtagare följa naturskyddssaken och verka för densamma'. Han skulle ej blott rådfrågas i förefallande naturskyddsärenden utan även i dylika vara föredragande inför statsrådet. Tillika skulle han tillhandagå allmänheten med upplysningar och råd. Om nu, såsom prof. S. yttrar, det är brist på män med erforderliga kunskaper och intresse inom vetenskapsakademien för skötandet av naturskyddsärendena, så torde det väl bli kanska svårt att finna en konsulent för omskrivna syfte med så hög kompetens i zoologi, botanik, geologi m. m. att hans kunskaper överstege allt, vad i den vägen kunde presteras inom vetenskapsakademien.

Efter hand, menar prof. S., skulle vården och överinseendet av nationalparker och naturminnesmärken överflyttas från vetenskapsakademien till konsulenten med ansvar och redovisningsskyldighet inför vederbörande departement. Han skulle nu få titeln naturskyddsinspektör och förmodligen också högre lön, ty han skulle nu äga 'högsta uppsikten över rikets naturminnen med samma bemyndigande som nu riksantikvariern över rikets fornminnen'. Emellertid ser det ut, som om med denna upphöjelse till 'inspektör' vederbörandes kompetens minskats, ty han skulle äga att infordra 'sakkunnig utredning' 'från kompetent myndighet', men bäst vore, säger prof. S., att ge 'denna myndighet formen av ett råd utsett av lämpliga institutioner'. Såsom sådana institutioner omnämnas vetenskapsakademien, domänstyrelsen och Sveriges geologiska undersökning. Det synes här föreligga en egendomlig cirkel i bevisföringen. Det talas vidare om den samlade erfarenhet, som skulle finnas inom Svenska Naturskyddsföreningens styrelse med avseende på 'växtgeografien, zoologien och geologien'. Utan att vilja ingå i någon diskussion härom torde det böra erinras, att representanterna för vissa av dessa ämnen tillika äro medlemmar av akademien, och med avseende på andra ämnen torde akademien förfoga över väl så goda krafter.

Det är endast i stil med det övriga, att det hotas med Sveriges 'efterblivenhet', om ej sådana åtgärder vidtagas som av prof. S. förestavas, men detta synes ej behöva väcka någon större oro.

Vad prof. S. i sin 'P. M.' påyrkat är en fullständig förändring av naturskyddsärendenas handhavande och förvaltningen av allt, som hör samman med naturskyddet i landet, och för att genomföra något dylikt kräves en djupgående omarbetning av naturskyddslagstiftningen, som näppeligen skulle medföra någon förbättring. Inrättandet av ett nytt 'ämbete' skulle bliva

ganska kostsamt, ty det innebär ej blott avlöning åt en person utan även utgifter för lokal, kanslipersonal, bibliotek m. m., utan vilket allt den nye ämbetsmannen ej skulle kunna uträtta något. Skulle han också ha ett 'råd' vid sin sida, vore detta också förenat med kostnader, ehuru det oaktat, såsom synes framgå av 'P. M.', det egentliga maktpåliggande arbetet med utredningar o. s. v. även för framtiden komme att vila på medlemmar av vetenskapliga institutioner. Emellertid har prof. S. ej med ett enda ord vidrört kostnadsfrågan än mindre utrett den.

På grund av de omständigheter, som ovan närmare blivit framhållna, anse vi att det förslag, som framlagts av prof. SERNANDER, ej kan leda till det mål, vilket vi liksom han anse av stor betydelse för naturskyddsfrågans fortsatta utveckling i Sverige. Detta mål är enhetlighet och planmässighet ('koncentration och planläggning') i det av staten bekostade arbetet för naturskydssaken. När Svenska Naturskyddsföreningen stiftades och ännu mera senare, då den erhöll understöd av statsmedel, var det en allmän förhoppning, att densamma genom samarbete med den institution, som erhållit officiellt och i lag fastställt uppdrag att vårda naturskyddsärendena, skulle verksamt främja naturskyddets utveckling inom landet. Så har tyvärr ej blivit fallet. Den har i stället utan att någonsin först ha vänt sig till akademien med framställningar och råd, gjort till sin uppgift att offentligen klandra de åtgärder, som vidtagits av akademien. Det är här ej platsen att ingå på något försvar av de klandrade åtgärderna, men det må dock framhållas, att i de fall, då dessa åtgärder dragits inför myndigheterna, akademiens uppfattning blivit godkänd.

Genom den ställning Naturskyddsföreningen ansett sig böra intaga har den enhetlighet och planmässighet, som hade bort förekomma i naturskyddsarbetet, ej befordrats utan motarbetats, och vi anse därför mindre befogat, att föreningens ordförande klandrar den nuvarande anordningen för dess brist härpå.

Det medel han föreslår för avhjälpan av denna brist, nämligen upprättandet av ett ämbete för en naturskyddskonsulent, kan åtminstone så länge naturskyddslagarna fortfarande gälla, omöjligen vara ägnat att råda bot på saken utan endast medföra ökade kostnader, som långt bättre skulle kunna användas för verkliga naturskyddsändamål. Om det skulle visa sig behöfligt, att vissa ärenden rörande naturskydd av sakkunnig person föredroges inför chefen för jordbruksdepartementet eller inför Kungl. Maj:t, är det vida enklare att därtill förordnades för varje gång någon av akademiens naturskyddskommittéer eller någon annan medlem av akademien, som är fullt hemmastadd på det ifrågavarande området. Naturskyddet omfattar, såsom välbekant är, såväl företeelser på jordytan av geologisk natur som även växter och djur (i nationalparkerna äro alla dessa inbegripna). De flesta fridlysningarna gälla visserligen hittills växtvärlden, men dessa äro vanligen av enkel natur och lätta att bedöma. Vida svårare äro de frågor, som gälla fridlysning av djur, enär de kräva en mycket ingående kännedom om ifråga-

varande djurs hela utveckling och levnadshistoria. Det blir därför omöjligt att ersätta den sakkunskap, som nu finnes inom akademien, med sakkunskapen hos en enda ämbetsman, såsom f. ö. prof. S. själv dokumenterar, då han begär ett 'råd' att ställas vid sidan av denne 'ämbetsman'. Skall därför vetenskapsakademiens nuvarande uppdrag med naturskyddsärenden ersättas av något annat, så måste det bliva ett ämbetsverk med sakkunniga på alla de områden, som beröras av naturskyddet. Att så skett i något annat land, är ej tillfyllestgörande skäl för att så skulle ske även här, där det finnes en institution, som en gång fått detta uppdrag och även synes kunna utföra det-samma likasåväl som ett dylikt ämbetsverk och med en ringa del av den kostnad, som ett sådant skulle draga.

Prof. SERNANDER har i sin 'P. M.' undvikit att redogöra för den ställning, som 'naturskyddskonsulenten' skulle intaga till vetenskapsakademien, så länge denna enligt gällande lag äger att taga befattning med naturskyddet. Detta har utan tvivel sina välgrundade skäl, ty det torde vara mycket svårt att visa, huru 'koncentrationen' i naturskyddet skulle kunna befordras genom upprättandet av en ny befattning, vars ställning till vetenskapsakademien är alldeles obestämd. Prof. S. säger, att 'naturskyddskonsulenten' skall sköta 'inkomna skyddsärenden', men lagen säger, att akademien skall göra det. Huru skall en sådan motsägelse kunna lösas utan lagändring.

I detta sammanhang bör även framhållas, att bättre bestämmelser rörande användande av det statsanslag, som utgår eller kan komma att utgå till Naturskyddsföreningen, böra utfärdas, så att statsmedlen till naturskyddet komma att utgå till de ändamål, som för tillfället äro mest trängande; en sak som just tillhör ett planmässigt ordnande av naturskyddsärendenas förvaltning.

Vi anse oss slutligen böra yttra oss i anledning av prof. S. uttalande, att den gällande staten för nationalparkerna 'fortfarande är ytterligt torftig och otillräcklig'. Vi kunna ej dela denna åsikt ej heller anse, att naturskyddet i allmänhet blivit av statsmakterna styvmoderligt behandlat. Under förutsättning att bevakningen av de stora nationalparkerna ordnas på det sätt, som av oss föreslagits och av vetenskapsakademien förordats, och att anslagen till parker och naturskyddsärendenas förvaltning fortfarande och oavbrutet få utgå såsom reservationsanslag samt även de anslag, som utgå till Naturskyddsföreningen användas till de ändamål, som akademien anser behöfliga, synas inga svårigheter behöva uppstå för en någorlunda tillfredsställande vård av naturskyddet i Sverige. Enär vissa undersökningar ej årligen återkomma, men större belopp krävas, då de skola utföras, är det nödvändigt, att anslagen äro reservationsanslag, så att nödiga medel kunna hopsparas. Akademien hade ock förfarit på detta sätt för att under kommande år kunna vidga dylika undersökningar. Hennes förhoppningar i detta fall blevo emellertid grusade, därigenom att statsanslagen för 1924—25 blevo in-dragna och reserverna sålunda måste användas.

Det torde därför vara möjligt, att akademien nödgas begära extra anslag för utförandet av här åsyftade särskilda undersökningar.

På grund av nu anförda förhållanden och då enligt vår mening inga nämnvärda fördelar, men högst betydligt ökade kostnader skulle uppstå genom inrättandet av en naturskyddskonsulentbefattning vid sidan av akademien, få vi härmed vördsamt hemställa, att vetenskapsakademien ville avstyrka professor SERNANDERS förslag.

Stockholm den 2 oktober 1924.

CHE. AURIVILLIUS.

EINAR LÖNNBERG.

JACOB ERIKSSON.

Då denna skrivelse föredrogs på akademiens sammanträde gjorde jag följande motförslag till uttalande:

'Som svar på den remiss angående en av Svenska Naturskyddsföreningen till kungl. jordbruksdepartementet inlämnad P. M. rörande upprättandet av en naturskyddskonsulentbefattning, som inkommit till kungl. vetenskapsakademien, ber denna få anförda följande.

Den storslagna utveckling det svenska naturskyddet tagit, sedan det för ett tjugotal år sedan började beaktas av statsmakterna, och de omfattande krav, som nu ställas på detsamma, ha alltmera aktualiserat det gamla önskemålet att få det förankrat i statsförvaltningen genom ett särskilt ämbetsverk eller ämbete för naturskydd med uppgift att handhava och för vederbörande departement föredraga ärenden rörande naturskyddet.

Särskilt vill akademien betona den högst väsentligt ökade arbetsprestationen på naturskyddets olika områden samt den koncentration och effektivitet av arbetet på densamma, som skulle åstadkommas genom ett dylikt ämbete, vars innehavare skulle hava som sin livsuppgift naturskyddets handhavande och utveckling.

En av de för närvarande mest trängande uppgifterna är att ingripa mot de mångfaldiga vandalismer, som följa nutidens i allt mer ökat tempo försiggående förändringar av naturen. Ett ämbete där ej blott sakkunskap och vidsynthet bevakar de allmänt folkliga samt vetenskapliga och estetiska intressena utan som också står i stadig och daglig förbindelse med statsmyndigheterna, skulle säkerligen få tillfälle och makt att rädda mycket av vad som nu går till spillo.

I andra länder, där statliga naturskydds-ämbeten upprättats, ha försöken utfallit gynnsamt. Särskilt önskar akademien framhålla den mångåriga erfarenheten från Preussen och det tyska riket i sin helhet.

Akademien ansluter sig därför till de önskemål, som Svenska Naturskyddsföreningen framställt i denna sin skrivelse till kungl. jordbruksdepartementet.

Vad det närmare utformandet av ämbetet i fråga beträffar vill akademien i detta samband endast uttrycka sin önskan att, då organisationen skall genomföras, bli hörd för att för sin del söka få de naturhistoriska intressena så fulltonigt och effektivt tillgodosedda som möjligt.'

Akademiens majoritet anslöt sig till kommitténs förslag.»

Naturskyddskommittén inför de speciella fridlysningsärendena.

Av de naturskyddets många arbetsuppgifter, bland vilka denna utredning skisserat ett ganska stort antal, har kommittén, och detta säkerligen med rätta, med hänsyn till sina begränsade resurser koncentrerat sig på några få. Det är framförallt på *fridlysningsärenden*.

Men även med denna begränsning ha uppgifterna redan hopat sig i sådan mängd, att kommittén ej alltid kan medhinna att slutbehandla ett brådskande fridlysningsärende, innan t. ex., då det är fråga om ett skogsområde, avverkning fortsätter eller ställes i gång och hotar att spoliaera själva förutsättningen. Kommittén anlitar ibland och med rätta för sina utredningar biträde från sakkunniga eller i ärendet berörda ämbetsverk, men kan därvid icke påräkna en sådan snar hjälp som t. ex. riksantikvarierna i analoga ärenden, särskilt, vilket inträffat, om sjukdomsfall i en gles tjänstemannauppsättning inom ämbetsverket komma emellan. Detta verkar ytterligare fördröjande. —

Förövrigt har naturskyddskommittén som ej direkt förankrad i egenskap av ämbetsverk i statsförvaltningen icke den auktoritet, såväl bland de stora statliga myndigheterna som de mindre lokala, att den i fridlysnings- och andra naturskyddsärenden alltid kan få sina önskemål ordentligt tillgodosedda, hur välgrundade dessa än äro, åtminstone inom rimlig tid.

Konserveringen av och tillsynen över våra nationalparker och naturminnen i den omfattning dessa behöva kan kommittén helt enkelt ej medhinna, och påvila den för övrigt ej lagligen utöver givna anslag. Den särskilde sekreteraren, som var så nyttig att erhålla, har visserligen de allra sista åren utskickats för korta inspektionsresor, men han kan givetvis blott inspektera ett litet område för varje år. Han har ju sitt mycket krävande huvudarbete på annat håll, nämligen på riksmusei växtpaleontologiska avdelning.

Vi taga fyra exempel: *Sjaunja-Muddus*, *Stora Sjöfallet*, *Lojsta-eken* och *Upplands naturminnen*.

Sjaunja-Muddus-området. — I anslutning till WIBECKS omfattande utredningar — zologiska, skogliga och topografiska — av detta område, vilka höra till de bästa det svenska naturskyddet har att uppvisa och vilka resultat han sedan 1918 framförallt i Sveriges Natur delgivit i en rad belysande och väl illustrerade tidskriftsuppsatser, har Svenska Naturskyddsföreningen tidigt haft klart, att här borde framtidens stora naturreservat upprättas.

På föreningens årsmöte den 24 april 1926 talade föreningens dåvarande ordförande, författaren till detta utlåtande, i ett föredrag »Det svenska naturskyddets mål och medel» om dessa WIBECKS undersökningar över Sjaunjamyrlandskapet och nödvändigheten att få dess djurvärld och orörda barrskog som nationalpark. Styrelsens arbete med saken resulterade i följande åtgärd (Årsberättelse 1926—1927, Sveriges Natur 1927, s. 210):

»I sitt föredrag vid förra årsmötet framhöll ordföranden bl. a. behovet av ett reservat i det stora lappländska skogs- och myrbältet, som bättre än de nuvarande nationalparkerna kunde representera den nordliga barrskogsregionens växtsamhällen och djurliv.

På förslag av den kände skogsbotanisten och ornitologen jägmästare EDVARD WIBECK, som med hänvisning till den intensiva skogsvårdens snabba utveckling framhållit den fara i dröjsmål som föreligger, då det gäller att realisera detta önskemål, har styrelsen i dagarna ingått till Kungl. Maj:t med framställning om en utredning i syfte att till sina gränser fixera ett eller annat representativt område av ifrågavarande slag, lämpligt att avsättas såsom nationalpark eller att bli föremål för fridlysning i ett eller annat avseende. Såsom i hög grad värda att komma i betraktande vid en sådan utredning nämns i skrivelsen enligt förslagställarens anvisning dels ett område i anslutning till Stora Sjöfallets nationalpark, omfattande den bekanta *Sjaunjamyren* jämte trakten väster därom, dels ett område söder om järnvägen Gällivare—Porjus med *Muddusjaure* som ungefärlig medelpunkt.»

Regeringen remitterade genom K. Jordbruksdepartementet Naturskyddsföreningens underdåniga skrivelse av den 30.3 1927 angående utredning om avsättande på statens mark inom den lappländska barrskogsregionen av nationalparker eller större naturskyddsområden till K. Vetenskapsakademien.

Remissen föredrogs i naturskyddskommittén 20.5. 1927. Den behandlades sedan i en rad sammanträden år efter år. Citat och sammandrag av protokollen visa grunddragen av behandlingen:

20 maj 1927, § 1. Kommittén fann förslaget mycket beaktansvärt och beslöt att under instundande sommar sätta i gång med en preliminär undersökning särskilt av *Sjaunjamyren* och omgivande trakter. Redan nu borde man söka utverka förbud mot utfärdande av jaktupplåtelser inom det ifrågavarande området. Ett förslag till svarsskrivelse på remissen skulle på kommitténs vägnar uppsättas av herrar LÖNNBERG och SAMUELSSON.

24 maj 1927, § 1. Jägmästare E. WIBECK höll ett föredrag om det av honom till nationalpark föreslagna området kring *Muddusjaure* och *Muddusjokk*.

§ 2. Ordföranden uppläste ett förslag till svarsskrivelse på K. Jordbruksdepartementets remiss av Svenska Naturskyddsföreningens underdåniga skri-

velse av den 30 mars 1927 med anhållan rörande avsättande av nationalparker inom det lappländska barrskogsområdet. Sedan några smärre ändringar vidtagits, beslöt kommittén föreslå Akademien att avge sitt svar i överensstämmelse med det framlagda förslaget. Bil. 1.

Bil. 1. 24/6 och 28/6 1927.

»Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.

Genom remiss av den 9 maj 1927 har vetenskapsakademien befallts att avge yttrande över svenska naturskyddsföreningens underdåniga skrivelse av den 30 mars 1927 vari anhålles, att K. Maj:t behagade låta företaga utredning om avsättande på statens mark inom den lappländska barrskogsregionen av nationalparker eller större naturskyddsområden, avsedda att representera denna regions viktigaste vegetationstyper jämte deras djurvärld. Akademien får med anledning härav, efter hörande av sin naturskyddskommitté, anföra följande.

Akademien finner syftet med ifrågavarande framställning synnerligen beaktansvärt och anser det vara av stor vikt, att något större område av den lappländska barrskogsregionen än de små partier, som ingå i de lägsta delarna av de lappländska nationalparkerna, blir effektivt skyddat. Akademien anser ock, att de avsedda områdena kring och i närheten av Muddusjaure och Muddusjokk höra till dem, som i främsta rummet böra ifrågakomma. Innan mera omfattande undersökningar igångsättas, böra likväl preliminära sådana verkställas. Akademien är villig att med till hennes förfogande stående medel under instundande sommar påbörja en orienterande undersökning och är beredd att efter densamma avslutande inkomma med förslag till en eventuellt behöflig större utredning. Med hänsyn till den lappländska djurvärlden och dess bevarande torde Sjaunjamyrområdet äga en delvis något avvikande och värdefullare fågelfauna, emedan det utgör hemvist för vissa vadare och simfåglar, som sannolikt ej uppträda i Muddusjaureområdet. Emellertid torde även i det hänseendet en närmare utredning behöva vidtagas, vilken även snarast skall påbörjas. Redan nu vill dock akademien vitsorda behovet av den högre djurvärldens skyddande inom Sjaunjamyrområdet. Som ett av de viktigaste stegen i denna riktning må framhållas förhindrandet av all slags jakt inom de båda områdena. I första hand böra sålunda tillsvidare inga nya jakträttsupplåtelser beviljas, sedan de redan beviljade utlupit. Akademien tillåter sig även i detta sammanhang erinra därom att akademien vid ett föregående tillfälle just med hänsyn till önskvärdheten av att skydda djurlivet inom Sjaunjamyrområdet i underdånig skrivelse av den 24 febr. 1926 med anledning av remiss från K. Jordbruksdepartementet på det bestämdaste avstyrkt en ansökan av Fil. mag.

J. S. SJÖBERG om rätt att få uppföra en jaktstuga vid Killamjaure 12 km. S.V. om Linaälvens station, vilket likvisst då ej vann nådigt beaktande.

Med anledning av vad sålunda i detta preliminära yttrande anförts tillåter sig vetenskapsakademien alltså anhålla att efter verkställd närmare undersökning inkomma med slutgiltigt utlåtande i ärendet.

Stockholm den 25 maj 1927.

På vetenskapsakademiens vägnar.»

5 juli 1927, § 15. Herr LÖNNBERG meddelade, att han å kommitténs vägnar uppdragit åt fil. lic. STEN BERGMAN att under instundande sommar företaga en undersökning av det högre djurlivet inom *Sjaunjamyrområdet*. Kommittén beslöt att för ifrågavarande undersökning anslå ett belopp av 400 kronor.

§ 16. G. SAMUELSSON meddelade, att han på uppdrag av kommittén avtalat med assistenten vid Statens Skogsförsöksanstalt fil. doktor CARL MALMSTRÖM om botanisk undersökning av det till nationalpark föreslagna *Muddusjaureområdet*.

7 april 1930. Tilldelas fil. stud. ULF BERGSTRÖM 450 kronor för undersökning av djurlivet inom *Muddusområdet*. Anhållan hos K. Domänstyrelsen om avverkningsförbud inom Muddus beslutas.

Den 9 april upprättas förslag till skrivelse i nämnda ärende:

»Förslag till skrivelse till Kungl. Domänstyrelsen.

I en till K. Maj:t ställd skrivelse av den 30 mars 1927 väckte Svenska Naturskyddsföreningen förslag om att utredning måtte ävägabringas i syfte att klargöra, huruvida och till vilken omfattning vissa i förslaget närmare angivna områden vid Muddus- och Sjaunja-älvarna inom Lule lappmark borde avsättas såsom ett eller flera nationalparksområden med huvudsyfte att i möjligaste mån representera och bevara det nordsvenska barrskogsområdets ursprungliga växt- och djurliv. K. Maj:t anbefallde Akademien den 9 maj 1927 att avge utlåtande över förslaget. Sedan naturskyddskommittén erhållit handlingarna på remiss satte kommittén i gång med en del undersökningar på ort och ställe. På grund av en del mellankommande omständigheter ha dessa ej framskridit så långt, att kommittén nu är beredd att avge definitivt utlåtande. Emellertid har kommittén vunnit övertygelse, att undersökningarna böra fullföljas särskilt med hänsyn till det ifrågasatta området i trakten av Muddusjaure, som förefaller att höra till de bästa, som överhuvud kunna ifrågakomma för nåendet av det avsedda syftet. Kommittén har också redan företagit en del åtgärder för att under instundande sommar åstadkomma bevakning i trakten av Muddusjaure, så att olaga jakt och fiske

därstädes bleve effektivare förhindrade respektive beivrade än vad hittills varit möjligt.

Genom en direkt till naturskyddskommittén ställd skrivelse av den 31 mars 1930 har Svenska Naturskyddsföreningen fäst kommitténs uppmärksamhet på en del omständigheter, som kunde äventyra förverkligandet av nationalparksförslaget i fråga. De viktigaste av dessa ligga i ett föreliggande förslag till utsyning av virke inom Porjus' och Råneträsks revir. Kommittén har inhämtat, att två av de för år 1931 föreslagna avverkningsposterna beröra det till nationalpark föreslagna området kring Muddusjaure. Det ena, beläget inom Bl. IV Linavaara av kronop. Råneträsk, faller blott till en del inom det ifrågavarande området, medan det andra inom Bl. III av kronop. Ananas helt faller inom samma område. Från sakkunnigt håll har kommittén inhämtat, att sistnämnda parti för hela nationalparksförslaget är av alldeles särskild betydelse, då det utgöres av ett av de bästa områdena för gammal orörd tallskog inom den tilltänkta nationalparken, vadan dess spolierande skulle väsentligen förringa värdet av densamma såsom barrskogsreservat.

Kommittén anser sig behöva under instundande sommar utföra en del kompletterande undersökningar över Muddusområdets växt- och djurvärld och anser det därför vara av stor vikt att i avvaktan på resultaten av dessa undersökningar inga avverkningar eller förberedelser härtill företagas inom det ifrågavarande området. Akademien, som delar denna uppfattning, får därför härmed hemställa, att K. Domänstyrelsen ville uppskjuta alla åtgärder rörande saluavverkning eller s. k. beståndsvårdande avverkning inom de delar av nuvarande Porjus' och Råneträsks revir, vilka enligt bifogad kartskiss eventuellt skulle komma att bilda Muddusområdets nationalpark (be-gränsad av blå linje på kartskissen), tills Akademien kan avge slutligt yttrande över det föreliggande förslaget.

Stockholm den 9 april 1930.

Å Naturskyddskommitténs vägnar:

GUNNAR SAMUELSSON.

ERIK STENSIÖ.»

»Till svar härå meddelade domänstyrelsen i en skrivelse av den 17 april 1930, att den med anledning av den gjorda framställningen beslutat tillsvida uppskjuta alla åtgärder för utsyning och avverkning av virke inom ifrågavarande områden.» (WIBECK: Sveriges Natur 1931, s. 60.)

10 maj 1930, § 4. Begäran hos professor HESSELMAN att docenten MALMSTRÖM skall få utföra botaniska undersökningar inom Muddus.

26 maj 1931, § 5. Överlämnar U. BERGSTRÖM berättelse om djurlivet inom Muddus. Undersökningen utförd sommaren 1930.

12 september 1931, § 1: »Behandlades en i avvaktan på vissa undersökningars avslutande bordlagd remiss från Kungl. Jordbruksdepartementet angående avsättande inom den lappländska barrskogsregionen av en nationalpark eller ett större naturskyddat område. Herr HESSELMAN och lektor ALMQUIST lämnade redogörelser för resor i skogligt och botaniskt syfte, företagna på kommitténs uppdrag inom det till avsättande såsom nationalpark föreslagna Muddusområdet i Norrbottens län. Herr HESSELMAN framhöll, att stora avverkningar övergått större delen av området. Föryngring och marktäckning hade svårt lidit av renhjordarna, som varje år flytta upp och ned utefter Lule älv. Från skoglig synpunkt vore området ej särdeles lämpligt för det avsedda ändamålet, då urskog i egentlig mening knappast kunde anses förekomma i större utsträckning inom detsamma. Lektor ALMQUIST hade kommit till samma uppfattning beträffande områdets värde från skoglig synpunkt. Området karakteriserades i övrigt av en trivial flora av Lapplands-typ, och endast Muddus-kanjon samt en del lågfjäll kunde erbjuda ett något större intresse ur botanisk synpunkt. Jägm. WIBECK lämnade slutligen en med kartor och fotografier belyst framställning över Muddus-områdets geografiska och skogliga förhållanden, av vilka syntes framgå att orörd skog skulle förekomma i större utsträckning inom vissa av herr HESSELMAN och lektor ALMQUIST icke besökta delar av detsamma.

Kommittén beslöt efter någon överläggning att ingå till Kungl. Domänstyrelsen med anhållan, att Kungl. Domänstyrelsen ville genom respektive revirförvaltare för kommitténs räkning inhämta närmare upplysningar angående vilka delar av Muddusområdet, som blivit av skogsavverkningen berörda.»

Som ovan

RUDOLF FLORIN.
Sekreterare.

Justeras:

EINAR LÖNNBERG.

I det uttalande, som från lektor E. ALMQUIST inforrats av Naturskyddskommittén över hans studieresa inom området, säger han om floran bl. a.

»Floran i området torde vara mycket representativ för de nordnorrländska barrskogstrakterna — enformig och fattig, kanske t. o. m. fattigare än i närmast angränsande trakter, såvitt av de sparsamt föreliggande litteraturuppgifterna kan dömas.»

Den ovannämnda skrivelsen till K. Domänstyrelsen angående avverkade områden inom Muddus utgår den 14.9. 1931.

Svar härå inkommer den 7 december 1931:

»Till Kungl. Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté.

Docenten RUDOLF FLORIN.

Åberopande Eder skrivelse av den 14 sistlidna september med anhållan om upplysningar angående vilka delar av det s. k. Muddusområdet, som blivit av skogsavverkning berörda, får domänstyrelsen överlämna avskrifter av från vederbörande revirförvaltare inhämtade utredningar i berörda avseende.

Den med Eder skrivelse följande kartan, å vilken genom streckning de av avverkning berörda områdena markerats, återställes härjämte.

Stockholm den 7 december 1931.

D. AF WÅHLBERG.

N. BERGSJÖ.

Till Kungl. Domänstyrelsen.

Åberopande remissakten nr S. IV: 2347 den 15 september angående av Kungl. Vetenskapsakademiens Naturskyddskommittés sekreterare begärd utredning om av skogsavverkning berörda delar inom det s. k. Muddusområdet får jag härmed för Råneträsk revir lämna följande uppgifter.

Trakterna söder om odlingsgränsen strax norr om T i Tjurkeväre över s i Tjärreshournas mot ape i Luleb Tjåtekafe äro i regel övergångna med dimensionshuggningar. Området är å bifogad karta inlagt och utmärkt genom korsstreckning. Eljest kan området i sin helhet sägas vara orört av avverkningar. Gränsen för Råneträsk revir är utmärkt med heldragen grön linje.

Remissakten jämte tillhörande karta översändes till jägmästaren i Porjus revir.

Murjek den 22 september 1931.

B. ELOF ANDERSSON.

Till Kungl. Domänstyrelsen.

Åberopande Kungl. domänstyrelsens remissakt nr S. IV 2347 den 15 september 1931 får jag med handlingarnas återställande vördsamt meddela följande:

Några avverkningar i senare tid ha ej förekommit inom den till Porjus revir hörande delen av det s. k. Muddusområdet.

För omkring femtio år sedan har emellertid den sydligaste delen övergått med avverkning av träd lämnande bjälkdimensioner i den omfattning, som angives medelst streckning å bifogad karta. På grund av avverkningens karaktär av dimensionshuggning ha givetvis de skilda bestånden påverkats mer eller mindre allt efter förekomsten av grova träd. Norr om den å kartan

markerade gränsen synes området vara praktiskt taget orört, om man bortser från de nomadiserande lapparnas husbehovsavverkning.

Porjus den 25 november 1931.

W. MOLANDER,
e. f. »

9 januari 1932, § 11. »Anmäldes att meddelande numera ingått från Kungl. Domänstyrelsen beträffande skogsavverkningen inom det till avsättande såsom nationalpark föreslagna Muddusområdet i Norrbottens län. Kommittén beslöt remittera ärendet till herr HESSELMAN för yttrandes avgivande och i avvaktan därpå bordlägga detsamma.»

16.1. 1932, § 2 lyder enligt välvilligt meddelande från sekreteraren sålunda:

»Återupptogs till behandling den bordlagda nådiga remissen angående avsättande inom den lappländska barrskogsregionen av nationalparker eller större naturskyddade områden och särskilt frågan om Muddusjaure-områdets lämplighet för detta ändamål. Herr HESSELMAN, som erhållit ärendet på remiss för yttrandes avgivande med anledning av den på kommitténs anhållan av Kungl. Domänstyrelsen gjorda utredningen beträffande vilka delar av Muddusjaure-området, som blivit av skogsavverkning berörda, redogjorde för resultaten av denna utredning och påvisade under åberopande av egna iakttagelser samt av jägmästare WIBECK och personer i orten lämnade uppgifter att utredningen vore till sina detaljer ofullständig och att sålunda större områden än de i densamma nämnda i själva verket varit föremål för skogsavverkning. Med undantag möjligen av dess centrala delar vore således området mindre lämpligt att avsättas såsom nationalpark avsedd att representera den lappländska barrskogsregionen, eftersom allt för stora ingrepp redan skett i skogligt avseende.

Kommittén ansåg det med anledning av detta yttrande böra ifrågasättas, huruvida Muddusjaure-området skulle kunna anses vara tillräckligt representativt för den skogstyp, som förslaget avsåg att bevara. Områdets sydligaste del, som övergått av skogsavverkning, vore eljest den ur allmän naturskyddssynpunkt intressantaste på grund av där förekommande märkliga kanjonbildningar, men då någon fara för åverkan å de senare genom sprängning eller för skadegörelse genom uppdämningar av Muddusälven för utvinande av vattenkraft icke syntes under överskådlig tid komma att föreligga, ansåg kommittén någon särskild åtgärd ur naturskyddssynpunkt icke för närvarande vara oundgängligen påkallad. Genom lektor E. ALMQUISTS utredning hade vidare framgått, att området icke erbjöd något större intresse ur rent botanisk¹ synpunkt. Däremot ansåg kommittén det vara otvetydigt ådaga-

¹ Lektor E. ALMQUIST har för mig förklarat att i redogörelsen för hans anförande uttrycket »botanisk» råkat komma i stället för hans eget ord »floristisk».

lagt, att djurlivet inom Muddusjaure-området vore särdeles märkligt och väl värt att komma i åtnjutande av skydd.

På ordförandens förslag beslöt kommittén hemställa att Kungl. Vetenskapsakademien ville under åberopande av vad här anförts som svar på den nådiga remissen angående utredning om avsättande inom den lappländska barrskogsregionen av nationalparker eller större naturskyddade områden i underdånighet anhålla om anstånd tills vidare med remissens slutliga besvarande för att möjliggöra en fortsatt utredning huruvida något annat område inom ifrågavarande region skulle vara lämpligare att avsättas såsom nationalpark än det av Svenska Naturskyddsföreningen föreslagna Muddusjaure-området.

Kommittén beslöt vidare avlåta skrivelse till Kungl. Domänstyrelsen med redogörelse för ärendets nuvarande läge och med förfrågan, huruvida skogsavverkningen inom Muddusjaure-området skulle kunna utan olägenhet tills vidare uppskjutas i avvaktan på vidare utredning, vilken jämväl skulle omfatta en undersökning av möjligheten att inom den lappländska barrskogsregionen finna annat lämpligare och särskilt av skogsavverkning mindre berört område än det nu till avsättande såsom nationalpark föreslagna.

Kommittén beslöt därjämte avlåta cirkulärskrivelse till samtliga ifrågakommande revirförvaltningar med redogörelse för ärendet och med anhållan om förslag på område, vilket skulle kunna tänkas vara ur skoglig synpunkt lämpligare än Muddusjaure-området att såsom representerande den lappländska barrskogsregionen avsättas såsom nationalpark.

Kommittén beslöt slutligen, att inkomna dylika förslag skulle remitteras till herr HESSELMAN och jägmästare WIBECK för närmare utredning och yttrandes avgivande.»

Som ovan

RUDOLF FLORIN.
Sekreterare.

Justeras:

EINAR LÖNNBERG.

»Till Kungl. Domänstyrelsen.

Genom nådig remiss av den 9 maj 1927 anmodades vetenskapsakademien att avge yttrande över en av Svenska Naturskyddsföreningen den 30 mars samma år ingiven underdånig skrivelse med anhållan, att Kungl. Maj:t behagade låta företaga utredning om avsättande på statens mark inom den lappländska barrskogsregionen av nationalparker eller större naturskyddade områden, avsedda att representera denna regions viktigaste vegetationstyper jämte deras djurvärld.

Vetenskapsakademien fann syftet med den ifrågavarande framställningen synnerligen beaktansvärt och ansåg det vara av stor vikt, att något större område av den lappländska barrskogsregionen bleve effektivt skyddat. Akademien ansåg också, att de av Svenska Naturskyddsföreningen föreslagna områdena kring Muddusjaure och Muddusjokk hörde till dem, som i främsta rummet borde ifrågakomma, och utfäste sig att sommaren 1928 påbörja en undersökning av nämnda områdena för utvärdering av deras lämplighet för det avsedda ändamålet.

Dessa undersökningar, som alltsedan dess pågått, blevo till en början på grund av en del mellankommande omständigheter icke oväsentligt fördröjda och ha därför först nu kunnat preliminärt avslutas. Av desamma ha framgått, att ganska stora delar av Muddusjaure-området varit föremål för skogsavverkning och att detsamma därför — möjligen med undantag av de centrala delarna — icke är så lämpligt att avsättas såsom nationalpark avseende att representera den lappländska barrskogsregionen, som man från början hade anledning förmoda. Även ur rent botanisk¹ synpunkt har området icke visat sig erbjuda något större intresse. Däremot har det otvetydigt ådagalagts, att djurlivet inom området är särdeles märkligt och väl värt att komma i åtnjutande av skydd.

Med anledning av dessa resultat av de företagna undersökningarna har vetenskapsakademiens naturskyddskommitté ansett en utredning i hög grad önskvärd rörande frågan, huruvida icke något annat område av tillräcklig storlek inom den lappländska barrskogsregionen skulle vara särskilt ur skoglig synpunkt lämpligare att avsättas såsom nationalpark än det av Svenska Naturskyddsföreningen föreslagna Muddusjaure-området. Kommittén har därför beslutat hemställa, att vetenskapsakademien ville som svar på den ovannämnda nådiga remissen i underdånighet anhålla om anstånd tills vidare med dess slutliga besvarande för att möjliggöra en fortsatt utredning av frågan i denna riktning.

Om emellertid något annat lämpligare område till äventyrs icke skulle stå till buds, anser kommittén frågan om Muddusjaure-områdets avsättande såsom nationalpark böra tagas under förnyat övervägande. Det är då av synnerlig vikt, att detsamma får tills vidare förbliva i sitt nuvarande skick och att det icke ytterligare skadas genom skogsavverkning.

Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté får därför hos Kungl. Domänstyrelsen framställa en vördsam förfrågan, huruvida skogsavverkningen inom Muddusjaure-området skulle kunna utan olägenhet ytterligare tills vidare uppskjutas i avvaktan på den ovannämnda utredningens avslutande.

Stockholm den 22 januari 1932.»

¹ Jfr not s. 168.

I skrivelse till kommittén av den 4.2. 1932 meddelar K. Domänstyrelsen inställande tillsvidare av all skogsavverkning inom Muddusjaure-området. Domänstyrelsen har därjämte anmodat vederbörande jägmästare att tillsvidare intill utgången av år 1934 undantaga området ifråga från alla virkesuttagningar och avverkningsåtgärder.

Den i Naturskyddskommitténs protokoll den 16.1. 1932 beslutade cirkulärskrivelsen till vissa revirförvaltningar besvaras samma år. Resultatet av den föranstaltade utredningen refereras längre fram i detta utlåtande (jfr s. 172—174).

10 juni 1932, § 1. Anmälan om avverkning för renstängsel inom Muddus, enligt skrivelse från Domänstyrelsen. Vidare inkommande meddelanden skulle remitteras till professor HESSELMAN och jägmästare WIBECK.

Nyssnämnda skrivelse från Domänstyrelsen hade följande lydelse:

Till Kungl. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté.

I skrivelse till Kungl. Vetenskapsakademien den $\frac{4}{2}$ 1932 meddelade Kungl. Domänstyrelsen, att styrelsen med anledning av framställning av akademien angående inställande tills vidare av all skogsavverkning inom det till avsättande som nationalpark ifrågasatta s. k. Muddusjaure-området anmodat vederbörande jägmästare att tillsvidare intill utgången av år 1934 undantaga området ifråga från alla virkesutsynings- och avverkningsåtgärder.

Sedan vederbörande jägmästare nu i skrivelse till styrelsen den 25 sistlidna maj anmält, att på föranstaltande av vederbörande lappfogde under förliden vår uppförts ett renstängsel ovan odlingsgränsen inom berörda område, varvid skog i viss utsträckning avverkats m. m., får styrelsen härmed genom överlämnande av jägmästarens skrivelse med tillhörande kartskiss m. m. bringa förhållandena till Eder kännedom.

Stockholm den 2 juni 1932.

D. AF WÅHLBERG.

SIXTEN BELLANDER.

Till Kungl. Domänstyrelsen.

I skrivelse den 4 februari 1932 har Kungl. Domänstyrelsen intill utgången av år 1934 undantagit från all utsyning och avverkning ett såsom nationalpark ifrågasatt område å kronoparken Råneträsk Bl. III och Bl. IV. Innevarande vår har emellertid genom lappfogde HEDBÄCK och lapptillsyningsman O. ANDERSSON uppförts ett renstängsel å kronoparken Råneträsk Bl. IV ovan odlingsgränsen enligt bilagda kartskiss, varvid avverkats 647 tallar, 1247 granar och 804 torra träd om tillsammans 230 kbm. Å 40 timmerdugliga tallar och 36 granar har fastpikats 4 st. slanor från vardera hållet.

Skogsstatspersonalen har givetvis meddelat lappfogden Domänstyrelsens ovannämnda avverkningsförbud och har icke biträtt vid avverkningen annat än att uppsikt hållits, så att minsta möjliga skada för skogen skulle uppstå.

Någon betydelse ur skogsvårdssynpunkt har avverkningen icke, då i allmänhet mindrevärdig skog avverkats, men då stängslet har en längd av 5437 meter, inhägnas en icke obetydlig areal, varå ungsbogen kommer att spolieras.

Jag får värdsamt anhålla, att Domänstyrelsen ville meddela Kungl. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté denna rapport.

Murjek den 25 maj 1932.

B. ELOF ANDERSSON.

Överjägmästarens yttrande: Enligt den av jägmästaren närslutna skissen synes stängslet ifråga hava uppförts vid höjdsiffran 515 (enligt generalstabskartan) c:a 4 km. SSV Kuobmojaure. Revirförvaltningen torde enligt lapplagen saknat möjlighet förhindra stängslets uppförande. Jägmästarens direktiv till kronojägaren rörande hägnaden närslutes i avskrift.

Luleå i Övre Norrlands distrikts överjägmästarexpedition den 30 maj 1932.

J. WALLMARK.

Till Kronojägaren i Harrijaure bevakningstrakt.

Angående stängsel för renar å Krp. Råneträsk Bl. IV.

Det till nationalpark ifrågasatta området å kronoparken går från sjön nr 327 parallellt med odlingsgränsen till bestånd nr 172 och därifrån till sjön nr 340.

Ni har att förhindra varje intrång å blocket *nedanför* odlingsgränsen. Utan tillstånd har ingen rätt att vidtaga någon åtgärd för uppförande av stängsel där.

Beträffande dylik åtgärd *ovan* odlingsgränsen erfordras tillstånd av Länsstyrelsen. Då emellertid dylikt uppförande av stängsel står i strid med det avverkningsförbud, som utfärdats av Domänstyrelsen för det område, som föreslagits till naturskyddsområde, har Ni att omedelbart avgiva rapport, om sådant uppföres. Lappfogden blir ansvarig för åtgärd, som mot skogstjänstemannens bestridande vidtages inom naturskyddsområdet men direkt hindra honom kunna vi ej för så vitt han håller sig ovan odlingsgränsen.

Murjek den 9 april 1932.

B. ELOF ANDERSSON.

I skrivelse till kommittén av den 1.7. 1932 framlägga HESSELMAN och WIBECK resultatet av revirförvaltarnes i enlighet med kommitténs cirkulärskrivelse utförda undersökningar:

»Undertecknade, som anmodats att taga del av de yttranden, vilka avgivits utav jägmästarna på Sveriges 26 mest avsides belägna lappmarks- och fjällrevir rörande möjligheterna att där avsätta orörda naturskyddsområden eller nationalparker, avsedda att representera den nordsvenska barrskogsregionen i landskapligt, floristiskt och faunistiskt hänseende, få över nämnda aktstycken anföra följande.

Rent negativa besked hava lämnats från icke mindre än 18 av dessa revir, nämligen: Vettasjoki, Gällivare (oberäknat Muddusområdet, vilket numera ingår i detta med den andel, som förut tillhörde Porjus revir), Ängeså, Görjeå, Vargiså, Malmesjaurs, V:a Arvidsjaur, S:a Arvidsjaur, Malå, S:a Sorsele, V:a Åsele, Ö:a Åsele, Malgomajs, Volgsjö, Dorotea, Frostvikens, Hallens och Åre revir.

Positiva förslag — eller åtminstone en antydning om vissa befintliga möjligheter härtill — hava ingått från 8 revir: Tärendö, Juckasjärvi, Råneträsk (oberäknat Muddusområdet, som med sin östligaste del tillhör detta revir), Pärlälvens, Arjepluogs, N:a Sorsele, V:a Stensele och Hede.»

Efter en speciell redogörelse för de positiva förslagen komma de till följande resultat:

»Totalintrycket av de ingångna cirkulärsvaren är onekligen, att den nordsvenska barrskogsregionen redan till ojämförligen största delen av sin areal blivit berörd utav avverkning, och att möjligheterna att därinom avsätta något eller några mera betydande nationalparksområden, som i *alla* hänseenden motsvara de önskemål, man skulle kunna hysa, sannolikt redan äro försuttna.

För att få en samlad översikt av de ingångna förslagen, hava de nämnda områdena markerats med rött på en bifogad järnvägskarta. Även Muddusområdet och ett tallskogsområde i NV delen av Sjaunjaområdet, som berörts i bl. a. en skrivelse av den 9 april 1930 från K. Vetenskapsakademien till K. Domänstyrelsen hava där inlagts. Å kartan har också barrskogsgränsens ungefärliga läge inritats med grön linje.

På denna karta ser man omedelbart, att de tre föreslagna områdena nr 5, 6 och 7, vilka äro de enda som hava sådan storlek, att de skulle kunna giva något i landskapligt och faunistiskt hänseende, som tillnärmelsevis skulle kunna gå upp mot Muddusområdet, alla ligga i omedelbar närhet av själva barrskogsgränsen. Inom vardera av dessa områden — liksom givetvis också i det på över 750 m:s höjd ö. h. belägna området utmed sjön Rogen i Härjedalen — torde skogsvegetationen i dess helhet hava mer fjällskogsnatur än inom Muddusområdet.

Områdena nr 1 och 3 — och särskilt det senare, som ligger något sydligare och avlägsnare från övre skogsgränsen — torde tvivelsutan giva goda bilder av gamla urskogsbestånd på övervägande torr, hedartad mark. De ha emel-

lertid så liten ytvidd, att de tyvärr icke kunna betyda något såsom reservat för bevarande av nordsvenskt djurliv.

Av de föreslagna områdena äro framförallt nr 1 och 3 och sannolikt även området nr 8, omkring sjön Rogen, synnerligen värda en närmare undersökning. Här finnas sannolikt urskogsbestånd av *mycket* stort skogsbiologiskt intresse och av stort värde för den framtida forskningen. Då emellertid Muddusområdet genom sin storlek, sin förhållandevis väl bevarade fauna och sina egendomliga landskapsbilder fyller vissa önskemål i avseende på ett nationalparksområde, som icke kunna förverkligas inom mindre områden, hålla vi dock bestämt före, att även Muddusområdet bör avsättas som nationalpark.

De ingångna cirkulärsvaren hava visat, att äldre och nyare avverkning redan hunnit övergå den nordsvenska barrskogsregionen så pass fullständigt, att man vid ett eventuellt avsättande av ett *större* nationalparksområde inom denna zon, efter allt att döma torde vara nödsakad att anlägga mindre rigorösa synpunkter, än som i och för sig varit önskvärda.

De kommunicerade handlingarna bifogas.

Experimentalfältet den 1 juli 1932.

HENRIK HESSELMAN.

EDVARD WIBECK.»

8 september 1932, § 4. HESSELMAN och WIBECK avgiva rapport om renstängslen inom Muddus.

3 juni 1933, § 1. »Med anledning av Kommitténs till Länsstyrelsen i Norrbottens län riktade hemställan att — i avvaktan på fullföljandet av utredning angående frågan om Muddusjaure-områdets lämplighet att avsättas som nationalpark — såväl låta avlägsna de i senare tid till ifrågavarande område dirigerade lapparna som att tills vidare förhindra varje ny sådan inflyttning, hade inkommit en på yttrande av vederbörande lappfogde stödd skrivelse från nämnda Länsstyrelse, i vilken Kommitténs hemställan förklaras icke kunna föranleda till någon vidare åtgärd från dess sida.

Av ordföranden hade Länsstyrelsens skrivelse remitterats till jägmästaren E. WIBECK vid Statens Skogsförsöksanstalt, vars yttrande jämväl nu förelåg.

Sedan dessa skrivelser av ordföranden upplästs och Kommittén diskuterat de i densamma framlagda synpunkterna, beslöts att, så snart det lämpligen ske kunde, vidtaga slutliga åtgärder för avgivandet av framställning om Muddusjaure-områdets avsättande såsom nationalpark.»

9—12 juli 1933 beröres Muddusområdet av skogsbrand, Sarkavarebranden. I en skrivelse till Naturskyddskommittén av den 2 oktober 1933 meddelar jägmästar WIBECK med stöd av värdefulla utredningar av jägmästarna

FOLKE HÖRLING och KLAS NORDFORS resultat av den utredning, som han med anledning av branden företagit, varav framgår att »av det c:a 50 000 hektar stora Muddusområdet utgör den brandskadade delen alltså endast något mer än 2 procent av totala arealen».

9 oktober 1933, § 1. HESSELMAN redogör för WIBECKS undersökningar över Sarkavarebranden (9—12 juli 1933), vilken berört Muddus. Utredning av skogsrenstammen inom Muddus förordas. På förslag av HESSELMAN, som ej ansåg Muddusområdet representativt för hela det lappländska barrskogsområdet, beslöt kommittén föranstalta undersökning av trenne områden:

- a. 2.5 kvmil Västra Stensele revir omkring Kirjesån.
- b. 400 à 500 har Råneträsks revir, 5 km SO om byn Slättberg.
- c. Hede revir runt östra delen av sjön Rogen.

20 januari 1934, § 6. »Föredrogs en skrivelse från Länsstyrelsen i Norrbottens län utgörande svar å Kommitténs förfrågan den 9 oktober 1933 dels om och i vilken grad en begränsning av lappars inflyttning till Muddusjaureområdet och av den renstam, som där tillåtes beta, vore möjlig, dels angående beskaffenheten av den renstam, som redan flyttats till ifrågavarande område.

Av länsstyrelsens skrivelse framgick att renskötsel för närvarande bedrivs av två lappfamiljer med omkring 400 renar, vilka närmast kunna hänföras till vanlig fjällrentyp. Någon ytterligare ditflyttning av renskötande lappar hade länsstyrelsen icke för avsikt att företaga, såvitt nu kunde överblickas, men å andra sidan ansåg sig länsstyrelsen icke av naturskyddshänsyn böra föreskriva någon begränsning i förkovring av den renstam, som nu fått intaga området.

Sedan med anledning av ovannämnda skrivelse frågan om Muddusjaureområdet ytterligare diskuterats, förklarade sig Kommittén beredd att vidtaga åtgärder för avgivandet av slutligt förslag till detsamma avsättande såsom nationalpark. Kommittén beslöt därvid uppdraga åt herr HESSELMAN och jägmästaren E. WIBECK att författa förslag till skrivelse till Kungl. Akademien i ärendet. I denna skrivelse skulle den förväntan uttryckas, att renstammen ej måtte tillåtas utveckla sig så, att markvegetationen inom området lede allvarlig skada genom betning.

§ 7. Kommittén beslöt uppdraga åt herr HESSELMAN och jägmästaren E. WIBECK att avgiva förslag till skrivelse till Kungl. Akademien rörande fridlysning av djurlivet i Sjaunjaområdet av Lule lappmark.»

Några beslut av den 7.5. 1934, 2.6. 1934, 8.10. 1934, som i viss mån beröra Muddusfrågan, meddelas:

7 maj 1934, § 3. »Kommittén beslöt uppdraga åt herr HESSELMAN att om möjligt under instundande sommar företaga undersökning av följande områden med hänsyn till frågan om deras lämplighet att avsättas såsom naturreservat, exemplifierande den norrländska barrskogsregionen i ursprungligt skick:

a) ett ca. 2.5 kvmil stort granskogsområde inom Västra Stensele revir utgörande blocken I—III av kronoparken Kirjesålandet och beläget omkring Kirjesån, som utfaller vid Slussfors mellan Umsjön och Storuman;

b) ett 400 à 500 hektar stort område med orörd, gammal tallskog och barrblandskog med god slutenhet, beläget inom Råneträsks revir ca. 15 km ONO om Polcirkelns station och ca. 5 km SO om byn Slättberg.»

2 juni 1934, § 4. Kommittén godkänner Svenska Naturskyddsföreningens förslag att tilldela dels fil. kand. TH. ARWIDSSON, Stockholm, anslag för botanisk undersökning av området vid Polcirkelns station, dels jägmästare E. WIBECK anslag för skoglig, botanisk och zoologisk undersökning av området i Hede revir och en liknande undersökning av ett fjällgransområde i Frostvikens socken.

§ 9. Kommittén beslöt bekosta herr HESSELMANS undersökningar av tvenne områden inom Västra Stensele respektive Råneträsks revir.

8 oktober 1934, § 12. Herr HESSELMAN lämnar preliminärt meddelande angående sina på Kommitténs uppdrag under sommaren 1934 företagna resor till barrskogsområden i Norrland.

22 oktober 1934, § 9. »Föredrogs ett till Kommitténs ordförande från jägmästaren E. WIBECK i Stockholm inkommet brev angående utarbetandet av förslag till underdånig skrivelse med framställning om Muddusjaure- och Sjaunja-områdenas avsättande såsom nationalpark respektive fridlyst naturskyddsområde.

Med anledning av detta brev beslöt Kommittén dels avlåta skrivelse till Länsstyrelsen i Norrbottens län med begäran om uppgift angående vilka jakt- och fiskerättigheter, som upplåtits inom nämnda områden, dels uppdraga åt sekreteraren att på behörigt håll införskaffa upplysningar angående den eventuella befintligheten av slätterservitut gällande för desamma.»

Svenska Naturskyddsföreningens styrelse har givetvis under de mer än 8 år, som dess första skrivelse i Sjaunja-Muddus-frågan (30.3. 1927) vilat hos Naturskyddskommittén, med oro följt ärendets utveckling inom densamma. Den 31 mars 1930 (jfr Sveriges Natur 1930 s. 122—123) avlät Naturskyddsföreningen i ärendet tvenne skrivelser, en till Länsstyrelsen i Norrbottens län

och en till Naturskyddskommittén. Den till Naturskyddskommittén innehåller bl. a. om Muddus följande:

»På grund av vad i det föregående anförts, får Naturskyddsföreningen till Kungl. Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté rikta en enträgen vädjan, att såvitt möjligt — t. ex. genom medel från 'Verner von Heidenstams fond till skydd för Sveriges djurvärld' — under en à två månaders tid i vår, exempelvis under 1 maj—15 juni, en med polismäns befogethet utrustad bevakningspatrull om minst två män förlägges till trakten av Muddusjaure med uppgift att förhindra, respektive beivra olaga jakt och fiske vid och i närheten av denna sjö.

Att de föreslagna områdenas värde såsom nationalparker, just avsedda att representera ursprungliga och orörda områden inom den nordsvenska barrskogs-regionen, skulle i hög grad förminskas och äventyras genom saluavverkningar i en del gamla, mogna och övermogna bestånd inom områdena ifråga ligger i öppen dag. Ehuru, såsom Naturskyddsföreningen förvissat sig om, någon avverkning i något för närvarande fastställt utsyningsförslag icke är beslutad inom det område, som är föreslaget att bilda Muddusområdets nationalpark, föreligger dock givetvis möjligheten att så framdeles kan bliva fallet, eventuellt redan i det nya utsyningsförslag, som under april månad i år kommer att av Domänstyrelsen fastställas. Enligt vad som senare meddelats, har en sådan eventualitet redan inträffat. Faran härav är desto större, som efter vad Naturskyddsföreningen har sig bekant, den förutnämnda, omfattande arbetslösheten i Porjus föranlett Jokkmokks kommun att hos statsmakterna göra framställning om anordnande av mera än vanligt omfattande avverkningar på kronans skogar i denna trakt.

Under sådana förhållanden är det uppenbarligen av största vikt, att till Domänstyrelsen, som icke förut erhållit någon officiell underrättelse om de föreliggande nya nationalparksförslagen, från Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté snarast möjligt en anhållan ställes, att styrelsen under den tid, som kan förflyta till dess Regering och Riksdag hunnit fatta beslut i detta ärende, icke föranstaltar om någon som helst saluavverkning eller s. k. beståndsvårdande avverkning *dels* — och framför allt — inom delar av nuvarande Porjus' och Råneträsk's revir, vilka enligt här bifogad kartskiss eventuellt skulle komma att bilda Muddusområdets nationalpark, *dels* icke heller inom det barrskogsområde, som norr om Sjaunja-jaure ligger mellan Sjaunja-älven i öster och det s. k. Sjaunja-dundrets fjällmassiv i väster.»

Då ärendet 16.1. 1932 fördröjts genom att kommittén beslöt fortsatt »utredning huruvida något annat område inom ifrågavarande region (den lappländska barrskogsregionen) skulle vara lämpligare att avsättas såsom nationalpark än det av Svenska Naturskyddsföreningen föreslagna Muddusjaureområdet», kunde emellertid styrelsen i sin årsberättelse av mars 1933 (Sveriges Natur 1933, s. 181) meddela: »Enligt vad styrelsen inhämtat har

sagda undersökning under året slutförts och givit till resultat att något annat till storleken jämförligt och ur naturskyddssynpunkt likvärdigt område icke kunnat påvisas.»

Däremot har styrelsen ännu då detta skrives icke fått meddelande om det avgörande resultatet av undersökningen över två områden i den lappländska barrskogsregionen och ett i sydvästra Härjedalen, vilka kommittén 9.10. 1933 beslöt anställa på förslag av professor HESSELMAN, som ej ansåg Muddusområdet representativt för hela det lappländska barrskogsområdet, ej heller om de nya undersökningar i samma syfte, som kommittén enligt protokoll av den 7.5. 1934 och den 2.6. 1934 inlett.

Innan vi gå vidare, citera vi WIBECKS framställning i Sveriges Natur 1931 i uppsatsen »Nu eller aldrig», som vi anbefalla Nordens naturskyddsvänner till ett noggrant genomläsande. På s. 60 säger WIBECK: »Givetvis är det angeläget, att under den ansenliga tidrymd, som även i gynnsammaste fall måste förflyta, innan ett eventuellt avsättande av Muddusområdet till nationalpark kan tänkas äga rum, skydda detsamma från en fortsatt, vare sig laglig eller olaglig beskattning med därmed åtföljande störning av djurstammen samt att förhindra virkesuttag av den storlek och beskaffenhet, att de skulle avsevärt minska områdets värde som nationalpark. Såsom redan omnämnts i årsskriften 1930 (sid. 122—125), avlät naturskyddsföreningen i detta syfte den 31 mars 1930 tvenne olika skrivelser, den ena till K. B. i Norrbottens län och den andra till vetenskapsakademiens naturskyddskommitté.

Med anledning av sistnämnda framställning anhöll akademien i skrivelse till domänstyrelsen den 9 april 1930, att styrelsen 'ville uppskjuta alla åtgärder rörande saluavverkning eller s. k. beståndsvårdande avverkning inom de delar av nuvarande Porjus' och Råneträsks revir, vilka enligt bifogad kartskiss eventuellt skulle komma att bilda Muddusområdets nationalpark, tills akademien kan avge slutligt yttrande över det föreliggande förslaget'. Till svar härå meddelade domänstyrelsen i en skrivelse den 17 april 1930, att den med anledning av den gjorda framställningen beslutat tills vidare uppskjuta alla åtgärder för utsyning och avverkning av virke inom ifrågavarande områden.

Att detta beslut kom i grevens tid framgår däraf, att enligt ett då redan föreliggande utsyningsförslag 7000 kbm. virke voro avsedda att uttagas i den gamla tallskogen på bergen Keppovare och Keppohuornats, belägna långt innanför det föreslagna nationalparksområdets gräns, sydöst om och icke särdeles långt från själva Muddusjaure.

Med glädje kan man alltså konstatera, att de myndigheter, vilka hitintills haft med nationalparksärendet att skaffa, till detsamma intagit en gynnsam och alltigenom välvillig inställning. Icke desto mindre är det klart, att en sak av denna beskaffenhet och omfattning i fortsättningen också kommer

att beröra helt andra intressesfärer, och att dess detaljer förmodligen i somliga fall komma att uppkalla kritik och meningsbrytningar. Vad jag här på förhand velat fästa uppmärksamheten på inför det arbete och kanske också den dragkamp, som icke helt torde utebliva under ärendets fortsatta utveckling, är följande fakta, vilka måhända långt ifrån alla naturvänner hava klart för sig, nämligen *hur ytterst begränsade och kringskurna möjligheterna för avsättande av ett större nationalparksområde t. o. m. inom den nordsvenska barrskogsregionen verkligen äro, huru sent vi nu äro ute i detta ärende, och hur omistligt värdefull den sista, här föreliggande chansen fördenskull är.* — »Om icke den sista möjligheten att avsätta ett verkligt betydande och för sitt ändamål fullt lämpligt nationalparksområde inom vår barrskogsregion denna gång blir utnyttjat, må man hava klart för sig, att ett sådant tillfälle icke heller någonsin mera kommer att yppa sig, och att Sverige för all framtid kommer att bliva utan ett från början någorlunda orört naturreservat av detta slag.»

Ett beslut av kommittén den 20.1. 1934 § 1 och § 7 har varit av alldeles särskilt glädjande art. Som framgår av tidigare gjorda citat beslöt Naturskyddskommittén denna dag att till herrar HESSELMAN och WIBECK uppdraga utarbetandet av förslag till slutgiltig framställning om avsättande av Sjaunja och Muddus som respektive i och för djurlivet fridlyst område och som nationalpark.

Naturskyddsföreningen sätter nu sitt hopp på att den man, som tagit initiativ till och mer än någon arbetat för en av Nordens största naturskyddsfrågor, jägmästare WIBECK, snarligen i förening med professor HESSELMAN skall föra densamma i land.

Vi göra det tankeexperimentet, att Svenska Naturskyddsföreningen år 1927 haft ett statligt naturskyddsämbete, till vilket den kunnat överlämna sin stora fråga: Sjaunja-Muddus-reservaten. Med ett sådant ämbetes resurser, ej minst vad arbetstid beträffar, kunde den överhängande faran av fortsatt avverkning i Muddus-skogarna under det utredningen pågår, genast ha avvärijts genom en hänvändelse till Domänstyrelsen, som redan då säkerligen omedelbart skulle tillmötesgått en framställning om inhiberande av avverkning under en rimlig tid. Vi påminna endast om, att då Naturskyddskommittén, tack vare en direkt anhållan från Naturskyddsföreningens styrelse, efter tre års förberedande arbete inför K. Vetenskapsakademien förordade en hänvändelse till Domänstyrelsen och denna hänvändelse sedermera gjordes den 9 april 1930, svarade Domänstyrelsen härpå redan den 17 april samma år, att den med anledning av den gjorda framställningen beslutat tills vidare uppskjuta alla åtgärder för utsyning och avverkning av virke inom ifrågasvarande områden.

Detta tre års förberedande arbete (före den 7 april 1930) bestod i att:

25 maj 1927 (Bilaga) — Akademien uttalade på kommitténs tillstyrkan inför Jordbruksdepartementet önskvärdheten av att all slags jakt inom Sjaunja- och Muddus-områdena förhindras.

5 juli 1927, § 15. Herr LÖNNBERG meddelade, att han å kommitténs vägnar uppdragit åt fil. lic. STEN BERGMAN, att under instundande sommar företaga en undersökning av det högre djurlivet inom Sjaunja-myrområdet. Kommittén beslöt att för ifrågakvarande undersökning anslå ett belopp av 400 kronor. (Licentiat BERGMAN fick ej tillfälle att utföra denna undersökning.)

§ 16. Herr G. SAMUELSSON meddelade, att han på uppdrag av kommittén avtalat med assistenten vid Statens Skogsförsöksanstalt fil. doktor CARL MALMSTRÖM om botanisk undersökning av det till nationalpark föreslagna Muddusområdet. (Den 10 maj 1930 förnyades anbudet; liksom förut blev dr MALMSTRÖM ej i tillfälle att utföra detsamma.)

Året 1932 inledde en ny, ganska fatal vändning i situationen. Länsstyrelsen i Norrbottens län medgav då att en viss kontingent lappar fingo nedsätta sig inom området. Ett renstängsel måste i samband härmed enligt lagen uppföras ovan odlingsgränsen, vilket medförde spoliering av ett ej obetydligt stycke naturskog och den nyssnämnda avverkningen, vilken det ej enligt gällande lag stod i Domänstyrelsens makt att avvärja.

Hade under de gångna 4 åren något mera intensivt arbete utförts i nationalparksfrågan, hade denna säkerligen avancerat så långt att lappflyttningen icke fått äga rum.

Någon anhållan från Naturskyddskommittén hos Domänstyrelsen om förlängning av det med år 1934 (s. 171) utgångna avverkningsförbudet i Muddus-området föreligger ej. Självklart torde väl vara att på något sätt förbudets prolongation ordnas.

Stora Sjöfallets nationalpark. — Huru litet en vetenskapsakademi och dess naturskyddskommitté kunna uträtta mot mäktiga *statliga* myndigheter visar den makabra stympningen av *Stora Sjöfallets nationalpark*.

Vattenfallsstyrelsen hade 1918 begärt att medelst dammbyggnad vid Lilla Sjöfallet, omedelbart ovanför Stora Sjöfallet, indämma hela det tiomila sjösystem, som sträcker sig mitt genom Stora Sjöfallets nationalpark. Innan avgörande i sak träffats, beviljades av 1918 års riksdag 200 000 kronor och sedermera av 1919 års lagtima riksdag 1 miljon kronor till regleringsarbetenas påbörjande. K. Maj:t framlade vid urtima riksdagen 1919 proposition av innehåll, att de för regleringen erforderliga områdena skulle fr. o. m. dag, som K. Maj:t ägde att bestämma, upphöra att vara nationalpark. Propositionen avgavs den 13 augusti, och den 27 i samma månad beslöto båda kamrarna utan diskussion att skänka sitt bifall till förslaget.

Vetenskapsakademien hade endast att ge sitt tvungna bifall om ock med

en protest ur det renodlade naturskyddets synpunkt. Statsrådsprotokollet av den 13 augusti 1919 ger oss detta yttrande:

»Genom ifrågavarande fördämning uppstode en sjö, som komme att upptaga drygt hälften av den stora dalgång, som ginge fram genom nationalparkens centrala del, och uppdämningen komme att i högst väsentlig grad förändra förhållandena inom nationalparken och nedsätta dess värden från naturskyddssynpunkt, särskilt i biologiskt hänseende. Det ifrågavarande ingreppet vore sålunda synnerligen beklagligt från denna synpunkt, men i betraktande av den ofantligt stora nationalekonomiska vinst, som vore förbunden med det planerade företaget, ansåge sig vetenskapsakademien ej kunna avstyrka vattenfallsstyrelsens framställning allra minst i nuvarande tid, då ökad bränsle- och krafttillgång vore ett livsvillkor för vårt land.

Då akademien alltså för sin del lämnade sitt bifall till framställningen, skedde det under villkor, att vattenfallsstyrelsen läte sig angeläget vara, att alla arbeten i samband med den ifrågasatta fördämningen utfördes med största möjliga pietet mot naturen inom nationalparken, så att denna ej mer än nödigt vanställdes; att den för arbetets utförande anställda personalen hölles under sträng uppsikt, så att den ej genom olaga jakt och fiske eller på annat sätt bröte mot fridlysningsbestämmelserna för nationalparken; samt att den eller de personer, som i en framtid skulle hava tillsyn över dammen, noga övervakades och ej tillätes att förgripa sig på naturen inom nationalparken.

Slutligen ville akademien redan nu framhålla, att den förlust, som Stora Sjöfallets nationalpark komme att lida, därest ifrågavarande förslag komme till stånd, borde framdeles ersättas genom en reglering av parkens västra gränslinje.»

Den första godtyckliga avsättningen av ofantliga nationalparksvidder, för vars forcerande Vetenskapsakademien står oskyldig, utan vederbörlig utredning hade hämnat sig. Det allmänna föreställningssättet hade ej kunnat bringas tillräcklig respekt för nationalparksidén.

Kommittén ställdes nu inför nödvändigheten att hos statsmakterna söka utverka en compensation för vad naturskyddet förlorat av svensk fjällvärld. Regleringen av Sjöfallsparkens västra gränslinje måste tillsvidare lämnas åsido. Men redan 1914 hade professor EINAR LÖNNBERG ingått till K. Maj:t med en framställning om att få ett område av Torneträsks norra strand fram till riksgränsen avsatt till nationalpark. Ärendet behandlades av statsmakterna långsamt, men efter det uppseendeväckande utbrottet år 1919 ur Stora Sjöfallets nationalpark ansåg sig riksdagen 1920 böra inom det av professor LÖNNBERG föreslagna området (7.4 kvadratmil) avsätta *något*, men endast 24.5 kvadratkilometer, trots protest mot reduktionen, som »Vaddetjåkko nationalpark».

Kommittén gjorde vad den kunde för att rätta till det hastigt tillkomna

nationalparcskomplexet, »Vaddetjåkko nationalpark». Den är en positiv vinst men av försvinnande betydelse mot vad som förlorats vid Stora Sjöfallet. Någon vinst blev däremot ej den nya nationalpark, som K. Maj:t föreslog att upprätta på ett område inom Suorsa eller Rissa kronoparker. Akademien har nämligen låtit undersöka trakten och därvid ej funnit någon lämplig plats för nationalpark.

Man äger rätt att fråga, skulle ej en direkt förankring hos staten av naturskyddet i form av ett statligt ämbete kunnat föra skyddets intressen, åtminstone i kompensationsfrågan, bättre framåt än vad nu blev fallet.

Lojsta-eken. — Ett annat exempel — från Gotland — visar hur maktlös naturskyddskommittén med sina nuvarande resurser kan stå inför de lokala myndigheterna.

»Gotlands mäktigaste träd, *Lojsta-eken* i 'Prest-stor-äng', 'uti hvars ihåliga bål (1855) ett par oxar kunde stå', avritad, fotograferad, mätt och beskriven av ej mindre än P. A. SÄVE och K. JOHANSSON, fridlystes 1913. Då landshövding Roos och förf. 11.8. 1926 inspekterade eken, befanns det, att den redan förut i hög grad medtagna kronan hade inkräktats av två uppskjutande askar, den ena med ett turistanslag. Med en anhållan om askarnes nertagning och anslagets flyttande avsånde jag 26.8. 1926 rapport till Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté. Vid kommitténs sammanträde den 25 april 1927 'meddelades av ordföranden professor EINAR LÖNNBERG, att jägmästaren i Gotlands revir åtagit sig att tillse, att 'Lojsta-eken' befrias från för densamma skadlig askvegetation'. Min inspektion förnyade jag 21.6. 1933. Sedan sist hade man dragit en telefonledning, med 6 trådar, vilken utan svårighet kunde dragits mera på sidan, genom bladverket av den friska gren som sträcker sig ut mot landsvägen. Ehuru man 1927 efter min eller kommitténs anvisningar röjt — anslaget befann sig på en särskild stolpe — stod nu intill stammen en lummig ask som svårt generade det svaga ännu levande grenverket. Förf. ber att få anmäla (vittnen intendent A. EDLE och fil. lic. NILS TIBERG) sig skyldig till ett olaga ingrepp i naturskyddskommitténs och jägmästarens åligganden: för att hålla eken vid liv avskar jag med slidkniv (hade jag haft yxa, hade jag huggit hela trädet) de farligaste askgrenarne.» SERNANDER, Tidskr. f. Hembygdsvård 1934, s. 86.

»Den 22 juni 1934 förnyade jag min inspektion av 21.6. 1933. Om denna se bifogade uppsats (Tidskr. f. Hembygdsvård) s. 86. Samma sorgliga tillstånd. Det var på en exkursion med Föreningen för dendrologi och parkvård. Jag konstaterade inför denna med djup indignation och sorg att min anmälan till naturskyddskommittén av den 26 augusti 1926 endast haft en svag effekt på gotländska myndigheter. Jag uppgav i denna anmälan att kronan hade inkräktats av två uppskjutande askar och att dessa måste borttagas. Jag hoppas att kommittén ordentligt framförde att det var två askar det var

fråga om, så att det icke lämnades möjlighet för jägmästaren att subjektivt bedöma vad som kommittén menade med 'ljus- och näringskonkurrerande askvegetation'. Blott *en* ask hade — antagligen 1927 — borttagits och sedan hade det hela lämnats åt sitt öde, ehuru 'jägmästaren i Gotlands revir åtagit sig att tillse, att eken blir i mån av behov befriad från ljus- och näringskonkurrerande askvegetation'.» Brev till Naturskyddskommitténs sekreterare 22/8 1934 från SERNANDER.

»I skrivelse av den 3 dennes anhölls om pastoratskyrkorådets i Fardhem medverkan till borttagande av ljus- och näringskonkurrerande askvegetation kring den fridlysta s. k. Lojstaeken i Lojsta annex i Lojsta socken på Gotland. Pastoratskyrkorådet har ej förut haft kännedom om förhållandet, då från domänstyrelsen intet meddelande härom lämnats till undertecknad ordf. Pastoratskyrkorådet är naturligtvis lika angeläget som Naturskyddskommittén att Lojstaeken såsom ett för hemtrakten säreget naturminnesmärke skyddas och bevaras och skall villigt lämna sin medverkan härtill.

I samråd med stiftsjägmästaren, vilken nästa vecka besöker pastoratet för utstämpling av skog, skall det omedelbart vidtagas åtgärder i enlighet med i Eder skrivelse framställda önskemål. Fardhem den 20 september 1934. OLOF HAVRÉN, Ordf. i pastoratskyrkorådet.» — Svar på skrivelse från Naturskyddskommittén.

Intendent EDLE har på förfrågan meddelat mig, att asken nedhöggs omkring 1.2. 1935, varjämte efter mina anvisningar uppskjutande buskar röjdes. Telefonledningen genom den friska grenen borttogs senhösten 1934.

Efter min anmälan 26.8. 1926 har eken hotats av fortsatt dödsfara i 8 1/2 år och hade troligen dukat under utan mitt olaga baggböleri 1933. De gotländska myndigheterna — jägmästaren i Gotlands revir, stiftsjägmästaren, pastoratskyrkorådet och troligen någon vägstyrelse — ha behövt denna tid för att göra slag i saken.

Upplands naturminnen. — Svenska Naturskyddsföreningens styrelse tilldelade 1933 skriftställaren SEVERIN SCHÖLER 200 kronor för undersökningar över fridlysningens effektivitet i vissa delar av mellersta Sverige. Han förlade sin undersökning till Uppland. »Härvid», säger styrelsen i Sveriges Natur 1933, s. 184, »ha sådana omständigheter och missförhållanden kommit i dagen, att saken påkallar styrelsens särskilda uppmärksamhet.» I sin uppsats i Sveriges Natur 1933 exemplifierar SCHÖLER de bristande skyddsåtgärderna. Missförhållandena bottna, säger han, i hela naturskyddsinstitutets bristfälliga organisation. Av Vetenskapsakademien, framhåller han, har man intet att lagligen fordra. »Lagen ger fullt besked om hur man skall gå till väga för att få ett föremål fridlyst. Den reglerar alla rättsförhållanden i samband med fridlysningen. Den ger också besked om hur en fridlysning skall upphävas. Med mera. Men den stadgar ingen tillsyn. Vetenskapsakade-

mien skall yttra sig över sökta fridlysningar och föra register över beviljade. Men övervakning är ingenstädes föreskriven. Ej heller anvisar lagen några medel att utföra eller vidmakthålla nödiga skyddsåtgärder.»

Omorganisation av själva naturskyddskommittén. — Intendentskollegiet eller andra ersättare.

Kunna reformer inom naturskyddskommittén vidtagas, för att denna under framtiden skall förmå rustad möta den expansion av uppgifterna, med vilken den kämpat under de sista lusterna?

Sedan kommittén för mer än ett kvartssekel sedan konstituerades, har man uteslutande tagit medlemmar bland de av akademiens ledamöter — i ett fall en riksmuseintendent, som icke var ledamot — vilka varit bosatta i Stockholm eller dess närmaste omgivningar. På min enligt Ecklesiastikdepartementets uppdrag gjorda förfrågan hos akademiens sekreterare, om stadgar, protokollsbeslut, tradition eller så lågo bakom detta sakförhållande, har denne haft godheten att i brev av 12.2. 1935 uttala följande:

»Jag anser mig icke ha möjlighet att kunna hjälpa Dig med att fastslå någon orsak eller princip för att Akademiens val fallit på sätt som skett. För min personliga del anser jag dock, att på grund av det stora antalet ärenden inom Naturskyddsområdet, som inkomma, av vilka många äro av brådskande natur, det är enbart lyckligt, om man kan finna erforderlig sakkunskap hos personer, vilka lätt kunna sammanträda i påkommande fall. Detta är emellertid som sagt min enskilda mening; någon princip eller hävd såsom reglerande akademiens kommittéval känner undertecknad ej till. —
H. PLEIJEL.»

Skulle en omläggning av de brådskande ärendenas behandling kunna åstadkommas, så att valet av icke-stockholmare underlättades? Sådana val ha i en viss utsträckning och till sakens fördel brukats i Svenska Naturskyddsföreningens styrelse. Denna utvidgning av kandidatlistan hade säkerligen varit nyttig för kommitténs verksamhet under gångna tider. Men nu torde möjligheten vara försuttet till att på denna väg möta den ökade arbetsbördan och det ökade ansvaret.

För det första är det visst icke säkert, att akademien i sin helhet för varje tidrymd kan utfylla en kommitté med idel medlemmar av hög kompetens att behandla och tillräckligt intresse att åtaga sig de mångtaliga, invecklade och tidsödande problem kommittén har att handlägga. Akademien rekryterar sig icke med hänsyn till naturskyddet, och flertalet av dettas främste ha nog tiderna igenom befunnit sig utom densamma. Jag känner åtskilliga akademi-ledamöter, som äro glada att bli av med naturskyddsärendena genom att i vått och torrt förtroendefullt följa sin kommitté. »Naturskyddsärenden» står

det utan specifikation på föredragningslistorna vid akademiens sammankomster; kommitterades förslag antas utan någon egentlig diskussion. Det enda stora undantaget var i en viktig organisationsfråga. Akademien ansåg under den diskussion, som uppstod med anledning av min nyssnämnda promemoria s. 153, icke de för naturskyddet grundläggande vetenskaperna tillräckligt representerade i kommittén utan beslöt under intrycket av den svaghet i representationen, som växtgeografien och geologien företedde i den gamla kommittén, att denna för framtiden skulle bestå av två botanister, två zoologer och en geolog.

För det andra, även om man alltjämt kunde prestera en uppsättning av hög kompetens och högsta intresse, har man rätt att av kommittén fordra ett arbete, som i själva verket kräver så mycket? För närvarande är det t. ex. sällsynt, att kommittén sammanträder under sommarmånaderna. En effektiv kommitté kräver flera sammanträden i veckan kanske året runt, för att ej tala om, att de skilda medlemmarne var för sig måste détacheras på åtskilliga resor. Hur länge skulle de av andra värv strängt upptagna medlemmarne kunna uthärda denna arbetsbelastning? Och mottogo de skäligen arvoden, ställer sig genast frågan, skulle ej ett avlönat statsämbetsverk, som utan inskränkningar hade att ägna sig åt värvet, utträtta åtskilligt mera.

Det kunde tänkas att naturskyddets ledning överlämnades åt någon annan institution än K. Vetenskapsakademien och dess naturskyddskommitté.

I analogi med att Polens omfattande och välorganiserade naturskyddsämbetsverk är förlagt till Krakow-universitetets botaniska institution, s. 118, och att man vid Karls-universitetet i Prag inrättat ett lektorat i naturskydd, s. 117, skulle man kunna framkasta en förläggning till någon av våra universitetets naturvetenskapliga sektioner eller någon av dess lärostolar, närmast då den växtbiologiska. Våra universitet äro dock så starkt belastade med uppgifter av olika art, för vilkas värdiga fullföljande de på grund av stagnation eller minskning i anslagen äro oroliga, att de helt visst ej utan full säkerhet för framtiden om sådana åtaga sig nya.

En annan institution är Svenska Naturskyddsföreningen eller närmast dess styrelse. Föreningen är ungefär jämnårig med Naturskyddskommittén, och styrelsen har i naturskyddslig sakkunskap aldrig stått efter denna. Detsamma gäller publikationerna. Hur än naturskyddet ordnas i Sverige, hoppas man i vida kretsar, att denna förening som förut skall vara en given centralpunkt. Som ett administrationscentrum kan den emellertid i egenskap av enskild förening knappast komma i fråga.

Det är givetvis under dessa omständigheter på *statsinstitutionen*, de flesta av dem, vilka nitälska för det svenska naturskyddet, nu rikta sina förhoppningar. De dela Svenska Naturskyddsföreningens sekreterares uttalande (CARL FRIES i Sv. Dagbl. 12.3. 1935):

»Som sekreterare i Svenska naturskyddsföreningen har jag otaliga gånger

känt vad vi alla i föreningen äro klart medvetna om, nämligen det oavvisliga behovet av en statlig institution till naturskyddets handhavande.»

Tanken på en sådan är lika gammal som de första organisationsarbetena. Bland de olika förslagen och hugskotten fästa vi oss vid tvenne grupper, den ena, som tänker sig den centrala myndigheten förlagd till *Naturhistoriska riksmuseet*, den andra, som tänker sig en mera självständig skapelse, en verklig statsinstitution, direkt ansluten till något departement.

Bland den första gruppens representanter ha vi GUNNAR ANDERSSON, som redan 1905 framställde följande förslag om ett *intendentkollegium*, »I Sverige under senaste tid föreslagna åtgärder till naturens skydd», Ymer 1905, s. 262:

»Jag kommer nu till den sista och ej minst viktiga sidan af saken. Hvem skall göra allt detta? Hvar skola vi finna den *centralmyndighet*, som med intresse, sakkunskap och kraft kan först och främst verkställa en detaljutredning af ämnet i hela dess vidd och sedan samla samt tillämpa de nya erfarenheter och uppslag, som vinnas? För min del tvekar jag icke bekänna, att den enda utväg, som synes mig förefinnas till vinnande af detta mål för rimliga kostnader, är att *hela frågan om naturminnen ställes under Naturhistoriska riksmuseets intendentkollegium*, hvilket ju å sin sida sorterar under K. Vetenskapsakademien. För mig står nämligen klart, att de talrika större och mindre naturminnen, som vi hoppas inom ett antal år få se skyddade och hvilka på ett systematiskt sätt kunna belysa ursprunglig svensk natur, borde betraktas som *Naturhistoriska riksmuseets friluftsafdelning* och åtnjuta en däremot svarande vård.

De skäl, som synas afgörande för en sådan anordning, äro i korthet följande. I vårt land torde Naturhistoriska riksmuseets intendenterna vara de enda, som, obundna af direkta praktiska eller pedagogiska åligganden, af det allmänna satts i tillfälle att mera odelat ägna sig åt naturvetenskaplig forskning. Till deras förfogande står det bästa och rikaste material Sverige äger i samlingar, hopbragta under mer än ett århundrade och af lätt insedda skäl särskildt rika på inhemska naturalster. Dessa framskjutna poster söker man ju också i regeln bekläda med landets genialaste, mest vidtseende naturforskare. Då nu därtill Riksmuseets olika afdelningar tämligen fullständigt¹ representera de vetenskapsgrupper, som det gäller att få belysta genom naturminnena, så torde det icke vara för mycket sagdt, att dess vårdare, intendenterna, tillsammans representera den största sakkunskap, som hos oss kan påräknas för att enligt ett på stora och öfversiktliga synpunkter baserad sätt utvälja hvad som bör bibehållas. Deras lifskall gör ock, att de mera än någon annan oafbrutet böra vara i tillfälle att ägna sin uppmärksamhet åt hithörande frågor.»

¹ »De mineralogiska och paleontologiska afdelningarnas intendenterna kunna helt säkert i regeln tillsammans förutsättas behärska hela det geologiska samt nödiga delar af det geografiska området.»

»Förläggas alla med ett effektivt naturskydd förenade omsorger under Riksmuseets intendentkollegium såsom ansvarig myndighet, då inväxer det snart nog i folkmedvetandet, till hvem man skall vända sig i dessa angelägenheter; Riksmuseet kommer genom ännu ett band i välbehöflig förbindelse med naturintresserade rundt om i landet, och olika förslag kunna här afvägas mot hvarandra, olika intressen ses till godo. Denna anordning torde icke blott blifva effektiv utan äfven komma att ställa sig billigare än om registrering m. m. utföres på flera skilda håll. *Riksregistret öfver naturminnen* bör kunna föras af någon af Riksmuseets underordnade tjänstemän mot en måttlig extra ersättning. Museets arbetskrafter måste ju helt säkert ökas, när dess nya hem rest sig vid Albano, och det bör blifva ett både nyttigt och angenämt åliggande för dess tjänstemän att mot skälig ersättning verkställa nödiga inspektioner och utarbета beskrifningar af naturminnen.

Af de iakttagelser, hvilka under sådana resor göras eller i öfrigt insamlas af Riksmuseets tjänstemän, skogstjänstemän, geologer och andra intresserade, bildas efter hand ett enhetligt svenskt *naturminnesarkiv*, hvilket icke annorstädes torde kunna väntas uppstå, men för den framtida forskningen torde blifva en ovärderlig källa till kunskap om vårt lands natur.»

Vid Svenska Naturskyddsföreningens 25-års sammanträde höll en av kommitténs ledamöter, överdirektör A. GAVELIN, högtidstalet, då han bekände sin övergång till naturskyddschefs- och statsinstitutionsidén, sedan länge Svenska Naturskyddsföreningens älsklingsbarn. I Sveriges Natur 1934, s. 10, säger han:

»Tiden rinner snabbt, och vad som ännu för ej så många år tillbaka med fog kunde invändas mot inrättandet av en fastare statsinstitution för behandlingen av naturskyddsärendena håller, synes det mig, på att förlora giltighet. Naturskyddsfrågorna ha nu också tillväxt till antalet och fördjupats till beskaffenheten i en sådan grad, att de synas fullt motivera en ledare som kan helt ägna sig åt dem.»

Med »ej så många år» avses tydligen 1924 och ett antal år därefter.

Emellertid vill han egentligen en kompromiss mellan idén om naturskyddets direkta förankring i staten och bibehållandet av Vetenskapsakademiens nuvarande hegemoni inom detsamma. Övergången skulle ske genom att intendentkollegiet utbyggdes med en ny medlem, innehavaren av ett nytt ämbete: naturskyddsprefektämbetet, vars innehavare skulle vara föreståndare för en avdelning av Riksmuseet.

I det nämnda högtidstalet vid Svenska Naturskyddsföreningens kvartsskelskifte (l. c.) framställde han sin idé sålunda:

»Här är ej platsen att närmare ingå på huru en särskild statsinstitution skall organiseras. Det må dock vara tillåtet uttala, att enligt mitt förmenande en tillfredsställande lösning skulle vinnas genom inrättandet vid Naturhistoriska Riksmuseet vid Freskati, och alltså under Vetenskapsakademien,

av en särskild avdelning för naturskydd, ledd av en avdelningsföreståndare som vore likställd med riksmuseets övriga professorer. Naturskyddsföreståndaren skulle samarbeta med en styrelse, eller ett råd, av sakkunniga på de olika områden, som naturskyddsarbetet har att beröra, sålunda en modifikation av Vetenskapsakademiens nuvarande naturskyddskommitté. — En dylik lösning, som i själva verket endast skulle innebära en naturlig utveckling på den redan lagda grunden, borde icke vara alltför svår att genomföra.»

I en intervju med Social-Demokraten 8.12. 1934, i samband med den donation varom strax skall talas, utvecklar han vidare:

»I vilka former denna naturskyddsprefektur skall skapas, blir förmodligen i sista hand en penningfråga. Professor SERNANDER har tänkt sig den som ett fullt fristående ämbete under ecklesiastikdepartementet. Själv har jag tänkt mig ämbetet organiserat som en avdelning under Riksmuseet och närmast sorterande under Vetenskapsakademien. Naturskyddsfrågorna äro ju av mångskiftande slag och fordra för sitt bedömande än botanisk, än zoologisk, geologisk eller geografisk specialkunskap. Om det tillämnade naturskyddsprefektämbetet gjordes till underavdelning vid Riksmuseet skulle denna specialkunskap likväl bli lätt tillgänglig utan några betungande kostnader. Organiserades ämbetet åter igen som en motsvarighet till riksantikvarieämbetet, får man komma ihåg att riksantikvarien under sig har en stab av antikvarier, vilka specialiserat sig på fornminnesvårdens olika områden. En motsvarande organisation kan tänkas bli nödvändig för ett fristående naturskyddsprefektämbete. Vilken av dessa eller andra möjligen tänkbara linjer som är den lämpligaste kan jag likväl inte på sakens nuvarande ståndpunkt yttra mig om. Hur naturskyddsprefektämbetet bäst skall organiseras får ju i sinom tid Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté ta ställning till. Men glädjande är det i alla fall att denna donation blivit gjord och att regeringen visat sitt positiva intresse för saken.»

GUNNAR ANDERSSONS förslag om ett intendentkollegium utan en naturskyddschef saknar nu aktualitet, väl närmast därför, att intendenterna knappast varken skulle anse sig förfoga över tid eller vara kompetenta över lag som bisittare i ett sådant kollegium. Däremot är det att beklaga, att GUNNAR ANDERSSONS förslag om att genom Vetenskapsakademiens Riksmuseum upprätta ett riksregister över naturminnen och ett naturminnesarkiv ej kommit till sin rätt. Den kommitté, som fick naturskyddet sig anförtrott i stället för Riksmuseum, har ej tagit förslaget ad notam.

GAVELINS förslag är beaktansvärt och tål att tänka på. Dess stora förtjänst är, att det klart och tydligt innebär, att naturskyddsföreståndaren eller -prefekten skall ha riksmuseiintendentens ansvar, ställning och väl antagligen lön.

Däremot är prefektens ställning till Vetenskapsakademien i GAVELINS propos enligt min tanke diskutabel, sammanhängande med att jag, med riksantikvarieämbetets beprövade organisation som förebild, vill ha ett par na-

turvetenskapligt kvalificerade medarbetande tjänstemän, motsvarande antikvarierna, vid prefektens sida. På grund av ärendenas antal och ofta komplicerade beskaffenhet skulle dessa, med givetvis skälig lön och semester, liksom antikvarierna hava daglig tjänstgöring på en särskild tjänstelokal.

GAVELIN däremot tänker sig alternativt två dock ej skarpt skilda former för anställandet av prefektens medarbetare, antingen riksmuseiintendenter (väl motsvarande GUNNAR ANDERSSONS intendentkollegium) eller »en styrelse, eller ett råd, av sakkunniga på de olika områden, som naturskyddsarbetet har att beröra, sålunda en modifikation av Vetenskapsakademiens nuvarande naturskyddskommitté». Dessutom komma som övervakande myndighet över prefekten tvenne av akademien valda inspectores, såvida ej akademien särskilt beslutar annorlunda och får sitt ändringsförslag av K. Maj:t gillat och fastställt om ändring av grundstadgarnes § 25: »Akademien utser bland sina ledamöter genom val två inspektorer — — — för varje avdelning av Riksmuseet.» I överensstämmelse med § 26 av akademiens grundstadgar åligger det inspectores:

»att tillse, det vederbörande institutions eller avdelnings tjänstemän följa dem givna instruktioner och i övrigt fullgöra sina skyldigheter;

att föreslå ändringar i gällande instruktioner, när så befinnes nödigt;

att granska och till Akademien avgiva yttrande över förslag och redogörelser angående institutionen eller avdelningen;

att i övrigt främja institutionens eller avdelningens utveckling och bevaka dess intressen.»

På nyss anförda grunder faller nog upplivandet av intendentskollegiitanken; råds-tanken kommer i stället säkert att ventileras. I min promemoria av 28.5. 1924 har jag uttalat mig sympatiskt för att ställa ett råd vid naturskyddsinspektörens sida. Den dåvarande naturskyddskommittén ställde sig avvisande mot denna tanke (s. 156 ff.), och akademiens majoritet följde sin kommitté. En nuvarande medlem av denna kommitté har återupptagit den.

I mitt förslag, där jag måst hålla framtidsplanen på ett utvecklat ämbetsverk starkt tillbaka, lät jag rådet spela en jämförelsevis betydande roll. Det råd, jag tänkte mig, tog jag mera brett. »Naturskyddsinspektören», säger jag, »må i fall, då sakkunnig utredning från annat håll anses nödig, infordra sådan från kompetent myndighet. Lämpligast vore kanske att på sätt, som t. ex. Danmark ordnat, giva denna myndighet formen av ett *råd*, utsett av lämpliga institutioner.

Bland sådana vetenskapliga och administrativa institutioner sätta vi i främsta rummet vetenskapsakademien samt de under jordbruksdepartementet lydande domänstyrelsen och Sveriges geologiska undersökning, men givetvis böra ej heller de erfarenheter, som samlats inom Svenska Naturskyddsföreningen, närmast dess styrelse, lämnas obegagnade.»

GAVELIN vill, som nyss refererades, i rådet mera se en starkt reformerad

naturskyddskommitté, sammansatt av akademiledamöter och intendent. Han ansluter sig i viss mån till vad jag 1926 i min uppsats *Det svenska naturskyddets mål och medel*, s. 48 framkastar:

Domänstyrelsen föreslår, »att akademien härför anställer en särskild sekreterare åt sin naturskyddskommitté, för vilket ändamål i så fall medel genom särskilt statsanslag torde böra anvisas. Nämnda person skulle, förutom att han hade att hos akademiens naturskyddskommitté väcka förslag i naturskyddsfrågor och förbereda inkomna dylika ärenden, stå allmänheten till tjänst med råd och upplysningar.» — »Detta skulle kunna utvidgas därhän, att kommittén med bibehållande av högsta ledningen i sin och akademiens hand skaffade sig en *verkställande ledamot* med funktion och statslön som den föreslagna naturskyddskonsulenten och med ett särskilt, avlönat sekretariat vid sin sida.»

Inspektorernas maktfullkomlighet synes mig svärförenlig med den direkta ansvarighet inför departementet, som jag för bibehållandet av naturskyddsämbetets slagkraft, anser önskvärd. Det vore förövrigt väl starkt, om prefekten ej blott skulle ha en kommitté utan även 2 inspectores från Vetenskapsakademien bredvid och över sig. Skulle inspektorsinstitutionen vad naturskyddsintendenten beträffar avvecklas, kan emellertid rådet såsom sådant vara till nytta ej blott för utredningshjälp utan även för en viss kontroll, men dess maktställning bör inskränkas, särskilt genom tidsbegränsning för till densamma hänskjutna utredningar.

Förslagsställaren intar dock i princip en avvaktande ställning till problemet, vilket som är att föredraga: mitt förslag om ett fullt fristående ämbete under Ecklesiastikdepartementet eller hans om ett ämbete, organiserat som en avdelning under Riksmuseet och närmast sorterande under Vetenskapsakademien. Han anser det i sista hand vara en penningfråga, varvid genomförandet av hans förslag ställer sig avgjort billigast.

Detta resonemang tränger in i en av frågans kärnpunkter. Man kan utgå från att naturskyddets nuvarande utgiftspost endast bör utökas obetydligt utöver kostnaderna för statsämbetets upprättande, så att i detta utgifter för ett par platser av antikvarie-lönegrad inbesparades genom att akademitjänstemän och -ledamöter liksom för närvarande i naturskyddskommittén gratis lämnade sin hjälp. Så tänker sig GAVELIN närmast saken, likaså jag 1924 i min promemoria, då jag visste, att ett radikalt förslag om ett verkligt ämbetsverk skulle stöta på ett kompakt motstånd, men med den avvikelser från GAVELIN, att jag ville att jämte Vetenskapsakademien skulle t. ex. Domänstyrelsen, Sveriges geologiska undersökning och Svenska Naturskyddsföreningen avgiva sakkunniga råd och utredningar.

Under den långa tid, som förgått sedan 1924, har enligt min mening naturskyddets krav på en rationell organisation växt i hög grad: det är mig en glädje att konstatera, att överdirektör GAVELIN, som kan stödja sig på

erfarenheter från såväl Naturskyddskommittén som Naturskyddsföreningens styrelse, härutinnan delar min åsikt. Och jag understryker hans mening om att det allmänt hålles som skäligt, att naturskyddskraven måste tillgodoses. Jag ber att få framhäva hans ord i högtidstalet 1934:

»Vid en jämförelse med tillståndet för 25 år sedan medges gärna, att naturskyddstanken verkligen börjat tränga igenom. Det är icke blott så att offentliga myndigheter och näringslivets mera framskjutna målsmän numera börja betrakta naturskyddskraven såsom en faktor som man måste räkna med och visa förståelse. Även till den större allmänheten har börjat komma en förståelse för naturskydd som var så gott som okänd för 25 år sedan.»

Ett synnerligen värdefullt tillskott i statens möjligheter att i framtiden finansiera ett statligt naturskyddsämbete har som bekant nyligen tillkommit genom en storslagen donation på 65 aktier i Stockholms Enskilda Bank med nuvarande realvärde av minst 250 000 kronor. De sista noteringarne gå ibland upp till 3950 köpare.

Donationsbrevets lydelse är följande:

GÅVOBREV.

Till svenska staten överlämna vi undertecknade i gåva 65 stycken aktier i Stockholms Enskilda Bank att förvaltas såsom en fond för befrämjandet av Sveriges naturskydd enligt här nedan givna bestämmelser och i övrigt enligt föreskrifter, som må av Kungl. Maj:t meddelas.

Så länge någon av oss ännu är i livet, utgår hela avkastningen av fonden till oss båda eller till den överlevande av oss. Efter bådars vår död skall fonden, sedan den nått erforderlig storlek, eventuellt genom bidrag även från andra håll, användas för upprättandet av ett statligt naturskyddsprepektämbete. Den årliga avkastningen skall sålunda efter ämbetets upprättande användas i första hand till avlöning åt ämbetets innehavare och, i den mån medel finnas tillgängliga, till de med ämbetets utövande förenade kostnaderna eller eljest till det svenska naturskyddets befrämjande. Dock må städse viss del av avkastningen årligen läggas till kapitalet.

..... den ... november 1934.

.....

.....

Det är alldeles påfallande, med vilket intresse pressen mottagit denna donation som ett stort steg taget framåt mot den efterlängtrade förankringen av naturskyddet direkt hos staten. Just nu ligger framför mig en artikel i trädgårdsfolkets specialorgan Viola (20.3. 1935). Där skrives:

»Donationen kommer, då tiden är inne att göra den i handling fruktbarande, att tillgodose ett länge närt önskemål hos naturskyddsrelsens måls-

män. Ett prefektämbete med uppgift att vårda naturminnena komme att i viss mån likna och motsvara riksantikvariens befattning med kvarlevorna av gammal kultur. Den senare verksamheten, som har tre århundradens anor och erfarenhet, är fint förgrenad över hela landet. Det dröjer länge tills en naturskyddsprefekt blir i tillfälle att någorlunda effektivt övervaka sina vidsträckta domäner. Det tarvar en organisation, i vilken många krafter kunna medverka, och det kräver avsevärda medel. Men donationen bildar en fast ekonomisk grund att bygga på, och man vill gärna tro, att större resurser skola stå till förfogande, när statsmakter och medborgare fått blicken vidgad för sakens betydelse.»

Denna artikel visar en sund skepsis mot den allmänt utbredda sangviniska förhoppningen om att upprättandet av ett statsämbetsverk blott skulle bli en fråga på ett eller annat år, som är ganska vilseledande och som jag icke delar. Därtill känner jag för mycket vederbörandes förmåga att kunna skjuta på slutförandet av utredningar och svaromål. Och då efter årtal man blivit ense om att föreslå statsmakterna upprättandet av en statsämbetsorganisation, står kanske ännu ej den donation till förfogande, vilken troligen ingått som en av förutsättningarna i förslaget, ej heller statsmakternas frikostighet att utvidga sina naturskyddsanslag i den utsträckning, som kräves.

Då ämbetet börjar sin verksamhet, vilket jag ej tvivlar en gång skall ske, torde ej många av dem, som arbetat för detsamma, kvarstå i livet.

Det statliga ämbetsverket.

Förslag.

För så vitt någon tidsvinst skall göras i det stundande långvariga arbetet för ett statligt naturskyddsämbetsverk, kräves det här — så är min fasta övertygelse — att omedelbart, klart och tydligt samt på lång sikt framlägga de principiella kraven och de ekonomiska konsekvenserna, om ej annat för att stödja och leda den alltjämt tillväxande opinionen för att staten själv, så snart sig göra låter, skall omhändertaga naturskyddet och dess mångahanda problem.

Jag tvekar ej att i positiv riktning utvidga min promemoria 1924 (s. 153) med fordringar på ämbetet, vilka säkerligen nästa generation skall hålla som varande i minsta laget. Mitt förslag skulle i starkt sammanträngd form lyda sålunda:

1. Ett statligt *naturskyddsämbete* direkt under *K. Ecklesiastikdepartementet* upprättas.

2. Ämbetet sättes under ledning av en *naturskyddsprefekt* som vid sin sida får tvenne *naturskyddsintendenter* samt ett mindre *sekretariat*.

3. Prefekten och intendenterna, vilka utnämnas av K. Maj:t, bilda tillsammans ett *naturskyddskollegium*, som har att efter av K. Maj:t lämnad instruktion handlägga naturskyddsärendena. Prefekten åligger vården och överinseendet av naturparker och naturminnen.

4. Vid sidan av ämbetet sättes ett *naturskyddsråd*. Med detta äger prefekten att rådgöra i vissa viktiga ärenden, särskilt de av principiell art. Styrelsen och rådet bereda gemensamt förslag om avsättande av national- och naturparker. Sakkunnige, utsedda av kollegiet och rådet, ha att vid inträffande ledighet avgiva utlåtande över sökande till prefekts- och intendentbefattningar. De nämnda myndigheterna ha att på grundval av dessa utlåtanden gemensamt inför K. Maj:t uppgöra förslag.

5. Prefekten ställes i avlöning och pension i samma klass som riksantikvarien, intendenterna i samma klass som antikvarierna.

Dessa 5 kategoriska förslag böra redan nu, alltså på frågans förberedande stadium, närmare förklaras och utbyggas:

1. Historiskt sett utgör ämbetet en fortsättning på Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté men dess blivande verksamhet en betydande utvidgning av dess.

2. Prefekten och intendenterna böra äga en framstående, väl vitsordad naturhistorisk bildning. Med hänsyn till den centrala roll botaniken, framförallt växtsociologien, spelar i det moderna naturskyddet, bör tillses att prefekten äger växtbiologisk skolning. Såvitt möjligt tillses, att inom kollegiet de tre grundläggande områdena botanik (särskilt växtsociologi), zoologi (närmast vertebratbiologi) och geologi (särskilt kvartär) bliva representerade. Professor LÖNNBERG har som svar på en intervju i Svenska Dagbladet 12.3. 1935 uttalat detta sålunda:

»Det måste enligt min mening vara flera personer om saken, det räcker inte med en enda. Ty det finns inte den människa, som så behärskar här erforderliga områden, zoologi, botanik och geologi, att hon kan utöva det allsidiga överinseende, som här kräves, det måste vara fackmän för samtliga dessa tre vetenskapsgrenar. Men kan det skaffas medel till en sådan organisation är det enbart tacknämligt.»

Vetenskapsakademien har en gång, om ej på så starkt pointerade grunder (s. 151, 185), givit en dylik fördelning åt platserna i sin naturskyddskommitté: 2 botanister, 2 zoologer och 1 geolog.

Men man får akta sig att driva saken alltför mekanistiskt. Botanik och zoologi famna morfologi och anatomi, cytologi, embryologi, fysiologi, fylogeni och ärftlighetslära, systematik, floristik och faunistik, ekologi (= växt- och djurbiologi, inklusive biogeografi och sociologi) etc. Men endast hälften av dessa discipliner angå mer eller mindre naturskyddet. Det skulle t. ex.

vara sorgligt, om en synnerligen framstående men alldeles ensidig cytolog finge plats i kollegiet. Å andra sidan finnas bland våra mest bemärkta naturskyddsmän sådana, vilka, ehuru de till facktitulaturen föras till botanisterna, äga omfattande insikter i kvartärgeologi och marklära, discipliner av stor vikt för det praktiska naturskyddet, men vilka kunna te sig som verkliga lakuner hos en skolad och berömd geolog.

Naturskyddsläran blir alltmer en självständig vetenskapskomplex med en viss praktisk inställning. Jag påminner t. ex. om att flere gradualdissertationer i Holland åtföljts av tesar i naturskydd och att vid Karls-universitetet i Prag ett lektorat i naturskydd finnes.

I Preussen har naturskyddet, det må gälla botaniska, zoologiska eller geologiska föremål, suveränt behandlats som en organisk enhet, men fullt vetenskapligt i varje detalj, av de två föregångsmännen, CONWENTZ och hans efterträdare som Direktor der staatlichen Stelle für Naturdenkmalpflege in Preussen, SCHOENICHEN.

3. De naturskyddsliga ärenden, vilka komma att åligga kollegiet, om vid naturskyddsämhetets upprättande utom till Naturskyddskommitténs redan det så stora arbetsprogram även hänsyn tages till de i denna utredning framdragna synpunkter, vilka det nuvarande svenska naturskyddet såsom sådant endast i mycket ringa utsträckning kunnat beakta, äro betydande nog. Mycket borde egentligen bifogas om de nya arbetsuppgifterna; här endast detta.

Veto-frågan. Om naturminne hotas genom torrläggning, bebyggelse, industriarbete, vägarbete eller dylikt, äge kollegiet att genom till Konungen eller Konungens Befallningshavande ingiven skrivelse anhålla om att vidkommande arbete för viss tid helt eller delvis uppskjutes. Härigenom kunna, låtom oss hoppas i så stor utsträckning som möjligt, vissa garantier skapas för att, om företaget måste gå fram över naturminnen, detta verkligen är nödvändigt och ekonomiskt fullt tillfredsställande planerat, och att om så befinnes kollegiet hinner göra en utredning av naturminnenas vetenskapliga art. Vetot bör dock endast gälla en viss begränsad tid, t. ex. ett par veckor eller högst en månad. Det bör efter bifallen förnyad ansökan kunna förlängas.

Remisser. Det behöver väl knappast framhållas, att hur väl ämbetsverkets sakkunskap, vad såväl vetenskapliga spörsmål som administration beträffar, är tillgodosedd, måste emellertid då och då remisser göras till andra institutioner, t. ex. Vetenskapsakademien, Universitetsinstitutioner, Domänstyrelsen, Sveriges Geologiska Undersökning, Riksantikvarieämbetet och Svenska Naturskyddsföreningen. I den sistnämndas tidskrift Sveriges Natur tryckas lämpliga delar av den till K. Maj:t ingivna årsberättelsen.

4. Även bland dem som äro intresserade av prefekt- och intendentbefattningarnes upprättande torde finnas många, som ställa sig mer eller mindre betänksamma mot förslaget om ett naturskyddsråd. Varför jag föreslår ett

sådant är i första rummet, att jag vill ha naturskyddsintresset även utom Stockholm tillgodosett och representerat. Följande institutioner och deras målsmän kunde tänkas vara företrädde:

Professorerna i *botanik* och *växtbiologi* vid Uppsala, Lunds, Stockholms och Göteborgs högskolor. Cheferna för botaniska avdelningarna vid Naturhistoriska Riksmuseet och Statens Skogsförsöksanstalt samt professorerna i skogsskötsel och botanik vid Skogshögskolan. Föreståndarna för Svenska Mosskulturföreningen och Aneboda-institutionen.

Professorerna i *zoologi* vid Uppsala, Lunds och Stockholms högskolor. Cheferna för de zoologiska avdelningarna vid Naturhistoriska Riksmuseet samt entomologiska avdelningen av Centralanstalten, Intendenten för zoologi vid Göteborgs Museum.

Professorerna i *geologi* vid Uppsala, Lunds och Stockholms högskolor. Chefen för Sveriges Geologiska Undersökning.

En självklar invändning ger sig genast: ett råd sammansatt av så många medlemmar och från så skilda orter skulle bliva en svårhanterlig apparat. Detta är alldeles riktigt, om rådet behövde sammanträda in pleno flera gånger om året. Men helt säkert bleve icke så fallet. För flera riksföreningar stå styrelser ungefär lika manstarka som den nu föreslagna, och det går utmärkt, så vitt min personliga erfarenhet räcker, för dessa att med eller utan verkställande utskott och med en mycket måttlig korrespondens och telefoning mellan medlemmarne dirigera sina föreningar på 2—4 sammanträden per år.

Rådet eller ett därmed likartat utskott är behöfligt för att vissa viktigare frågor verkligen med fullt tillräcklig vidsyn och kompetens skola bliva kompetent behandlade.

Jag tänker på natur- och nationalparkerna samt ämbetstillsättningarna. Det torde få anses som givet, att kollegiet fullständigt kommer att sitta inne med den auktoritet, som behöves bakom de utlåtanden en myndighet har att i frågor rörande naturminnen, närmast deras avsättande, avgiva till Konungen eller Konungens Befallningshavande. Men i en så stor och på så många områden ingripande sak som avsättandet av en *national-* eller *naturpark* måste de allmänna intressena vara förvissade om att landets naturhistoriska och naturskyddsliga sakkunskap uppmobiliseras vid kollegiets sida.

Att en statsmyndighet icke ensam får upprätta förslag till sin egen rekrytering är självklart. Naturhistoriens starka representation inom rådet ställer detta givet vid kollegiets sida, då prefekt- och intendentbefattningar skola tillsättas.

Rådets medlemmar med sin höga naturhistoriska kompetens och med sina pedagogiska intressen skulle helt säkert gärna ombesörja sakkunniga och praktiska förslag till värdefulla skyddsreservat — något som vi så väl be-

höva —, dessutom lämna kollegiet en god hjälp vid reservatens skötsel och vård.

Med upprättandet av ett råd uppställer sig givetvis flera praktiska frågor. Vem är den sammankallande? Skall reseersättning och huru stor tilldelas de medlemmar av rådet som deltaga i sammanträden? Detaljer av denna art falla utom ramen för denna utredning.

Upprättandet och organisationen av ett *råd* måste emellertid ytterligare genomtänkas, och erfarenheten från liknande institutioner inarbetas i större utsträckning än vad jag varit i tillfälle att göra. Så t. ex. bör det ej alldeles lämnas åsido att åtminstone i Preussen, högre upp i förvaltningen än vad rådet i mitt förslag placerats, finnes ett slags råds-institution. Som ett rådgivande organ har nämligen *kultusministern* i naturskyddsärenden vid sin sida ett *kuratorium* (jfr s. 113, 145) bestående av representanter för de olika ministerier, vilka kunna tänkas beröras av dylika ärenden.

5. Prefektens lön markerar i viss mån graden av de fordringar Sveriges naturhistoria har att ställa på ämbetets innehavare. Förslaget om prefektens riksantikvarie- och intendenternas antikvarie-ställning sammanhänger direkt med de analogier jag i det föregående sökt göra gällande mellan fornminnes- och naturminnesvården. Vad löneförmåner beträffar skulle sålunda prefekten höra till klass A 2 och intendenterna till klass B 26.

Med frågan om tjänstemännens löneförmåner ha vi kommit in på den nyss utlovade exposén för det föreslagna ämbetsverkets stat. Den är hållen ytterst summariskt och har endast till ändamål att ge ett begrepp om storleksordningen av de penningssummor som äro nödvändiga för ämbetsverkets realiserande.

De olika utgiftsposterna för det proponerade ämbetet skulle mycket grovt per år, innan pensioner behöva utbetalas, ställa sig sålunda:

Avlöningar:

Prefekt	13 200: —	
2 Intendenter	14 280: —	
Sekretariat	4000: —	31 480: —
Vården av nationalparkerna		2500: —

Naturskyddsärendenas förvaltning:

Inspektionsresor och undersökningar	2200: —	
Skrivmaterieell, renskrivning etc.	350: —	
Anslagstavlor, inhägnader, diverse skyddsåtgärder	650: —	
Tryckningskostnader	500: —	
Skatter	300: —	
Fotografering, kartritning etc.	600: —	4600: —
		<u>Transport 38 580: —</u>

	Transport	38 580: —
Avsättning från donationsräntorna till kapitalet		500: —
Vaktmästarearbete, städning, diverse		1500: —
Telefon, belysning		500: —
Bokinköp och oförutsedda utgifter		920: —
	<u>Summa kronor</u>	<u>42 000: —</u>

Häremot skulle ställa sig följande debetposter:

Räntan på donationen	10 000: —	
Poster som nu utgå genom naturskyddskommittén ..	10 000: —	
Ränta på lotterimedel	4000: —	24 000: —
	<u>Summa kronor</u>	<u>24 000: —</u>

Brist att fylla sålunda

	18 000: —
--	-----------

Till denna kalkyl ber jag att få foga en del förklaringar.

1. Organisationskostnader ha ej upptagits. Man skulle kunna tänka sig att dessa täcktes genom att under de första åren prefekt- och intendentplatserna hållas som e. o. befattningar med respektive 9000 och 4500 kronor i lön. Utom besparingen innebär detta, att ett obeprövat ämbetsverk ej genast bör besättas med en ordinarie tjänstemannakår. När platserna kunna uppflyttas till ordinarie, och deras innehavare få den föreslagna normallönen, vill jag ej närmare gå in på, endast förslagsvis framkasta en väntetid på 3 högst 5 år.

2. Varför utgifterna för sekretariatet kunna sättas så lågt som 4000 kronor, sammanhänger närmast med erfarenheter från Sveriges Geologiska Undersökning, där ordinarie statsgeologer delat eller dela sin egentliga tjänstgöring med sekreterare-, skattmästare- och bibliotekariesysslor. Jag tänker mig, att intendenterna kunna i en viss utsträckning tjänstgöra på samma sätt.

3. Biblioteket. Under de första åren göras ytterst måttliga inköp. Där emot böra genast årliga publikationsserier uppläggas, i början under anspråkslösa former. Vetenskapsakademien öppnar nog gärna sitt Arkiv för att få sin serie »Skrifter i naturskyddsärenden» fortsatt. Med denna publikationsserie kan byte hela världen runt etableras.

4. Utgiftsposterna »Vården av nationalparkerna» och »Naturskyddsärendenas förvaltning» äro direkt avskrivna ur Naturskyddskommitténs förslag till stat för budgetåret 1934—1935. Detta är givetvis ett särdeles summariskt förfarande, men det enda möjliga för att åtminstone få några relativt fasta siffror. Posten »Fotografering, kartritning etc.» är ny. Utvecklingen av ämbetsverket kan ställa dessa såväl något lägre som något högre. — Posten »För arvode till naturskyddskommitténs sekreterare» 2000 kronor har inryckts i sekretariatskostnaderna. Jfr moment 2.

5. Utgifterna för lokalen, vaktmästarearbete, städning etc. har tagits till 2000 kronor. Då är det emellertid beräknat, att staten upplåter uppvärmd lokal. Denna har tänkts vara av den storleksordning som dem vilka nu innehas av svenska och danska naturskyddsföreningarna.

6. Räntan på donationen. Som bekant är Stockholms Enskilda Bank ett av rikets solidaste affärsverk. Den ger ej så sällan sina aktieägare rätt att teckna nya aktier på synnerligen gynnsamma villkor. Summan 10 000 kronor som ränteinkomst vid donatorernas död är allt annat än högt tilltagen. Nuvarande utdelning ger 9,750 kronor.

Ålderstillägg för tjänstemännen ha ej medtagits i kalkylen. Ätminstone en del av härför erforderliga medel skulle kunna tänkas gäldade av den kontinuerligt ökade utdelningen från Enskilda Banken.

7. Lotterimedel. Jag har utgått från att regeringen under årens lopp skall giva ämbetsverket, hur det nu formellt skall arrangeras, innan ett sådant tagit fastare former, del i några lotteridragningar, och att en fondering av de utdelade medlen medgives. Siffran 4000 kronor i räntor kan icke anses för hög, även om räntans stigning i framtiden går mycket långsamt.

8. De statsmedel, som nu användas till naturskyddsändamål, ha upptagits till 10 000 kronor. Vanligen är det något mindre, men för t. ex. budgetåret 1930—1931 uppgick statförslaget till 10 300 kronor.

9. I min kalkyl har jag icke medtagit några nya donationsmedel. Det skulle emellertid vara egendomligt, om icke de talrika naturskyddsdonationerna under de sista årtiondena med den storartade kvartsmiljongåvan i spetsen följdes av flere och av dem några till just statsämbetsverket.

10. I överensstämmelse med donationsbrevets stipulation: »Dock må städse viss del av avkastningen årligen läggas till kapitalet» har jag upptagit en post på 500 kronor att årligen läggas till donationskapitalet.

11. Om nu till i moment 8 upptagna 10 000 läggas de 18 000 kronor, som utgöra bristen att fylla, skulle det nya ämbetsverket av staten behöva äska 28 000 kronor årligen.

I svenska statens budget motsvarar denna höjning ungefär den som följer med att ett mera tillfälligt ämne vid ett universitet får en professur med tillhörande mindre institution.

Dessa 28 000 kronor äro ur internationell ståndpunkt ingalunda någon hög summa. Preussens statliga naturskyddsämbetsverk kostar staten nu ungefär 50 000 mark årligen, och ändå är häri icke medtaget summorna för inlösen av mark till reservat. Invändningen att folkmängden i Preussen är större än i Sverige betyder kanske ej så mycket. Lojala fordringar på utgifter för skyddet av det civiliserade Europas natur böra för varje land snarare ställas efter areal än efter folkmängd. Och Preussen är mindre än Sverige.

Slutord och sammanfattning.

Det betänkande rörande det svenska naturskyddets historiska ställning i den civiliserade världen, allmänna uppgifter, nuvarande organisation, dess förtjänster och brister samt önskemålen om och grunderna till en statlig förvaltning, vilket utgör mitt fullgörande av uppdraget att inom K. Ecklesiastikdepartementet biträda med utredning av vissa i samband med naturskyddsärendenas behandling stående frågor, överlämnar jag härmed till Statsrådet och Chefen för K. Ecklesiastikdepartementet för att, efter eventuella kommitterades hörande, i den utsträckning han kan finna skäligt och lämpligt, läggas till grund för en ny utformning av vårt naturskydds organisation.

Springande punkter i detta mitt utlåtande äro bl. a.:

1. Ett rationellt naturskydd är en viktig förutsättning för utvecklingen av betydelsefulla moment i ett lands materiella kultur.

2. Växter, djur och vegetationstyper, som hotas till livet om ej naturskyddet ingriper, äro sålunda enbart på denna grund inte blotta kuriosa. Ur ideell synpunkt äro de historiska urkunder, som kunna säga lika mycket om landets historia som en runsten, en hällristning, en kungagrav eller ett gammalt pergament.

3. Den materiella utvecklingen har emellertid i en sådan utsträckning och under sådana förut nästan oanade former kommit i konflikt med naturen, att organisationen av dess skyddande måste på det kraftigaste utvecklas och genomgående omordnas.

4. Sådana fordringar ha i vår tid ställts på naturskyddets förvaltning, att nuvarande institutioner med sina resurser och konstitution icke kunna uppbära densamma.

5. Upprättandet av ett särskilt statsämbetsverk för naturskyddet är en viktig och trängande reform. Ämbetsverkets uppgift skall vara att jämte övertagande av de naturskyddsärenden, som nu åligga K. Vetenskapsakademien och dess Naturskyddskommitté, tillgodose det moderna naturskyddets krav.

6. Det nya ämbetsverket ställes direkt under K. Ecklesiastikdepartementet.

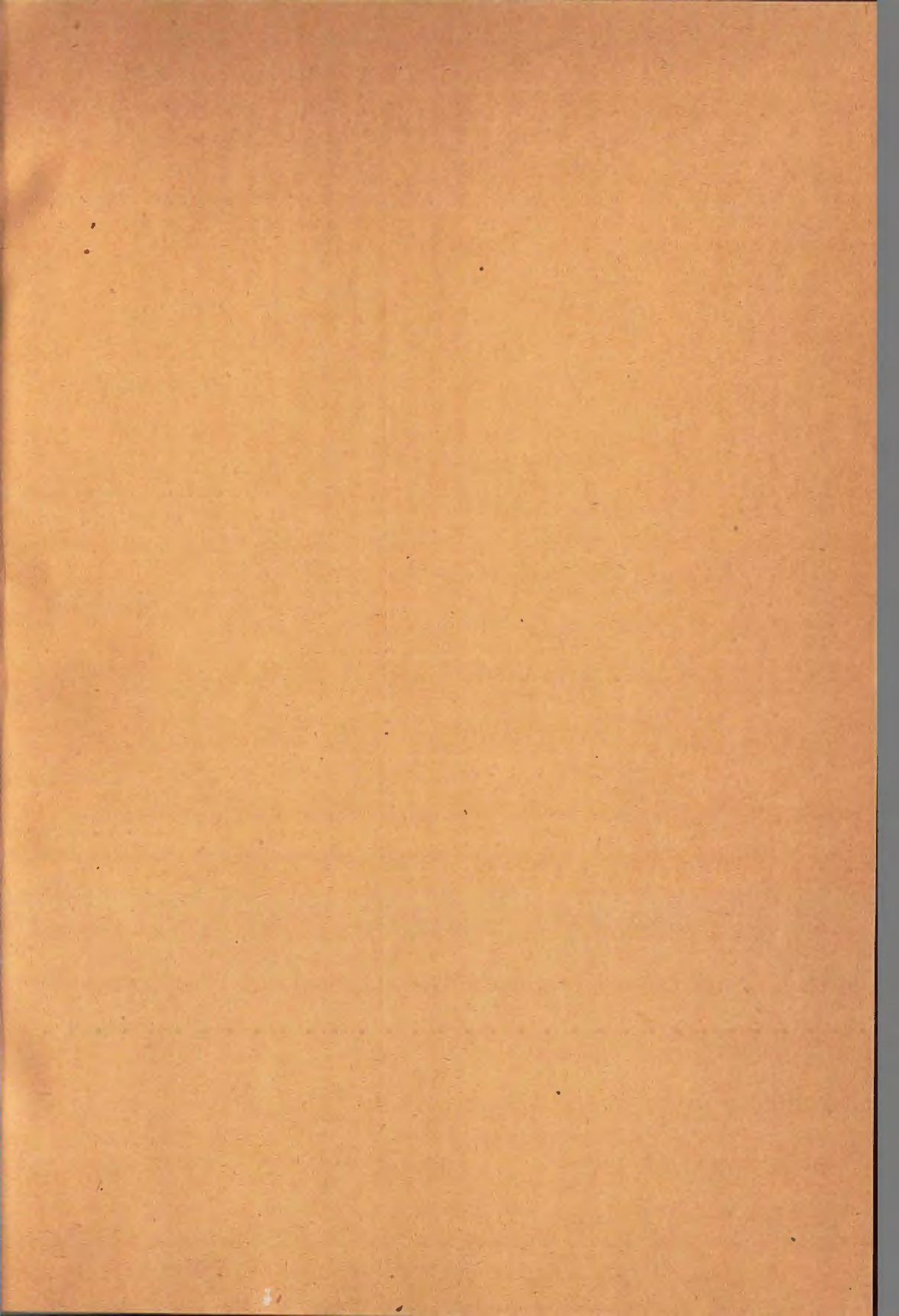
7. I spetsen för detsamma sättes under ledning av en naturskyddsprefekt ett kollegium av väl meriterade naturforskare. Lön och pension tilltagas så, att tjänstemännen fullt kunna ägna sig åt sina värv.

8. Analogierna mellan naturskydds- och fornskyddsämbetena äro stora och böra vid det förras organisation noga beaktas.

9. Åt samma kommitterade, som befullmäktigas att framlägga ett förslag till naturskyddsämbetsverkets organisation, uppdrages att föreslå den revision och den omarbetning av gällande lagstiftning och förordningar rörande naturskyddet jämte följdförfattningar, vilka bliva behövliga.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Eklestastikdepartementet ..	3
Terminologi och litteratur	5
Terminologi	5
Citationer och litteratur	8
Lagar och förordningar angående det svenska naturskyddet	9
Historisk återblick på det svenska naturskyddets uppkomst och utveckling	15
Det svenska naturskyddets specifika mål	17
Speciella servitut	17
Generella servitut	24
Naturskyddet och de praktiska intressena	28
Allmänna synpunkter	28
Sjösänkningar och myrutdikningar	29
Skogsvård och naturskydd	38
Bebyggelsen i sitt förhållande till svensk natur	42
Vägar, ledningar och grustag	44
Jakten och faunans utarmning	54
Turistväsen och camping	57
Turistväsen	57
Camping	75
Naturskydd och fornminnesskydd	84
Skyddsenheter	84
Fornminnesskyddets administration och förankring i statsförvaltningen som förebild för naturskyddet	94
Naturskyddets ställning till staten i andra länder	97
Naturskyddsarbetet i de nordiska länderna (Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige; samverkan och gemensamhetskrav)	97
Utomnordiska länder (Tyskland, Österrike, Ungern, Tjeckoslovakien, Polen, Frankrike, Italien, Holland, Belgien, Storbritannien, Schweiz, Östeuropa, Iberiska halvön, Japan, Förenta Staterna, Kanada, Australien, Nya Zeeland, Chile)	113
Det rationella naturskyddets direkta krav på sina organisationer	129
Utväljandet av naturskyddsobjekten	129
Nationalparker och andra parkreservat	129
Naturminnen	134
Verksamhet utåt	136
Den interna administrationen	138
Naturskyddets departementala förankring	139
Omorganisationen av K. Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté. — Intendentskollegiet eller andra institutioner som ersättare	147
Inledning	147
Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté; dess allmänna ställning och verksamhet	148
Naturskyddskommittén inför de speciella fridlysningsärendena	161
Omorganisation av själva naturskyddskommittén. — Intendentskollegiet eller andra ersättare	184
Det statliga ämbetsverket	192
Slutord och sammanfattning	199

Statens offentliga utredningar 1935

Systematisk förteckning

(Sliffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Betänkande med förslag ang. åtgärder mot statsfientlig verksamhet. [8]
Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [13]
Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. [14]
Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [15]
Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. [18]

Statsförvaltning. Allmän statsförvaltning.

- Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [5]
Yttrande och förslag rörande tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. [17]
Utredning ang. införande av ett dagordningsinstitut m. m. [21]
Förslag till nya avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen. [25]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

- Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olovlig införsel av spritdrycker m. m. [24]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. [2]
Kortfattad framställning av organisationssakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. [3]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. [6]
Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932-1934. [9]

Hälsa- och sjukvård.

- Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag ang. förebyggande mödra- och barnvård. [19]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

- Betänkande med förslag ang. åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. [1]
Promemoria ang. tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. [4]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bogsbruk.

- Betänkande med förslag till omorganisation av högre skogsundervisningen. [9]

Industrl.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

- Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsende Del 2. Broar. [7]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmän automobiltrafik. [12]
Betänkande med förslag till motorfordorsförordning och vägtrafikstadga m. m. [23]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

- Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring. [20]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Utredning och förslag ang. rindudion i Sverige.
Betänkande med utredning och förslag ang. inrättande av en statsvetenskaplig examen. [11]
Utredning och förslag rörande frågor om avgift för lån av böcker från bibliotek. [22]
Betänkande med förslag rörande det svenska nationsskyddets organisation och statliga förvaltning. [26]

Försvarsväsen

Utrikes ärenden. Internationell rätt.